

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

144750

Fulya OKATAN

ATTALEIA KENT KAPILARI

Danışman

Doç. Dr. Burhan VARKIVANÇ

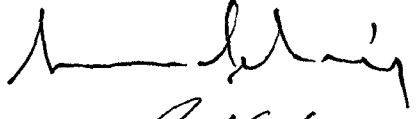
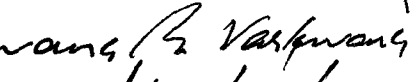
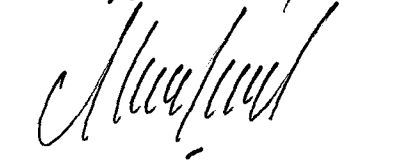
Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2004

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

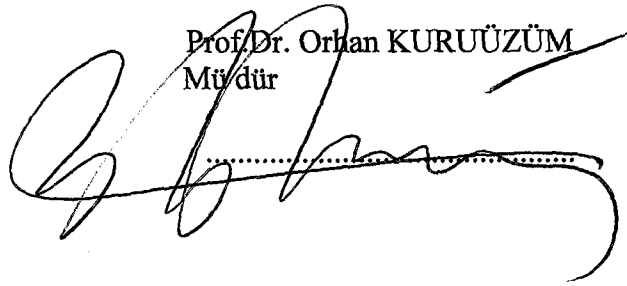
Bu çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Sencer Salim 
Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Burhan Vardıman 
Üye : Prof. Dr. Nergiz Çevik 
Üye :
Üye :

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.... /..../ 200..

Prof. Dr. Orhan KURUÜZÜM
Müdür



İÇİNDEKİLER

Önsöz	i
Kısaltmalar ve Kaynakça	ii
Özet	ix
Summary	xiii
1. GİRİŞ	1
2. HADRIANUS TAKI	12
2.1. Mimarisi	13
2.2. Malzeme Özellikleri	21
2.3. Teknik Özellikler	21
2.4. Bezeksel Özellikler	23
2.5. Yazıt(lar?) – İşaretler – Yazılar	28
2.6. Üst Kat (?)	30
2.7. Hadrianus Takı ve Kulelerin İnşa Süreci	40
2.8. Tipoloji	47
3. KUZEY KAPISI (?)	51
3.1. Blokların Günümüzdeki Konumu	51
3.2. Blokların Genel Yapısı	53
3.2. 1. Malzeme Özellikleri	54
3.2. 2. Teknik Özellikler	55
3.2. 3. Bezeksel Özellikler	64
3.3. Rekonstrüksiyon Önerisi	70
3.4. Kapının Olası Konumu	75
3.5. Katalog	80
4. TARİHLEME	94
5. SONUÇ	98
Levhalar Listesi	99
Tablolar	
Levhalar	
Özgeçmiş	

ÖNSÖZ

Arkeoloji biliminin farklı bir disiplinle mimarlık eğitimi almış biri olarak mesleğime ve görüşüme kattıkları yadsınamaz.

Bu derin bilime olan ilgimi pekiştirmeye çalıştığım yüksek lisans eğitimimin başından bu yana her türlü konuda desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Burhan Varkıvanç'ı burada özellikle anmak isterim. Yıllardır süregelen Hadrianus Takı'nın bir üst kat döşemine sahip olduğu konusundaki görüşlere önemli bir yenilik ve değişiklik kazandıracağına inandığım bu konuyu önererek ilerlemem için her türlü katkıda ve önerilerde bulunan hocama sonsuz teşekkür ederim.

Özellikle konunun doğru aktarılmasında önemli payı olan arşiv fotoğraflarını kullanmama izin vererek yorumları ve görüşlerini eksik etmediği için Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi Müdürü Kayhan Dörtlük'e, çalışmam süresince bana en azından yürekleriyle destek olan aileme ve tüm dostlarıma teşekkür ederim.

KISALTMALAR ve KAYNAKÇA

- Strabon Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası XII-XIII-XIV (Çev. A. Pekman 2000).
- Abbasoğlu, Perge H. Abbasoğlu, Perge Roma Mimarisinde Arşitravların Soffit Bezemeleri (1994).
- Adak – Atvur, Magydos M. Adak-O. Atvur, “Epigraphische Mitteilungen aus Antalya II: Die pamphyllische Hafenstadt Magydos” EpigrAnat 31, 1999, 53-68.
- Akarca, Şehir ve Savunması A. Akarca, Şehir ve Savunması (1998).
- Akok, Hadriyan M. Akok, “Antalya Şehri İçindeki Hadriyan Kapısının Mimari Kuruluşu ve Restorasyonu” TürkAD XIX-1, 1970, 37-53.
- Aktan, Hadrian Kapısı F. Aktan, Antalya Surları Hadrian Kapısı Rölöve ve Restorasyon Projesi Raporu (1997).
- Alzinger, Ephesos W. Alzinger, Augusteische Architektur in Ephesos (1974).
- Anadolu, Mimarlık M. U. Anadolu, İstanbul ve Anadolu’daki Roma Dönemi Mimarlık Yapıtları (2001).
- Araştırma Araştırma Sonuçları Toplantısı
- Başaran, Lotus-Palmet C. Başaran, Anadolu Mimari Bezemeleri II. Roma Çağı Lotus-Palmet Örgüsü (1987).
- Başaran, Kompozit C. Başaran, Anadolu Kompozit Başlıkları (1999).
- N. Başgelen, Çağlar Boyu Anadolu’da Duvar (1993).
- T. Baykara, “Bir Selçuklu Şehri Olarak Antalya” Antalya IV. Selçuklu Semineri (1992) 38-43.
- Bayburtluoğlu, Phaselis C. Bayburtluoğlu, “Phaselis Kazı Raporu” KazıST VII, 1985, 373-386.
- Bayrak, Tarihi Yerler M. O. Bayrak, Tarihi Yerler Kılavuzu (1982).
- Bayraktar, Gabriel Kabartması N. Bayraktar, “Antalya Müzesi’ndeki Gabriel Kabartması” Sanatsal Mozaik (1998) 44-47.
- Bean, Southern Shore G. E. Bean, Turkey’s Southern Shore (1989).
- G. E. Bean, Kleinasien 2 (1991).

- Beaufort, Karamanya F. Beaufort, Karamanya. (Çev. A. Neyzi-D. Türker 2002).
- Bektaş, Antalya C. Bektaş, Antalya (1980).
- A. Boethius - J. B. Ward-Perkins, Etruscan and Roman Architecture (1970).
- Bosch – Atlan, Antalya Kitabeleri E. Bosch - S. Atlan, "Antalya Kitabeleri" Belleten XI, 1947, 87-125.
- Bosch, Pamphylia E. Bosch, Pamphylia Tarihine Daire Tetkikler (1957).
- Boyd, Arch and Vault Th. D. Boyd, "The Arch and the Vault in Greek Architecture" AJA 82, 1978, 83-100.
- H. Brandt, Gesellschaft und Wirtschaft Pamhyliens im Altertum. Asia Minor Studien 7 (1992).
- Bulgurlu, Perge S. Bulgurlu, Perge Kenti Hellenistik Güney Kapısı ve Evreleri (1999).
- M. Büyükkolancı, Pisidia Bölgesi Tapınak Mimarisi (1996).
- F. Büyükyörük – C. Tibet, "1998-1999 Yılı Antalya Doğu Nekropolü Kurtarma Kazıları" Adalya IV, 1999-2000, 115-171.
- J. M. Camp, The Archaeology of Athens (2001).
- Chéhab, Triomphe M. H. Chéhab, Fouilles de Tyr. La Nécropole I. L'arc de Triomphe (1983).
- Coulton, Greek Stoa J. J. Coulton, The Architectural Development of the Greek Stoa (1976).
- J. J. Coulton, Greek Architects at Work (1985).
- N. Çevik – B. Varkıvanç – S. Bulut – İ. Kızıgut, "Eine fast vergessene Stadt. Die Wiederentdeckung der Stadt Trebenna im lykisch-pamphylich-pisidischen Grenzgebiet" AW 2004/1.
- H. Çimrin, Antalya Tarihi ve Turistik Rehberi (1999).
- F. W. Deichmann, Die Spolien in der spätantiken Architektur (1975).

- Dinsmoor, Architecture W. B. Dinsmoor, *The Architecture of Ancient Greece* (1975).
- H. Dodge, "Ancient Marble Studies: Recent Research" *JRA* 2, 1991, 28-50.
- K. Dornisch, "Das Osttor von Priene" *Nürnberger Blätter zur Archäologie* 1-2, 1984-1986,
- Dornisch, Bogentore K. Dornisch, *Die griechischen Bogentore* (1992).
- Dräger, Reisen M. Dräger, "Überlegungen zu den Reisen Hadrians durch Kleinasien" *Klio* 82, 2000, 208-216.
- T. M. P. Duggan, "The City Walls of Antalya" *Türkisch Daily News* (2002) 16.
- Duggan, Antalya T. M. P. Duggan, "A Short Account of Recorded Calamities in Antalya Province" *Adalya* VII, 2004, 123-170.
- Durukan, Antalya A. Durukan, "Alaeddin Keykubad Döneminde Antalya" *Antalya II. Selçuklu Eserleri Semineri* (1987) 26-35.
- Erdem, Mimari Z. K. Erdem, *Anadolu'da Hadrianus Dönemi Mimari Bezemeleri* (1996).
- Erten 1940 S. F. Erten, *Antalya Vilayeti Tarihi* (1940).
- Erten 1948 F. Erten, *Antalya Livası Tarihi III. Kısım* (1948).
- Erten 1997 F. Erten, *Antalya Livası Tarihi* (1997).
- Evliya, Seyahatname Evliya Çelebi *Seyahatnamesi* 13. Kitap (Türkç. Z. Danışman 1968).
- J. Fedak, *Monumental Tombs of the Hellenistic Age* (1990).
- D. de B. Ferrero, "1991 Yılı Hierapolis Arkeoloji Kurulunun Çalışma Raporu" *KazıST XIV II*, 1992, 315-324.
- D. H. French, "Sites and Inscriptions from Phrygia, Pisidia and Pamphylia" *EpigrAnat* 17, 1991, 51-68.
- Fuchs, Tempel W. Fuchs, *Die Tempel der Griechen* (1986).
- Ginouvès – Martin, Dictionaire R. Ginouvès – R. Martin, *Dictionaire méthodique de l'architecture Grecque et Romaine I* (1985).

- Gorecki, Landschaften J. Gorecki, "Ein Kampf um den Hafen des Attalos", J. Gorecki - E. Schallmayer (Ed.), Heroische Landschaften (2000) 90-93.
- Gros, Romaine P. Gros, L'architecture Romaine 1. Les monuments publics (2002).
- Gültekin, Patara L. Gültekin, Patara Korinth Tapınağı (1998).
- L. Gültekin, "Hadrian Takı" Sanatsal Mozaik (1998) 34-36.
- S. Güven, "Anadolu'da Roma Takları" Araştırmalar IV, 1986, 103-107.
- Halfmann, Itinera H. Halfmann, Itinera Principum (1986).
- Heyd, Yakın Doğu W. Heyd, Yakın Doğu Ticaret Tarihi (Çev. E. Z. Karal 2000).
- M. Hirmer – K. Lange, Ägypten (1985).
- Hoepfner – Schwandner, Stadt W. Hoepfner – E.-L. Schwandner, Haus und Stadt im klassischen Griechenland (1986).
- Horsley – Mitchell, Ariassos G. H. R. Horsley – S. Mitchell, Ariassos: Imperial and Other Public Inscriptions. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien 57 (2000) 118-120.
- W. Hotz, Die Mittelmeerküsten Anatoliens (1989).
- Işık, Patara F. Işık, Patara (2000).
- İdil, Korinth Başlıkları V. İdil, "Korinth Başlıkları" Anadolu XX, 1976/1977, 1-49.
- İdil, Stratonikeia V. İdil, Stratonikeia'da (Eskihisar) Kentin Kuzey Kapısının İç Kesimindeki Korinth Başlığı (1979).
- İdil, Zafer Takları V. İdil, "Anadolu'da Roma İmparatorluk Devri Zafer Takları" bkz.: J. İnan Armağanı (1981) 351-362.
- Jones, Greek City A. H. M. Jones, The Greek City (1998).
- Jones, Architecture M. W. Jones, Principles of Roman Architecture (2003).
- Karaosmanoğlu, Yumurta Dizisi M. Karaosmanoğlu, Anadolu Mimari Bezemeleri I. Roma Çağı Yumurta Dizisi (1996).

- KazıST
Kazı Sonuçları Toplantısı
- T. Kekeç, Pergamon (1989).
- Kerse, Antalya
G. Kerse, Antalya Tarih ve Turizm Kılavuzu (1984).
- Kleiner, Arches
F. S. Kleiner, "The Study of Roman Triumphal and Honorary Arches 50 Years After Kähler" JRA 2, 1989, 195-206.
- H. Knell, Perikleische Baukunst (1979).
- D. Kuban (Ed.) Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı (2002).
- F. Kretschmer, Antik Roma'da Mimarlık ve Mühendislik (Çev. Z. İlkelen 2000).
- Künzl – Beck, Triumph
E. Künzl – C. H. Beck, Der römische Triumph, (1988).
- Küpper – Böhm, Gallia
A. Küpper – Böhm, Die römischen Bogenmonumente der Gallia Narbonensis in ihrem urbanen Kontext (1996).
- Heinz-O. Lamprecht, Opus Caementitium (1993).
- Lanckoronski, Pamphylien
K. G. Lanckoronski, Städte Pamphyliens und Pisidiens I. Pamphylien (1890).
- Lanckoronski, Pisidien
K. G. Lanckoronski, Städte Pamphyliens und Pisidiens II. Pisidien (1892).
- Leake, Asia Minor
W. M. Leake, Journal of a Tour in Asia Minor (1824).
- Le Bas, Asie Mineure
M. Ph. Le Bas, Voyage Archéologique en Grèce et en Asie Mineure (1848).
- Le Bas – Waddington, Inscriptions
M. Ph. Le Bas – W. H. Waddington, Inscriptions Grecques et Latines en Grèce et en Asie Mineure (1870).
- S. Lloyd, Ancient Turkey (1992).
- Mansel, Side
A. Mansel, Side (1978).
- McNicoll, Fortifications
A. W. McNicoll, Hellenistic Fortifications (1997).
- F. Millar, The Emperor in the Roman World (1997).

St. Mitchell, "Galatia under Tiberius" *Chiron* 16, 1986, 17-33.

Mitchell – Waelkens, Pisidian Antioch

S. Mitchell – M. Waelkens, *Pisidian Antioch The Site and its Monuments* (1998).

Moğol, Antalya

H. Moğol, *Antalya Tarihi* (1997).

Moretti, Adriano

G. Moretti, "La Porta di Adriano in Adalia", *ASAtene* 6-7, 1923-1924, 453-478.

Müller-Wiener, Bauwesen

W. Müller-Wiener, *Griechisches Bauwesen in der Antike* (1988).

R. Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı* (Çev. B. Madra 1998).

Pekman, Perge

A. Pekman, *Perge Tarihi* (1989).

E. Petersen – F. von Luschan, *Reisen in südwestlichen Kleinasien II. Reisen in Lykien, Milyas und Kibyrtis* (1889).

C. Praschniker vd., *Das Mausoleum von Belevi*. *FiE VI* (1979).

R. M. Riefstahl, *Turkish Architecture in Southwestern Anatolia* (1931).

D. S. Robertson, *Greek & Roman Architecture* (1969).

F. Rumscheid, *Untersuchungen zur kleinasiatischen Bauornamentik Hellenismus* (1994).

Rumscheid, Priene

F. Rumscheid, *Priene a Guide to The Pompeii of Asia Minor* (1998).

Schäfer, Phaselis

J. Schäfer, "Phaselis. Beiträge zur Topographie und Geschichte der Stadt und ihrer Häfen" *IstMitt*, 24, 1981.

G. Schörner, *Römische Rankenfrieze* (1995).

Schulz, Ariassos

A. Schulz, *Ariassos: Eine hellenistisch-römische Stadt in Pisidien*. *Asia Minor Studien* 6 (1992) 29-41.

Seyirci, Erten

M. Seyirci, *Antalya Müzesi Kurucusu Süleyman Fikri Erten Armağanı* (1994).

Seyirci, Kaleiçi

M. Seyirci, *Antalya Kaleiçi* (1997).

Spratt – Forbes, Travels

T. A. B. Spratt – E. Forbes, Travels in Lycia I. (1847).

H. Stierlin, Kleinasiatiches Griechenland (1986).

H. Stierlin, Baukunst der Pharaonen (1992).

V. M. Strocka, “Wechselwirkungen der stadtrömischen un kleinasiatischen Architektur unter Trajan und Hadrian” IstMitt 38, 1988, 291-307.

R. Stupperich, “Das Grabmal eines Konsularen in Attaleia” IstMitt 41, 1991, 417-422.

S. Şahin, “Bau einer Säulenstrasse in Attaleia (Pamphylien) unter Tiberius-Caligula?” EpigrAnat 25, 1995, 25-28.

Şahin, Perge

S. Şahin, Die Inschriften von Perge I. IK 54 (1999).

Tanyeli, Anadolu

U. Tanyeli, Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (1987).

Texier, Asie Mineure

Ch. Texier, Description de l’Asie Mineure III (1849).

M. Thorpe, Roma Mimarlığı (Çev. Rıfat Akbulut 2002).

Thür, Ephesos

H. Thür, Das Hadrianstor in Ephesos. FiE XI/1 (1989).

J. Wagner, Türkei-Südküste. Von Kaunos bis Iasos² (1997).

B. Wesenberg, Kapitelle und Basen, Beobachtung zur Entstehung der griechischen Säulenformen (1971).

Willers, Hadrian

D. Willers, Hadrians panhellenisches Program (1990).

M. Wheeler, Roma Sanatı ve Mimarlığı (Çev. Z. Erdem 2004).

Yalçın, Antalya

O. Yalçın, Antalya ve Akdeniz Bölgesi (1986).

I. Yalçınkaya, Karain Mağarası (1989).

Yılmaz, Antalya

L. Yılmaz, Antalya (2002).

ÖZET

Kentin doğusundaki nekropol kazısı buluntularıyla en erken İ.Ö. 4. yy. sonlarında yerleşime alan edildiği saptanan ve İÖ. 159 yılında II. Attalos Philadelphos tarafından kent olarak tesis edilen Attaleia, topografik ve doğal nedenlerle günümüze kadar kesintisiz yerleşime uğramıştır. İlk kez kentleşmesi ile birlikte bir savunma sisteminin de tesis edilmiş olması, kentin Hellenistik dönemdeki önemini vurgulamakta yeterlidir. Liman çevresine yayılmış, stratejik ve ekonomik açılardan önem taşıyan yerleşimi kuşatan sur hattı değişik dönemlerde çeşitli değişiklikler, onarımlar ve eklemelere uğratılmıştır. Bu sürecin önemli noktalarından biri, kente bir tak kazandırmış olan İmparator Hadrianus'un ziyaretidir.

Kentin çalkantılı tarihinin getirdiği yıpranmalara rağmen özellikle doğu cephesinde orijinalliğini koruyabilmiş olan iki kule arasındaki tak, birbirine eşit, tonozlu üç açıklığa sahiptir. Açıklıkları örten tonozları oluşturan kasetli bloklar, kaideler ile yükseltilmiş ve ortadakiler daha dar dördü ayak tarafından taşınmaktadır. Ön ve arka cephede, altlıkları, ayakların kaidelerinden 1.05 m. önde ve arkada olmak üzere ayakların orta aksları hizasında duran toplam sekiz adet sütun, öne doğru uzanan arkhitravları taşır. Kuzeybatı köşedeki in situ ve güneybatı köşedeki orijinal durumda olan kompozit başlıklar, kaulis çanağı üzerindeki yaprak motifleri nedeniyle Hadrianus dönemi başlıklarının tipik özelliğini yansıtır. Üst döşemi sırasıyla iki faskialı bir arkhitrav, sarmal dallı friz ile onun üzerindeki dişli geison ve aslan başı çörtenli sima oluşturur. Önde yapıdan bağımsız duran sütunların başlıkları üzerine, yapıya bitiştiği yerde ise konsolların üzerine oturan öne uzantılı arkhitravlar, alt yüzlerinde yarım ay uçlu soffit bulunan arkhitrav blokları üzerindeki sarmal dallı friz, dişli geison ve sima ile üst döşemin devamlılığını korurlar. Bezemeli saçaklığın yanı sıra takın görseliğini artırarak konstrüksiyona destek sağlayan mimari elemanlar, öne uzanan arkhitravların altındaki konsollar ile takın kulelere bitiştiği yan ayaklardaki pilasterlerdir. Birbiri üzerinde dışa kademeli olarak oturtulmuş saçaklık üzerinde 0.36 m. içeride başlayan, 0.35 m. yükseklikte ve profilli bir saçak üstü döşeme yer alır. Bu döşeme ile birlikte toplam yükseklik 8.75 m.dir.

İki kule arasında yer alan Hadrianus Takı, imparatorun doğu gezisi sırasında komşu kentlerdeki yapılaşma sürecine koşut olarak ve imparatorun beklentisini yerine getirirken kentin de Roma'ya bağlılığının bir ifadesi olarak inşa edilmiştir. Bu nedenle her ne kadar stilistik olarak daha geç bir döneme verilse de Hadrianus'un ilk doğu gezisine atfen, henüz İS. 120'li yılların öncesinde yapımına başlanmış olmalıdır. Bu süreçte takın

konumlandırılmasındaki en büyük etken, Perge ve doğudaki diğer kentler ile bağlantıyı sağlayan mevcuttaki yola açılan erken kapı olmuştur. Bu kapının da önemli bir aks üzerinde bulunduğu ve kentin giriş kapısı işlevini üstlendiğinden en az bir kule ile savunulmuş olması gerekmektedir. Kule duvarının altında kalmış olan Hadrianus Takı güney ayak göz önünde bulundurulduğunda takın mevcuttaki kuzey kuleye bitişik olarak konumlandırıldığı ve güney kulenin tak sonrası estetik ve stratejik kaygılar sonucu Julia Sancta tarafından tesis edildiği anlaşılmaktadır.

Takı önündeki duvara rağmen 19. yy. başında gören Beaufort'un aktarımları 14 sütundan oluşan bir üst kat olduğu doğrultusundadır. Hatta Beaufort'un ters durumda gördüğü ve Falkener ile Le Bas – Waddington tarafından kopyaları oluşturulan yazıtlı blokların da ikinci kata ait oldukları yorumları, böyle bir kat olduğu konusundaki düşünceleri kuvvetlendirmiştir. Ancak bu yorumlarda bir üst katın varlığına dayanak oluşturan ve tak üzerinde simetrik olarak duran postamentler, günümüzde yapıdan uzaklaştırılan yazıtlı bloklar ve sütun gövdeleri gibi bir zamanlar takı kapatan duvarın devşirme bloklarından farklı bir fonksiyona sahip değillerdir. Tak üzeri döşeme bloklarının yüzey işçilikleri ve postamentlerin sabitlenebileceği dübel yuvalarının sığ ve özensiz yapıları da bu gözlemi desteklemekte, 19. yy. sonlarından günümüze kadar olan sürecin yansıdığı fotoğraflar da Lanckoronski ile Beaufort'un tespitlerindeki yanlışları vurgulamaktadır.

Attaleia'daki tak, sur sistemi üzerinde inşa edilmiş olduğundan ayrı bir konumdadır. Mimari formu nedeniyle sahip olduğu anıtsallık taklara, sur üzerinde sağladığı giriş fonksiyonu nedeniyle de işlevi şehir kapılarına yöneliktir. Takın kentle olan fiziksel ilişkisi ve kentteki konumu değerlendirildiğinde sur üzerinde iki bölge arasında vurgulu bir ayırım sağlaması nedeniyle Ariassos, Antiochia ve Patara'daki taklar ile koşutluk içinde olduğu görülür.

Attaleia Hadrianus Takı, ön ve arka cephedeki dışa çıkıntılı arkhitravların yapıdan alışılmışın dışında bir uzaklıkta olmaları nedeniyle Anadolu'daki ve Roma'daki diğer taklardan farklılaşmaktadır. Sütunların bir tabernakel yapısından farklı olarak kullanılmaları, tak cephesinin üç eşit açıklığa bölünmesine de neden olmuş, böylece sur sürekliliğinin kesintiye uğradığı bu noktada gerektiğinde daha korunabilir bir açıklık elde edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Kaleiçi Yivli Minare Camisi'nin avlusunda, bir kısmı peyzaj düzenlemesinde kullanılan, bir kısmı ise düzensiz bir şekilde yığılmış olarak duran taş bloklar ele alınmıştır. Genelde Perge Hadrianus Takı'nın parçaları olabilecekleri ileri sürülen bu

blokların, Attaleia kentinin Hadrianus Takı dışında başka bir anıtsal kapısına ait olabileceği konusu, yazılı aktarımlar, blokların teknik ve bezeksel özellikleri doğrultusunda değerlendirilmiştir.

S. Bulgurlu tarafından “Perge Kenti Hellenistik Güney Kapısı ve Evreleri” başlıklı doktora tezinde Perge Hadrianus Takı’na ait oldukları öne sürülen blokların alt yüzleri kasetlidir. Her bloğun bir yan kenarı boyunca uzanan kanallar kaset aralarında da devam ederek kasetleri birbirinden ayırır. Üst yüzleri genellikle oldukça kaba bırakılmış olan blokların anathyrosise sahip uzun yan yüzleri ise kenarları boyunca düzeltilmiş, orta bölümleri kaba bırakılmıştır. Yumurta dizisi ve palmet kuşağı ile taçlanmış arkhivoltlu bloklarda alın, ion düzeninde boncuk dizileri ile ayrılmış 3 faskialı bir yapı gösterir.

Blokların kemer açıklığının saptanmasında kavis yükseklikleri ve alt yüz genişliklerinden yola çıkılarak 3.70-5.40 m. arasında değişebilen bir yarıçapa sahip olabileceği belirlenmiştir. Orijinalde üç kasetli oldukları uzun kenarlarındaki kanallardan belirlenebilen blokların oluşturdukları tonozun derinliği ise 3.30 m.yi bulmaktadır.

Perge Hadrianus Takı kasetli blokları ile bezeksel olarak büyük benzerlikler göstermelerine rağmen M. Akok’un fotoğraflarına yansıdığı kadarıyla blokların Hadrianus Takı ön cephesini kapatmak amacıyla böylesi bir uzaklıktan getirilmiş olmaları dönemin şartları da göz önüne getirildiğinde olası görünmemektedir. Bu nedenle blokların, duvarın oluşturulmasından önce yıkılmış olan Attaleia kentindeki başka bir kapı yapısından olmaları ve F. Erten’in bahsettiği “*Nakışlı Kapı*” ya da Lanckoronski’nin kent planında “*(m) kulesi yakınlarında taşları, çapı daha büyük bir kemerden alınmış gibi duran yıkık kapı*”da bir kez daha kullanılmış olmaları da olasılık dahilindedir. Blokların bir kısım demirleri hala üzerlerinde olan kenet yuvaları bu olasılığı desteklemektedir. Bu olası anıtsal kapı yapısının konumunun belirlenmesi ancak, zemin kotunun en fazla 1.5 m. altında antik kentin kalıntılarını barındıran Kaleiçi bölgesinde geniş çaplı bir çalışma yapılmasıyla mümkün olacaktır.

SUMMARY

Attaleia, which had been defined, was settled with the findings of necropol excavation in the east of the city, as early as the end of the 4th century BC. And was founded in 159 BC. By Attalos Philadelphos II, had been settled until this time because of topographical and natural characteristics. A defence system was erected together with the first settlement and this stresses the importance of the city in Hellenistic period. The settlement spread along the environment of the harbour was of great strategical and economical importance. The wall system, which surrounded the settlement, had been restored over time and new parts added during different time periods. After a visit by Emperor Hadrianus an arch was constructed to commemorate his visit. The arch became the most important points of Roman period.

The arch, situated between two towers, has kept its originality, especially on the east façade. In spite of parts of the arch falling down, this was caused by social and political turmoil through history of the city. The arch is made up of three equal and vaulted openings. Blocks with cassettes formed the vaults that cover the openings. These are supported by four raised bases, which support column structures, of which the central ones are much narrower. On the front and back facade, of the centre axes of pylons, stands 8 columns, of which the bases are further than pylons's. These columns carry extended architraves. At the northwest corner in situ and southwest corner are original composite capitals with leaf motives on a caulis surface, which have typical characteristics of the Hadrianus period. The upper part is formed by an architrave with two fascia, fris with tendril and above it geison and sima with lion head gutters. Extended architraves that are placed on the further side of the capitals of columns are standing apart from the structure and near the structure on to the consoles, are continuousness on the upper part with geison, sima and architraves that have semi circle ended soffittes on the undersides. The architectural elements that support the structure by the side of the ornamented entablature and this increases the esthetical appearance of the arch, by consoles under the extended architraves and pilasters on the side pylons near the towers. On the stepped entablature there is a slab with moulding of which the height is 0.35 m. and placed 0.36 m. narrower from each side.

Hadrianus Arch was situated between two towers, and was erected as a parallelism to building process in neighbouring cities during the Emperor's journey east and was constructed as an expression of the city's devotion to Roma while performing the Emperor's expectation. So however it had been dated from a later period because of the stylistic features, attributed to Hadrianus's first journey east, it had been started to be built before 120 BC. During this

period, the greatest reason of positioning the arch at this point was an early city door, which opened on an existing road that provided connection with Perge and other cities on the east. This city door was defended with at least one tower as it had been on an important strategic point and undertook the function of the city entrance. When Hadrianus Arch's south pylon that was under the tower's wall was considered, it was understood that the arch had been positioned touching to the existing north tower. It was also understood that the south tower that had been erected by Julia Sancta was a result of aesthetical and strategical concerns.

Beaufort, whose statements were about an upper floor that was formed with 14 columns, had seen the arch in spite of the front wall at the beginnings of the 19th century. Also interpretations about blocks with inscriptions, which Beaufort had seen upside down, and Falkener and La Bas - Waddington copied were belonged to upper floor, have forced the ideas about this floor. But in these interpretations, postaments standing symmetrically on the arch and so constitute a base about the existence of an upper floor do not have any different functions from re-used blocks of the wall that block the arch some time, just like column bodies and blocks with inscriptions which removed from the arch today. Surface workmanship of slab blocks and shallow and carelessly done configurations of clamp openings in which postaments would fix support this observation. Photographs which show the process from the end of the 19th century till this time points the mistakes of Lanckoronski and Beaufort's establishing.

Arch in Attaleia, had a different situation as it was erected on the line of wall system. Its monumental features because of architectural form directed arches and its function because of providing an entrance door along the wall system directed city doors. When the physical relations with the city and the position in the city were considered as it provided a stressed sequence between two districts, it had a parallelism with the arches in Ariassos, Antiochia and Patara.

Attaleia Hadrianus Arch was also different from arches in Anatolia and Roma, as its extended architraves on the front and back facades were in an unusual distance from the structure. Using the columns different from any tabernakel structure occasioned the arch opening was divided into three equal parts, so if needed an easier defended opening was obtained in the point that city wall continuousness was interrupted.

In the second part of the study it deals with blocks of which some were used as a part of landscape arrangement and some were heaped unsystematically in the courtyard of Kaleiçi Yivli Minaret Mosque. Although the blocks are usually put forward that they were parts of Perge Hadrianus Arch, the subject of belonging to another monumental gate of city Attaleia except for Hadrianus Arch is considered with written observations, technical and ornamental characteristics of them.

S. Bulgurlu put the blocks forward to belong to Perge Hadrianus Arch in her thesis of philosophy titled “Perge Kenti Hellenistik Güney Kapısı ve Evreleri”. They have cassettes undersides. Canals that stretch along one side of each block continue between cassettes and divide them. Blocks of which upper sides were left roughly, long sides with anathyrosise were smoothed and centre parts were left roughly again. Front side of archivolted blocks that crowned with anthemion and egg arrow row have 3 fascias divided with astragal in ion order.

Curve lines and block dimensions are effective on determining the arc opening made up from the blocks. And with this method it is determined that the radius of the arch could be change between 3.70-5.40 m. The depth of the vault, which was formed by the blocks with three cassettes in original length, could be near 3.30 m.

Although there were great similarity with the blocks of Perge Hadrianus Arch as it is seen from the photographs of the excavation and restoration works directed by M. Akok, it was almost impossible bringing the blocks from Perge under the conditions of the period only to build the wall blocking Attaleia Hadrianus Arch. So it was possible that the blocks belonged to another door structure, which had been demolished or fallen down before the wall was built. They also could be used once more for “*Nakışlı Kapı*” which was told by F. Erten, or *ruined door near (m) tower*, which was told by Lanckoronski. The openings of which iron clamps are still on stand by this probability. The situation of this monumental door structure could be determined only with a wide spread study in the district of Kaleiçi where there are still ruins of ancient city just 1.5 m. under the ground level.

1. GİRİŞ

Konumlandığı bölgenin iklimsel koşulları, Antalya'nın insanlık tarihi boyunca ve kesintisizce yerleşime alan edilmesinde baş etken olmuş; kent, doğal limanı sayesinde Hellenistik dönemle birlikte Doğu Akdeniz'in önemli ticari merkezlerinden biri haline gelmiştir. Kentin içinde bulunduğu, antik bölgelerden Kilikia'nın batı kesimini, Pamphylia'nın güneydoğu ucunu ve doğu Lykia'yı içine alan¹ bölgenin tarihi ise Karain ile başlar. Antalya'nın 30 km. kuzeybatısında ve Batı Toroslar'ın Akdeniz'e bakan yamaçlarında yer alan Karain Mağarası bölgede paleolitik yerleşimin varlığını ortaya çıkartmış ve bölge tarihini İÖ. 220 bin yılına kadar indirmiştir².

İÖ. 159 yılında II. Attalos Philadelphos tarafından kurulan³ kent Attaleia'nın kayalık sahilinin deniz seviyesinden yüksekliği Bergama donanması için korunaklı bir üs oluşturmuştur⁴. Bu fiziksel karakteri ve doğal kaynakları nedeniyle kentin günümüze kadar kesintisiz yerleşime alan olduğu bilinmektedir⁵. Yıllardır tartışılan coğrafi konumunun⁶ yanı sıra kentin bulunduğu yerde Korykos adında bir köyün varlığından söz edilmesi de bu sebeptendir⁷.

Kent Vespasianus döneminde Pamphylia'nın Lykia ile birleşmesi sonucu oluşan çifte eyalet idaresine katılır⁸. Yeni dinlerin doğuşu ile birlikte 4. yy.dan itibaren Pamphylia ve Kilikia'dan başlayarak bölgeyi etkisi altına alan Hıristiyanlık kentte etkin olmuş⁹, 7. yy.da bu kez diğer bir din etkisini Arap akınlarıyla göstermiştir¹⁰. Bu dönemden itibaren akınlardan büyük zarar gören ve bölgede önemli bir liman olan Side yerine Attaleia'nın etkin bir role kavuştuğu görülür¹¹. Geç antik dönem boyunca diğer bir çok kentte gözlemlenen, gittikçe küçülen

¹ Erten 1940, 3; Kerse, Antalya 16 vd.

² Yalçinkaya, Karain 75 vd.

³ RE II,2 (1992) 2155 vdd. "Attaleia" (Ruge); Bayrak, Tarihi Yerler 74; Bean, Southern Shore 41; Erten 1940, 25; Gorecki, Landschaften 90; Jones, Greek City 17; Kerse, Antalya 16.

⁴ Bosch, Pamphylia 6.

⁵ Doğu Garajı yakınında yapılan kurtarma kazılarında bulunan mezar buluntuları hentiz İÖ. 4. yy. sonlarına tarihlenen buluntular vermektedir. Kent, günümüze kadar önemini yitirmeyen limanı ile Attaleia olarak kurulması öncesinde de küçük de olsa bir yerleşime sahip olmalıydı: F. Büyükyörük – C. Tibet, "1998-1999 Yılı Antalya Doğu Nekropolü Kurtarma Kazıları" Adalya IV, 1999-2000, 115 vd.

⁶ Strabon, XIV, IV 249 vd.; Leake, Asia Minor 192; Spratt – Forbes, Travels 215.

⁷ Bosch, Pamphylia 6; Leake, Asia Minor 192.

⁸ Lykia-Pamphylia çifte eyaletinin İS. 43 yılında kurulduğu ileri sürülse de (Gorecki, Landschaften 92) Şahin ve Brandt, Pamphylia'nın bu dönemde Galatia eyaletinin bir parçası olarak kaldığını, Lykia'nın ise yeni bir eyalet olarak düzenlendiğini belirtirler: H. Brandt, Gesellschaft und Wirtschaft Pamphyliens im Altertum. Asia Minor Studien 7 (1992) 98 vd.; Şahin, Perge 31. 44 dn. 49. Özellikle Şahin, Patara'daki Stadiasmus Anıtı ve Perge'deki bir yazıttan yola çıkarak bu düşüncesini güçlendirmiştir.

⁹ Bayrak, Tarihi Yerler 74; Yalçın, Antalya 24.

¹⁰ Erten 1940, 29; Seyirci, Kaleiçi 47; Yalçın, Antalya 24 vd. Yedinci yüzyıldaki Arap akınları ile ilgili olarak bkz, G. Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi (1991) 102 vdd.

¹¹ Mansel, Side 17; Yalçın, Antalya 25.

yerleşim alanlarının 7. yy.da terk edilmesi olgusunun Attaleia için söz konusu olmaması kentin önemini vurgulamaktadır¹². 9. ve 10. yy.da Bizans İmparatorluğu'nun askeri alanlarının en önemlilerinden biri haline gelen kent 11. yy.da metropol ünvanı kazanır¹³.

13. yy.daki düzenli Selçuklu yönetimine¹⁴ kadar birkaç kez yine Selçuklu ve Bizanslılar arasında el değiştiren kent, Selçuklu yapıları ile donatılmış, limanı Venedik başta olmak üzere deniz aşırı ticari ilişkiler için kullanılmıştır¹⁵.

Kent, 14. yy.ın büyük bölümünde Hamit Oğulları'nın egemenliğine girer¹⁶ ve deniz ticareti Levant, Mısır ve Ege ile daha da güçlenir¹⁷. 14. yy. sonunda Osmanlılar'ın eline geçmiş ve önce Kütahya Eyaleti'ne bağlı 14 sancaktan biri, sonra Konya Eyaleti'ne bağlı sancak merkezi olmuştur¹⁸. Tersane endüstrisinin geliştiği¹⁹ bu dönemde kent, Adalia olarak anılmaya başlanmıştır²⁰.

İlk kez kentleşmesi ile birlikte bir savunma sisteminin tesis edilmiş olması, kentin Hellenistik dönemdeki önemini vurgulamakta yeterlidir²¹. Kentin bu döneme ilişkin savunma sisteminden iz bulunmamaktadır. Roma dönemi kuleleri dışında kent duvarlarının günümüze ulaşan bölümlerinin tamamının Ortaçağ'a ait oldukları söylenebilir. Kenti kuşatan bu savunma sistemi hakkında ilk bilgi bir gezgin olan ve kente 17. yy.da uğramış olan Evliya Çelebi'den alınmaktadır²². Bu açıklamayı 1890'da kente gelen araştırmacı Lanckoronski'nin şematik planı destekler (Lev. 1, 1)²³. Bu plana göre limanın her iki tarafında deniz yüzeyinden belli olan bir kayanın üzerine oturan kuzeydeki kule (a), topografya ile birlikte kuzeye yükselen surun başlangıcıdır. Yükseldikten sonra doğuya uzanan sur kırılarak önce güneye, daha sonra bir yay çizerek batıya döner. Hıdırlık Kulesi olarak adlandırılan anıt mezar ile birleşerek bu

¹² Gorecki, Landschaften 92.

¹³ Bean, Southern Shore 42; Gorecki, Landschaften 92.

¹⁴ Erten 1940, 30 vd.; Gorecki, Landschaften 92; Kerse, Antalya 20 vd.; Moğol, Antalya 35 vd.; Yalçın, Antalya 25 vd.; Yılmaz, Antalya 7 vd.

¹⁵ Gorecki, Landschaften 92; Heyd, Yakın Doğu 334 vd.

¹⁶ Moğol, Antalya 47 vd.; Kerse, Antalya 23.

¹⁷ Gorecki, Landschaften 92; Heyd, Yakın Doğu 612.

¹⁸ Erten 1940, 89 vd.; Moğol, Antalya 87 vd.; Kerse, Antalya 24 vd.; Yalçın, Antalya 26 vd.

¹⁹ Gorecki, Landschaften 92; Tanyeli, Anadolu 51.

²⁰ Kerse, Antalya 16; Riefstahl, Architecture 41; Yılmaz, Antalya 7.

²¹ Tanyeli'ye göre (Tanyeli, Anadolu 50) kentin ilk kuruluşunda yalnızca liman kuşatılarak doğuya doğru uzanan kesime yerleşilmiş, Hadrianus döneminde kendisinin kenti ziyaret edecek olması nedeniyle bir tak yapılmış ve bu sırada kentin güneydoğusundaki geniş alanlar da surla çevrilerek kente dahil edilmiştir.

²² Evliya, Seyahatname 172: "Etrafı 4400 adımdır. Batıda Paşa Sarayı köşesinden Narin kuleye ve varoş kapısı üzerinden Mehterhane kulesini geçip doğuda Lala kulesine kadar iki kat kale duvarıdır. Bu taraf 40 kule, 1300 adımdır. Buradan güneye bin adım ve 18 kuledir. Buradan Kız kulesine kadar 1000 adım ve 15 kuledir. Kara tarafları ikişer kat kale duvarıdır ve derin hendektir. Buradan liman dolaşılınca 1100 adımdır. Kırk arşın duvardır. Liman tarafı 12 kuledir. Tamamı 80 kule ve her kule arası 20 bedendir."

²³ Lanckoronski, Pamphylien 8 Res. 4.

kez kulenin önünden kıyı şeridine paralel, başlangıç kulesi aksında diğer kule ile birleşir. Liman çevresine yayılmış yerleşimi limanın fiziksel çizgisine neredeyse paralel bir çizgi ile kuşatan bu sur hattı üzerindeki her türlü onarım, güçlendirme ve değişiklik kentin siyasi süreci ile de yakından ilgili olmuştur.

Surların bu düzenlemeden sonra 10. yy.a kadar bir değişiklik ya da onarımdan geçip geçmediğinin bilinmemesine karşın, 7. yy.ın ortalarından itibaren ortaya çıkan Arap akınlarının tüm Akdeniz'i olumsuz etkilediği göz önüne alındığında, henüz bu dönemde kent surlarının bazı bölümlerde güçlendirme ya da onarıma gidilmiş olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Bizans'ın Akdeniz'in batıya açıldığı bu stratejik noktayı özellikle bu akınlardan sonra güvenlik altına almak istemesi sebebiyle kent surunun dışında ikinci ve daha alçak bir sur yapılmış, bunun da önüne hendek açılmıştır²⁴. Kara surunun önündeki bu ikinci sura ait olduğu düşünülen bir yazıtta adı geçen imparator Leo ile oğlu Konstantinos'un 10. yy.da yaşamış olmaları sebebiyle sur, bu yüzyıla tarihlenmiştir²⁵. 13. yy.daki Selçuklu hakimiyetine kadar surlar Bizans imparatorları tarafından 1147 ve 1182 yıllarında olmak üzere iki kez onarılmış²⁶, 13. yy.dan sonra kentliler önemli bir gelenek değişikliği olarak sistemin tamamen Türkler tarafından yapılan tek parçası olan iç surlarca ayrılmış mahallelerde yaşamaya başlamışlardır²⁷. 14. yy.da Yıldırım Bayezid'in kenti kuşatıp almasına²⁸ kadar ve bu tarihten sonra da surların pek çok kez güçlendirildiği kitabelerden öğrenilmektedir²⁹.

19. yy.ın sonlarına kadar neredeyse tamamının korunmuş olduğu pek çok aktarımdan³⁰ ve fotoğraflardan³¹ anlaşılan, çok sayıda antik taşın devşirme olarak kullanıldığı sur ve kulelerden 20. yy.a gelindiğinde dış sura ait yalnızca 7 kule ve güneydoğu bölümünde bir kısım duvarın kalabilmiş olması ancak kentlilerin ve kent idaresinin bir dönemki bilinçsizliği ile açıklanabilir. Kentin ticari ve yerleşim olarak büyük ölçüde sur dışına taşmasıyla 1914 yılında sur içi önemini yitirmeye başlamış ve bu süreç, 1935-40 yıllarında surların büyük oranda yıkımıyla son bulmuştur³². Atatürk Caddesi üzerinde, sur duvarına yapışık niteliksiz

²⁴ Söz konusu hendek olasılıkla, günümüzde Atatürk Caddesi'nde varlığını halen koruyan, büyük ölçüde bu sur duvarına koşut uzanarak Hıdırlık Kulesi yakınında denize dökülen suyun yönlendirilmesinde de kullanılmıştır.

²⁵ Bean, Southern Shore 42; Lanckoronski, Pamhylien 9; Yılmaz, Antalya 107. Kent surlarının bu yüzyılda geçirmiş olduğu bu yeniden yapılanma süreci o yüzyıla kadar kenti yakından etkilemiş olan depremlerin verdiği zararın giderilmesi olarak da yorumlanmıştır: Duggan, Antalya 135.

²⁶ T. M. P. Duggan, "The City Walls of Antalya" Turkish Daily News (2002) 16.

²⁷ T. Baykara, "Bir Selçuklu Şehri Olarak Antalya" Antalya IV. Selçuklu Semineri (1992) 38 vd.; Durukan, Antalya 28; Tanyeli, Antalya 50 vd.

²⁸ Moğol, Antalya 35 vd.; Yılmaz, Antalya 9.

²⁹ Erten 1940, 48 vd.; Yılmaz, Antalya. Kitabeler.

³⁰ Beaufort, Karamanya 120; Lanckoronski, Pamphylien 7 vd. Res. 3 vd.; Spratt – Forbes, Travels 212 vd.

³¹ AKMED arşivi KP IV 1 ve 2 no.lu resimler; Moretti, Adriano Res. 2.

³² Seyirci, Kaleiçi 49; K. Turfan, 1955 Yılı Anıt Fişleri 1 vd.

mekanlarda hizmet veren ruhsatsız yapılaşmaların “Sur Önü Projesi”³³ kapsamında yıkılarak varolan tarihi dokunun temizlenmesi ve olması gerektiği gibi kentli için kamusal alana dönüştürülmesi, yarım asırdan daha fazla bir süre önce yapılan bu bilinçsizliğin bir nebze de olsa telafisi niteliğindedir.

Attaleia'nın önemli girişlerinden birisi olan Hadrianus Takı'nın da değeri tıpkı surlar gibi geç anlaşılmış ve ancak 1958 yılında Kaleiçi ile bunun dışında gelişen kent arasında ihtiyaç duyulan bağlantı nedeniyle restore edilmiş³⁴, arkeolojik ve mimarlık tarihi açılarından ele alınmamıştır. Bu çalışma ile; kentin kültürel simgelerinden biri olmasına karşın hak ettiği bilimsel ilgiye kavuşamayan yapının³⁵ hem anıtsal karakteri ile kent ve surlar arasındaki kent kapısı olmasından kaynaklanan bu organik ilişkisi irdelenmiş hem de yıllardır yalnızca varlığından bahsedilerek arkeolojik olarak kapsamlı araştırılmayan³⁶ üst katı hakkında tüm veriler ışığında bir değerlendirme yapılmıştır.

Hadrianus Takı yanında Attaleia'nın ticari ve coğrafi bağlantıları gereği sahip olması gereken diğer anıtsal kapıların varlığı da yine bu çalışma kapsamında sorgulanmıştır. Yivli Minare Camisi avlusunda duran ve daha önce S. Bulgurlu tarafından Perge'deki Hadrianus Takı'na ait oldukları ileri sürülen kasetli blokların, Perge ile olan ilişkileri yeniden ele alınmış, blokların Attaleia'nın Hadrianus Takı'ndan başka sahip olduğu yazılı kaynaklardan bilinen ancak yeri ve mimari yapısı hakkında fikir edinilemeyen Kuzey Kapısı'nın parçaları olup olamayacağı çizimler eşliğinde irdelenmiştir.

Antalya, kuruluşundan bu yana değişen siyasi tarihi ve özellikle 13. yy.da bir Selçuklu kenti oluşuyla birlikte farklı kültürlerdeki insan gruplarına yakın geçmişe kadar aynı anda yurt olmuştur. Farklı dinsel ve toplumsal geleneklerle yaşamlarını sürdüren bu kent halkının yaşadığı mahalleleri birbirlerinden ayıran iç surlar üzerinde, bu mahalleleri birbirine bağlayan iç kapılar ve üç tarafından kuşatan surlar üzerinde de kenti sur dışına taşan yerleşimle³⁷ ve diğer kentlerle ilişkilendiren dış kapılar mevcuttu. Yazılı aktarımlar ve arkeolojik veriler, kentin en azından Roma döneminde anıtsal kapılarla donatıldığını göstermektedirler. Kentin

³³ Antalya Büyükşehir Belediyesi 1999-2002 Faaliyet Raporu (2002) 39 vd.

³⁴ Akok, Hadriyan 37 vd.

³⁵ Benzer “bilimsel ilgisizlik” Hıdırlık Kulesi olarak anılan diğer bir kültürel değer için de söz konusudur. Mezar anıtı olduğu kesinleşen yapı, Lanckoronski (Lanckoronski, Pamphylie 25 Res. 14 Lev. 9.) sonrasında salt mezar sahibinin tespiti kapsamında ele alınmış olup (R. Stupperich, “Das Grabmal eines Konsularen in Attaleia”, *IstMitt*, 41, 1991, 417-422), rölövesi ve arkeolojik araştırması Ş. Alp tarafından bir yüksek lisans tezi kapsamında incelenmektedir.

³⁶ Bu kata ilişkin kapsamlı bir inceleme salt epigrafik açıdan, S. Şahin tarafından gerçekleştirilmiştir: Şahin, Perge 118 vdd.

³⁷ Tanyeli, Anadolu 50 vd.

dış savunma sisteminin, ilk tesisi sonrası farklı dönemlerde geçirdiği tahribatlar, değişiklikler ve eklemeler yanında yakın geçmişte büyük ölçüde yok edilmesi, kent kapılarının büyük oranda ortadan kalkmasına yol açmıştır. Yerleşimin kent anlamında ilk kuruluşu³⁸ güçlü bir sur duvarının inşasını da beraberinde getirdiği, anıtsal ve bezekli olmasalar da “ana kapılar” yanında daha küçük ve daha az öneme sahip, kabaca “yalın kapılar” olarak adlandırılabilir diğer bazı kapıların da inşasının söz konusu muhakkaktır³⁹. Antik dönemdeki kent dokusu hakkında bilgi sahibi olmamız yanında günümüzde de savunma sisteminin bu noktalarda yok edilişi nedeniyle, Ortaçağ’dan günümüze uzanan süreçte kenti ziyaret eden gezginlerin aktarımını ve antik kent dokusunun kısmen de olsa olası sürekliliğini irdelemek bu kapılar hakkında bilgi edinmemizi sağlayacaktır.

1329 yılında kente gelmiş olan İbni Batûta, seyahatnamesinde Antalya şehrinin 14. yy.daki fiziksel durumunu şu satırlarla tanıtmaktadır. *“Bu şehir, sahasının genişliği, nüfusunun çokluğu ve planının muntazamlığı itibariyle en önde gelen şehirlerdendir. Her fırka diğer fırkalardan tamamen ayrıdır. Hıristiyan tüccarları “Mina” adıyla bilinen mahallede oturmaktadır. Mahallenin etrafı bir surla çevrilmiş olup geceleri ve cuma vakitleri kapıları kapanır. Şehrin eski sakinlerinden olan Rumlar, diğerlerinden ayrı olarak, başka bir mahallede otururlar. Bunların mahallesi de bir surla çevrilmiştir. Aynı şekilde Yahudilerin de sur içinde ayrı bir mahallesi bulunur. Şehrin hakimi ile ailesi ve devlet ricali de yukarıda açıkladığımız şekilde, şehrin öteki mahallelerinden ayrı olarak etrafı surla çevrilmiş olan kalede oturmaktadır. Müslümanlar ise asıl şehirde ikamet etmektedirler. Bu beldede bir cami ve medrese ile bir çok hamam, gayet tertipli ve geniş çarşular vardır. Şehrin etrafı, yukarıda zikrettiğimiz mahalleleri de ihtiva eden büyük bir surla kuşatılmıştır.”*⁴⁰ İbni Batûta, bu açıklamasında mahalleleri birbirine bağlayan kapıların varlığını açıkça ortaya koymaktadır; ancak aktarımları dış sur kapıları konusunda açıklayıcı değildir.

Daha detaylı bilgi, Evliya Çelebi’nin 1671-72 yıllarındaki kenti ziyareti sırasında aldığı notlarda bulunabilmektedir: “Dört kapısı vardır. Birisi dışarı varoş kapısıdır. Çok sağlam kale olduğundan birkaç kere Osmanlı paşaları kapanıp Osmanlı devletine karşı durmuşlardır. Bu varoş kapısından başka karaya çıkan kapı yoktur. Diğer üç kapı liman tarafına işler. Büyük liman kapısından limana kırk basamakla inilir. Limanın oda kapısı doğuya bakar. Bu kapının üstünde Frenkpesend bir derviş tasviri yapmışlardır. Bu tasvirin baş ucunda üç satır Yunanca yazılıdır. Tercümesi şöyledir: *“Bu Seyyid Ahmed Bedevi fukarasıdır. Her sene Mısır’dan*

³⁸ Bkz. dn. 3.

³⁹ Örneğin bkz. Olynth ve Priene kentleri: Hoepfner – Schwandner, Haus und Stadt Res. 23. 144.

deniz üzerinde yürüyerek gelip Angilye kraldan 50 esir kurtarıp yine denizden giderdi. Gümrük kapısı buna yakındır. Bu büyük Mısır iskelesidir.”⁴¹.

Evliya'nın bu açıklamaları Lanckoronski'nin şematik kent planı⁴² ile netleşir. Kenti kuşatan içteki yüksek ve dıştaki daha alçak her iki sur sırası da orijinal haliyle yerinde olmakla birlikte çok net gözlemleyemediği bölgelerde devam eden duvarları kopuk çizgilerle ifade etmiştir. Bu şematik kent planında kule ve yapılar harflerle, sur üzerindeki kapılar ise rakamlar ile ifade edilerek kule ve kapılar arasındaki bağlantı da böylece vurgulanmıştır. Lanckoronski'nin gözlemine göre kenti sur dışı yerleşime bağlayan yedi adet kapı mevcuttur. Lanckoronski dikkatini çeken I no.lu kent kapısının⁴³ kulenin (b) arkasında, dışarıda sur boyunca ilerleyerek yukarı çıkan bir yola açıldığını yazmıştır. “Söveler, saçaklık ve kasetli tonozları antik dönemdedir. Üst yapının Orta Çağa ait olup olmadığından emin değilim. Çünkü tonoz taşları, çapı daha büyük yuvarlak bir kemer için yapılmış görünmektedir.” sözleriyle tanımladığı kapı ile plandaki (m) kulesi yakınlarında yarısı yıkılmış durumdaki kapı, anlaşıldığı üzere birbirinden bağımsız, iki ayrı kapıdır⁴⁴.

E. Çelebi'nin limanın doğuya bakan *Oda Kapısı* ile Lanckoronski'nin I no.lu kapısı arasında bir bağlantının varlığından emin olunamaz. Ancak kapının üstündeki beyaz mermer Frenkpesend derviş tasvirine F. Erten bir açıklık getirmiştir⁴⁵. “İskelenin kuzeyindeki un fabrikası önünde güneye bakan nakışlı kapı, 1941'de fabrika yapılırken kaldırılmış ve taşları müzeye nakledilmiştir, Evliya'nın dediği bu kapıdır.”⁴⁶. Ancak kemerinde bahsi geçen derviş tasvirinin görülmediğini söyleyen Erten, Ahmed Bedevi ile Yunanca kitabe arasında da bir bağlantı olmadığını vurgulamış, bu levhanın müzedeki Gabriel kabartması olabileceği olasılığını da göz önünde bulundurmıştır⁴⁷. Cumanun Camisi'nin birkaç yüz metre güneyindeki, bölgede çıkan bir yangın sonucu yok olan bir kiliseden getirtilerek İtalyan Konsolosluğu'na teslim edildiği bilinen 6. yy.a ait bu melek tasvirli kabartmanın⁴⁸ sur duvarları ve kapılarının zafer tanrıçaları ile süslenmesi geleneğine uyularak bir dönem kullanılmış olması olasıdır. Ancak yine de sözü edilen Yunanca yazıt ile bu kişi arasında bir ilişki olmaması olasılığından bunun abartılmış bir gözleme dayandığı ya da başka bir yapı

⁴⁰ Durukan, Antalya 28; Erten 1948, 78.

⁴¹ Evliya, Seyahatname 172.

⁴² Lanckoronski, Pamphylien 8 Res. 4.

⁴³ Lanckoronski, Pamphylien 10 Res. 4.

⁴⁴ Hirschfeld'e göre antik dönem yapısı olan bu kapıyı, Lanckoronski Ortaçağ'a tarihler ve Hadrianus Takı'nın parçaları ile yapılmış olabileceğini öne sürer: Lanckoronski, Pamphylien 10 dn. 3.

⁴⁵ Erten 1948, 70.

⁴⁶ Erten 1948, 70 dn. 6.

⁴⁷ Erten 1948, 70 dn. 6.

⁴⁸ Bayraktar, Gabriel Kabartması 46 vd.

hatta kentten bile alıntı olabileceği söylenebilir. Yine de her iki açıklamada, mimari form olarak kemerli yapılardan söz edilmektedir.

Planda II ile numaralanmış kapı bugünkü Tophane civarında konumlanmış olmalıdır. III. no.lu kapı ise bugün Saat Kulesi olarak kullanılan kulenin batısında kalmaktadır. Evliya'nın *Varoş Kapısı*, F. Erten'in *Kal'a Kapusu* olarak adlandırdığı kapıdır⁴⁹. "*Otuz yıl öncesine kadar mevcut olan*"⁵⁰ kapının gerçekten Evliya'nın dediği gibi iç içe iki-üç kapı olduğu Erten tarafından doğrulansa da krokisinin olmaması düşündürücüdür. Kapı, kentin Kaleiçi'ne açıldığı iki aksın kesişme noktasındadır. Bu akslardan birisi İskele Caddesi'dir, ki bu caddenin devamında Yivli Minare, Alaeddin Camisi ve İmaret Medresesi'nin konumlandığı özel alana ulaşılması Selçuklu devrinde de aynı aksın kullanılmış olduğunu doğrular. İkincisi Uzunçarşı Sokağı'nın izlediği akstır. Bu yolun da I. iç sura paralel devam etmesi yine en azından surun yapıldığı 1216 tarihinden bu yana değişmeyen bir güzergah olduğunun kanıtıdır. Çarşının da kısmen dışarıya taşıdığı böyle bir noktada bir çıkış kapısının bulunması beklenmelidir. Evliya'nın "*biri birine geçme yedi kat eğri büğrü kimi şarka ve kimi garba nazır kapulardır. Amma yine bir yoldur*"⁵¹ diye tanımladığı Lanckoronski'nin III no.lu kapısı şemada diğerlerinden farklı olarak birbirine kuzey-güney doğrultusunda paralel duran iki kule arasından geçilen bir kapı olduğu izlenimi vermektedir.

1815-1836 tarihlerinde tutulmuş Antalya Kal'ası Tamirat Defterleri'nde kayıtlı *Çarşı Kapısı*'nin anılan kapı olması ihtimaldir⁵². Aynı zamanda I. iç surun kuzey ucundaki, bu defterlerde *Hıdırlık Burcu* diye kaydedilmiş, Saat Kulesi olarak kullanılan burcun yanında *Asitane Kapısı* olarak kaydedilmiş bir kapının bulunduğu anlaşılmıştır, ancak Selçuklu devrine kadar inen bir geçmişinin bulunup bulunmadığı belli değildir⁵³.

Lanckoronski'nin IV, VI ve VII ile göstermiş olduğu kapılar bugün de Kaleiçi'nden sur dışına açılan sokakların (Mescid Sokak, Hesapçı Sokak, Kandiller Sokak) Atatürk Caddesi'ne bağlandıkları noktalardır.

Kaleiçi'ne ulaşmak için günümüzde de kullanılan bu bağlantı yolları, taşıdıkları adlar nedeniyle geçmişte de kullanılmış olduğu düşünülen kapıların yer aldığı yollardır. Bunlardan ilki *İmaret Kapısı*'dir. Kale Kapısı semtinden sonra doğuya uzandığı bilinen surların

⁴⁹ Erten 1948, 69 dn. 3.

⁵⁰ Henüz surların yıkılmaya başlanmadığı 1918 yılından söz edilmektedir.

⁵¹ Erten 1948, 69; Yılmaz Antalya 113.

⁵² Yılmaz, Antalya 114 dn. 514.

güneydoğuya kırıldığı köşeden 100 m. sonra cadde, Kaleiçi'ne giren Mescit Sokak ile kesişir. 1225 tarihli II. iç sura⁵⁴ paralel uzanan bu sokakta bulunan İmaret Mescidi'nden adını almış olan Lanckoronski'nin planındaki IV no.lu kapı⁵⁵ olan *İmaret Kapısı*'nın surun yapımından kısa bir süre sonra ya da bu mescidin yapılmasıyla açılmış olması büyük bir olasılıktır.

Hadrianus Takından sonra Hıdırlık Kulesine kadar uzanan dış sur üzerinde sırasıyla *Orta Kapı* ve *Yeni Kapı* adıyla iki açıklık görülür⁵⁶. Eski Antalya fotoğraflarından 1902 tarihli bir fotoğrafta (Lev. 1, 2)⁵⁷ Orta Kapı görülmektedir. Diğer kapılardan farklı olarak kulelerden oldukça uzakta konumlanmış olması dikkat çekicidir. Bu durum kapının, sonradan gelişen bir sokak sisteminin caddeye dahil edilmesi amacıyla burada açıldığını düşündürse de, hem bu sokağın hem de Yeni Kapı Sokağı'nın, Hadrianus Takı'ndan başlayarak Hıdırlık Kulesi'nde son bulan ve Kesik Minare'nin⁵⁸ de üzerinde bulunduğu aksa dik birleşen doğrultuların birer uzantısı oldukları görülmektedir (Lev. 2). Bu nedenle aks sisteminin dış sur ile kesiştiği noktalarda yer alan bu iki kapının antik dönemde de küçük ölçekli kapılar olarak kullanılmış olmaları olasıdır.

Evliya'nın olasılıkla cephesi henüz duvarla kapalı olduğundan fark edemediği ancak Lanckoronski'nin V ile numaralandırdığı kapı⁵⁹, üzerinde daha detaylıca durulacak olan kentin doğu girişi olarak anılan bir Roma takıdır. Üç açıklıklı Hadrianus Takı'nın belirli dönemlerde doğudan bir duvar ile kapatıldığı ve bağlantı için ortada bırakılan küçük bir açıklıktan yararlandığı eski Antalya fotoğraflarından da anlaşılmaktadır⁶⁰. Taka kuzeyinden bitişik durumdaki kulenin üst kısmında yapılan onarımın, kitabesine⁶¹ göre 1220 tarihli olduğu görülür. L. Yılmaz, kentin bu bölümünde özellikle bu kulede yoğunlaşan onarım çalışmalarının, 19. yy. belgelerinde Selçuklu devrinde kullanılan adı ile *Kebir Kapı* olarak kaydedilen şehir kapısını korumaya yönelik olduğu görüşündedir⁶².

Lanckoronski kente liman tarafından açılan kapılardan bahsetmemiştir. Bu kapılar ile ilgili bilgi yine Evliya ve F. Erten'den edinilmektedir.

⁵³ Yılmaz Antalya 113 dn. 509.

⁵⁴ Yılmaz, Antalya 110 vd.

⁵⁵ Lanckoronski, Pamphylien 11 Res. 4.

⁵⁶ Lanckoronski, Pamphylien 10 Res. 4. (VI ve VII no.lu kapılar); Erten 1997, 10-11 (kent haritası).

⁵⁷ AKMED arşivi KP IV 21 no.lu fotoğraf.

⁵⁸ Seyirci, Kaleiçi 28.

⁵⁹ Lanckoronski, Pamphylien 8 Res. 4. Ayrıca bkz. aş. s. 12.

⁶⁰ F. Noack, Die Baukunst des Altertums (yılısız) Lev. 154.

⁶¹ Erten 1948, 70; Yılmaz, Antalya 143 (48 no.lu kitabe).

⁶² Yılmaz, Antalya 112 dn. 505.

Evliya'nın *Liman Kapısı*'na⁶³ çıkan merdivenleri, iskeleyi kıyıya paralel uzanan Mermerli Sokağa bağlayan ve hala kullanılmakta olup kent halkınca Kırkmerdivenler diye anılan merdivendir. F. Erten merdivenin Bizanslılar zamanında Cenevizliler'in vasi ticaret imtiyazları esnasında kendileri tarafından yapılmış bir kapı ve merdiven olduğunu yazmıştır⁶⁴. 19. yy.a ait Antalya Kal'ası Tamirat Defterleri'nden, söz konusu kapının *Merdivenli Kapı* olarak anılmaya devam edildiği anlaşılmaktadır⁶⁵.

Evliya'nın bahsettiği son kapı olan ve adını iç yüzünde bulunan gümrükhaneden alan *Gümrük Kapısı*, "gayet küçük ve kibleye nazır" bir kapı olarak tanımlanmıştır⁶⁶. Uzunçarşı Sokak aksında bulunduğu bilinen ve konumları Kal'a içinde ve gümrük dibinde olarak aktarılan pek çok hanın⁶⁷ ticaret faaliyetlerinin yoğunluğu nedeniyle bu bölgede toplanması da buradan limana açılan bir kapıya ihtiyaç duyulduğunun bir göstergesidir.

F. Erten'in Hadrianus adına iki kapı olduğu konusundaki düşüncesi⁶⁸ ise bir rivayetin aktarılmasından öteye geçememiştir. Bunlardan ilki az önce bahsi geçen Atatürk Caddesi Üç Kapılar Semti'ndeki tak yapısıdır. İkinci kapının batıya baktığı ve Olbia, Phaselis, Termessos, Sagalassus, Kretopolis⁶⁹ ve diğer kasabalara giden yolun başlangıcında yer aldığı Erten tarafından ileri sürülmüştür⁷⁰. Kapı 1844 yılında Mazhar Paşa tarafından yıktırılmış ve kapı ile üzerinde yer aldığı söylenen Zeus ya da Poseidon'a ait heykel yok olmuştur. *Tiberius Kapısı* olarak da bilinen kapıyı Erten, Tophane Kapısı mevkesine konumlandırmıştır. Aynı kaynakta doğudaki Hadrianus Kapısı'nın kaset ortalarındaki rozetler nedeniyle *Çiçekli Kapı*⁷¹ ismiyle bilindiği yazılıdır. Hadrianus adına yapılan söz konusu ikinci kapının 1884 gibi yakın bir tarihte yıkılmasına kadar hiçbir gezgin tarafından görülmemiş olması ilginçtir. Kaldı ki pek çok gezgin⁷² bu tarihe kadar hem Antalya Kalesi ve çevresinde hem de kapının açıldığı yolun bağlandığı antik kentlerde gözlemlerde bulunmuşlardır. Üzerinde büyük bir tanrı heykelinin yer aldığı ve bir imparator adına yapılmış olduğundan görkemli bir cephe

⁶³ Erten 1948, 69; Evliya, Seyahatname 172; Yılmaz, Antalya 114.

⁶⁴ Erten 1948, 69 dn. 5; Heyd, Yakın Doğu 334: "Bizans İmparatorluğunun Haçlılar tarafından fethine kadar Satalia limanı birtakım antlaşmalarla imparatorluğa bağlı bulunan bütün tüccar uluslara açık bulunuyordu."

⁶⁵ Yılmaz, Antalya 114.

⁶⁶ Erten 1948, 70; Evliya, Seyahatname 172; Yılmaz, Antalya 114.

⁶⁷ Erten 1997, 64; Evliya, Seyahatname 173: "Livanın muhtelif yerlerinde Selçuklu hanları bulunmaktadır. Bunlar vaktile ordu ve kervanların takip ettikleri yollar üzerinde olup, hem misafirhane hem de savaş zamanında erzak ve cephaneye ambarı olarak kullanılmış olan yapılarıdır." Yılmaz, Antalya 114 dn. 519.

⁶⁸ Erten 1997, 37.

⁶⁹ Kastedilen kent Ariassos'tur: Lanckoronski, Pisidien 123 vd.

⁷⁰ Erten 1997, 37.

⁷¹ Bir mimar gözüyle kenti değerlendiren C. Bektaş, kentin iki kapısından birinin bugüne kadar onarımlarla ayakta kalabilmiş olan Hadrianus Kapısı, diğerinin ise bugün ortada olmayan "Çiçekli Kapı" olduğunu yazmıştır: Bektaş, Antalya 63.

⁷² Leake, Asia Minor 192 vd.; Spratt – Forbes, Travels 215; Texier, Asie Mineure.

sergilemesi beklenen böylesi bir yapının fark edilmemiş olması pek de olası görünmemektedir. Öte yandan kenti Perge, Aspendos, Sillyon ve Side'ye bağlayan doğudaki yola açılan bir kapı olduğundan aynı şekilde kuzeye ve batıya uzanan yollara açılan bir kapı daha olması gereklidir. Ancak mimari olarak, söylenildiği gibi anıtsal bir giriş mi olduğu bilinmemektedir. Ayrıca kentin bu bölümünde bir kapı olduğu Lanckoronski'nin de dikkatini çekmiştir ve kent planında II ile numaralandırıp kuzey şehir kapısı olarak isimlendirmiştir⁷³ ve batısında bir kule (c) mevcuttur. Konumu nedeniyle daha önce adı geçen Tophane Kapısı olduğu kesindir.

Burada Bosch'un 1946 yazında yapmış olduğu arkeolojik gözlem sırasında Antalya Müzesi bahçesindeki kitabeleri değerlendirdiği "Antalya Kitabeleri" adlı makalede adı geçen bir yazıtlı arkhitrav bloğundan da bahsetmek gerekecektir. Antalya Kalesi'nde, mendireğin başladığı kale burcunun 15 m. ilerisinde, yıkık bir burcun üzerinde yer aldığı söylenen yazıtta Flaviuslar sülalesinin üç hükümdarının (Vespasianus, Titus ve Domitianus) adı geçmektedir. Vespasianus, Divus olarak geçtiğinden onun ölümünden sonra ithaf edildiği düşünülen üç satırlık yazıtın son satırı "...kemerini kendi hesaplarına..." olarak çevrilmiştir ve hem bu satır hem de yazıtın bir arkhitrav bloğu üzerinde olması nedeniyle bir şehir kapısına ait olabileceği üzerinde durulmuştur⁷⁴.

Planlardan da izlenebildiği gibi sur üzerindeki kapıların hepsi de en azından bir kule ile korunmaktadır. Sur üzerinde geçenekler için böylesi açıklıklar oluşturulması, duvarın sürekliliğinin bozulması ve dolayısıyla savunma gücünün zayıflaması anlamına gelmektedir. Bu nedenle kapılar, savunma sisteminin olağan bir sur duvarına göre daha çok desteklenmesi gereken stratejik noktalar oluştururlar. Özellikle daha geniş tasarlanmış anıtsal kapılarda bu durum daha da önem kazanmıştır. Planlamada önemli bir sorun kapının korunmasını sağlamak olduğundan doğal şartlara göre çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Kapıların birbiri üzerine binen, dirsek yapan ya da birbirine yaklaşarak kavuşan sur duvarlarına açılmaları⁷⁵, onların korunmasından çok saklanmasına yönelik olduğundan daha savunma amaçlı olan kuleler ile donatılmaları Anadolu'da erken dönemlerde üretilmiş çözümler olarak karşımıza çıkar. Daha 5. bin yılda Mersin'de sur duvarlarında anıtsal bir kapının dışa çıkıntı yapan iki burç arasında bırakıldığı bilinmektedir⁷⁶.

⁷³ Lanckoronski, Pamphylien 10 Res. 4.

⁷⁴ Bosch – Atlan, Antalya Kitabeleri 89 vdd.

⁷⁵ Akarca, Şehir ve Savunması 149 vdd.

⁷⁶ Mersin ve diğer erken dönem Anadolu örnekleri için bkz. Naumann, Anadolu Mimarlığı 278 vd. Res. 342.

Attaleia gibi Roma öncesi kurulmuş bir kent olan Priene'nin⁷⁷, Geç Klasik-Erken Hellenistik kent planıcılığının klasik bir örneği olarak geometrik kentsel yerleşimini kuşatan kent surlarında göze çarpan kente ait iki anıtsal kapı olduğudur. Bu iki ana kapıdan tonozlu bir pasajdan geçilen batıdaki⁷⁸ ana caddeye direkt girişi vardır, sağlam temeller üzerine kurulmuş olan doğudaki⁷⁹ ise yan pasajlardan birine açılır. Doğu ve batı kapısı olarak adlandırılan bu iki anıtsal giriş dışında yine kuleler ile desteklenmiş daha küçük girişlerin oldukça az sayıda olduğu görülür. Üzerine kurulu olduğu topografyanın savunmaya yönelik sağladığı avantajları kullanmasına rağmen ana giriş olarak, ana caddeye açılan tek bir açıklığa ve yaklaşık onun karşı aksında ancak ikincil bir kapıya sahip olması bu dönemde kentlerin sur sistemini ne derece etkin kullandıklarının bir göstergesidir. Bundan yola çıkarak Attaleia gibi bir kentin her ne kadar bir yükselti üzerine kurulmuş olsa da sur dışına açılan çok sayıda anıtsal kapıya sahip olması beklenemez. Bu nedenle antik dönemde yukarıda⁸⁰ da değinildiği gibi dış sur üzerinde, Hadrianus Takı gibi kenti doğuya bağlayan bir anıtsal kapı yanında, ancak ve en fazla kuzeye açılarak kenti kuzeydeki kentlerle ilişkilendiren ikinci bir anıtsal ölçekli kent kapısının olması beklenir. Doğudaki dış sur üzerinde az önce adı geçen tüm kapıların ancak birkaçının çıkış kapısı kullanımıyla antik döneme kadar inmiş olması gerekmektedir. Aksi durumda sur sisteminde bu kadar açıklığa sahip bir kentin korunması oldukça zordur.

1815-1836 tarihleri arasında tutulmuş Antalya Kal'ası Tamirat Defterlerinde adı geçen Kemikli Kapı, Divar Kapısı, Mesdud Kapı, Ali Paşa Sarayı Kapısı ve Küçük Kapıdan İskele Tarafına Giden Kapı'ların yerlerini tespit etmek söz konusu olmadığı gibi sayısı 13 olarak belirlenen bu şehir kapılarının hangi tarihte/tarihlerde inşa edilmiş oldukları da bilinmemektedir⁸¹. Evliya'nın Seyahatnamesi'nde⁸² mahalleler arasında, iç surlar üzerinde 22 kapı daha olduğu bilgisinden kentin sürekli bir değişim içinde bulunduğu ve bu süreçte kapıların sayıca değiştiği sonucu çıkarılabilir.

⁷⁷ Hoepfner – Schwandner, Haus und Stadt Res. 144; McNicoll, Fortifications 49 vd.; Rumscheid, Priene Res.18. 20; M. Wheeler, Roma Sanatı ve Mimarlığı (Çev. Z. Erdem 2004) 28 vd. Res. 9.

⁷⁸ K. Dornisch, "Das Osttor von Priene" Nürnberger Blätter zur Archäologie 1-2, 1984-1986, 20 vdd. Res. 12 vdd.; Dornisch, Bogentore 9 vdd. 235 Res. 2b. 4; Hoepfner – Schwandner, Haus und Stadt 156; Rumscheid, Priene 43 Res. 32.

⁷⁹ McNicoll, Fortifications 52 Res.10; Rumscheid, Priene 43 Res. 32.

⁸⁰ Bkz. s. 9.

⁸¹ Yılmaz, Antalya 116.

⁸² Evliya, Seyahatname 172.

2. HADRIANUS TAKI

Hadrianus Takı, geçtiğimiz yüzyılın ilk çeyreğine kadar denizden ve karadan surlarla çevrili kentin günümüze ulaşabilmiş tek antik geçeneğidir. Yapı, geleneksel mimarisi ile etnolojik karakterini korumaya çalışan Kaleiçi'ni yüzyıllarca dış dünyaya bağlamış; kuleler arasındaki konumu, yapısal görkemi ve iyi korunmuşluğu ile kentin tarihsel dokusunun günümüzde en iyi algılanabildiği yapı olmuştur. Hıdırlık Kulesi ile birlikte Roma dönemi Attaleia'sının anıtsal yapı niteliğindeki diğer bir örneği olarak kalabilen üç açıklıklı yapının, bu özelliği nedeniyle bulunduğu semte "Üç Kapılar" adını vermiş olduğunu anımsatmak, kentlinin gözünde takın sahip olduğu önem, imaj ve algının vurgulanması açısından önemlidir.

Savunmaya yönelik kaygılar nedeniyle olasılıkla henüz Erken Bizans döneminde duvarla perdelenerek görüntü ve işlevsel olarak özgünlüğünü tamamen yitiren yapı, erken 19. yy. seyyahlarından F. Beaufort tarafından yüzyıllar sonra yeniden keşfedilir. Beaufort, "kenti çevreleyen surların bir bölümünde, kulelerden ikisinin arasında bir açıklık bulunduğu ve duvarla kapatılmış olduğu halde bunun görkemli bir giriş olduğuna" dair kısa gözlemlerini aktardığı kitabı yardımıyla, takın varlığı ve durumu hakkındaki bazı ilk bilgileri edinmemizi sağlar⁸³. Aşağıda da ayrıntılıca irdeleneceği gibi, arkeolojik bilgisinin yetersiz olması kendisinin bilimsel ve teknik dayanaktan uzak yorumlarda bulunmasına neden olmuş ve böylelikle yapı konusunda bazı yanlış düşüncelerin günümüze kadar sürdürülmesine yol açmıştır. 1833 yılında bölgeye gelen araştırmacı gezgin Ch. Texier'in tamamen moloz ve surların altında kalan yapıyı görememiş olması⁸⁴ yapının ne derece perdelendiğini daha net ortaya koymaktadır. 1884 yılında K. G. Lanckoronski'nin ekibi ile kente gelmesine kadar, yapıya ait olduğu savlanan yazıt dışında⁸⁵ tak yine adeta unutulur. Araştırmacı, yaklaşık 1.5 m. dolgu altında kalmış olan yapının çizimleri ile desteklediği kısa anlatımına rağmen, günümüze kadar toplanmış en detaylı bilgiyi bize aktarır⁸⁶. 1884 yılında başlayan çalışmalar ile tak ve yakın civarının sonraki eklemelerden büyük ölçüde kurtulması sağlanır, aynı zamanda statüğünün korunması için yapıya yeni destekler eklenir (Lev. 38 vd.). 1921-1922 yılları arasında İtalyanlar tarafından yapılan kazı çalışmalarında takın, Bizans döneminde, kuruluş amacından farklı bir görevle işlevlendirildiği bilgisine ulaşılır⁸⁷. Takı bugünkü görüntüsüne kavuşturarak ilk fonksiyonunu kısmen de olsa devam ettirmesini sağlayan restorasyon projesi ve uygulaması ise 1958 yılında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü

⁸³ Beaufort, Karamanya 120.

⁸⁴ Lanckoronski, Pamphylien 23; Texier, Asie Mineure.

⁸⁵ Örn. Le Bas – Waddington, Inscriptions 332 no. 1359 bis.

⁸⁶ Lanckoronski, Pamphylien 20 vd.

kararıyla Arkeolog Mahmut Akok ve Y. Mimar Mustafa Ayaşlıoğlu tarafından gerçekleştirilir⁸⁸. 1997 yılında Aktan Mimarlık Bürosu tarafından, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Antalya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'ne hazırlanan rölöve ve restorasyon projeleri kapsamında takın mevcut durumu belgelendirilir ve iyileştirme çalışmalarının uygulaması öncesinde surlarda ve yakın çevrede kazı yapılması gerekliliği belirtilir⁸⁹.

Kentin kesintisiz iskanına karşın onarımlarla da olsa özgünlüğünü günümüze kadar büyük ölçüde korumuş olan yapı, konumu ve benzer oranda korunmuş diğer bazı taklara⁹⁰ oranla bezeysel niteliği ile Küçük Asya Roması'nın türünde en önemli yapılarından biridir. Buna karşın Lanckoronski sonrasında salt kısa anlatımlarla tanıtılarak ya da daha çok popüler araştırmalara konu edilerek yapıya gereken bilimsellikte yaklaşılmamış⁹¹, özellikle Beaufort'un temelsiz aktarımına dayanılarak hep sözü edilen ikinci kat konusundaki belirsizlikler arkeolojik olarak ele alınmamıştır⁹². Arkeolojik açıdan irdelenmeyi bekleyen diğer bir konu ise yapının her iki yanındaki kulelerle olan fiziksel bağlantının oluşum süreci olmuştur. Tüm bu konular ve yapının mimari bezemeleri, alt başlıklar halinde, takın kuruluşu öncesi ve sonrası, günümüze uzanan süreçte geçirdiği değişiklikler, arkeolojik ve epigrafik veriler doğrultusunda ele alınacaktır.

2.1. Mimarisi

Cumhuriyet Meydanı'ndan başlayarak kent surlarına paralel olarak uzanan cadde Üç Kapılar semtinde Atatürk Caddesi olarak devam eder. Hadrianus Takı (Lev. 3 vd.), doğuda bu modern cadde ve karşısındaki Karakaş Camisi ile batıda ise Hesapçı Sokak üzerindeki Kaleiçi konakları ile cephelidir. Kuzey ve güneyden iki kule ile sıkıştırılmıştır.

1958 restorasyonu sırasında takın toprak altında kalan 1.5 m.lik bölümüne ulaşarak mimarisini tamamlamak üzere toprak dolguda yapılan kazı çalışmaları sonucunda antik zemine ulaşılmıştır⁹³. Geniş ve dikdörtgen bloklardan oluşan döşemede (Lev. 5) özellikle orta

⁸⁷ Moretti, Adriano 464 vd. Res. 9. 14 vd.; Akok, Hadriyan 37 vd.

⁸⁸ Akok, Hadriyan 37 vd.

⁸⁹ Aktan, Hadrian Kapısı 2 vd.

⁹⁰ Örneğin Patara ve Ariassos takları. Horsley –Mitchell, Ariassos 119; Işık, Patara 81 vd. Res. 66;

Lanckoronski, Pisidien 124 Lev. 21 (Ariassos, Kretopolis olarak anılır.); Schulz, Ariassos 37 vd.

⁹¹ Örneğin: Anabolu, Mimarlık 12; G. E. Bean, Kleinasien 2 (1991) 33 vd. Lev. 1; L. Gültekin, "Hadrian Takı" Sanatsal Mozaik (1998) 34 vd.; Gros, Romaine 188; W. Hotz, Die Mittelmeerküsten Anatoliens (1989) 43; İdil, Zafer Takları 357; S. Lloyd, Ancient Turkey (1992) 206; F. Noack, Die Baukunst des Altertums (yılsız) 114 vd.; Thür, Ephesos 83; J. Wagner, Türkei-Südküste. Von Kaunos bis Iasos² (1997) 157.

⁹² Epigrafik veriler ışığındaki yaklaşımlar için bkz. Dräger, Reisen 208 vd.; Şahin, Perge 118 vd.

⁹³ Akok, Hadriyan 38 Res. 12 vd.

tonozun kapattığı orta geçenekteki derinleşmiş tekerlek izleri yoğun araç sirkülasyonu olduğunun bir göstergesidir. Takın bulunduğu zeminin kuzey bölümü, III. tonozun öndeki sütun altlıklarından başlayarak ayakların bitimine kadar olan zemini, dörtgen beton bloklar ile kaplanmıştır. Bu zemin örgüsü içinde, merkezdeki iki sütun altlığı arasındaki sütun gövdesi dikkat çeker. Kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiş olan sütunun üzerinde, ayakların arasındaki döşeme bloklarının taşıdığı izler devam etmektedir. Ancak birbirinden 1.50 m. açıklıktaki bu izlerin sütun üzerinde, diğer bloklardaki kadar derin olmamaları, yerleştirildikten sonra kısa bir dönem kullanılmış olduğunu düşündürür. Güneybatı köşedeki sütun ile aynı granit malzemedan yapılmış olan sütunun üst kenardaki dışa taşkın düz profil üzerindeki ovolo profilli bilezik de aynıdır. Ancak alt kenar profili, kırık olduğundan gözlenememektedir.

Üç açıklığı örten tonozları oluşturan bloklar, kaideler ile yükseltilmiş dört ayak tarafından taşınmaktadır. Bunlardan her iki yanda olan ayak 1.50 m, ortadakiler ise 1.18 m. genişliktedir. Merkeze bakan orta ayakların kaideler ile birlikte toplam genişlikleri 2.09 m.dir. 3.54 m. derinlikteki ayakların ölçüsü, kaideler ile birlikte 4.44 m.dir. I. tonoz ayaklardan 4.135, II. tonoz 4.14, III. tonoz 4.11 m. açıklıktadır. Böylece iki kule arasındaki açıklık 17.745 m.yi bulmaktadır. Ayakları taşıyan kaideler arası genişlik hepsinde 3.24 m.dir.

Kaideler 0.37 m. yükseklikindedir, ön ve arkadakiler daha kısa, aradakiler daha uzun olan dikdörtgen, profilsiz dört bloğun kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmesiyle oluşmuşlardır. Kaidenin üstünde dıştan içe doğru kademeli olarak girinti yapan 0.49 m. yükseklikte başka bir altlık daha mevcuttur. Sırasıyla 0.12 m. ve 0.09 m. yüksekliklerindeki düz silme ve torus profilinden⁹⁴ sonra 0.03 m. düz şeritli 0.215 m. yükseklikli kyma rekta ve 0.035 m.lik astragal profillerinden oluşan altlık, önde ve arkada daha kısa, arada daha uzun bir adet, ayak genişliğince ikiye ayrılmış toplam 6 adet bloktan oluşur. Beş sıra isodom⁹⁵ duvar örgülü ayakların yüksekliği ise üstteki dışa doğru kademeli, bezemeli tacı hariç 3.50 m.dir. Duvar örgüsünde, altlık ile birleşen blokların 0.04 m. yüksekliğinde düz bir şeritten sonra içe doğru 0.05 m. yüksekliğinde bir kademe yaptığı görülür. Üst bloklarda ise dışa doğru kademe yaparak düz bir şerit ile taca (kemer konsoluna) birleşirler. 0.47 m. yüksekliğindeki tacın, orta kemer ayaklarında dört tarafı, yan ayaklarda ise üç tarafı bezenmiştir. Alttan üste doğru sırasıyla yapraklardan oluşmuş bir kuşak, inci dizisi, kyma rekta profili üzerinde sivri uçlu

⁹⁴ Yapılarda kullanılan profil çeşitleri ve bezemeleri için; Erdem, Mimari Ek 2; C. Erder, Hellenistik Devir Anadolu Mimarisinde Kyma Rekta-Kyma Reversa (1967) Lev. A; Ginouvès – Martin, Dictionnaire Lev. 47 vdd.

⁹⁵ N. Başgelen, Çağlar Boyu Anadolu'da Duvar (1993) 44 vd.

kamış yapraklı kuşak, üzerinde düz bir profil ile üzengi tipi lesbos kymation kuşağı yer alır. Kamış yapraklı kuşak köşelerde tek akanthus yaprağı ile birleşir.

Ayakların taşıdığı tonozların her biri otuz üç adet kemer bloğundan oluşmaktadır. Kemer konsolu üzerindeki ilk bloklar olan üzengi blokları alt yüzlerinde kaset bulundurmazken aradaki kemer blokları, tonoz derinliğince her biri alt yüzünde iki veya üçerli kaset taşıyan üç veya iki sıra halindedirler. Bu durum en iyi alt yüzü tamamen orijinal olan III. tonozda gözlenebilmektedir. III. tonozda kemer ekseninde alt yüzünde her biri iki kasetli üç adet blok bulunur. İki yanda simetrik olarak sırasıyla alt yüzü üçer kasetli iki blok ve ikişer kasetli üç blok olarak üzengilere kadar devam eder. Böylece III. tonozda toplam yirmi yedi adet kasetli ve altı adet kasesiz kemer bloğu bulunmaktadır. I. tonozda alt yüzde otuz sekiz adet sağlam kaset kalmış olup diğerleri restorasyon sırasında tamamlanmıştır. II. (orta) tonoz tamamen yenilenmiştir⁹⁶. Kaset alanları karedir ve dört kenarı boyunca düz ve daha derinde kanallar bulunur. Etrafı yumurta dizisi şeklinde ion kymationu ile çerçevelenmiş olan kasetlerin ortalarında her biri farklı çiçekler bulunmaktadır. Ön ve arka cephedeki arkivoltlu bloklar, taş genişliğince düz bir bölüme sahip olduklarından ara bloklardan daha uzundurlar. Ön yüzlerinde üç faskialı bir yapı gösteren kemer bloklarında, faskia aralarında ve, arkivolt tacı olarak da inci dizisi, ion kymationu ve dönüşümlü olarak yerleştirilen açık ve kapalı palmetlerin oluşturduğu kuşak yer alır. Kilit taşının alt yüz yüksekliği antik zeminden 6.54 m.dir. 0.57 m. yüksekliğindeki kemer taşları ile birlikte tonozlar, zeminden 7.11 m. yüksekliktedir. Üç eşit açıklığı aynı yükseklikle geçen tonozlar, yarıçapları 2.18 m. olan yarım daire formu gösterirler. Kemerlerin aralarındaki üçgen yüzeyler de ayaklar gibi isodom örgülü duvarlarla kapatılmıştır.

Ön ve arka cephede, altlıkları, ayakların kaidelerinden 1.05 m. önde ve arkada olmak üzere ayakların orta aksları hizasında duran toplam sekiz adet sütun, öne doğru uzanan arkhitravları taşır. Kompozit başlıklı sütunlar, 0.475 m. yükseklikte kaide, 1.55 m. yükseklikte postament, 0.20 m. yükseklikte bir plinthos ile 0.28 m. yüksekliğinde attika-ion tipi sütun kaidesi üzerinde toplam 7.08 m. yüksekliğe ulaşırlar. Kaidelerin tamamı in situ durumdadır. 1.34 m. kenar uzunluklu, kare planlı kaidelerin dört yüzünde çerçeve oluşturulmuştur. Kenarlardan 0.05 m. içerdeki çerçeve, dört tarafta da içe doğru 0.09 m.lik kademe yaparak ikinci bir çerçeve oluşturur. Ortada 1.06x0.195 m.lik düz bir alan kalmıştır.

⁹⁶ Bu yenileme çalışmaları sırasında güney yöndeki bir kaset orijinalini anımsatır şekilde işlenmiştir: Bkz. burada Lev. 10, 4.

Postamentlerin rekonstrüksiyonunda in situ durumda olanlarından yararlanılmıştır. Kuzeydoğu köşedeki postament (Lev. 6, 1) yarı yükseklikten üst kısmı kırık olarak, kuzeybatı köşedeki postament ve kaidesi (Lev. 6, 2) ise üzerindeki sütun ile birlikte sağlam ele geçirilmiştir⁹⁷. Ancak kuzeybatıdaki postamentin yalnızca ayağa bakan yüzünde ve üst kısmında profil gözlenmesi işçiliğin yarım bırakıldığını düşündürür (Lev. 6, 2). Bunun dışında ön cephedeki I. tonoz sağ ayağı hizalayan sütunun postamenti de alttaki profilli bölümünde orijinal olarak bulunmuştur (Lev. 7, 3).

Kaidenin üzerindeki postamentin alttaki 0.14 m. yüksekliğindeki 1.04x1.04 m. ölçülerinde kare planlı düz bölümü, ayakların kaidelerine benzer şekilde iki yan kenarda 0.04 m.lik, üst kenarda 0.02 m.lik bir düz silme ile çerçevelenmiştir. Ancak, çerçeve yan kenarlarda sonlanmış, alt kenara dönmemiştir. Kaidelerin üzerindeki bu bölüm yukarıda da açıklandığı gibi kuzeybatı ve kuzeydoğu köşe ile doğu cephesinde II. ayak hizasında orijinaldir. Akok'un, kazı ve restorasyonu sırasında çekilen bir fotoğrafta bu altlıklardan III. ayağın batısında yer alanı da orijinal olarak ele geçmiş olduğu⁹⁸, ancak ilginç bir şekilde restorasyonda kullanmadığı görülmektedir. 0.14 m.lik düz bölümden sonra gelen 0.21 m. yükseklikteki profilli bölüm içe doğru kademe yapar. Aşağıdan yukarıya sırasıyla 0.07, 0.08, 0.04 ve 0.02 m. yüksekliklerinde torus, kyma rekta, astragal profilleri ve düz bir şerit yer alır. Bu profilli bölüm ayakların altlıkları ile aynı dizilime sahiptir. Aradaki 0.84 m. yükseklikte ve 0.78 m. kenar uzunluğu olan çerçeveli ve kare planlı bölümden sonra, dışa doğru kademeli 0.19 m. yükseklikte profilli ve 0.17 m. yükseklikte düz bölüm gelir. Üstteki bölüm, aşağıdan yukarıya sırasıyla 0.015 m. yükseklikteki düz şeritten sonra 0.025 m.lik astragal, 0.045 m.lik ovolo ve 0.06 m. yükseklikteki kavetto profilleri ile dışa doğru kademe yapar⁹⁹ (Lev. 7, 1). Aradaki dar ve yüksek bölümün dört yüzünde de kenardaki 0.05 m. genişlikteki düz bir şeritten sonra 0.06 m.lik kyma rekta profili ile derinleşen bir çerçeve gözlenir. En içte 0.02 m. genişlikte yüzeysel denebilecek derinlikte bir bant yer alır. Kuzey-batı köşedeki orijinal postamentte ayağa bakan iç yüzde bu profilli çerçeve kullanılmıştır. Kuzeydoğu köşedeki orijinal postamentte ise dışa bakan yüzeyde yalnızca 0.05 m.lik çerçeve ile içe doğru açıyla derinleşen ikinci bir çerçeve kullanılmış, diğer yüzlerde profiller detaylı olarak işlenmiştir¹⁰⁰ (Lev. 7, 2. vd.).

⁹⁷ Akok, Hadriyan 38 Res. 20 vd.

⁹⁸ Akok, Hadriyan 51 Res. 20.

⁹⁹ Niemann tarafından yapılmış olan restitüsyonda postamentlerin profilli üst bölümü göz ardı edilmiştir. Bunun nedeni ayakların yüksekliği ve altlık formunu tespit etmek için kuzey ayak dibinde yapılan kazının, sütunun yeterince sağlam olmayışı nedeniyle yarım bırakılmasıdır: Lanckoronski, Pamphylien 23 Res. 8 Lev. 6.

¹⁰⁰ Restorasyon öncesi yapılan kazıda bulunan orijinal postamentlerden ön yüzde olanların silmelerinde itinalı bir işçilik olduğu gözlenmiş, arka yüzlerde bu silmeli kısımların düz pahlar biçiminde bırakıldığı yorumu

0.20 m. yüksekliğinde ve 0.79x0.79 m. ölçülerindeki kare planlı plinthosun, aradaki 0.08 m. yüksekliğinde düz şeridi simetri alacak şekilde, üstte ve altta sırasıyla 0.04 m. yükseklikte bir kyma reversa ve 0.02 m. yükseklikte düz profili bulunur (Lev. 7, 4). Anadolu'da yalnızca kyma reversa profili Attaleia Hadrianus Takı'nda görülmektedir¹⁰¹.

0.28 m. yükseklikteki, yuvarlak sütun kaidesi, üst ve altta torus kıvrımları arasındaki trochilos profilinden oluşan attika-ion tipi kaidedir (Lev. 7, 4). Alttaki 0.08 m.lik torus üzerinde, alt düz silmesi 0.02, üst düz silmesi 0.04 m. olan toplam 0.14 m. yükseklikteki trochilos vardır. Üst torus ise 0.06 m. yükseklikte ve çapı, sütun alt çapı kadardır.

Kuzeybatı köşedeki tek orijinal örneğe göre sütun 3.975 m. yükseklikte olup altta dışa taşkın düz ayak profili, üstte ise yine dışa taşkın düz bir profil üstünde, başlığın taban bileziğini oluşturan astragal yer alır. Alt çapı 0.51 m. olan sütun yukarı doğru incelmektedir.

Kuzeybatı köşedeki başlık in situ durumda olup güneybatı köşedeki ise orijinaldir (Lev. 8). 0.60 m. yüksekliğindeki kompozit başlıklarda¹⁰² kalathos üzerinde iki akanthus yaprak sırası bulunur. Öndeki ve daha kısa dört yaprak arasından çıkan arkada ve daha yüksek olan üç adet akanthus yaprağından yandakiler, köşedeki volütlerin alt yüzlerine dokunur ve kıvrılırlar. Akanthusların arkası, üstte damarsız, yuvarlak uçlu ve uzunca yaprak motifi ile bezenmiştir. Beş adet yaprak, üst akanthus sırasından başlayarak kalathos dudağına kadar uzanmaktadır. Derin oyulan volüt kıvrımları arasındaki ion kymationun altında inci dizisi vardır. Volüt dış yüzleri ile abakus bezemesiz bırakılmıştır ve abakusun ortasında dört yapraklı bir abakus çiçeği yer alır.

Üst döşemi sırasıyla iki faskialı 0.50 m. yükseklikteki bir arkhitrav, sarmal dallı 0.32 m. yüksekliğindeki friz ile onun üzerindeki dişli geison ve aslan başı çörtlenli sima oluşturur. Arkhitrav iki faskialı olup, lesbos kymationu faskiaları birbirinden ayırır. Arkhitrav tacı olarak kemer bloklarında olduğu gibi inci dizisi, ion kymationu ve dönüşümlü olarak yerleştirilen açık ve kapalı palmetlerin oluşturduğu kuşak kullanılmıştır. Yapı genelinde batı cephesi dışında oldukça korunmuş durumda olan friz üzerinde, merkezdeki üçlü akanthusun çanak yaprağından çıkarak her iki yana doğru uzanan sarmal dal bulunur. Oldukça düzgün kıvrımlar yaparak uzanan ana daldan çıkan sarmaşık filiz dalları ortadaki çok yapraklı çiçek

yapılmıştır. Ancak hem ön yüz hem de arka yüzdeki postamentlerde yapıya bakan yüzlerin silmelerinin daha düzenli olduğu, dışa bakan yüzlerde özensiz pahlar bırakıldığı detayı gözden kaçırmıştır: Akok, Hadriyan 40.

¹⁰¹ Erdem, Mimari 76 dn. 391.

¹⁰² Başaran, Kompozit 9 vd. Çiz. 2; Erdem, Mimari 100 vd. Çiz. 8.

motiflerini sararak oval çerçeveler oluşturur. Öne uzanan arkhitravların oluşturduğu köşelerde, üç yapraklı yarım kapalı palmete bağlanırlar. Tonozlar üzerindeki sarmaşık dalı frizi, küçük detaylarla birbirinden farklılaşmıştır. Friz tacı olarak ion kymationu kullanılmıştır. Dişli geisonda dişler dikdörtgen kesitli ve araları boştur. Köşelere gelen dişler daha büyükçe ve kare olarak biçimlendirilmiş ve alt yüzlerine orta iki arkhitravın her biri kendi içinde simetrik olacak şekilde çiçek motifleri yapılmıştır (Lev. 9). Sima bezemesi olarak dönüşümlü açık ve kapalı palmetler altında inci dizili silme bulunur. Çörtenler, ön ve arka cephede her kemer üzerine iki adet gelecek şekilde yerleştirilmişlerdir.

Önde yapıdan bağımsız duran sütunların başlıkları üzerine, yapıya bitiştiği yerde ise konsolların üzerine oturan öne uzantılı arkhitravlar, alt yüzlerinde yarım ay uçlu soffit¹⁰³ bulunan arkhitrav blokları üzerindeki sarmal dallı friz, dişli geison ve sima ile üst döşemin devamlılığını korurlar. Simadaki yüksek kabartmalı aslan başı çörtenler, dar yüzde bir adet ve uzun yan yüzlerde birer adet olmak üzere öne uzanan her arkhitravda üç adettir. Böylece yapıda 16'sı orijinal olmak üzere toplam 36 adet aslan başı çörten mevcuttur. Orijinal olanlardan 5'i neredeyse tamamen kırıktır. Sağlam olanlarından her biri farklı bir tipe sahiptir (Lev. 10, 1). Frizin sarmaşık bezemesi, öne uzanan arkhitravların yan yüzlerinde, köşedeki üçlü akanthus yaprağından çıkarak yapıya doğru uzanır. Dar yüzlerinde ise köşelerdeki üçlü akanthus yaprağının yan yapraklarından çıkan yarım kapalı palmetler merkezde birleşerek tam palmet oluştururlar. Filiz dalları arasında 4, 5, 6, 7 ve 10 taç yapraklı farklı çiçek tipleri kullanılmıştır. Öne uzanan arkhitravların dişli geisonlarında köşelere gelen alt yüzlerde restorasyon sırasında, biri kare çerçeve içinde yuvarlak uçlu dört yapraklı, diğeri yuvarlak çerçeve içinde sivri uçlu dört yapraklı rozetler yapılmıştır (Lev. 10, 3 vd.). Yapı genelinde arkhitrav uçlarının orijinal olduğu herhangi bir bölüm gözlenmediğinden bu rozetlerin, diğer köşe diş kesimlerinin alt yüzleri örnek alınarak yapılmış olduğu kesindir.

Birbiri üzerinde dışa kademeli olarak oturtulmuş bu saçaklık üzerinde 0.36 m. içeride başlayan, 0.35 m. yükseklikte ve profilli bir saçak üstü döşeme yer alır. Bu döşeme ile birlikte toplam yükseklik 8.75 m.dir.

Bezemeli saçaklığın yanı sıra takın görseliğini artırarak konstrüksiyona destek sağlayan mimari elemanlar, öne uzanan arkhitravların altındaki konsollar¹⁰⁴ ile takın kulelere bitiştiği

¹⁰³ Abbasoğlu, Perge 13.

¹⁰⁴ Lanckoronski, Pamphylien Lev. VII B.

yan ayaklardaki pilasterlerdir¹⁰⁵. 0.65 m. genişliğinde, ayaklardan 0.07 m. önde duran ante çıkıntılarının 0.61 m. yüksekliğindeki başlıklarında friz devam etmektedir. Öne uzanan arkhitravları taşıyan konsolların alt hizasından başlayarak arkhitrava kadar dışa doğru 0.32 m. kademe yapan pilaster başlıkları düz ve kısa bir silmeden sonra daha yüksek bir şerit ile yukarı doğru devam eder. Sırasıyla astragal, ovolo ve kavetto profilleri bulunur. İki düz şeridin arasındaki kyma reversa profilinden sonra inci dizisinin bulunduğu astragal, üzerinde oluk motifli kavetto ve onun da üzerinde lesbos kymation kuşağı vardır.

Konsolların başlık kısmının çevresinde, üç tarafı boyunca aynı bezemeli üç profil kullanılmıştır. Öne uzanan arkhitravlardan karşılıklı iki yan kenarda daha geniş olan konsollar ince ve uzun S formundadır. Alt kenarında düz ve yüksek bir silme üzerinde rozetler, tekrarlanan çeşitli yaprak demetleri veya sarmal dallı yapraklar bulunur. Benzer silme üstte, başlığın altında bu kez bezemesiz olarak kullanılmış ve cepheden görünüş dengelenmiştir. Konsolun formunda iki kez çerçevelenmiş olan yan yüzlerde çiçek betimlemeleri vardır. Ön ve alt yüzlerinde merkezde, uçları yarım ay biçiminde bitirilmiş, iki ince silme ile çerçevelendirilmiş soffitler çeşitli yapraklar ile bezenmiştir. Ön yüzdeki soffiti eksen alacak şekilde derince oyulmuş üçerli iki soffit grubu, bitki bezemesiz olarak kullanılmış böylece ön yüzde düz yüzey bırakılmamıştır.

Takın üst kat döşemesini oluşturan bloklar antik, antik devşirme ve modern olmak üzere üç grupta değerlendirilebilir (Lev. 11 vdd.). Modern bloklar, özellikle takım arka cephesinde restorasyon sırasında yerleştirilmiş olanlardır. Restorasyon öncesi hazırlanan üst kat döşeme planında yıkık olarak belirlenen bu bölümler, yeni hazırlanan ve mevcut durumu gösteren plan ile de örtüşmektedir. Modern bloklarda blok kenarlarında çerçeve bırakılmıştır. Blokların hem çerçeve hem de orta yüzeyleri taraklı keski ile işlenerek düzlenmiştir.

Antik bloklar ise hem malzeme hem de işçilik bakımından farklı özellikler gösterirler ve özellikle takım kent dışına bakan cephesi üzerinde yoğunlaşırlar. Tak üst yüzeyinin orta tonoz üzerinde kullanılan bir çok bloğunun da antik olduğu gözden kaçmamaktadır. Ancak, M. Akok'un gerçekleştirdiği restorasyon öncesinde tüm kemer blokları yok olan ve tonozumsu bir harç kütesine sahip orta geçenek üzerindeki bloklar salt dış cephede korunmuştur¹⁰⁶. Günümüzde bu bölümün ortasında yer alan antik blokların ise bu yapıda ilk kez ve Akok tarafından restorasyon sırasında devşirme olarak kullanıldıkları şüphesizdir. Dübelli ve

¹⁰⁵ Lanckoronski, Pamphylien 21 Res. 10.

¹⁰⁶ Akok, Hadriyan Res. 23 vd.

çerçevesi olarak sınıflandırılabilir bu bloklardan çerçevesi olanlar, malzeme olarak da yapının orijinal bloklarından farklı olarak sivri uçlu murç ile kabaca düzlenmiş yüzeylere, taraklı keski ile oluşturulan geniş ya da dar kenar çerçevesine sahiptirler.

M. Akok, restorasyonda yapıya ait orijinal blokların yerlerini büyük ölçüde korumuş, ancak yerinde olmayan blokları antik devşirme bloklar ve yerel kireçtaşı malzemedan yapılmış yenileri ile tamamlamıştır¹⁰⁷. Orta sıradaki bazı blokların, antik olmalarına karşın orijinal olmadıkları, düzensiz dübel ve çerçeve içermeleri yanında, bu blokların öndeki gibi düz bir sıra oluşturmamasından da anlaşılmaktadır. Bloklardan bazılarının köşeleri, yan yana yerleştirildiklerinde araya gelen bloğun tam oturması için yontulmuştur. Görünmeyecek bir üst kat döşemesi için mevcut blokları kullanmak henüz antik dönemde pek çok yapıda karşımıza çıkan, oldukça masrafsız olduğundan günümüze kadar tercih edilen bir uygulamadır¹⁰⁸.

Üst döşeme üzerinde biri kuzey diğeri güney kuleye yakın konumlanmış olan iki adet altlık görülür (Lev. 14). Bunlardan güneydeki 1.00x1.00 m. kare planlı başlayıp en üstte 0.61x0.61 m. olacak şekilde yine kare planlı sonlanır. 0.83 m. yüksekliğindeki ayağın, altta, takın sütun postamentine benzer 0.55 m. yükseklikte bir bölümü, üstte ise kaidesine benzer daha alçak kısmı mevcuttur. Alt bölümde 0.21 m. yüksekliğindeki düz yüzey, altta ve üstte dışa doğru çıkıntı yaparak 0.09 m.lik düz şerit ile sonlanır. Her köşeden 0.11 m. içerde başlayan üst bölüm ise 0.09 m. yüksekliğindeki düz şeritten sonra 0.19 m.lik torus, trochilos ve torus kıvrımlarından oluşmuştur. Kuzeydeki ayak da aynı ölçü ve profillere sahiptir. Ancak köşelerde kırılmıştır. Her ikisinin de üst yüzünde kuzeydeki daha küçük olan birer dübel deliği, güneydeki altlıkta ise ayrıca kurşun akıtma kanalı da bulunmaktadır¹⁰⁹.

¹⁰⁷ Yapı üstündeki bazı kenar bloklarının henüz 1882-1884 yılları arasında gerçekleştirilen temizlik ve onarım çalışmaları sırasında aşağı düştükleri dönemin fotoğraflarından saptanabilmektedir (Lev. 35-39). Bu bloklar olasılıkla henüz o zamanlar yapı yakınından uzaklaştırıldıklarından yapının restorasyonunda kullanılmamışlardır. Akok'un restorasyonu sırasında çekilen bazı fotoğraflar ve yapının günümüzdeki durumu, üst zemin bloklarından birinin restorasyon sırasında yerinden söküldüğünü, ancak tekrar yerine konulmayarak modern bir blok ile değiştirildiğini göstermektedir. Akok, Hadriyan Res. 7'de orta ayaklardan sağdakinin hizasında görülen, büyük bir üst zemin bloğunun yerinde günümüzde modern bir kireçtaşı blok kullanılmıştır: Bkz. burada Lev. 43, 10 no.lu blok.

¹⁰⁸ Anıtsal yapılarda devşirme malzeme kullanımı geç antik dönem öncesi pek yaygın değildir. Değişikliğe uğrayan yapılar yanında özellikle siyasi rekabet bu tür uygulamalara henüz klasik dönemde gidilmesine neden olmuştur. Buna en güzel örnek olan Atina'daki Parthenon tapınağının I. evresinin Perikles tarafından yıktırılması ve malzemesinin II. evre temellerinde kullanılması gösterilebilir: W. Fuchs, Die Tempel der Griechen (1986) 163 vdd.; H. Knell, Perikleische Baukunst (1979) 6. vdd. Benzer olgu, Hadrian dönemi bezeklerinin kullanıldığı Roma'daki Konstantinus Takı için de geçerlidir. Sur duvarlarında, temel yapılarında vs. devşirme malzeme kullanımı öncelikle geç İS. 3. yy.da, özellikle de çok tanrılı dinin yasaklandığı 5. yy. başı ile artar. Genel olarak bkz.: F. W. Deichmann, Die Spolien in der spätantiken Architektur (1975).

¹⁰⁹ Lanckoronski, Pamphylien Res. 23 Res. 12'deki her iki altlığında kurşun akıtma kanalı ile resmedilmesi gerçekte bağdaşmamaktadır.

2.2. Malzeme Özellikleri

Takın orijinal kaide ve postamentleri yerel kireç taşındandır. Kompozit başlıklar beyaz mermer, sütunlar da granit malzemedendir yapılmıştır. Takın restorasyonunda bu malzeme özellikleri dikkate alınarak aynı mimari elemanlarda aynı malzeme ile çalışılmış, böylece doku olarak görsel bütünlüğün korunması sağlanmıştır. Sütunlarda Marmara mermeri, tamamen yenilenen arka cephede, orta tonozda ve ayakların belirli bölümlerinde mermer, postamentlerde kireç taşı kullanılmıştır. Bugünkü durumunda yapının antik malzeme ile yeni malzeme kullanılan bölümleri çizimler¹¹⁰ üzerinde bir lejant ile belirtilmiştir (Lev. 15-19).

2.3. Teknik Özellikler

Yuvalar: Takın taşıyıcı ayakların kaidelerini oluşturan, doğu cephedeki bloklarda yalnızca bu cepheye özgü girintiler bulunur (Lev. 20, 1-4). Blokların üst yüzünde gözlenen ve kaide yüksekliği boyunca uzanan bu girintiler 0.05 m. derinlikte ve blokların tam orta akslarındadır. Blok kenarında 0.14 m. olan genişlik merkeze doğru 0.16 m. ye ulaştığından girintiler bu formları ile kurt ağzı yuvalara benzerler. Orta aksa bakan iki ayaktaki girintinin kenarları ile aynı hizada bir iz, döşeme bloğu üzerinde devam eder. Yaklaşık 0.01 m. derinliğindeki iz döşeme üzerinde kaideden 0.13 m. önde biten dörtgen bir form oluşturur. Perge Hadrianus Takı kuzey cephesi ayak silmeleri üzerinde de kare formlu yuvalar mevcuttur. Düz bir hat üzerinde bulunan yuvaların Aphrodisias Tetrasyonu'nda benzeri tespit edilmiş olan ihtiyaç hallerinde geçici süre kaldırılabilen metal korkuluklara ait oldukları düşünülmüştür¹¹¹.

I. tonozun merkeze bakan ayağının kaidesi üzerinde altlığa 0.03 m. uzaklıkta yatay ve çok derin olmayan izler gözlenir (Lev. 20, 5). Bunlar ayak altlıklarının yerine yerleştirilmesi amaçlı kullanılmış olan demir malzemenin bıraktığı kanırtma yuvalarıdır. Bunun dışında III. tonozun merkeze bakan ayağın kemer konsolu üzerindeki üzengi bloklarından (Lev. 20, 6) merkezdeki dışında, her blokta iki adet daire kesitli çıkıntılar bırakılmıştır. İskele yerleştirme amaçlı, oldukça geniş şekillendirilmiş kemer konsollarının kullanılmış olabileceği düşünülürse, bu çıkıntılar taşıma amaçlı olduğu ve üst kotta kalarak görselliği bozmadığından, bloklar yerine oturtulduktan sonra bırakıldığı söylenebilir. Benzer bir çıkıntı bir kısmı tıraşlanmış olarak, III. tonozun merkeze bakan ayağı oluşturan alt sıra bloklarından birinde de mevcuttur (Lev. 20, 7).

¹¹⁰ 1998 yılında Aktan Mimarlık Bürosu tarafından, T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Antalya Röhlöve ve Anıtlar Müdürlüğü'ne hazırlanmış olan Antalya Kalesi Hadrian Kapısı röhlöve projesi çizimlerini (Paf. 4-11) kullanmama izin verdiğinden Mimar Fikri Aktan'a teşekkür ederim.

¹¹¹ Bulgurlu, Perge 142 Çiz. 70.

Bizans döneminde kutsal mekan olarak tesis edilmiş olan III. tonozun kuzey ayak iç yüzünde üçüncü sıra bloklar üzerinde, dört adet, beyaz harç ile kapatılmış oyuk¹¹² gözlenir (Lev. 21, 1). Zeminde bulunan mozaik döşemeden¹¹³ de, özel bir mekan olarak bir süre kullanıldığı anlaşılan bu bölümün duvarındaki eşit büyüklükte dikdörtgen oyukların, duvara dayalı raf benzeri bir sistemi taşıma amaçlı açıldığını düşünmek gerekir. Duvarın karşı aksında da önde ve arkada birer adet olmak üzere benzer oyuklar yine harç ile kapatılmıştır. Yükseklik olarak aynı kotta ve aynı aksta olan oyukların ilk bakışta bir döşemeyi taşımış kirişlere ait olabilecekleri düşünülse de bu, yükseklik göz önüne getirildiğinde olası değildir. Bizans çağı zemin döşemesi, antik zeminden daha yukarıda -ayak altlıkları ile aynı hizada- olduğu için bu derece alçak bir döşeme ergonomik olmayan bir tavan yaratacaktır. Ayrıca oyuklar ancak hafif bir malzemeyi taşıyabilecek büyüklüktedir.

II. tonoz kuzey ayak kaidesi ve ayak altlığı (Lev. 21, 2) ile III. tonoz kuzey ayak altlığı üzerinde (Lev. 21, 3) kare ve üçgen oyuklar bulunur. II. tonoz ayak kaidesi üzerindeki 0.10x0.10 m. ölçülerinde 0.04 m. derinliğindeki oyuklar, biri önde, diğeri arkada ve ortadaki öne daha yakın olacak şekilde açılmışlardır. Altlığın kyma rekta profili üzerindeki ise 0.03 m. derinlikte, 0.07x0.07 m. boyutlarındadır ve biri ortadaki ile aynı aksta, diğeri ise arkadaki oyuktan daha önde konumlanmıştır. Oldukça düzgün olan bu oyukların ne amaçla bırakıldıkları bilinmemektedir. Birbirlerinden farklı uzaklıklarda fakat aynı aksta bulunan kaidedeki oyuklara yerleştirilen elemanların aynı zamanda altlığa yerleştirilen elemanlar ile desteklendiği ya da aynı elemanın iki dizi oluşturacak biçimde kullanıldığı da düşünülebilir. Ancak üst kotlarda böyle bir elemanın bağlandığını gösteren başka bir donanım yoktur. III. tonoz sağ ayak altlığı üzerindeki üçgen oyuklar ise tam orta açıklıkta, biri dikey ve diğeri yatay açılmıştır. Bizans döneminde düzenlenmiş mekana ait bir donanımdan kalmış olmalıdır.

Taş İşçiliği: Taşıyıcı ayakların duvar örgüsünü oluşturan kesme blokların dört kenarı 0.01 m. genişliğinde düz ağızlı keski ile düzeltilerek bir bant oluşturulmuştur (Lev. 21, 4). Blok yüzeylerini düzeltmek içinse taraklı keski kullanıldığı gözlenmektedir. Kuzeydoğu köşedeki postamentin orijinal olan alt kısmında da taraklı ve düz keski ile işlenmiş yüzeyler oldukça net görülebilmektedir (Lev. 7, 2 vd.). Taraklı keski ile profilli ayak altlıklarında dikine, duvar bloklarında ise diyagonal çalışılmıştır. Restorasyonda eklenmiş olan bloklar ise dikine ya da yatay izler taşımaktadır (Lev. 21, 5).

¹¹² Akok, Hadriyan 50 Res. 14.

¹¹³ Akok, Hadriyan 50 Res. 15. Zemin ve diğer döşemler, belgelenecek kazı sonrası kaldırılmıştır.

2.4. Bezeksel Özellikler

Kamış Yapraklı Kompozit Başlıklar: Takın kompozit başlıkları (Lev. 8), kaulis çanağı üzerindeki kamış yaprakları nedeniyle ayrıcalıklı bir özellik gösterir. Yuvarlak, sivri uçlu veya orta damarlı işlenebilen yapraklar flüt, parmak veya dil motifi¹¹⁴ olarak da adlandırılırlar. “Bergama başlığı” olarak sınıflandırılan ve yalnızca dil motifi ile bezenmiş bu tür başlıklar İÖ. 3. binde Mısır anıtsal mimarisinde karşımıza çıkar¹¹⁵. Ege dünyasında Arkaik dönemde görülen bu başlıkların¹¹⁶ Anadolu’daki en erken örneği Belevi Mausoleumu’nda izlenir¹¹⁷, Ephesos ve Bergama dışındaki en önemli örneklerinden biri de Atina Attalos Stoası’dır¹¹⁸. Dil motifi ile birlikte akanthus yaprağı çelenginin verildiği başlıklar ise Korinth başlığının yan formu olarak “Aiol başlığı” diye adlandırılmıştır¹¹⁹. Bu tür başlıklarda kullanılan yaprak motiflerinin kökeninde ise Mısır’ın palmiye ve lotus başlıklı sütunları ya da altlıklarındaki bağlanmış yaprak kümelerinin olduğu söylenebilir.

Hadrianus Dönemi kompozit başlıkları iki tip göstermektedir. Bunlardan ilki kalathosunda iki sıra akanthus yaprağı ve iön volütleri olan, ikincisi ise başlığın kalathosunda akanthus yaprak sırası üzerinde kamış yapraklarının ve üst sırasında yine volütlerin yer aldığı tiptir¹²⁰. Bu başlık tipinin Anadolu’ya batı etkisi ile girdiği düşünülmektedir¹²¹ ve ilk kez Ephesos’ta Celsus Kitaplığı¹²² alt katındaki kompozit başlıklarda görülür¹²³. Daha sonra Ephesos Hadrianus Kapısı’nda aynı tip başlık kullanılmıştır. Ephesos Hadrianus Kapısı üst kat sütun başlıkları¹²⁴ ile Pergamon Asklepieion Kuzey Galeri başlıkları¹²⁵ arasında benzerlik kurulur¹²⁶. Kamış yapraklarının kullanıldığı Korinth başlıklı diğer yapılar Patara Korinth Tapınağı¹²⁷, bezemeleri ve duvar işçiliğiyle İS. 2. yy.a tarihlenen Mylasa Gümüşkesen

¹¹⁴ Ginouvès –Martin Dictionaire 171 Lev 50; Thür, Ephesos 92.

¹¹⁵ Coulton, Grek Stoa 121 vd.; M. Hirmer-K. Lange, Ägypten (1985) Res. 12; H. Stierlin, Baukunst der Pharaonen (1992) 80. 84.

¹¹⁶ Coulton, Grek Stoa 122 vd.

¹¹⁷ Praschniker, Belevi 51 Res. 37; Rumscheid, Bauornamentik Lev. 11. 15.8.

¹¹⁸ Excavations of the Athenian Agora. Picture Book No 2: The Stoa of Attalos II in Athens (1959) Res. 6. 27; Rumscheid, Bauornamentik Lev. 192 Res. 5.

¹¹⁹ B. Wesenberg, Kapitelle und Basen. Beobachtung zur Entstehung der griechischen Säulenformen (1971) 44.; S. Walker, “Corinthian Capitals With Ringed Voids”, AA 1979, 119 vdd. Res. 19.

¹²⁰ Örn. Roma-Piazza Nuova’daki kompozit başlıkları. Bkz. K. S. Freyberger, Stadtrömische Kapitelle aus der Zeit von Domitian bis Alexander Severus (1990) 84 Lev. 30.

¹²¹ Erdem, Mimari 100 dn. 447.

¹²² Başaran, Kompozit 59 Res. 2; İdil, Korinth Başlıkları 19 Res. 9.3; H. Stierlin, Kleinasiatiches Griechenland (1986) 80 vd.

¹²³ Erdem, Mimari 100 dn. 448.

¹²⁴ Başaran, Kompozit 63 Res. 9; Thür, Ephesos Lev. 15-17.

¹²⁵ Başaran, Kompozit 62 Res. 8; Heilmeyer, Normalkapitelle Lev. 28, 3-4; İdil, Korinth Başlıkları 21 Res. 10, 3; Kekeç, Pergamon 83.

¹²⁶ Bu yakınlık postamentler, başlıkların kamış yapraklarının formu, iki faskialı arkhitrav ve üç profilli arkhitrav tacının olması ve konsollu saçakta konsolların faskialara ayrılışı bakımından kurulmuştur. Bu durum Ephesosluların sonradan Pergamon şantiyelerinde çalışması biçiminde açıklanmıştır: Thür, Ephesos 120.

¹²⁷ Yapının ante başlıklarında kullanılmıştır: Gültekin, Patara 20 Lev. 10. 46.

Anıtı¹²⁸ ve Mylasa Baltalı Kapıdır¹²⁹. Bunun dışında Side Müzesi bahçesinde duran başlıklar¹³⁰ ile Arykanda Yukarı Nekropolü'nde bulunan ve Patara kazı evi bahçesindeki Korinth başlığı¹³¹, dil motifli kompozisyonları nedeniyle aynı grupta derlenebilir.

Akanthus Yaprakları: Sarmal dal kompozisyonunda ana dal olarak, aynı kompozisyonda başlama motifi olarak merkezde, konsol köşelerinde ve ayak tacı köşelerinde üçlü gruplarla, konsol üst sıra oluk bezemesinde köşelerde tek yaprak olarak ve kompozit başlıklarda ise iki sıra halinde görülür. Sarmal dallı frizde profilden gösterilmiş olan yaprak, çerçeve içindeki rozetleri örter durumdadır.

Kompozit başlık yapraklarındaki değişimler de dönemlere göre özellikler göstermektedir. Beş lobdan oluşan yaprakların lobları parmaklar oluşturacak şekilde bölümlere ayrılmıştır. Yapının orijinal durumundaki iki başlığı detayda farklılıklar göstermektedir (Lev. 8). Kuzeybatı köşedeki başlığın alt sıra akanthusları, güneybatıdaki örnekten daha geniştir ve alt lob parmakları hem üstteki loba hem de her iki yandaki yaprağa dokunarak arada üçgenler oluşturmaktadır. Kuzeybatı örneğinde yaprak uçları sivri ve uzundur. Her ikisinde de yaprak orta damarı derin kanallar ile yanlardan ayrılmış ve şişkindir.

Sarmaşık Kompozisyonu: Yapının architravı üzerindeki friz her iki cephede de Roma döneminin geleneksel friz bezeği olan sarmaşık dalları içerir¹³². Oldukça zengin işçiliğe sahip bu kompozisyon küçük detaylar ile birbirinden ayrılır¹³³. Merkezdeki üçlü akanthusun çıkarak köşelerdeki kapalı yarım palmet yaprağına uzanan dallar, friz yüzeyinden kabartmalı biçimde işlenmişlerdir. I. ve II. tonoz üzerinde profilden işlenen akanthus yaprakları, uçları merkeze bakacak şekilde simetriktir. III. tonoz üzerinde ise merkezden dışa bakarak kıvrılırlar. I. ve II. tonoz frizinde ana dal kabaca üç dala ayrılmıştır ve dalların bağlandığı noktalardan çıkan yapraklar sırayla üst ve altlarda kıvrılırlar (Lev. 22, 1 vd.). Yapraklardan çıkan dal filizleri yarım daire dönerek ortadaki rozetleri sarar. Rozetler içten dal filizi ile

¹²⁸ Büyükkolancı, Pisidia 132; Fedak, Tombs 171, 460 vd. Res. 254; İdil, Stratonikeia 478 Lev. 274 Res. 3; Stierlin, Kleinasiatishes 117, 120; Thür, Ephesos 107 Lev. 166.

¹²⁹ Heilmeyer, Normalkapitelle Lev. 39, 1; İdil, Stratonikeia 478 Lev. 273 Res. 2.

¹³⁰ Akanthus yapraklarından başka kamış yaprakları ile süslenmiş korinth başlıklar İS. 2.-3. yy.lara tarihlenmektedir: Gültekin, Patara 39 Lev. 31a vd.; Mansel, Side 267 Res. 301 vd.

¹³¹ Gültekin, Patara 39 Lev. 32a. 32b.

¹³² Helenistik dönemde daha cılız, ancak doğal bir şema gösteren sarmaşık betimlerinin kullanımı Roma döneminin dinsel, resmi ve mezar yapıları yanında konutun mimarisinde doruğa ulaşır. Bezek arkhitravlar yanında kapı çerçeveleri ve payanda gibi taşıyıcı yapı elemanlarında da sevilerek işlenir. Genel olarak bkz. M. Mathea-Förtsch, Römische Rankenpfeiler und -Pilaster (1999). G. Schörner, Römische Rankenfriesen. Untersuchung zur Baudekoration der späten Republik und der frühen und mittleren Kaiserzeit im Westen des Imperium Romanum (1995); K. Wallat, "Der Marmorfries am Eingangsportal des Gebäudes der Eumachia (VI 9,1) in Pompei und sein ursprünglicher Anbringungsort", AA 1995, 345 vdd.

dıştan ise dönüşümlü olarak üstte ve altta ana dal ve akanthus yaprağı ile çevrelenmiştir. III. tonoz üzerindeki frizde akanthus yaprağının kendisi sarmal dal gibi kıvrılarak uzanır (Lev. 22, 3). Yapraklardan çıkan dal filizleri de yapraklar ile birlikte yine ortadaki rozetleri çevreler.

Öne uzanan arkhitravlardaki kompozisyon, yaprak ve dal filizlerinin yoğunlukta olması nedeniyle görsel olarak daha zengindir (Lev. 22, 4 vd.). Arkhitrav uç köşelerindeki üçlü akanthus yaprak grubundan çıkararak arka köşelerdeki kapalı yarım palmete doğru uzanan akanthus yarakları, bereket boynuzunu andıran huni biçimli, konik bir çanak yaprağa sahiptirler. Bu çanak yaprak, II. ayak ile III. ayağın merkeze bakan arkhitrav yan yüzlerinde profilden işlenmiş, birbirine bakan iki akanthus yaprak filizinden oluşmuştur. Akanthus yapraklarından çıkan dal filizler diğer sarmaşıklarda olduğu gibi ortadaki rozetleri çevreler. Hem dal filizinden hem de akanthus ana yaprak uçlarından, yaprak filizler ve dallar kıvrılarak arka fona zenginlik katmıştır.

Soffitler: Hadrianus Takı'nda, dar soffit tipindeki bu bezeme arkhitrav ve konsol alt yüzlerinde ve konsol ön yüzlerinde kullanılmıştır. Ön cephedeki dört ve arka cephedeki tek öne uzantılı orijinal arkhitravın alt yüzünde üç pul yaprak¹³⁴, art arda dizilmiştir. Ön cephedeki ikinci arkhitrav ve arka cephedeki arkhitravın alt yüzündeki soffit bezemesi de uçları sivri ve orta damarı oldukça kaba bırakılmış pul yaprak¹³⁵ dizisinden oluşmuştur (Lev. 23, 2). Dizideki yapraklara sağa ve sol doğru yön değiştirterek hareketlilik sağlanmıştır. Konsolların ön yüzlerindeki soffitlerden merkeze bakan ikisinde uzunca bir tek akanthus yaprağı, dışa bakanlarda ise yine pul yaprak bulunur.

Ön cephe arkhitravlarından birincisinin alt yüzünde, akanthus yapraklarından oluşmuş bir motif¹³⁶, merkezden iki tarafa doğru simetrik uzanır. Birbirine bakan iki profilden akanthus yaprağı lotusa benzer bir çiçek oluştururken, yine profilden başka bir yaprak, çanak yaprak gibi çiçeğe birleşir. Çiçeğin her iki yanında yuvarlak yapraklar vardır (Lev. 23, 1).

Üçüncü arkhitravın alt yüzündeki soffit bezemesi, bir bağ ile demetlenmiş, dış yaprak uçları kıvrılmış lotus çiçeği ile yanındaki iki yapraktan oluşmuştur. Bağın altında, ilk konsoldakine benzer profilden bir yaprak durmaktadır. Motif iki tarafa merkezden simetrik olarak dağılmıştır (Lev. 24, 1).

¹³³ Benzer örnek için bkz.: Schörner, Rankenfrieze Lev. 75.

¹³⁴ Abbasoğlu, Perge Lev. VI Res. 2.

¹³⁵ Abbasoğlu, Perge Lev. VI Res. 3.

¹³⁶ Soffitlerde farklı çiçek-yaprak betimlemeleri için bkz. Abbasoğlu, Perge Lev. VIII.

Dördüncü arkhitravın soffit bezemesi sarmal dallıdır¹³⁷. Kıvrımlar yaparak uzanan her dalın başladığı yerde sivri uçlu bir yaprak grubu vardır. Bu soffitte de merkezden ayrılan dal kıvrımları simetrik olarak birbirine bakmaktadır (Lev. 24, 2).

Konsol Bezemeleri: Konsolların yan yüzleri çeşitli çiçek motifleri ile bezenmişken, alt kısmı oluşturan düz ve dar şeritler de üç tarafı boyunca yine birbirinden farklı bitkisel motiflerle işlenmiştir. Ön cepheden ilk konsol ile son konsolun ve arka cepheden ilk konsolun, her iki yüzü de işlenmiştir ancak yalnızca merkeze bakan yüzündeki rozetler görülebilmektedir. Ön cephedeki ilk konsolda (Lev. 25, 1 vd.) yan yüz bezemesi olarak dört yapraklı ve her yaprağı uçları sivri dört parçaya ayrılmış, orta damarları belirgin çiçek kullanılmıştır. Daire şeklindeki merkezinde matkap delikleri ile tomurcuk izlenimi verilmiş olan çiçeğin yaprak uçları zeminden çözülmüş durumdadır. Düz şerit dolgusu olarak, merkeze birer atlayarak sıralanmış palamutlar ile iki yan ve aralarındaki yapraklardan oluşmuş kompozisyon kullanılmıştır. Önde merkezde ve yanlarda arkaya doğru üçlü bağ bulunur. Ön cephedeki son konsol yan yüzde ve düz şeritte bezelsel olarak ilk konsol ile aynı özelliği gösterir (Lev. 26, 5).

İkinci arkhitravı destekleyen konsolun (Lev. 25, 3-6) her iki yan yüzünde de düşey dilimlere ayrılmış meyvesinden ve tacından anlaşıldığı üzere haşhaş çiçeğinin kullanıldığı bir bezeme bulunur. Bunlardan merkeze bakan yüzdeki tekli, dışa bakan sol yüzdeki ise aradaki belirsiz bırakılmış üçlü demettir. Düz şeritte, ön köşelerdeki üçlü yaprak grubu ile arka köşelerdeki yapraklar arasına dizilmiş, dört yuvarlak uçlu yapraktan oluşmuş rozetler vardır. rozetlerin merkezleri matkap deliği ile oyularak boşaltılmıştır.

Bir sonraki konsolda (Lev. 26, 1-4) merkeze bakan yüzde profilden bir çiçek görülür. Taç yaprakları dışa açılmış olan çiçeğin birbirine bakan iki adet yapraktan oluşmuş tepeciği mevcuttur. Uzunca sapı etrafında karşılıklı iki adet, orta damarları bir kısmında işlenmiş olan beş parçalı yaprağı bulunur. Yaprakların altında dışa açılmış bir çanak görülür. Konsolun dışa bakan sağ yüzünde beş adet orta damarlı yapraktan oluşmuş bir çiçek daha vardır. Üstteki profilden ve ortadaki iki yaprak dışa doğru açılırken alttaki yine profilden işlenmiş yaprak, çanak yaprağı gibi yatay uzanır. Alttaki düz şeridi, bir sarmal daldan çıkan dal filizlere bağlı kalp yapraklar doldurur. Ön cephede köşelerde küçük yuvarlaklar şeklinde üzüm taneleri bulunur.

¹³⁷ Abbasoğlu, Perge Lev. XI.

Arka cephedeki tek orijinal konsolun (Lev. 26, 6) yan yüz bezemesi altı taç yapraklı ve merkezi, ön cephenin ilk konsolu ile aynı olan çiçektir. Orta damarlı yapraklar altı parçaya ayrılmıştır ve uçları sivridir. Her biri birbirine derin matkap deliklerinin oluşturduğu iplikler ile bağlanmıştır. Düz şeritte merkezdeki üçlü yapraktan çıkarak her iki yöne sarmal olarak uzanan bir dal etrafına dizilmiş sivri uçlu yapraklar işlenmiştir.

Palmetler: Mimaride akanthus yaprakları kadar çok kullanılan palmet yaprakları Hadrianus Takı'nda açık ve kapalı dizim olarak kemer blokları (Lev. 27, 1) ile yapının arkhitravında¹³⁸ arkhitrav tacı olarak (Lev. 27, 2) ve simada¹³⁹ (Lev. 27, 3-5) kullanılmıştır. Bunun yanında frizde stilize köşe motifi olarak ve dışa uzanan arkhitrav ön yüzlerinde kapalı yarım palmetler kullanılmıştır (Lev. 27, 6 vd.). Simadaki palmetler düz yaprak yüzeyleri, sivri uçları ve eksen yaprağın üçlü demet içinde verilmesi¹⁴⁰ ile benzerdirler. Açık palmet yapraklarının uçları hançer biçimi alarak kapalı palmetlere dokunurlar ve tabana birleştiği noktada yapraklar kıvrılarak sarmallar oluşturur. Bir kısım kuşakta yaprak göbek ile birlikte orta tonoz kuzey arkhitravında olduğu gibi aralara lotus çiçekleri eklenmiştir¹⁴¹. Altan kıvrık dallarla birbirine bağlanan sima palmetlerinde görülen bu farklılıklar değişik ustaların çalışmasına bağlanabilir.

Arkhitrav tacındaki ve kemer bloklarındaki palmet kuşağında eksen yaprağı yine üçlü demet içinde verilmiştir. Ancak detaydaki farklılıklar dikkat çeker. Arkhitrav tacındaki kuşakta palmet dış yaprakları daha diktir ve tabana birleştiği yerde yapraklar kıvrılarak sarmallar oluşturur. Tabanda, iki dış yaprak arasında ortaları matkap ile belirgin şekilde delinmiş iki sarmal daha bulunur. Oysa kemer bloklarında yalnızca dış yapraklar belirsiz şekilde sarmal taşırırlar. Dış yapraklar tabana yatıktır ve özellikle kapalı palmet dış yaprakları ortalarından tabana doğru çekilmişlerdir.

Yapı genelinde bezemelerdeki zenginlik ve çeşitliliğin yanında bazı mimari elemanlar üzerindeki işçiliğin özensizliği de dikkat çekicidir. Yapıda özellikle ön planda tutulan friz üzerindeki sarmaşık kompozisyonu ve sima palmetlerindeki bezeme zemininden ayrılmışlık gibi plastik özellikler göz alıcıdır. Sarmal dalların her sırada aynı ovalikte oldukça düzgün

¹³⁸ Başaran, Lotus-Palmet 72 164 Lev. 19b.

¹³⁹ Başaran, Lotus-Palmet 71 vd. 163 Lev. 19a.

¹⁴⁰ Eksen yaprağının sürekli olarak üçlü demetle bütünleşmesi ile yaprak yüzeylerinin düzleştirilip, uç kısımlarının sivriltilmesi zamanla "Pamphyliyalı" diye nitelendirilebileceğimiz yöresel bir biçime dönüşür: Başaran, Lotus-Palmet 72 vd.

¹⁴¹ Lanckoronski, Pamphylien Lev. VII. Kapalı palmetler arasına yerleştirilmiş lotus çiçeklerinin alttan kıvrık dallarla bağlandıkları bu dizinin benzeri Ephesos Mazaeus Mithridates kapısı başlık ve simasında (Alzinger, Ephesos Res. 136. 157) ve tiyatro konsol başlıklarında (Başaran, Lotus-Palmet Lev. 5a), Serapis Tapınağı atkı bloklarında (V. M. Strocka, "Wechselwirkungen der stadtrömischen un kleinasiatischen Architektur unter Trajan und Hadrian" *IstMitt* 38, 1988, Lev. 46, 6) da kullanılmıştır.

kıvrılmalarını sağlayabilen işçilik, ayakların üzerindeki kemer konsollarının lesbos kymationunda aynı özeni koruyamamış ve ortaya farklı detaylarda işlenmiş bezemeler çıkmıştır (Lev. 28). Simada köşelere yerleştirilen açık palmetlerin uç yapraklarının kesilmesi de hesapsız bir işçiliği akla getirir (Lev. 29, 1). Bunun dışında tonoz alt yüzlerinde malzemedan kaynaklanan ve görselliği etkileyen durumlar gözlenmiştir. I. tonoz alt yüzünde kasetli üzengeye oturan ilk sırada, kaset kenarını çevreleyen ion kymationunun bir kenarı diğer blokta işlenmiştir (Lev. 29, 2). Aynı durum III. tonoz alt yüzünde de görülür. Merkeze bakan ayak üzerindeki üzengeye oturan dördüncü sırada ara blok kaset çerçevesinin bir kenarı yandaki blokta bırakılmıştır (Lev. 29, 3). Diğer yanda ise yarım kalmış bir rozet, arka blokla tamamlanmıştır.

2.5. Yazıt(lar?) – İşaretler – Yazılar

Beaufort, 1812 yılında yaptığı ziyaretinde kenti çevreleyen surlar üzerinde, iki kule arasında gösterişli bir girişe ait olan ancak duvarla kapatılmış bir açıklık olduğunu gözlemiştir¹⁴². Takın o dönemdeki mevcut halini kabaca betimleyen Beaufort, bu duvar üzerinde, kulenin dış yüzüyle aynı hizada biten kolonların üst kısımlarında yazıtlı iri taşlar olduğunu belirlemiştir. Yanlış yerlere ve ters yerleştirilmiş olan bloklar üzerindeki yazıtı bir cep dürbünü yardımıyla bazı harfler eksik kalarak çözümleyebildiğini ifade edip yazıtın bir kopyasını oluşturmuştur¹⁴³ (Lev. 30, 1). Yazıt, Beaufort'un ifadesine göre özgün konumlarında iken tüm cephe boyunca kesintisiz uzanmıştır. Daha sonra 1848 yılında Le Bas¹⁴⁴, 1852 yılında "Beaufort'tan bağımsız olarak Falkener"¹⁴⁵ ve 1870 yılında Le Bas ile Waddington¹⁴⁶ tarafından daha dikkatli kopyaları hazırlanan yazıtın, satır bölünmelerindeki uyum nedeniyle üç satırdan oluştuğu düşünülmüştür. Beaufort son satırı bölmüş olduğundan ilk kopyada yazıt dört satırdır¹⁴⁷. Lanckoronski tarafından kısaca tanıtılan ve günümüzde nerede olduğu bilinmeyen bu yazıt S. Şahin tarafından tekrar değerlendirilmiş, yazıttaki "Olympios" ünvanı nedeniyle İS. 129 yılı sonrasına tarihlenmiştir¹⁴⁸. Şahin, yazıtın kent içine mi yoksa dışına mı baktığı konusunda bir belirsizlik olduğunu vurgulamaktadır. Sözü edilen yazıtı ilk gören Beaufort'un, dış duvar ve hendek nedeniyle yapıya yaklaşmadığını ve ancak dürbün yardımıyla harfleri okuyabildiğini belirttiği yazıtın kent dışına baktığı olasılığını akla getirmektedir¹⁴⁹. Şahin yazıtta

¹⁴² Beaufort, Karamanya 126; Lanckoronski, Pamphylien 155; Şahin, Perge 123 dn. 62.

¹⁴³ Beaufort, Karamanya 127.

¹⁴⁴ Le Bas, Asie Mineure 349 1359 bis.

¹⁴⁵ Lanckoronski, Pamphylien 154.

¹⁴⁶ Le Bas – Waddington, Inscriptions 332 1359 bis.

¹⁴⁷ Lanckoronski, Pamphylien 154.

¹⁴⁸ Şahin, Perge 123-147.

¹⁴⁹ Takın daha sonraki dönemlerden kaynaklanan eklemeleri 1882 yılına dek henüz kaldırılmamıştır ve takı sınırlayan kulelerin arka köşeleri arasında uzanan yüksek duvarın varlığı olası bir yazıtın tak üzerinde görülebilmesini engelleyeceğinden söz konusu yazıt dışta yer almış olmalıdır.

Phaselis'teki yazıttan yola çıkarak bir tamamlama yapmıştır¹⁵⁰ (Lev. 30, 3). Le Bas ve Waddington¹⁵¹ ise ikinci satırda Lanckoronski'deki¹⁵² yazıtta αρχι[ερ]ει şeklinde tamamlanan kelimeyi αρχι[ερε]ι olarak kopya etmişlerdir. Bu yazıt ile ilgili ilginç bir durum, yazıtın ilk görüldüğü 1812 tarihinden, Le Bas'nın 1848 yılındaki ziyaretine kadar bölgenin pek çok gezgin ve gözlemci tarafından ziyaret edilmesine karşın hiçbirinin böyle bir yazıtın varlığından bahsetmemiş olmasıdır¹⁵³. Bu durum ancak gezginlerin yazıtı görmemiş olmaları ile açıklanabilir.

Takın günümüze bazı harfleri ile ulaşabilmiş orijinal yazıtı ise 1882 yılından bir süre önce yapının doğusunu kapatan duvarın yıkılmasıyla ortaya çıkmış ve ilk olarak Lanckoronski ve ekibi tarafından belirlenmiştir¹⁵⁴. Arkhitravın üst faskiası üzerindeki yuvalara oturtulmuş bronz harflerden oluşan yazıt her biri bir tonozun üzerine gelecek şekilde üç parça halinde ve tek satırlıdır (Lev. 31). Altın suyuna batırılmış harfler duvarın yıkılmasıyla kısa zamanda dağıldıklarından ancak ilk tonoz üzerindeki harflere ulaşılabilmiş¹⁵⁵ ve bu bölüm için bir tamamlama yapılabilmıştır¹⁵⁶. Satırın devamındaki parçalarda oyuklar keskinliklerini yitirdiklerinden ve ikinci tonozun orta kısmı büyük ölçüde tahrip olduğundan oyuklara hangi harflerin oturduğu belirlenememiştir. Şahin'e göre her iki yazıt da imparatorun farklı ünvanlarını içerdiğinden kapının, imparatora ve kente adandığını gösterir¹⁵⁷.

Yapının üst döşemesindeki bir blokta karşılaşılan Γ işareti (Lev. 46, 3) yapıda saptanabilen tek taşı işaretidir.

Takın ayaklarını oluşturan duvar yüzeylerine kazıma yoluyla yapılmış olan yazılar yapının yakın tarihine, işaretler ise daha öncesine ilişkindir. Lev. 17-19'daki kesitler üzerinde yazı ve işaret taşıyan bloklar numaralandırılmıştır. Orta tonozun kuzey ayağında aynı taş dizisi üzerinde üç adet küçük haç işlemleri yer almaktadır. Oldukça belirgin bir şekilde genelde rastlanıldığı gibi kazıma şeklinde olmayıp, özenle ve keski ile derince işlenen haçların yükseklikleri 0.08 m.dir. Eşit kollara sahip Latin haçı tipindeki işaretlerin tarihlerinin

¹⁵⁰ Şahin, Perge 123 dn. 62.

¹⁵¹ Le Bas – Waddington, Inscriptions 332 1359 bis.

¹⁵² Lanckoronski, Pamphylien 155.

¹⁵³ Örneğin Ch. Texier, 1833 yılında bölgeye gelmiş, fakat tamamen moloz ve surların altında kalan yapıyı görememiştir.

¹⁵⁴ Lanckoronski, Pamphylien 155 vd.

¹⁵⁵ Harflerin bir kısmı yurt dışında müzede, bir kısmı da yine yurt dışında ve özel mülkiyettir. Akmed tarafından bu harflerin birer kopyalarının getirilerek ait oldukları yere yerleştirilmeleri için bir girişimde bulunulmuştur.

¹⁵⁶ Lanckoronski, Pamphylien 156; Şahin, Perge 123 vd.

¹⁵⁷ Şahin, Perge 124 dn. 58.

saptanması güçtür, ancak kentin ve imparatorluğun büyük ölçüde hıristiyanlaştığı İS. 4. yy.da oluştuğu büyük olasılıktır¹⁵⁸.

Diğer bazı bloklara kazınmış olan Yunanca yazılar, kentin doğusuna yerleşmiş olan yerli Rum halkı tarafından yazılmış olmalıdır. Bu yazılardan III. tonozdaki 6 (Lev. 33, 2) ve 8 (Lev. 34, 2) numaralı bloklarda olanlar yazı ile birlikte tarih de taşırlar. 6 numaralı blokta oldukça net okunabilen bir isim ΒΑΣΙΛΕΩ[Σ] ΠΑΡΛΑ¹⁵⁹ ve üstünde 1915 tarihi, 8 numaralı bloktaki yazıda 1909 tarihi belirsiz de olsa görülebilmektedir. Aynı tonozda ayak altlığına daha yakın 9 numaralı blok üzerinde (Lev. 34, 3) kısmen okunabilen ΕΥ[.....] yazısı olduğu görülür¹⁶⁰. Bu yazı dışında diğerleri üst kotlardaki bloklarda olup yapının ayaklarını oluşturan bloklardan ikinci sıradakilerin yarı yüksekliğe kadar toprak dolgu içinde bulunduğu dönemlerde yazılmışlardır.

2.6. Üst Kat (?)

Yılların beraberinde getirdiği tahribatlar, eklemeler ve onarımlara karşın oldukça iyi korunan Hadrianus Takı'nın, Beaufort'un 1812 yılında kenti ziyareti sonrası yapı hakkında yaptığı kısa tanımlamaya dayanarak iki katlı olduğu varsayılmıştır. Bu varsayımın günümüze kadar taşınmasında da, halen tak üzerinde duran ve K. G. Lanckoronski¹⁶¹ ile M. Akok¹⁶² tarafından ikinci kat sütunlarını taşıdığı düşünülen iki küçük postament en büyük etken olmuştur. Beaufort ve onu takip eden diğer bazı gezginlerin de anmalarına karşın günümüzde mevcut olmayan, ancak yapının ikinci katına ait olduğu savlanan bir yazıt, içerik ve konum olarak ayrıntılıca salt S. Şahin tarafından irdelenmiştir¹⁶³. Yapıyla ilgilenen günümüz araştırmacıları da her fırsatta ikinci bir katı dile getirmelerine karşın, kesin verilerinden yoksun olduğumuz bu olguya arkeolojik yorumlar getirilmemiştir.

Beaufort takın 1812 yılındaki mevcut durumu ile ilgili şu tanımlamayı yapar: *“Kenti çevreleyen surların bir bölümünde, kulelerden ikisinin arasında eskiden bir açıklık bulunduğunu gözlemledik. Şimdi duvarla kapatılmış olduğu halde, burada bir zamanlar*

¹⁵⁸ Bir çok mimari ve plastik eserler yanında özellikle kent ve akropol girişleri kutsanmak, çok tanrılıktan arındırmak amacı ile haçlarla bezenmiştir. Bu olgu ile örneğin Attaleia yakınlarındaki Trebenna kenti akropol girişinde karşılaşılmıştır: Çevik – Varkıvaç – Bulut – Kızıgüt, Trebenna 44 Res. 4.

¹⁵⁹ Günümüzde oldukça yüksek konumda olmasına karşın, yazıldığı dönemdeki zeminden yaklaşık 1.5 m. yukarıda olup herhangi bir yükselti olmaksızın yazılmış olmalıdır. Yazıt oldukça iri ve düzgün harflerle ve kazınarak değil, keski ile özenle işlenmiştir. Olasılıkla kenti ziyaret eden önemli bir yabancı kişiye aittir.

¹⁶⁰ Bu yazıt diğerine oranla kazınarak ve oldukça özensiz yazılmıştır. Bizans dönemi dolgunun altında kalan konumu ile olasılıkla henüz geçişlerin yükseltilerek kapatıldığı 7-8 yy. öncesinden kaynaklanmaktadır.

¹⁶¹ Lanckoronski, Pamphylien 23.

¹⁶² Akok, Hadriyan 39.

¹⁶³ Şahin, Perge 123.

görkemli bir girişin yer aldığı anlaşılmaktadır. Üst sırası Korinth üslubunda olan on dört sütunun kalıntıları hala ortalardadır. Daha büyük boyutlu dördü ise, kulelerin dış yüzüyle bir hizada ayakta durmaktadır; onların üst kısımlarında şimdilerde yanlış yerlere konmuş, ters çevrilmiş durumda bazı yazıtlı iri taşlar bulunmakta; bunların da özgün konumlarında iken tüm cephe boyunca kesintisiz uzandığı anlaşılmaktadır. Onları, aramıza hendek ile dış duvar girdiği için, ancak bir cep dürbünü yardımıyla çözümlayebildik.”¹⁶⁴

Beaufort'un bu anlatımından, günümüzdeki durumun takın ilk katını yansıttığı, yapının orijinalde 14 sütunlu ikinci bir kata sahip olduğu, bunun da üzerinde yazıtlı blokların yer aldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Yapının şans eseri günümüze kadar korunagelmesi ve en üstte dizili blokların çoğunluğunun orijinal konumlarını korumaları yanında, yapının 19. yy.ın son çeyreğinden itibaren kısa aralıklarla resimsel tespitinin yapılması Beaufort ve onu takip eden araştırmacılara ait tanımlamaların ve tak üzerinde duran küçük postamentlerin yapı ile ilişkilerinin sınıanmasına, takın ilk yapımı sonrasındaki görünümünün saptanmasına büyük olanak sağlamaktadır.

1882 yılı Haziran ortalarında, henüz Lanckoronski ve ekibinin kenti ziyareti öncesi F. von Luschan tarafından çekilmiş bir fotoğraf¹⁶⁵ (Lev. 35) Beaufort'un bu kısa tanımına kısmen açıklık getirmektedir. Resimde kapının doğusunda, orta ve güney açıklık önünde uzanan alçak bir ön sur parçası görülmektedir. Bu duvar kısmen devşirme bloklardan oluşmaktadır. Yapı cephesindeki sütunlar yerinde değildir, ancak taşıdıkları arkhitravlar sağlam konumda olup devşirme bloklardan oluşan desteklerce taşınmaktadırlar. Orta tonoz önünde oldukça iyi gözlemlenebilen bir geçenek mevcut iken yıkılmalara karşın iki yandaki tonozların önünün bloklarla kapatıldığı görülmektedir¹⁶⁶. Takın iki yanındaki kulelerin arasının da kent tarafında yüksek bir duvar ile kapatıldığı gözlenmektedir. Dolayısıyla, Beaufort'un ziyareti sırasında tüm cephe kapatılmış olup kente girişin önce takın orta açıklığındaki, sonrasında da kuleleri bağlayan duvardaki ikinci bir dar geçenekle sağlandığı anlaşılmaktadır¹⁶⁷. Kuzey kule ile bağlantısı günümüzde de açıkça görülen bu duvar aynı zamanda kuzey kuleye yapışık olarak takın üstüne doğru, buradan da yine iki kuleyi bu kez doğuda birleştirecek şekilde tak üzerinde güneye uzatılmıştır. Beaufort'un ziyaretinden tam 70 yıl sonra çekilen bu fotoğrafta

¹⁶⁴ Beaufort, Karamanya 126.

¹⁶⁵ F. von Luschan 1882 yılında kente uğradığını, 8 gün konaklayarak 16 Haziran'da kentten ayrıldığını belirtmiştir: E. Petersen – F. von Luschan, *Reisen in südwestlichen Kleinasien II. Reisen in Lykien, Milyas und Kibyrtis* (1889) 150. Fotoğraf Suna-İnan Kırac Kaleiçi Müzesi'nde sergilenmektedir.

¹⁶⁶ Lev. 35'de sağ tonoz önü büyük ölçüde görülürken, ön surun ardında gizlenen sol tonoz önünün de kapatıldığı Lev. 36'da daha açık izlenebilmektedir.

¹⁶⁷ Lev. 35'de bu açıklık görünmemektedir, ancak sol tonoz ardında izlenen duvardaki kemer altında, diğer bir deyişle takın orta tonozunun ekseninde yer almış olmalıdır.

“on dört sütun ve yazıtlı bloklar”a ilişkin hiçbir veri bulunmamaktadır. O dönemde olasılıkla daha yüksek olan bu duvarın tak üzerindeki kalıntıları oldukça yüksek şekilde her iki köşede de kolaylıkla izlenebilmektedir. Takın ön cephede kuzey kule ile birleştiği köşede, ortalama 2 m. yüksekliğindeki moloz kütleleri üzerinde görülen dörtgen izler, duvar dışının düzgün bloklardan oluşturulduğunu açıkça göstermektedir ve Beaufort’un bahsettiği yazıtlı bloklar bu ya da benzeri konumda yer almalıydılar. Güney kule yakınında yer alan molozların önünde ise günümüzde halen konumunu koruyan bir postamentin (Lev. 14, 1) üst profilleri seçilmekte, onun biraz kuzeyinde takın enine uzanan oldukça kalın bir sütun gövdesi yer almaktadır. Tak cephesi kıyısında yer alan bu sütunu Beaufort da görmüş olmalıdır. Ancak alt yüzünden anlaşıldığı kadarıyla sütun çapı, takın özellikle üst katının orijinal sütunu olamayacak kadar büyüktür. Kısacası Beaufort’un sözünü ettiği üst kat sütunları ve yazıtlardan yüksek moloz duvara rağmen hiçbir işaret bulunmamaktadır.

Bu fotoğraftan kısa bir süre sonra çekildiği, ön sur duvarı ve moloz yığınındaki küçük değişikliklerden anlaşılan başka bir fotoğrafta (Lev. 36)¹⁶⁸ takın yalnızca ilk iki tonozu görülebilmektedir. Daha ince olan ön sur duvarına belli aralıklarla blok taşlardan yapılmış olan öne çıkıntılı desteklerden orta tonoz hizasında olan destekte, güneyde kalan bloklardan bir sıranın yıkılarak zemine düştüğü görülmektedir. Üst kısımdaki büyük moloz yığını içinde yer alan postament güney kule önünde açıkça görülmektedir. Postamentin hemen kuzeyinde yaklaşık I. tonozun ilk çörtene ile aynı hizada duran sütun gövdesi hala yerindedir. Kısmen yıkılmış olan orta açıklıkta lento görevi gören uzun blokların kapattığı orta tonozun, bu dönemde geçenek olarak kullanılmakta olduğu daha net gözlenmektedir.

Tak ve yakın çevresinin bir sonraki resmi Lanckoronski’nin ekibinden Niemann tarafından 1884 yılının Eylül-Ekim ayında oluşturulmuştur¹⁶⁹, son haline 1885 yılında getirmiştir¹⁷⁰. Heliografi tekniğinde basılan bu gravürde (Lev. 37)¹⁷¹ tak cephesini doğuda kapatan duvarın güney ve kuzey uçtaki arkhitravları destekleyen payeler dışında tamamen kaldırıldığı görülür. Ön sura henüz dokunulmamıştır. Lanckoronski’nin yayınladığı diğer bir çizimde güney tonoz görülmekte olup, resimden de anlaşılacağı gibi takın orta ayakları önünde uzanan arkhitravlar yukarı doğru daralan ve bloklardan oluşturulmuş payeler ile desteklenmişlerdir. Kendisinin de

¹⁶⁸ F. Noack, Die Baukunst des Altertums (yılısız) Lev. 154.

¹⁶⁹ 1882 yılında Ekim sonunda ilk kez Antalya’ya (Adalia) gelen Lanckoronski çizim ve ölçüm için gerekli izinleri alır, sonrasında 1883 yazında Attaleia’da yalnızca birkaç gün kalır. Çizimi yapan Niemann ise ancak 1884 yılında Eylül-Ekim arasında kentte bulunmuştur: Lanckoronski, Pamphylien I vd.

¹⁷⁰ Niemann çizimlerini kısmen arazide yapar ve ekip üyelerince çekilen fotoğraflar yardımı ile tamamlar: Lanckoronski, Pamphylien III. Bu çizim üzerinde yer alan 1885 tarihi de kısmen arazide oluşturulup daha sonra tamamlandığını göstermektedir.

¹⁷¹ Lanckoronski, Pamphylien Lev. V.

sözünü ettiği gibi bu destekler en geç 1884 yılı Kasım ayı başında inşa edilmişlerdir¹⁷². Tak üzerindeki güney postament ve yakınındaki sütun gövdesi hala yerindedir ve ikisi arasındaki moloz yığını kısmen de olsa görülebilmektedir. Sütun gövdesi çok açık bir şekilde görülmesine karşın Lanckoronski'nin tak üstünü gösteren bir başka çiziminde sütun yerine ikinci bir postament resmetmesi¹⁷³ ilginç ve gerçek dışıdır. Her ne kadar Lev. 37'de verilen gravürde kuzey kuleye bitişik molozların temizlenip temizlenmediği açıkça belirtilmemiş ise de, olasılıkla bu bölümdeki molozlar da uzaklaştırılmış, daha geç resimlerde (Lev. 38 vd.) izlenen ve Lanckoronski'de sütunun yerine resmedilen ikinci bir postament burada ortaya çıkarılmıştır.

Takın olasılıkla 1900'lü yılların başındaki durumunu gösteren bir kartpostalda (Lev. 38)¹⁷⁴ ön surun tak önünde ortadan kaldırıldığı izlenmektedir. İlginç bir şekilde güney kule yanındaki arkhitravın taşıyıcı ayağa sahip olmadığı görülür. 1884 tarihli Niemann'ın gravüründe de (Lev. 37) moloz dolgusu görülebilen orta açıklığın tonozu bir onarıma gerek duyulmadan aynı durumda kullanılmaya devam edilmiştir. Üst kat sorunu konusundaki en önemli değişiklik, güney postament yakınındaki sütun gövdesinin uzaklaştırılmış ve kuzey kuleye doğru uzanan moloz duvarın da tamamen temizlenmiş olmasıdır. Sütun gövdesi kent dışı yönüne yuvarlanmış olmalıdır, zira sütunun üzerinde durduğu üst döşeme bloklarından doğuya kıyısındakilerin de Lev. 39 vd.'da daha açık izlendiği gibi aşağıya düştükleri açıkça görülmektedir¹⁷⁵. Güney kule yanında, Lev. 37'de postament ile sütun gövdesi arasında görülen moloz kalıntılarının varlığı postament hizasında kule duvarı yanından arka cepheye kadar uzanmaktadır.

Güney payandanın henüz inşa edilmemiş olduğu bir sonraki fotoğrafta (Lev. 38)¹⁷⁶ III. tonozdaki dolgu kısmen temizlenmiştir. Takın üstünden indirilen ve bir önceki fotoğrafta göze çarpmayan sütun gövdesi ilginç bir şekilde bu kez ikinci kare ayak önünde taşınmıştır. Bu durum her ne kadar bu fotoğrafın bir öncekinden daha erkene ait olabileceğini düşündürse de Niemann'ın da çiziminde¹⁷⁷ görüldüğü gibi III. tonozdaki dolgunun temizlenmiş olması açıklıklardaki sirkülasyonun giderek yoğunlaştığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu nedenle sütun gövdesinin ayak önüne sonradan taşındığını düşünmek doğru olacaktır. Bu

¹⁷² Lanckoronski, Pamphylien 20. Lanckoronski'nin bu betimlemesi altlığın güney kule yanındaki konumu hiç değişmemesine karşın Moretti tarafından da tekrarlanmıştır: Moretti, Adriano Res. 2.

¹⁷³ Lanckoronski, Pamphylien Res. 8.

¹⁷⁴ AKMED arşivi KP I-II 505 no.lu fotoğraf.

¹⁷⁵ Akok bu blokları yerindeymişcesine resmetmiştir: Akok, Hadriyan 43 Planş 1.

¹⁷⁶ AKMED arşivi KP IV 19 no.lu fotoğraf.

¹⁷⁷ Yalnızca III. tonozun resmedildiği bu çizimde kuzeydeki arkhitravı taşımak amaçlı yeni bir ayak inşa etmek yerine doğu duvarının uzantısının korunduğu görülmektedir: Lanckoronski, Pamphylien Res. 11.

fotoğraf ile kesin olarak saptanabilen en önemli olgu, kuzey kule yakınındaki ikinci postamentin artık açık bir şekilde görülebilmesidir¹⁷⁸. Lanckoronski'nin bahsettiği ve resmettiği şekilde bu postament diğer postamentin yakınında yer almamakta olup, molozların temizlenmesi sonrası ortaya çıkmıştır, buraya sonradan taşınmasında gerekçe yoktur.

Takın üst zemininin kuzeydeki kule bitişiğinde moloz kütesinden tamamen arındırıldığı ve bu nedenle de kuzey postamentin oldukça net görüldüğü 1930 sonrası bir diğer fotoğraf (Lev. 40)¹⁷⁹, güney ayak da inşa edilmiş olduğundan¹⁸⁰ bu hali ile takın M. Akok'un tarafından 1958-1960 yıllarında gerçekleştirilen restorasyonundan önceki son durumunu yansıtmaktadır¹⁸¹. İkinci ayak önündeki sütun gövdesi ve batıda yaklaşık üçüncü ayak hizasında yer alan sarmaşıklı arkhitrav bloğu bir önceki fotoğrafta olduğu gibi aynı konumdadırlar.

Beaufort'un "*üst sırası Korinth üslubunda olan on dört sütunun kalıntıları hala ortaldadır*" tanımı ile ne kastettiği belirsizdir. Sözü edilen Korinth düzenini taşıyan on dört sütun kalıntısının takın üst katına ait oldukları kabul edilirse, simetri nedeniyle bunlardan yedi tanesinin ön ve kalanının da arka cephede bulunması gerekirdi. Bu durumda konsolları taşıyan, mevcuttaki dörder sütunun düşey izdüşümlerinde ve aralarında birer sütun bulunmalıydı. Oysa ara akslarda, tonozların kilit taşları üzerinde kolonların bulunması statik açıdan olası görünmemektedir¹⁸². Bu sütunlar arkhitravlar veya kemerler aracılığı ile birbirlerine bağlanmalı, dışta yer alan sütunların taşıdığı üst yapı alt katta söz konusu olduğu gibi statik nedenlerden dolayı kulelere dayalı olmalıydı. Eski fotoğraflarda da gözlemlenemeyen bu üst yapı ve sütun kalıntılarında günümüzde hiçbir iz bulunmamaktadır ve Beaufort'un sözünü ettiği kalıntıların iki kule arasının güvenlik nedeniyle kapatılması amacıyla kentin başka yapılarından getirilen çok sayıda devşirme malzemeye ait olması olasılığı daha büyük görünmektedir. 1882 tarihli yukarıda tanımlanan fotoğrafta da (Lev. 35)

¹⁷⁸ Aynı postamentin bu konumu 1920'li yılların başında çekilen bir fotoğrafta da izlenebilmektedir: Moretti, Adriano Res. 2.

¹⁷⁹ AKMED arşivi KP I-II 424 no.lu fotoğraf.

¹⁸⁰ 5.6.1930 tarihinde A. Ogan tarafından kent surları ile ilgili hazırlanmış olan raporda (K. Turfan, 1955 Yılı Anıt Fişleri) takın sol ayağının yıkılmış olduğu ve yeniden inşasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu nedenle taka ait sol payandanın 1930 yılı sonrası kısa bir süre içinde yapılmış olduğu düşünülmelidir.

¹⁸¹ M. Akok'un röhlve çizimlerinde de görüldüğü gibi güney kule yanındaki yığın ise 1958 yılına kadar temizlenmemiş olup, bu yığın güney kuleden başlayarak yaklaşık orta tonozun kuzey ayak hizasına kadar devam etmektedir. Akok'un çiziminde bu yığının güney tonozun üzeri boyunca oldukça yüksek olduğu göze çarpar. Bu da moloz yığınının bu zaman içinde yayıldığı olasılığını akla getirir de, moloz yığınının yüksekliği göz önüne alındığında çizimin gerçeği yansıtmadığını, özensizce oluştuğunu da düşündürmektedir.

¹⁸² Aynı dönemde yapılmış Ephesos'daki üç katlı ve Perge'deki iki katlı tak yapılarında üst kat saçaklığını taşıyan daha küçük kesitli kolonlardan merkezde olanları, alt kat tonozun orta aksına değil iki yana doğru belirli bir uzaklıkta oturtulmuşlardır. Bu durumda yük, doğrudan kilit taşından değil yan bloklardan ayaklara

görüldüğü üzere kesinlikle yapıya ait olmayan, diğer bloklar gibi tak üzerine çıkarılmış olan sütun parçasının, Beafort'un gördüğünü söylediği sütun kalıntılarından biri olma ihtimali yüksektir. Bugün bile tak civarında ve Kaleiçi sokaklarında granit sütun kalıntlarına rastlanmaktadır. Bu sütunlardan birine ait parça da, olasılıkla henüz antik dönemde tak zemininde devşirme olarak kullanılmıştır (Lev. 5)¹⁸³.

Beafort'un "*daha büyük boyutlu dördü ise, kulelerin dış yüzüyle bir hizada ayakta durmaktadır*" tanımlamasında belirtilen sütunların kalınlığı ve sayısı, alt katın ön cephesi ile bağdaştırılabileceğinden dikkat çekicidir. "*Büyük boyutlu*" ile olasılıkla bunların çapları kastedilmektedir ve yükseklikleri ya da tüm olup olmadıkları kesin değildir. "*Kulelerin dış yüzü ile aynı hizada*" olmaları tak önünde ve orijinal konumda olabileceklerini akla getirir de, gerek kendi anlatımı gerekse daha geç fotoğraflar takın bu bölümünün duvarla kapatıldığını gösterdiklerinden bu olasılık uzak görünmektedir. Kulelerin dış yüzüyle aynı hizadaki sütunların varlığını, duvarın bittiği yükseklikte gördüğü konsol uçlarından tahmin etmiş olmalıdır. Aksi halde duvardan sütunları görmesi olanaksızdır. Böyle bir durumda da çevredeki sütunlar ile ön cephedeki sütun boyutları arasında yine konsol genişliğine dayanarak bir kıyaslama yapmış olmalıdır. Beafort'un ziyareti sırasında Korinth başlıkları ve onları taşıyan sütunlardan eser kalmamıştır. Hatta, M. Akok'un yaptığı ve bu bölümün kapatılması sonrası ilk kez antik zemine inilen kazılarda sütunların oturduğu yüksek postamentler dahi kuzeydekinin alt yarısı dışında tamamen yok olmuşlardı. Alt katın büyük oranda tahrip olduğu, bir duvarla desteklenerek kapatıldığı bir dönemde üst kata ait verilerin varlığı inandırıcılıktan tamamen yoksundur.

Takın üst zemini 1884 yılındaki temizlik ve onarım çalışmalarına kadar her iki köşede de Bizans dönemi duvarının oldukça çok sayıda kalıntılarını içermektedir (Lev. 35). Söz konusu yıl ve sonrasında tak üzerindeki Bizans Dönemi eklentilerinin uzaklaştırılmasına yönelik olarak yapılan temizlik çalışmalarında bulunan iki adet postament, "*olasılıkla yapının orijinal elemanları*" düşüncesi ile yapı üzerinde bırakılmıştır. Beafort'un aktarımları yanında bu postamentlerin de varlığı ikinci kat düşüncesinin günümüze kadar kabul edilmesinde ve bunun arkeolojik olarak sorgulanmamasında etken olmuştur.

iletilmektedir. Üstelik her iki yapıda da kilit taşının alt yüzünden üst döşemeye kadar olan yükseklik 3 m.yi bulmaktadır: Bulgurlu, Perge Çiz. 72; Thür, Ephesos Plan 11.

¹⁸³ Hadrianus Takı'nın yapımı sırasında özellikle üst yapıda devşirme malzeme kullanılmasına karşın (bkz. yuk. s. 19) gövdesi üzerinde oldukça yoğun aşınma ve tekerlek izlerinin göze çarptığı bu sütun parçasının orijinal zemine ait olması olası görünmemektedir. Zira malzeme oldukça niteliklidir ve onarımlarla orijinal yerinde

Lanckoronski'nin yayınında güney kule yakınında ve yan yana resmedilen¹⁸⁴ bu postamentlerden biri, M. Akok'un restorasyon öncesi rölöve çizimlerinde kuzey kule kıyısında gösterilmiş¹⁸⁵ olup günümüzde de bu konumunu korumaktadır (Lev. 14, 3). Farklı dönemlerdeki bu farklı çizimler nedeniyle altlıklardan birinin kuzey kule yanına taşındığı düşünülse de takın 19. yy. sonundan 20. yy. ortalarına kadar olan süreçte geçirdiği evreleri yansıtan fotoğraflarda aslında postamentlerin mevcut konumlarında olduğu görülmektedir.

Özetle takı ilk kez 1882 Ekim sonu ve daha sonra da 1883 ve 1884 yılları arasında, farklı dönemlerde görmüş olan Lanckoronski'nin güney kule yanında iki postament olduğu konusundaki tespiti 1882'de kendi ekibinden biri tarafından çekilmiş olan ve yukarıda da bahsedilen fotoğraflardaki veriler ile örtüşmemektedir. Fotoğraflarda (Lev. 35 vd.) güney kule yakınındaki altlığın hemen kuzeyinde çapı oldukça büyük bir sütun gövdesinin olduğu görülmektedir. Yine bu fotoğraflar, sütun gövdesinin 1884'de başlayan temizlik çalışmaları sırasında aşağıya indirilmiş olduğunu göstermektedirler (Lev. 38 vd.)¹⁸⁶. Lanckoronski'nin bu sütun gövdesini yanlışlıkla altlık olarak yorumlamış olması da büyük bir olasılıktır¹⁸⁷.

Lanckoronski herhangi bir teknik ayrıntıya girmeden bu altlıkların orijinal konumlarında bulduklarını ileri sürer¹⁸⁸, ki bu sav bu tür yapıların genel simetri anlayışı ile bağdaşmaz. Diğer yandan kendisinin sözü ettiği ve resmettiği kurşun akıtma kanalları¹⁸⁹ her iki postament üzerinde değil, yalnızca birinde mevcuttur (Lev. 14, 2. 4). Dolayısıyla, postamentlere getirdiği yorumlar bilimsel verilere ve teknik koşullara uygun değildir. Bu postamentlerin takın ikinci katına ait olup olmadıklarını saptayabilmek için Lanckoronski'nin stylobat olarak adlandırdığı saçak üstü yüzeyin taş işçiliğini ve teknik ayrıntılarını da incelemek gerekmektedir. Yukarıda da ayrıntılıca tanımlandığı gibi takın üst yüzeyi, batı kıyısında modern onarımlar esnasında eklenen bloklardan, orta ve batı bölümü büyük ölçüde devşirme bloklardan oluşmaktadır. Devşirme blokların bir bölümünün henüz takın inşaatı sırasında kullanıldıkları kesin olup, diğer bir bölüm ise Akok'un onarımlarında buraya yerleştirilmiştir. Takın kısmen yıkılmış ve

kullanılması akla daha yatkındır. Bu parçanın orta açıklığın henüz araç trafiğine açık olduğu geç antik ya da Bizans dönemi zemin onarımları sırasında buraya yerleştirildiği daha olasıdır.

¹⁸⁴ Lanckoronski, Pamphylien Res. 8. 12 Lev. VI.

¹⁸⁵ Akok, Hadriyan 43. 45 Planş 1. 3.

¹⁸⁶ AKMED arşivi KP I-II 397 no.lu fotoğraf.

¹⁸⁷ Bu altlık üzerinde var olmayan kurşun akıtma kanalının Niemann tarafından resmedilmesi (Lanckoronski, Pamphylien 23 Res. 12), bu altlığın tamamen diğer altlık göz önüne alınarak çizildiğini göstermektedir. Kendisinin sadece üst profili kırık ikinci altlığın tüm yüzeyini kırkmişçesine resmetmesi (Lanckoronski, Pamphylien Lev. VI) görünen yüzeyi kırık olan sütun gövdesi ile karıştırıldığının bir ifadesidir. Bunda yanlışlığa, çizimlerin fotoğraflar yardımı ile Viyana'da tamamlanmaları (Lanckoronski, Pamphylien III) neden olmuş olmalıdır.

¹⁸⁸ Lanckoronski, Pamphylien 23.

¹⁸⁹ Lanckoronski, Pamphylien 23 Res. 12.

M. Akok tarafından onarılmamış iç bölümünü sergileyen eski fotoğraflar, kemerler ile üst zemin arasındaki harç-moloz karışımı dolgu kütesinin içinde dahi çok sayıda devşirme blokların kullanıldığını açıkça göstermektedirler (Lev. 41)¹⁹⁰. Bir başka deyişle, takın henüz inşası sırasında kent sakinleri tarafından görülemeyen bölümlerinde devşirme malzeme kullanılmasından kaçınılmamıştır. Üstteki bloklar ise yalnızca, günümüzde orijinalliğini koruyan güney kuledeki kapı¹⁹¹ vasıtası ile tak üzerini gerektiğinde seyirdim yolu olarak kullanan nöbetçi askerlerce görülebilmekte idi. Orta geçenek üzerindeki zeminin ortasında yer alan ve düzensiz dübel deliği gösteren blokların orijinal konumda olmadıkları, yapının restorasyonu sırasında Akok tarafından yerleştirilmiş oldukları göz önüne getirildiğinde (Lev. 42)¹⁹² bu blokların üst kata ilişkin değerlendirmelerde söz konusu olmaları olanak dışıdır. Ayrıca bu devşirme bloklar¹⁹³ (Lev. 43 vd.) üst yüzeylerindeki anathyrosisten yoksun kaba murç işçiliği ile ikinci bir katın statik gerekliliğine kesinlikle uygun değildir¹⁹⁴. Buna ek olarak kenet, dübel gibi teknik bağlayıcılar yapının orijinal hiçbir bloğunda karşımıza çıkmamaktadır. Bu altlıkların sabitlendiğini düşündürecek diğer dübel delikleri ise sütunların taşıdığı saçaklık kıyısında yer alırlar. Bu dübel delikleri kendi aralarında üst katı taşıyacak bir boyut, düzen ve özenli işçilik göstermemeleri yanında oldukça sığ olup kurşun akıtma kanalları içermezler¹⁹⁵. Diğer yandan alt katta olduğu gibi, 14 sütunun taşıdığı üst katın statik dengesini sağlayacak izlerin en azından güney kulenin iç duvarında da izlenmesi gerekirdi. Göz önünde bulundurulması gereken diğer bir nokta da yapıdaki tüm postamentlerin boyutlarıdır. Daha alçak olmaları nedeniyle ilk bakışta gerçekten ikinci bir kata ait olabilecek izlenimi uyandıran kare formlu bu iki postamentin en geniş kenar uzunlukları 1.0 m. iken; aşağıda Korinth sütunlarını taşıyan postamentlerde ise bu uzunluk ancak 1.04 m'ye ulaşır. Sütunlu mimarinin, özellikle çok katlı takların görsel ve statik açılardan geleneksel kuralı üst

¹⁹⁰ Akok, Hadriyan Res. 7 vd. Ayrıca bkz. Moretti, Adriano Res 5 vd.

¹⁹¹ Bu yükseklikteki orijinalliğini henüz Ortaçağ'da yitiren kuzey kule de aynı konumda bir kapıya sahip olmalı idi.

¹⁹² Akok, Hadriyan Res. 23 vd.

¹⁹³ Güneydoğuda ve kuzeybatıdaki iki blok üzerinde izlenen işçilikler (Bkz. burada Lev. 44, 1. 3), bu blokların ikinci kullanımında olduğunu açıkça göstermektedirler. Özellikle 1 no.lu bloğun her iki kenarındaki derin ve geniş oyuklar daha önce bir heykel kaidesi olarak kullanıldığını düşündürmektedir.

¹⁹⁴ Anathyrosis; harç, kenet ve dübel gibi bağlayıcı elemanlara sahip olmayan blok bütünlüklerinde statik açıdan kaçınılmazdır. Örn. bkz.: Ginouvès – Martin, Dictionaire Lev. 27 vdd.; Müller-Wiener, Bauwesen 75 vdd. Res. 34 vd.; Willers, Hadrian Res. 49 Lev. 9.

¹⁹⁵ Bu durumda kenet yuvalarının, yapıda aynı konumdaki bu blok yüzeylerine böyle yüzeysel işlenmesinin sebebi, akroter ya da heykel gibi görsel zenginliği artıracak objelerin varlığı ya da tasarlanması olarak yorumlanabilir, ancak blokların yüzey işçiliği bu olasılığı da pek güçlü kılmamaktadır. Bazı tak örneklerinde kemerler üzerinde plastik olarak da karşımıza çıkan, belirli dönemlerde söz konusu oyuklardaki metaller yoluyla iki ayak arasından sarkıtılan girlandların tutturulmuş olması daha akla yatkındır. Bkz. örneğin Chéhab, Triomphe 85 vd.; Kleiner, Arches 202 Res. 1; Künzl – Beck, Triumph Res. 19; Mitchell – Waelkens, Pisidian Res. 16b. Boyut ve konumlarından dolayı tak üzerinde bulunan bu iki postamentin alt yüzleri ne yazık ki incelenememiştir. Blokların bu yüzlerde de dübele sahip olmaları büyük olasılık olsa da, bu durum blokların Hadrianus Takı'nın ikinci katı ile ilişkilendirilmesinde etken değildir.

kattaki sütunların çok daha ince olmasıdır¹⁹⁶. Özetle, tak üzeri zeminde ikinci katın varlığına işaret edecek ikna edici hiçbir arkeolojik kanıtın bulunmaması yanında, bu iki postament bloğunun teknik, statik ve boyutsal özellikleri göz önüne getirildiğinde bunların ikinci bir katın elemanları olarak değerlendirilmeleri kesinlikle doğru olmayacaktır. Bu durumda, bu iki bloğun üst zeminde bulunma gerekçesi de sorgulanmalıdır. Yukarıda belirtildiği gibi belirsiz bir tarihte stratejik nedenlerden dolayı iki kule arası, dolayısı ile Hadrianus Takı cephesinin tamamı olasılıkla dar geçenekler bırakılarak blok taş ile kapatılmış, yapı üzeri en azından dışta blok dizisine sahip moloz bir duvar kütlesi ile yükseltilmiştir. Bu kütle içerisinde blok taşlar yanında 2-3 m. uzunluğunda, olası üst kat sütunları için oldukça büyük bir çapa sahip sütun gövdesi de yer almaktadır (Lev. 35 vd.) Yükseltile duvarın kaplanmasında kullanılan bloklar ve sütun parçası yanında söz konusu postamentlerin de bu amaçla devşirilerek tak üzerine çıkarılmış olduklarını kabul etmek bu durumda en akılcı açıklama olacaktır. Yüzeylerindeki harç izleri bu iki postamentinde söz konusu duvar dokusu içinde kullanıldıklarını göstermektedirler. İlginç diğer bir nokta ise postamentlerden birinin üst yarısında bulunan oldukça yüksek ve çıkıntılı profilin dört yüzde de sistemli bir şekilde kırılmış olmasıdır. Ortaçağ duvarında harç dolgu içinde kullanılan bu bloğun bu esnada tıraşlanmış olmasının gerekçesi yoktur ve bu blok kent içinde tahrip olmuş başka bir yapıdan alınarak burada devşirme olarak kullanılmıştır.

İkinci katın varlığının düşünülmesinde diğer bir etken de yine önce Beaufort'un, ardından Le Bas-Waddington ve Falkener'in yayınladıkları yazıttır. Yazıtı dürbünle okuyan Beaufort'a göre *“saçaklığın üzerinde yazıtlı birkaç taş vardır. Bunlar şimdi yanlış yerde ve tersyüzdür; ancak orijinalinde bütün cepheyi kaplayan eksiksiz bir sıranın parçası olmalıdırlar.”* Bu blokların *“yanlış yerde ve ters yerleştirilmiş olmaları”*, orijinal konumundan düşmüş olduklarını kesinlikle göstermemektedir ve sözü edilen bu blokların yine üst duvarın inşası sırasında tak üstüne taşınmış olmaları büyük olasılıktır (Lev. 35).

Beaufort, muhtemelen uzun olmasından dolayı son satırı bölmüştür. Sonraki araştırmacılara göre bu yazıt üç satır olmalıydı. Lanckoronski¹⁹⁷ bu yazıtın harf yüksekliklerini, bronz harflerden oluşan yazıt (Lev. 31, 1) harfleri gibi yaklaşık 0.20 m, toplam uzunluğunu ise 5 m tahmin etmektedir. Toplam yapı uzunluğunun 1/3'ünü kapsayabilecek bu tahmin, yazıtın üç kemerli kapı boyunca uzandığını düşünmemize pek olanak tanımaz. Beaufort ise, blokları

¹⁹⁶ M. Akok tarafından yapılan çizimlerde üst kat sütunları ilginç bir şekilde alttakilerden kalın resmedilmişlerdir: Akok, Hadriyan 43. 45 Planş 1. 3; Üst yapı sütunları daha ince olan tak örnekleri için bkz. Efes Hadrian Takı, Thür, Ephesos Plan 11 vdd.; Atina Hadrianus Takı: Willers, Hadrian Res. 19. 20.

¹⁹⁷ Lanckoronski, Pamphylien 156.

dağılmış ve duvarda aralıklarla yerleştirilmiş haliyle gördüğünden bir araya gelince de 17.745 m. uzunluğundaki tüm cepheyi kaplayacağını düşünmüştür.

Ortalama 5 bloktan oluşması gereken bu yazıtın hiç bir bloğunun günümüze kadar ulaşmaması, varlığı konusunda ciddi kuşkular yaratmaktadır. Günümüze yalnızca yazılı aktarımları ulaşabilmiş üç satırlık yazıtı yönelik en kapsamlı incelemeyi yapan S. Şahin, bu yazıtı üst kat simasındaki plintheye kazınan ikinci adak yazıtı olarak değerlendirir¹⁹⁸. Attaleia'daki bu görkemli tak Şahin'e göre, komşu kentler Perge ve Phaselis'te de olduğu gibi Hadrian'ın ilk doğu gezisi sırasında kente yapacağı olası bir ziyareti karşılama amaçlı yapılmış, ancak imparator kente uğramamıştır¹⁹⁹. Kendileri, imparatorun 131 yılındaki ikinci doğu gezisinden dönüşü sırasında gerçekleşen ziyareti için ikinci bir kat inşa edilerek söz konusu yazıtın eklendiği görüşündedir²⁰⁰. İlginç olan ise, Attaleia Hadrianus Takı'nda olduğu gibi, Hadrianus'un ikinci gezisi için inşa edildiği ileri sürülen ikinci katın, ya da ikinci bir takın Perge veya diğer komşu kentler için dile getirilmemiş olmasıdır.

Yukarıda da ayrıntılıca irdelendiği gibi Attaleia Hadrianus Takı'nın ikinci bir kata sahip olması teknik nedenlerden ve arkeolojik verilerin yokluğundan olasılık dışıdır. Zemin ile teknik bağlantılara sahip olmayan ve sütunlar üzerinde yükselen ikinci bir kat göz önüne getirilse dahi 5 m. uzunluk ve yaklaşık 1 m. yükseklik yanında oldukça geniş olması gereken²⁰¹ attika şeklindeki bir plinthenin²⁰² bu katın üzerine yerleştirilmesi henüz inşa aşamasında statik sorunlar yaratacaktır. İmparatoru ikinci ziyaretinde onurlandıracak böyle bir yazıtın varlığı kabul edildiğinde, bu yazıtın ancak doğrudan ilk katın üzerine oturduğu varsayılabilir. Bu ise gereksizdir; zira kazınan ve belki de boyanan ikinci bir yazıt, hemen altındaki daha nitelikli ve altın parlaklığı ile göze çarpan bir yazıtın her zaman gölgesinde kalacaktır. İkinci bir kat ve ikinci bir yazıt yerine ilk yazıtın Olympios ünvanı eklenerek değiştirilmesi daha kolay, daha hızlı ve daha ekonomik olacaktır.

¹⁹⁸ Şahin, Perge 124 dn. 58.

¹⁹⁹ Hadrian 123-124 yılındaki doğu gezisi kapsamında önce batıya gider. İspanya'dan yolun büyük kısmını gemi ile aşarak Suriye'ye yola çıkar. Hadrianus gemi ile olasılıkla Küçük Asya kıyıları boyunca Suriye'ye giderken bazı Lykia ve Pamphylia kentleri, imparatorun ziyaretini göz önüne almışlardır. Kendisinin 123 yılındaki bu yolculuğu sırasında bu kentleri ziyaret edip etmediği bilinmemektedir: Şahin, Perge 145 vd.

²⁰⁰ İmparatorun 129-131 yılları arasındaki ikinci doğu gezisinden dönüşü sırasında Pamphylia ve Lykia kentlerine uğradığını gösteren somut veriler vardır: Şahin, Perge 146 dn. 105. 108.

²⁰¹ Üç satırlık yazıtın harf yüksekliğinin yaklaşık 0,20 m. tahmin edilmesi (Lanckoronski, Pamphylie 154), satır boşlukları ve çerçeve profilleri de düşünülürse yazıt yüksekliğini en az bu boyuta çıkarmaktadır. Yine Şahin yazıtın bilingual olabileceğini varsayar ki, bu da yazıtların her iki yönden okunabilmesi için oldukça geniş bir boyutu beraberinde getirir.

²⁰² Örneğin bkz. Efes Mazaesus Mithridates Kapısı: İdil, Zafer Takları 147 Res. 9; Roma Titus Takı ve Porta Maggiore: Chéhab, Triomphe 37. 65.

İkinci kat konusundaki tüm bu olasılıklar bir araya getirildiğinde Beaufort ve onu izleyen diğer gezginler açısından şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Stratejik nedenlerden dolayı devşirme malzeme ile cephesi kapatılan, üzerine duvar yükseltilecek, yalnız bloklar yanında çok sayıda bezemeli, profilli ve yazıtlı bloklar, sütun parçaları içermekte idi²⁰³. Kendi anlatımından yola çıkıldığında, yapıyı ön sur ve hendek arkasından dürbün ile gözlemleyebilen ve yapıya ortalama 20-30 m. uzaklıkta durmuş olması gereken Beaufort, gördüğü karışık mimari parçaları ikinci bir kata yorumlamış, üzerinde taka ait olduğuna dair hiçbir ifade yer almayan ve devşirme olarak duvarda kullanılmış olan yazıt parçalarını yapının orijinal durumu ile ilişkilendirmiş olmalıdır. Tüm cepheyi kaplayacak toplam uzunluğa sahip blok dizisi üzerinde 3 ya da 4 satıra sahip bir yazıt düşünmek olanaksız görünmektedir. Yazıtın tek sıra olabileceği varsayıldığında, bu yazıtın herhangi bir blok üzerinde değil, alt katta olduğu gibi ikinci kata ait arkhitrav blokları üzerinde olması beklenmeli idi. Kendisi tak üzerinde devşirme olarak kullanılan bloklar arasında yazıtlı blok ya da bloklar görmüş olabilir. Lanckoronski'nin yapı üzerinde bulunan postamentlerin konumu ve teknik ayrıntıları hakkındaki yanıltıcı bilgileri yanında, Beaufort'un küçük boyuta sahip sütun kalıntılarından yola çıkarak on dört Korinth sütununa sahip üst kattan söz etmesi, duvarla kapalı olduğunu belirttiği halde cephede daha büyük boyutlu 4 sütunun kulelerin dış yüzüyle bir hizada ayakta durduğunu aktarması, tak üzerinde olasılıkla devşirme malzeme olarak kullanılan bazı yazıtlı blokları yapıya mal etmesi; somut arkeolojik veriler, eski fotoğraflar ve yapı sütunlarını taşıyan altlıkların henüz Bizans döneminde uzaklaştırıldığı göz önüne getirildiğinde gerçeği yansıtmaktan çok uzaktır. Bu durum, böylesine büyük bir boyuta ve çok parçaya sahip olması gerektiği halde bugüne kadar ele geçmeyen yazıt konusunda Beaufort'un verdiği bilgilerin doğruluğu konusunda da büyük şüphe uyandırmaktadır.

2.7. Hadrianus Takı ve Kulelerin İnşa Süreci

İmparatorluğun bir çok eyaletinde görüldüğü üzere²⁰⁴ Antalya'daki tak da, imparator Hadrianus'un kenti ziyareti onuruna inşa edilmiştir²⁰⁵. Pax Romana²⁰⁶ döneminin barış ve huzur ortamında kurulan tak, kente doğudan bir giriş sağlamıştır. Roma'daki caddeler üzerine inşa edilen bir çok örnekte olduğu gibi Hadrianus Takı da, Attaleia ile Perge arasında, Asya Eyaleti'nin kurulduğu yıllardan (İÖ. 129) beri mevcut olduğu bilinen yol²⁰⁷ üzerindedir. Böyle bir yolun varlığı kentin doğusunu kuşatan sur sistemi üzerinde yol aksını karşılayacak

²⁰³ Sütun parçası ve profilli bloklar 1882 yılında çekilen fotoğrafta da (bkz. burada Lev. 35) izlenebilmektedir. Temizlik ve onarım çalışmaları sırasında M. Akok tarafından yapıya ait ikinci Korinth başlığı bulunmuş, iç yüzün güneydeki köşesinde yeniden kullanılmıştır (bkz. burada Lev. 8, 2).

²⁰⁴ Halfmann, Itinera 129 vdd.; Willers, Hadrian.

²⁰⁵ Bean, Southern Shore 41 vd.; Gorecki, Landschaften 93; Yılmaz, Antalya 6.

²⁰⁶ G. M. A. Hanfmann, Römische Kunst (yılısız) 26 vd.

şekilde bir kent kapısının varlığını gerektirdiğinden henüz bu dönemde Hadrianus Takı'nın bulunduğu yerde anıtsal bir kent kapısının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır²⁰⁸. Bu durumda tak, zaten mevcut ve kullanımında olan bir kent kapısının yerine, imparatorun kenti ziyareti sebebiyle daha görkemli ve simgesel gücü ağır basan bir başkasının inşa edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Takın inşası, sur sisteminin bu bölümünde bir düzenlemeyi de beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda takın aralarına sıkıştırıldığı iki kule ile olan organik bağlantısını da açıklayan bu düzenleme güneydeki kulenin inşasıdır. Yalın kapılar kapsamında da değerlendirildiği gibi²⁰⁹ kapılar, sürekli sur duvarları üzerinde bir kopma yarattıklarından kule ve benzeri donatılarla desteklenmesi gereken açıklıklardır. Bu nedenle henüz tak yapılmadan önce mevcut olan kapının tüm anıtsal girişlerde olduğu gibi en az bir kule tarafından güçlendirilmiş olması beklenir.

Güneydeki kulenin aristokrat bir kişi olan Julia Sancta tarafından finanse edildiği doğu yüzündeki yazıtından bilinmektedir²¹⁰. Bu kişinin aynı zamanda Hadrianus'un birlikte yolculuk ettiği kardeşi Paulina'ya da bir heykel adaması aynı dönemde yaşamış olduğunun bir kanıtıdır²¹¹. Bu yazılı kaynaklar yanında takın ayakları ve üst döşemesinin kule ile olan fiziksel bağlantısı da kulenin sonradan yapılmış olduğunun önemli bir göstergesidir. 1958 yılı kazısında ortaya çıkan ayak altlıklarından güneydeki altlığın batı köşesinin kulenin duvar örgüsü altında kaldığı açıkça görülmektedir (Lev. 47, 1). Kulenin, takı statik açıdan desteklemek amacıyla taşıyıcı ayaklarına bitişmesi gerekmektedir. Ancak altlıklar ayaklardan daha geniş yapılmış olduklarından kulenin ayak duvarına yanaşması, ancak zemin üzerindeki ilk sıra bloklarının altlığın üzerine binmesiyle gerçekleşebilmiştir. Benzer durum üst kat döşemesinde bu kez güneydoğu köşede görülmektedir (Lev. 47, 2 vd.). Simadan daha içerde başlayan profilli stylobat kule duvarına bitişmiş durumda olmasına rağmen, sima bloğu yine kule blokları altında kalmıştır. Takın restore edilmeden önceki durumunu batı cepheden

²⁰⁷ D. H. French, "Sites and Inscriptions from Phrygia, Pisidia and Pamphylia" *EpigrAnat* 17, 1991, 53.

²⁰⁸ Halfmann da Hadrianus'un bu ziyareti dolayısıyla eski kent kapılarının anıtsallaştırıldığından söz etmektedir: Halfmann, *Itinera* 131. 1980 yılında yapılan kazılarda Hadrianus Takı'nın 300 m. kuzeydoğusunda ele geçen bir yazıt St. Mitchell ve S. Şahin tarafından incelenmiş olup Hadrianus Takı civarı ile ilişkilendirilmiştir. Mitchell, bu yazıtı bir mil taşı gibi Attaleia-Perge arasındaki yolun yeniden inşası şeklinde değerlendirirken (St. Mitchell, "Galatia under Tiberius" *Chiron* 16, 1986 23 vdd.), Şahin yazıtı revize ederek bunu kent içi mimarisinin sabit bir parçası olarak Tiberius döneminde doğuya uzanan bir sütunlu cadde ile bağdaştırır. Bu da bize, her ne kadar kentin doğusundaki Hellenistik surun konumu hakkında bilgi sahibi olmasak da, Hadrianus Takı civarında ya da biraz içeride bu sütunlu caddenin bağlandığı İÖ. 1. yy.dan anıtsal bir kapının varlığını göstermektedir: S. Şahin, "Bau einer Säulenstrasse in Attaleia (Pamphylien) unter Tiberius-Caligula?" *EpigrAnat* 25, 1995, 25 vdd.

²⁰⁹ Bkz. s. 5.

²¹⁰ Adak –Atvur, *Magydos* 63 vd.; Bosch – Atlan, *Antalya Kitabeleri* 123; Dräger, *Reisen* 210; Halfmann, *Itinera* 131.

²¹¹ Adak – Atvur, *Magydos* 63 vd.; Bosch – Atlan, *Antalya Kitabeleri* 123; Dräger, *Reisen* 210 vd.

gösteren bir fotoğrafta (Lev. 41, 2)²¹² tonozun düşmüş bloklarının kule duvarına yaslandığı yüzeylerde blok yüzeyleri düz, diğer yüzlerde ise bosajlıdır. Takın ayak blokları ve tonoz üstündeki moloz dolgu, kuleye arada hiç boşluk kalmayacak derecede yaslanmış durumdadır. Böyle bir denge kulenin yapımının belki takın yapım aşamasında planlanmış, ancak mutlaka sonradan inşa edilmiş olması ile sağlanabilir. Ayrıca takın pilaster başlıklarında ve üst yapıdan özellikle friz üzerindeki bezemelerin oldukça düzgün işlenebilmiş olması da düşündürücüdür. Bu tür kompozisyonların kabaca işlenerek yerinde tamamlandığı bilindiğine göre konsollar ile kule arasında kalan böylesi dar bir boşlukta çalışılmasının mümkün olmaması bu alanlardaki tüm bezemenin ya atölyelerde tamamlandığını gösterir ya da yine kulenin sonradan tesis edildiğini doğrular. Bezemelerin detaylandırılmasındaki bu başarı, takın kuzey kule tarafında da devam etmektedir ve kuzey kulenin de yapım sırasının sorgulanmasına sebep olur. Yalnızca alt sıralarda antik olan kulenin²¹³ üst kısmında yapılan onarımın kitabesine²¹⁴ göre 1220 tarihli olduğu görülür. Takın kuzey ayağının kuleye yalnızca ön cephesinden görülebildiği kadarıyla özenle yaslanmış olması kulenin taktan önce varlığını düşündürse de daha net bir veri için arka cephede de benzer bir gözleme gidilmesi gerekir. Ancak arka kolon ve postamentler bir dönem takı batıdan kapatan ve ayağın arka yüzüne kadar yaslanmış olan duvar kalıntısı içinde kaldığından bu olası değildir. Üstelik onarım nedeniyle güney kuledekine benzer bir kapı taşıyıp taşımadığı da bilinmemekte, yalnızca güvenlik nedeniyle tak üzerini gerektiğinde seyirdim yolu olarak kullanma amacı ile karşılıklı iki kapının olması gerektiğinden varlığı yalnızca tahmin edilebilmektedir. Yine de en akılcı çözüm, takın mevcuttaki bir kuleye yaslanarak kulenin konumundan faydalanılması ve böylece fazladan bir kule inşasının getireceği maliyet ve iş gücü yükünden tasarruf edilmesi yönündedir. Güney kulenin varlığı kuzey kuleye dayanan takın statığı, her ne kadar barış dönemi olsa da güvenliğin sağlanması-ki kapının varlığı seyirdim yolu amaçlı kullanımı desteklemektedir, ve görsel olarak taka simetri kazandırılması için gereklidir.

Kapının oluşumunda her iki kulenin de yeniden inşa edilmiş olduğu görüşünün²¹⁵ yanı sıra bu kulelerin, Şahin tarafından varlığı düşünülen ikinci katın yapımı sırasında inşa edilmiş olabilecekleri öne sürülmüştür²¹⁶. Şahin'e göre takın ikinci bir ziyaret nedeniyle ikinci bir kat ile genişletilmesi neticesinde yapıyı sağlamlaştırmak için iki yanında kuleler inşa edilmiştir²¹⁷. Kulelerin özellikle Şahin'e göre takın yapımından yaklaşık 10 yıl sonra yapılmış

²¹² AKMED arşivi KP I-II 398 no.lu fotoğraf.

²¹³ Lanckoronski, Pamphylien 24.

²¹⁴ Erten 1948, 70; Yılmaz, Antalya 48 no.lu kitabe 143.

²¹⁵ Dräger, Reisen 209.

²¹⁶ Şahin, Perge 122 dn. 58.

²¹⁷ Şahin, Perge 117 dn. 58.

oldukları düşüncesi bu süreçte sur duvarları ile tak arasında nasıl bir bağlantı sağlanmış olduğu konusundaki soruları akla getirir. Tak, kulelerin olmadığı böylesine bir durumda tamamen kent dışında kalmış, sur duvarları ise takın iki yanında ve gerisinde bağlantısızca sonlanmış olurdu ki, bu olasılık gerek optik ve statik açıdan, gerekse tak sur içinde bulunmadığından böylesi bir anıtsal kapının korunaksız bırakılmış olması nedeniyle olası görünmemektedir. Her şeyden önemlisi orijinal olan güney kulenin iç yüzünde bir yapıyı sağlamlaştırmak için olması gereken donatılar, yaslanma yüzeyleri mevcut olmadığı gibi böyle bir ikinci katın da var olamayacağı detaylıca açıklanmıştır²¹⁸.

Attaleia Hadrianus Takı hakkında netleştirilmesi gereken bir diğer konu da yapım yılıdır. Bezeksel özelliklerinden bir çıkarımla İS. 130 sonrasına tarihlenen²¹⁹ takın yapım yılı Hadrian'ın gezileri ile ilişkilidir. Dräger'e göre Hadrian 123 yılında gemi ile Anadolu'nun güney sahilleri boyunca Kilikia üzerinden Pamphylia'ya gelir, Side'de karaya çıkıp buradan karayoluyla Aspendos ve Perge üzerinden Attaleia'ya uzanır ve buradan gemiye biner²²⁰. Halfmann'ın araştırmaları ise 121-125 'deki ilk büyük yolculuk için farklı bir güzergah çizmektedir: 123 yılında Suriye'den gemi ile Anadolu sahili boyunca yolculuk eder, bu sırada Pamphylia'ya uğrayarak olasılıkla karayoluyla Side, Aspendos ve Perge üzerinden Attaleia'ya gelir²²¹. Şahin'e göre önce deniz üzerinden İspanya'dan Suriye'ye daha sonra imparatorluğun doğu sınırı boyunca Trabzon'a, Nikomedia üzerinden de İon kentlerine uzanan ilk yolculuğunda Anadolu'nun güney kıyısındaki kentlere uğramamış ancak 129-131 yılları arasındaki ikinci doğu gezisinden dönüşü sırasında ziyaretlerini gerçekleştirmiştir²²². Önemli olan Şahin'in²²³ de düşündüğü gibi kentlerin tak yapımı gibi bir hazırlık içine 121-123 yıllarındaki ilk yolculuğun haberi alındığında girmiş olmaları gerektiğidir. Bu durumda Hadrian'ın kente uğrayıp uğramaması bir yana, ziyaretin gerçekleşeceği beklentisiyle takın, imparator henüz yolculuğa çıktığında bitirilmiş olması gerektiğinden inşasının 120'li yılların başında gerçekleşmiş olduğudur. Kaldı ki Pax Romana döneminde imparatorlara övgü yazıtları taşıyan böyle görkemli takların inşası, bilinçli ve sistemli bir propaganda kampanyasında kentler arasındaki rekabetin hem neticesi, hem de amacı haline gelmişlerdi²²⁴. Bu nedenle imparatorun rotası üzerindeki bir kentin ondan gelecek yardımlar için daha çok şansa sahip olduğu gerçeğini kullanarak kentler, imparatorluk ziyaretinden umut ettikleri

²¹⁸ Bkz. yuk. s. 37.

²¹⁹ Başaran, Lotus-Palmet 71 vd, 163 vd. Lev. 19a; Karaosmanoğlu, Yumurta Dizisi 42. 82 Lev. 22b.

²²⁰ Dräger, Reisen 214.

²²¹ Halfmann, Itinera 198 vdd.

²²² Şahin, Perge 145 vdd.

²²³ Şahin, Perge 146.

²²⁴ S. Güven, "Anadolu'da Roma Takları" AraşST IV, 1986, 106; Kleiner, Arches 197 vd.

yardım ve ayrıcalıklara²²⁵ sahip olmak adına bağılıklarının bir göstergesi olarak girdikleri yapılanma sürecinde, Roma için oldukça anlamlı taklar inşa etmişlerdir. Phaselis ve Perge komşu kentlerinde olduğu gibi Attaleia da böyle bir ziyaret karşısında kayıtsız kalamayarak bu takı yaptırmıştır.

Takın bu barış döneminde inşa amacına uygun olarak kullanımının, aynı zamanda kentin anıtsal doğu girişi görevini üstlenmesinin Bizans Çağı'na kadar devam etmiş olduğu bilinmektedir. Yapılan kazılarda belirlendiği gibi²²⁶ takın açıklığı doğu cephesinde, ayakların hemen ön hizasından orta açıklıkta tonozla doğru genişleyen bir duvar ile kapatılmış ve tonozların sınırladığı alanlar Bizans Çağı'nda kutsal mekan olarak kullanılmıştır²²⁷. Takın bu yeni işlevi ile ne kadar kullanıldığı kesin olmamakla birlikte, tak açıklığını arka cepheden kapatan moloz duvarın yapımına kadar sürdüğü söylenebilir. Takın arka cephesinin de kapatılma ihtiyacının muhtemelen 5. ve 6. yy.da bir Bizans eyaleti olarak önemini koruyan Pamphylia'nın 7. yy. ortalarından itibaren başlayan Arap akınlarından²²⁸ korunma amacından kaynaklanmış olabileceğidir. Böyle bir tehdit altında sur duvarını kuvvetlendirmek adına açıklığın her iki cepheden kapatılmasının tercih edilmiş olması çok doğaldır. Ancak yine de ard arda iki duvardan oluşan bu sistem içinde yan kulelerin birinden savunulan ve kenti dışarıya ulaştıran bir kapının varlığını düşünmek gerekmektedir. Kuzeydeki kulenin iç köşesinden başlayıp güneye doğru devam ederek buradaki kule ile birleşen bu duvarın kalıntıları bugün de görülebilmektedir. 10. yy.a gelindiğinde kenti çevreleyen tüm surun dışarıdan daha alçak ve ince başka bir sur ile tekrar korunmaya alındığı²²⁹ Lanckoronski'nin ekibinden F. von Luschan tarafından çekilmiş fotoğraftan da görülebilmektedir. Arka açıklığı kapatan duvarın da görülebildiği fotoğrafta orta tonozdan kullanılan bir kapının varlığı dikkat çekmektedir. Bu haliyle takın bu dönemde kısmen de olsa ilk işlevi ile kullanımına yeniden başlandığı görülmektedir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi arka cepheden takın üzerine doğru uzanan ve hem Beufort'un ziyareti sırasında yaptığı tanımlardan²³⁰ hem de fotoğraftan (Lev. 35) bilinen bu duvar 1884 yılından kısa bir süre önce yıkılmıştır²³¹. Tak geçeneklerinin yeniden kullanıma başlanmasıyla

²²⁵ Miller, Emperor 37 vd.

²²⁶ Moretti., Adriano 464 vd. Res. 9. 14 vd.; Akok, Hadriyan 44 Planş 2.

²²⁷ Bu mekana ait döşemler, donanımlar ve işaretler detaylı olarak açıklanmıştır. Bkz. yuk. s. 21 vd.

²²⁸ Erten 1997, 42; Pekman, Perge 45.

²²⁹ Kara surunun önündeki bu ikinci sura ait olduğu düşünülen bir yazıtta adı geçen imparator Leo ile oğlu Konstantinos'un 10. yy.da yaşamış olmaları sebebiyle sur bu yüzyıla tarihlenmiştir: Lanckoronski, Pamphylien 9; Yılmaz, Antalya 107.

²³⁰ Bkz. s. 31.

²³¹ Lanckoronski, Pamphylien 155.

1884 yılında öne doğru uzanan arkhitravları taşıyan ve yerinde olmayan kolonların görevini üstlenmek üzere kare planlı, tabandan yukarıya doğru daralan ayaklar inşa edilmiştir²³². Yine eski Antalya fotoğraflarından²³³ takın açıklığını önden kapatan ve kesme bloklardan yapılmış kuzey arkhitravı taşıyan duvar uzantısının korunarak öncelikle merkezdeki iki arkhitravın desteklendiği, güneydeki ayağın ise sonradan yapıldığı görülmektedir. Taşıyıcı ayakların taban blokları olarak büyük boyutta devşirme taşlar kullanılmış, üst kısımları daha küçük boyutlu taşlar ile harçla örülmüştür.

Takın arka cephesinde I. tonoz ilk sıra bloklarının, II. tonozun ise neredeyse tamamının yıkılmış buna karşın III. tonozun sağlam ele geçmiş olması ancak takın güneybatısında etkili olan bir tahribatla açıklanabilir. Takın bu cephesinin kent içinde kaldığı ve en azından 7. yy.dan başlayarak bu cepheden kapatılmış olduğu göz önüne getirildiğinde bu tahribatın kente yapılan bir saldırı sonucu oluşması olası görünmemektedir. Henüz inşası sonrası bu bölümlerde oluşan statik sorunlar güçlü bir deprem²³⁴ sonrası takın yalnızca bahsedilen kısımlarının yıkılmasına neden olmuş, tam bir dengeye oturtulamamış olan tonoz blokları düşmüştür. Bu doğal tahribat, henüz takın insan trafiğine açık olduğu bir dönemde gerçekleşmiş olmalıdır. Düşen bloklar henüz bu dönemde yapıdan uzaklaştırılmış olmalıdırlar, zira tak 7. yy.da duvarlarla kapatılarak işlevini yitirmiş ve bu duvarların temizliği sonrası bu bloklara rastlanmamıştır. Henüz o dönemde Kaleiçi konutlarının yapımlarında kullanılmış olması gereken bu bloklardan yalnızca dört tanesinin yeri saptanabilmiştir. Bunlardan birisi Kandiller Sokak üzerindeki 24 no.lu evin duvarında kullanılmış olan rozetli bir kasettir (Lev. 48, 1). Yumurta dizisi üç kenarında kesilmiştir, diğer kenarında ise yalnızca kalıntısı görülebilmektedir. Taka ait olabilecek diğer üç parça ise sarmal dallı friz parçaları olup, biri Hesapçı Sokak üzerinde 22 no.lu evin avlusunda, öteki Zafer Sokak üzerindeki Kültür Bakanlığı Rölöve ve Anıtlar Kurulu Müdürlüğü bahçesinde durmaktadır, üçüncü parça ise Hamit Efendi Sokak üzerinde restore edilmiş ve günümüzde Ninova Pansiyon adı ile kullanılan bir yapının giriş kapısı üstünde dekoratif amaçlı kullanılmıştır (Lev. 48, 2-4).

Bunların dışında kentin çeşitli yerlerine dağılmış ve bağımsız duran ya da yapılarda devşirme malzeme olarak kullanılmış bazı bloklar Hadrianus Takı'na ait olabilecek benzerlikler gösterirler. Saat Kulesi'nin kuzeybatı duvarında kullanılmış bir arkhitrav bloğu (Lev. 48, 5) iki faskialı düzeni ve faskialar arasında kullanılmış olan lesbos kymation kuşağı nedeniyle takın arkhitrav blokları ile benzerdir. Faskia bitimindeki düz silme ve üzerindeki sarmaşık

²³² Lanckoronski, Pamphylien 20 Res. 11.

²³³ AKMED arşivi KP I-II no.lu fotoğraf.

dallarının yer aldığı friz oldukça tahrip olmuştur. Ancak bloğun Hadrianus Takı'ndaki arkhitrav bloklarından daha uzun olması²³⁵, ayrıca palmet ve inci-boncuk dizisinin stilistik yapısının ve işçiliğinin farklılığı göz önünde bulundurulduğunda bu bloğun Hadrianus Takı'na ait olmadığı anlaşılmaktadır. Bir diğer blok oldukça yıpranmış bir friz parçası (Lev. 49, 1) olup Müze bahçesinde durmaktadır. Uçları kırılmış bir akanthus yaprağından çıkan dal filizinin kırığa rağmen uzantısı görülebilmektedir. Dal filizinin bağlandığı rozetin merkezi ve tek yaprağı görülebilmektedir. Hemen üzerindeki yumurta dizisinin hafif sivri uçlu yumurtaları tak ile benzerlik gösterse de bu kadar az bir veri ile bloğun taka ait olduğuna karar vermek doğru olmayacaktır. Takın öne uzanan arkhitrav bloklarından biri olabilecek diğer parça (Lev. 49, 2) Yivli Minare Camisi avlusunda Armağan Medresesi portalinin güneyinde durmaktadır. Bloğun palmet, yumurta ve boncuk dizileri oldukça sağlamdır. Frizdeki sarmaşığın başladığı köşe akanthus yaprağı, palmetlerin sarmalları ve yumurta çanakları arasında ince ipliklerle birbirine bağlanmış oklar takın bezeksel özellikleri ile bütünleşse de palmet yapraklarının oldukça yüksek oluşu ile boncuk dizisindeki özensizlik gibi detaylar bloğun farklılaşmasına neden olmaktadır.

Hadrianus Takı'na ait olabilecek bloklar kapsamında takın doğusunda bulunan alanda yer alan, biri 19. yy. başlarında çekilen fotoğraflarda izlenebilen (Lev. 39 vd.) üç adet arkhitrav bloğundan da bahsetmek gerekmektedir²³⁶. Bulgurlu, bu bloklardan ikisinin ikinci kata ait olma olasılığı taşıdığını, ancak takın arkhitrav ölçüleri alınamadığından kesin gözüyle bakılamayacağı düşüncesindedir²³⁷. Bloklar (Lev. 49, 3 vd.) 2.20 m. uzunluk ve 0.65 m. genişlikleri ile Hadrianus Takı'nda kullanılan arkhitrav bloklarından daha büyük boyuta sahiptirler. Bezemeli uzun yüzleri yine farklı olarak üç faskialı bir yapı gösterip faskia araları boncuk dizileri ile bezenmiştir²³⁸. Blokların dar yüzleri orijinal işçiliğe sahip olup, aynı yönde 60°'lik açılar ile kesilmiştir. Blok alt yüzlerinde yer alan dar soffitler, takın öne uzanan arkhitravlarında görülmeyen uzun bir yüzeye sahiptir. Bloklardan daha sağlamca olan ikisinde gözlenebilen sarmaşık bezemesi ortadaki üçlü akanthus yaprağı ile her iki yandaki yarım kapalı palmet arasındaki tek sarmal daldan oluşmaktadır ve bu kompozisyonu ile Hadrianus Takı bezemelerinden ayrılır. Bu blokların, yukarıda ayrıntılı irdelendiği gibi varlığı zaten

²³⁴ Bölgeyi etkileyen depremler konusunda bkz.: Duggan, Antalya 123 vdd.

²³⁵ Takta kullanılmış olan arkhitrav bloklarından ortadakinden daha uzun olan yan bloklar bile böyle bir boyut göstermezler.

²³⁶ Moretti, Adriano 468 Res. 17'de bu bloklardan biri resmedilmiştir.

²³⁷ Bulgurlu, Perge 160 dn. 320. Bulgurlu daha küçük ve oldukça kırılmış olan 3. bloktan söz etmemektedir. Bu blok Moretti tarafından resmedilmiştir: Moretti, Adriano 467 Res. 16.

²³⁸ Hadrian Takı arkhitravları iki faskialı olup, faskialar arasında lesbos kymationu yer almaktadır: Bkz. burada Lev. 4.

olasılık dışı olan ikinci bir kata ait olmaları²³⁹, boyutları, bezeme düzeni ve teknik özellikleri de göz önüne getirildiğinde söz konusu değildir. Hadrian Takı'nın batı yüzündeki arkhitrav bloklarının çoğunlukla eksik olmasına karşın, bu blokların aynı nedenlerden dolayı takın mevcut yapısı ile dahi ilişkilendirilmeleri kesinlikle doğru olmayacaktır²⁴⁰, ki böyle bir olasılık söz konusu olsaydı, yaklaşık 100 yıldır tak yanında ve görünürde olan bu blokların yapının M. Akok tarafından gerçekleştirilen restorasyonunda kullanılmış olmaları gerekirdi.

1884 yılından başlayarak yaya ve araç trafiğine açılan tak, böylece kentin yaya sirkülasyonuna dahil edilmiştir. 1921-22 yıllarında kente gelen İtalyanlar'ın da dikkatini çeken yapının, zeminindeki dolgu kazılarak Akok'un raporuna ilave ettiği buluntular belgelenmiştir. 1958 yılında yapılan ve dönemi için oldukça başarılı sayılan bir restorasyon anlayışıyla yenilenen tak orijinal kullanımdaki haline kavuşmuştur.

2.8. Tipoloji

Romalılar, geliştirdikleri bazı yeni yapı yöntemleri ve gereçleri kullanarak yarattıkları yeni bina tipleri ile antik çağ mimarisinde kendilerine önemli bir yer edinmişlerdir. Kemer, tonoz ve kubbe gibi Roma mimarisine damgasını vuran sistemler, bu yapı yöntemleri ve özellikle çimento harcının kullanılması ile siyasi sınırların yayıldığı geniş bir coğrafyada uygulanmıştır. Anlatımını en iyi hamam ve tiyatrolarda bulan Roma mimarlığının genel yapılarını, otoritenin birer güç gösterge aracı olarak kullandığı bir gerçektir. Bu yapılardan biri de bir geçiş strüktürü olarak kemer ve tonozun en göz alıcı şekliyle uygulandığı anıtsal kent kapıları, zafer ve onur taklarıdır.

En eski yazıtlarda ve antik literatürde zafer takları Latince kemer anlamına gelen "fornix" sözcüğü ile gösterilmiştir ve bu sözcük daha çok Cumhuriyet devri içinde kullanılmıştır²⁴¹. Buna karşın özellikle İS. 3. yy.a değin zafer kapılarından (porta triumphalis) söz edilmektedir. Ancak İS. 3. yy.dan başlayarak "Zafer Takı" (arcus triumphalis) deyimini kullanılmıştır ki bu da Roma İmparatorluğu'nda kent kapıları ile zafer takları arasında mimari yönden kesin bir fark bulunmadığını göstermektedir²⁴². Attaleia'daki Hadrian Takı da sergilediği mimari form gereği ve yapılış amacı nedeniyle bir onur takı olmasından öte her iki yanındaki savunma

²³⁹ Bkz. s. 30.

²⁴⁰ Bu bloklar tak ve çevresinin stratejik nedenlerden dolayı henüz Bizans döneminde perdelenmesi sırasında kentteki tahrip olmuş başka bir anıtsal yapıdan getirilip devşirme olarak kullanılmıştır. Dar yüzlerindeki orijinal taş işçiliğini yansıtan yüzeylerin açmaları, bu blokların altıgen bir yapıya, olasılıkla da kent meydanında ya da ana caddede konumlanan çeşme, onur anıtı benzeri bir yapıya ait olmaları büyük olasılıktır.

²⁴¹ Gros, Romaine 56 vd.; İdil, Zafer Takları 351 dn. 5; Kleiner, Arches 201.

²⁴² İdil, Zafer Takları 351 dn. 6. vd.

amaçlı kuleler ile birlikte oluşturduğu kompleks gereği ve sur sistemi üzerinde konumlanması nedeniyle de bir kent kapısı oluşuyla böyle bir fark olmadığını kanıtı gibidir.

Zafer ve onur takları genelde kent içi ana cadde üzerlerinde ya da forum gibi kent meydanlarında konumlanırlar. Kapı fonksiyonunun yanı sıra üzerlerinde taşıdıkları yazıt, kabartma ya da temsili amaçlı diğer bezeme unsurlarının varlığı nedeniyle mimari boyutları propagandayla şekillendirildiğinden kent merkezinde özellikle kavşaklarda²⁴³ konumlandırılarak Roma gücünü en iyi şekilde yansıtmaları tercih edilmiştir. Yapılış amaçları çoğunda farklı olmasına rağmen hepsinde de aynı anıtsallığın hakim olması bu sebeptendir. Anadolu'daki örneklerde Ephesos'daki Mazaeus Mithridates²⁴⁴ yapısında olduğu gibi takların halk yapılarına ya da özelleşmiş bölgelere giriş amacı üstlendiği görülür. Bunun yanında Hierapolis kuzey kapısında²⁴⁵ olduğu gibi sütunlu caddelerin uçlarda tak şeklindeki kapılarla sınırlandırıldığı da bilinmektedir. Kentin girişindeki oval avlunun hemen kuzeyinde konumlanan Perge kentindeki tak²⁴⁶ ise sur içinde ve sura yakın inşa edilmiş taklara örnektir. Attaleia'daki tak ise sur sistemi üzerinde inşa edilmiş olduğundan adı geçen örneklerden ayrı bir konumdur. Takın kentle olan fiziksel ilişkisi ve kentteki konumu değerlendirildiğinde Ariassos²⁴⁷, Antiochia²⁴⁸ ve Patara'daki²⁴⁹ taklar ile koşutluk içinde olduğu görülür. Temsili formu nedeniyle kentin sembolü haline gelmiş olan Patara'daki takın, kazılar sonucu kentin ana girişi olarak yapılmadığı bilgisine ulaşılsa da, akropolis kent duvarlarının genişleyerek tak yapısına birleştiği doğu ayak yakınında izlenebilmektedir. Bu haliyle İÖ. 100 civarında Patara'nın bir yöneticisi onuruna inşa edilen takın, bir dönem bağımsız olduğu ancak sonradan kent duvarları ile ilişkilendirildiği görülür. Ariassos'daki üç geçenekli tak ise kentin doğusunda, bir vadi arasında ve kent duvarlarına dik şekilde yerleştirilmiştir. Bu konumu ile doğu ve güney nekropoller arasında uzanan kent yapılaşmaları ile aynı aksta ve kentin kıyısından geçen yolu karşılar durumdadır. Gerek Patara'daki takın kuzeyindeki kente oldukça yakın konumlanması ve kentin bu bölümünde başka bir girişin olmaması, gerekse Ariassos'daki takın üzerinde bulunduğu vadinin kente açılması Attaleia'daki takta olduğu gibi bir alandan başka bir teritoryal alana geçildiğini vurgulaması bakımından aynı özelliğe sahip olduklarını göstermektedir. Attaleia takı ile benzer şekilde konumlanmış bir diğer örnek de

²⁴³ Örn. bkz. Forum Roma'daki Septimius-Severus Takı, Augustus Takı ve Titus Takı: Künzl – Beck, Triumph 18 vd. Res. 5.

²⁴⁴ Tak, agoranın güney kapısı konumundadır: İdil, Zafer Takları 355 Res. 9.

²⁴⁵ D. de B. Ferrero, "1991 Yılı Hierapolis Arkeoloji Kurulunun Çalışma Raporu" KazıST XIV II, 1992, 320 Res. 1.

²⁴⁶ Bulgurlu, Perge Çiz.72.

²⁴⁷ Horsley – Mitchell, Ariassos 119; Lanckoronski, Pisidien 124 Lev. 21; Schulz, Ariassos 37 vd.

²⁴⁸ Mitchell – Waelkens, Pisidian Antioch 92 Res. 18.

²⁴⁹ Işık, Patara 81 vd. Res. 66.

Antiochia'daki üç açıklıklı anıtsal kent kapısıdır²⁵⁰. 129'daki ziyareti nedeniyle Hadrianus'a ve Sabina'ya adanan yapı²⁵¹, kent girişinde olup doğu ve batısından kent surları ile ilişkilidir. Kentin batı suru yanından kent içine açılarak doğu-batı doğrultusundaki cadde ile birleşir. Mimari formu nedeniyle sahip olduğu anıtsallık taklara, sur üzerinde sağladığı giriş fonksiyonu nedeniyle de işlevi şehir kapılarına yöneliktir.

Attaleia Hadrianus Takı, ön ve arka cephedeki dışa çıkıntılı arkhitravların yapıdan alışılmışın dışında bir uzaklıkta olmaları nedeniyle Anadolu'daki ve Roma'daki diğer taklardan farklılaşmaktadır. Her ayak kaidesinden 1.05 m. ayırık duran kaide üzerindeki postament ve sütunlar, öne uzanan bu arkhitravları taşırlar. Mekan oluşturmaktan öte takların masif kütlelerini hareketlendirmek amacıyla tak kütlelerindeki bezeksel elemanların yanı sıra kullanılmış olan sütunlar, yapıya yapışık olarak pilaster şeklinde kullanılmışlar²⁵² ancak hareketliliğin artırılması doğrultusunda yapıdan giderek koparılmışlardır²⁵³. Hadrianus döneminde tabernakel şeklinde yaygın olarak kullanılan bu uygulamaya Roma döneminde taklar²⁵⁴ dışında forumlarda²⁵⁵, kütüphane yapılarında²⁵⁶, tiyatro²⁵⁷ ve çeşme²⁵⁸ yapılarında da rastlanır, ancak Attaleia Hadrianus Takı bu yapısı ile benzersiz görülmektedir.

Üç açıklıklı taklarda merkezdeki açıklığın yanlardan daha geniş ve yüksek bırakılarak vurgulanması Yunan propylonlarında olduğu gibi Roma taklarında da geleneksel gibidir. Üç açıklığı da birbirine eşit olan Hadrianus Takı'nın diğer bir ilginç yanı bu geleneği yansıtmamasıdır. Bu tür bir uygulamaya gidilmesi, ki bu durum yapının tabernakel yerine tek sütunlu cepheye sahip olmasını da etkilemiştir, kapının konumu ile bağlantılı olmalıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi kent surlarının bu bölümü henüz takın yapımı öncesi de bir kuleye sahip olmalı idi. Yeni bir düzenleme ile en azından ikinci bir kulenin tak sonrası inşası, yani takın iki kule arasına sıkıştırılmamış olması, mekan darlığı gibi bir zorunluluktan kaynaklanmamaktadır²⁵⁹. Tak cephesinin eşit açıklıklara sahip kemerlerle daraltılması, her iki

²⁵⁰ Mitchell – Waelkens, Pisidian Antioch 92 Res. 18.

²⁵¹ Mitchell – Waelkens, Pisidian Antioch 99.

²⁵² Örn. bkz. Benevent Traian Takı ve Roma Titus Takı: Künzl – Beck, Triumph 20 27 Res. 6. 12.

²⁵³ Örn. bkz. Arles Arc du Rhone: Küpper – Böhm, Gallia 15 Res. 5 vd.; Timgad Traian Takı'nda postamentler masif duvara yapışık ancak sütunlar öndedir: Gros, Romaine 79 Res. 77.

²⁵⁴ Örn. bkz. Perge Hadrianus Takı: Bulgurlu, Perge Çiz. 72.

²⁵⁵ Örn. bkz. Forum Nerva'da iç cepheye bakan ve cephe duvarından ayırık kolonlar öne uzanan arkhitravları taşımaktadır: Gros, Romaine 219 Res. 259; Jones, Architecture 22 Res. 6.

²⁵⁶ Örn. bkz. İS. 132'de yapılmış olan Hadrianus Kütüphanesi'nde batı cephesinde girişi eksen alacak şekilde postamentleri duvara bitişik kolonlar her iki yanda devam ederek cepheyi hareketlendirmektedir: J. M. Camp, The Archaeology of Athens (2001) 202 Res. 197 vd.

²⁵⁷ Lanckoronski, Pamphylien Lev. XXVII (Aspendos Tiyatrosu sahne binası).

²⁵⁸ Mansel, Side Res. 122. 125.

²⁵⁹ S. Bulgurlu'ya göre (Bulgurlu, Perge 160) yapı kısıtlı alan nedeniyle iki kule arasına sıkıştırılmış ve bu nedenle de tabernakellere sahip değildir.

ucunda Perge Hadrianus Takı'ndaki gibi tabernakel yer almaması tak genişliğinin en az 4 m. kısa olmasını beraberinde getirmiştir. Bu daraltılma her ne kadar barış dönemi de olsa kentin bu stratejik noktasının daha iyi korunabilmesine yönelik olabilir. Takın daha geniş orta geçenek ve tabernakel yanında ikinci bir kat olmaksızın daha uzun inşa edilmesi optik açıdan rahatsızlık veren ve tak yapılarında görülmeyen bir boyuta ulaşmasına neden olacaktır.

Attaleia Hadrianus Takı'nı benzer yapılardan ayıran önemli bir özellik de bezeksel zenginliğidir. İmparatorluk merkezi oluşu nedeniyle Roma'daki örneklerde²⁶⁰ olduğu kadar zengin kabartma süslemeleriyle bezenmiş olmasa da takın frizinde yer alan ve komşu kentlerin farklı işlevdeki yapılarında²⁶¹ da severek işlenen sarmal dal kompozisyonunun, Anadolu'daki yalnızca onuruna yapıldıkları kişilerin büst ve heykellerini taşıyan taklar²⁶² ile kıyaslandığında oldukça özenli ve çeşitli olduğu görülür.



²⁶⁰ Örn. bkz. Roma Konstantin Takı: Künzl – Beck, Triumph 61 Res. 36.

²⁶¹ Side yuvarlak yapı (Mansel, Side 159 Res. 178), Side tiyatrosu (Mansel, Side 201 Res. 225), Side imparatorluk salonu (Mansel, Side 171 vd. Res. 189 vd.) arkhitavları; Perge Hadrianus Takı arkhitavı (Bulgurlu, Perge Lev. 186 vd.), Aspendos tiyatro ve çeşme yapısı (Lanckoronski, Pamphylien Res. 87. 78) arkhitavları, Phaselis Hadrianus Takı frizi (Bayburtluoğlu, Phaselis Res. 8; Schäfer, Phaselis Lev. 42, 3).

²⁶² Horsley –Mitchell, Ariassos 119; Lanckoronski, Pisidien 124 Lev. 21; Schulz, Ariassos 37 vd.

3. KUZEY KAPISI (?)

3.1. Blokların Günümüzdeki Konumu

Antalya Kaleiçi kentsel sit alanı içinde Selçuk Mahallesi, Tabakhane Sokak'taki Alaeddin Camisi²⁶³ olarak da bilinen Yivli Minare Camisi'nin avlusunda, bir kısmı peyzaj düzenlemesinde kullanılan, diğer bir kısmı ise düzensiz bir şekilde üst üste yığılmış olarak duran taş bloklar ve sütunlar bulunmaktadır. Bu blokların ne zaman, nasıl ve nereden getirilmiş oldukları ve neden buldukları avluya alındığı ise tam olarak bilinmemektedir.

Bloklar ile ilgili edinilen en son bilgi, Yıkık Medrese de denilen İmaret Medresesi'nin²⁶⁴ restorasyon çalışmaları sırasında yapılan yazışmalardır. Medrese, "Yap-İşlet-Devret" sistemiyle 1993 yılında bir turizm yatırım şirketine 49 yıllığına kiralanmış ve bunu takiben hazırlanan restorasyon projelerinden hemen sonra uygulamaya geçilmiştir. 1997 yılında Yivli Minare Külliyesi içinde yer alan medresenin restorasyonu tamamlanmış ve proje çerçevesinde yapılacak olan çevre düzenlemesi işine geçilmiştir. Ancak şirket, Yivli Minare avlusunda bulunan sütun ve işlemeli taşların hem tonlarca ağırlıkta olduğu ve toprak dolgu üzerinde tehlike arz ettiği hem de çok sayıda olduğu için çalışmalara engel teşkil ettiği gerekçesiyle Antalya Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne bir yazı yazarak bu eserlerin ilgili kurum tarafından kaldırılması için izin istemiştir. Bunun üzerine Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Antalya Müzesi Müdürlüğü'ne eski eser özelliği taşıyan bu mermer parçalarının müzeye kaldırılması gereği için bir yazı yazmış ve parçaların yerinde incelenmesi amacıyla görevlendirme yapılmıştır. 06.01.1998 tarihinde müze yetkilileri tarafından yapılan incelemede bu parçalar arasında Perge'deki Roma döneminden bir kapıya ait kasetli kemer parçaları da olduğu belirtilerek, kasetli kemer bloklarının Perge ören yerine taşınması gerekliliği rapor edilmiştir. Ayrıca raporda, 1972 yılında Yivli Minare Külliyesi'nden yeni binasına taşınan Müze Müdürlüğü'nün, Külliye'nin Etnografya Müzesi olarak hizmet vermeye devam etmesi nedeniyle bazı mimari parçaları, bahçede sergilenmek üzere bıraktığı da yazılmıştır. Antalya Müzesi Müdürlüğü'nden İl Kültür Müdürlüğü'ne yapılan bu bilgilendirme sonrası İl Kültür Müdürlüğü de Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne bu arkeolojik eserlerin Perge ören yerine taşınması gerekliliğini tekrarlayarak konunun Kültür Bakanlığı görüşüne sunulduğunu bildirmiştir²⁶⁵. Gelişen bu süreçte Kültür Bakanlığı'nın bir sonuçlandırma girişiminde bulunmaması nedeniyle parçalar oldukları yerde bırakılmıştır.

²⁶³ Yılmaz, Antalya 10.

²⁶⁴ Yılmaz, Antalya 47.

1972 yılına kadar müze olarak kullanılan Yivli Minare Camisi ve avlusunda sergilenen bu kemer bloklarının, müzenin kuruluşundan sonra ilk kullanım yerinden bu avluya taşınmış olabilecekleri de düşünülmesi gereken bir olasılıktır. Raporda belirtildiği gibi Perge ören yerindeki Roma kapısına ait olma olasılığı ise parçaların neden Antalya'ya getirildiği sorusunu ala getirir. Müzenin ilk oluşumu ile ilgili kaynaklarda nerelerden, ne tür eserler getirildiği açıklanmakta, ancak Perge'den kasetli blokların getirildiğine hiçbir yerde rastlanmamaktadır. Herhangi bir envanter numarası içermemeleri yanında eski eser fişi ile kayıtlarının tutulmamış olması da nereden getirildikleri sorusunun yanıtlanmasını güçleştirir.

Antalya Müzesi'nin ilk oluşumu, 1919 yılında İtalyanların, Türkler'in eski esere olan ilgisizliğini bahane ederek eski eser, kitabe, heykel ve ören yerlerindeki önemli yapıtları konsolosluga toplamalarına karşılık, S. Fikri Erten'in kendisini "Fahri Asar-i Atika Memuru" tayin ettirmesiyle başlar²⁶⁶.

İlk olarak Tekeli Mehmet Paşa Camisi'nin karşısındaki bir mescit, müze olarak kullanılmaya başlanmış ve Antalya il merkezinde ve çevresinde bulunan parçaların toplanması sağlanmıştır. İtalyan Konsoloslugu'nda toplanmış olan eserler ise ancak 1921'de İtalyanların kenti terk etmeleri sonrası kısmen alınabilmiştir. 1922 yılında Antalya Rumları'nın gönderilmesi üzerine boş kalan Panaghia Kilisesi, eserlerin naklinden sonra 1934 yılına kadar müze olarak kullanılmış²⁶⁷, müze bu tarihte Yivli Minare Camisi'ne taşınmış ve 1972 yılına kadar da burada hizmet vermiştir²⁶⁸.

Müzenin oluşumu sırasında bazı eserlerin nasıl ve nereden edinildiği hakkında bilgiye ulaşılabilmektedir. 1914 yılında İtalyan Konsoloslugu'nda bir odada hazırlanan müzeye Rodos'tan bazı eserler getirtildiği hatta daha fazla eser toplamak için bir yarışma düzenlendiği ve eser bulup getirenlerin para ile ödüllendirilecekleri bilinmektedir²⁶⁹. 1919 yılında İtalyanlar tarafından Antalya'ya konsolosluklarına getirilmiş olan sağ eli ve kafası kırık büyük, beyaz mermer bir heykelden bahsedilir.²⁷⁰ İtalyan işgali sırasında eski eserleri toplamak için Kaş yöresine düzenlediği bir gezi sırasında S. Fikri Erten'in tifo hastalığına yakalanarak günlerce yattığı da bilinmektedir.²⁷¹ Ayrıca Riefstahl, Anadolu gezisi sırasında uğradığı ve o sırada Panaghia'ya adanmış bir Yunan kilisesi olarak bahsettiği müzenin, bazıları Aspendos'tan

²⁶⁵ Antalya Vakıflar Bölge Müdürlüğü kayıtları, dosya no: Onarım S

²⁶⁶ Seyirci, Erten 15. 18.

²⁶⁷ Seyirci, Erten 18.

²⁶⁸ H. Çimrin, Antalya Tarihi ve Turistik Rehberi (1999) 68.

²⁶⁹ Bayraktar, Gabriel Kabartması 46.

²⁷⁰ Erten 1997, 138.

getirilmiş geniş bir klasik heykel serisi olduğundan bahseder.²⁷² Ancak söz konusu kasetli blokların kaynağından söz eden bir veriye hiçbir şekilde ulaşılamamıştır ve bunun nedeni de il merkezi dışından toplanan taş eserlerin heykel ve kabartma gibi nitelikli eserler yanında yazıtlı bloklar olmasıdır.

Selma Bulgurlu, “Perge Kenti Helenistik Güney Kapısı ve Evreleri” başlıklı doktora tezinde söz konusu blokların ve Antalya Müzesi’nin arka bahçesinde yer alan iki üzengi taşının Perge’deki taka ait olduğunu ileri sürmüştü, ancak bloklar üzerinde bulunan ve takta görülmeyen harç kalıntıları nedeni ile direkt Perge’den getirilmiş olmadığını belirtmiştir²⁷³.

Söz konusu bloklar, günümüzde Yivli Minare Camisi avlusunun çeşitli yerlerine dağılmış durumdadır (Vaziyet Planı). I. grup (K24–K32), avlunun İskele Caddesi’nden ulaşılan doğu girişinde, sağ yan duvar boyunca doğu-batı doğrultusunda, medresenin giriş kapısına kadar uzanan toprak zemin üzerinde, dağınık şekilde duran bloklardan oluşur (Lev. 50 vd.). II. grup (K20–K23), ilk gruba paralel olarak girişin sol yanında, yine toprak zemin üzerinde bulunur (Lev. 52). İmaret Medresesi’nin giriş kapısı aksından güneye dönüldüğünde, Atabey Armağan Medresesi²⁷⁴ portalinin batısında, kuzey-güney doğrultusunda uzanan III. grup (K14–K19) yer alır (Lev. 53). IV. grubu (K1–K13), avlunun güneyinde yine kuzey-güney doğrultusunda, taş avlu duvarına paralel olarak uzanan ve diğer gruplara göre daha düzenli sıralanmış bloklar oluşturur (Lev. 54 vd.). V. grup, Yivli Minare’nin güneyindeki taş bahçe duvarına paralel olarak doğu-batı doğrultusunda uzanır ve yığılmış durumda bulunan bloklardan oluşur (Lev. 56 vd.). VI. grubu ise Yivli Minare’nin doğusunda yer alan ve III. gruba paralel olarak toprak zemin üzerine bırakılmış bloklar oluşturur²⁷⁵ (Lev. 58). Bu grupların dışında Atabey Armağan Medresesi portalinin güneyinde (K39-K40) ve Yivli Minare’nin kuzeyindeki mermer havuzun yanında (K41), tek başına duran kasetli bloklar mevcuttur (Lev. 59).

3.2. Blokların Genel Yapısı

Blokların alt yüzleri kasetlidir (Lev. 59 vd.). Kasetlerin ortalarındaki düz alana yerleştirilmiş olan çiçek motiflerinin etrafında derin bir çerçeve yer alır (Lev. 66). Bu çerçeve rozetlerin dört tarafından açılarak kaset yan yüzlerinden daha derinde başka bir çerçeve oluşturur. Her bloğun bir yan kenarı boyunca uzanan kanallar kaset aralarında da devam ederek kasetleri birbirinden ayırır.

²⁷¹ Seyirci, Erten 22.

²⁷² Riefstahl, Architecture 51.

²⁷³ Bulgurlu, Perge 143.

²⁷⁴ Yılmaz, Antalya 53.

Üst yüzleri oldukça kaba bırakılmış olan blokların anathyrosise sahip uzun yan yüzleri ise kenarları boyunca düzeltilmiş, orta bölümleri kaba bırakılmıştır (Lev. 67).

Arkhivoltlu bloklarda alın, ion düzeninde 3 faskialı bir yapı gösterir (Lev. 68 vd.). En üstteki düz silmenin altında açık ve kapalı palmetlerin oluşturduğu bitki frizi, onun altında da yumurta dizisi yer alır. Bu bezekli dizinin altında, aşağı doğru gittikçe kısalan ve birbirinden inci-boncuk dizileri ile ayrılan faskialar bulunur. Blok yüzünün alta doğru daralması nedeniyle inci-boncuk dizileri farklı büyüklüktedir. Ayrıca faskiaları sınırlayan bu diziler, blokların kemer içinde bulunmaları gereken konuma göre sahip oldukları kavislere paralel bir yay çizerler.

Blokların birçoğunun uzun yan yüzlerinde dar yüzlere açılan, farklı derinlik ve yükseklikte kenet izleri bulunur (Lev. 72 vd.). Kenet deliklerinin bazıları, bloklar üzerindeki yerleri nedeniyle blokların ilk kullanım amacından farklı olarak ve sonradan açıldığını düşündürür. Hemen her blokta harç kalıntılarına rastlanır (Lev. 80). Bazı bloklar yatay ya da düşey eksenleri boyunca kesilmiştir ve pek çoğu da yüzeylerinde farklı büyüklükte kırıklar taşır.

3.2. 1. Malzeme Özellikleri

Avluya dağılmış olan kasetli blokların yapımında, kırık yüzeylerinden anlaşılabilirdiği kadarı ile farklı boyutlarda tanecikler içeren yerel mermer kullanılmıştır. Bu mermer türü, Pamphylia mimarisinde yoğun kullanılan Prokonnesos mermeri kadar kaliteli değildir²⁷⁶. Bu beyaz renkli ancak atmosferik koşullar yüzünden bazı kısımları grileşmiş olan yapı elemanlarında kaliteli kireç taşı²⁷⁷ veya daha düşük kalitede bir tür mermerin²⁷⁸ kullanılmış olma olasılığı yüksektir.

²⁷⁵ V. ve VI. grup içinde kapıya ait olduğu tespit edilen bloklar, vaziyet planında koyu renk ile belirtilmiştir.

²⁷⁶ Roma dönemi Pamphylia mimarisi iki ayırt edici safha gösterir. Augustus'tan Traianus'a kadar olan dönemi kapsayan ilk safhada, malzeme lokal ve kaynaklar çok çeşitli idi. 2. yy. ve 3. yy. başları, iyi yapı malzemeleri ve mimari zanaatçılığın ihraç edilebileceği refahlıkta idi (A. Boethius - J. B. Ward-Perkins, *Etruscan and Roman Architecture* [1970] 382). Özellikle İS. 2. yy.'ın ilk çeyreğinden itibaren imparatorluğun doğusunda istikrar, denge ve refahın artması ile birlikte, yüksek miktarlarda kaliteli mermer ticareti başlar. Mermerin gelişi ile Pamphylia'nın yetenekli ustaları, bu malzemeyi tiyatro, nympheum ve anıtsal yapıların fakat özellikle de her zaman için talebi olduğundan atölyelerinin devamlılığını garantileyebildikleri lahitlerin onarımı için kullanılır (S. Young, "Pamphylian Architectural Decoration in the Second Century AD: Purely Derivative or an Independent Tradition" *Adalya VI*, 2003, 175). Bu nedenle anıtsal yapı stili olarak, bu Roma Pamphylia mimari geleneği 2. yy. başlarında kaybolmuş ve büyük miktarlarda elde edilebilen yeni malzemeye, mermer dayanan bir yenisi ile değişmiştir. Pamphylia'da mimaride kullanılan bu mermerin çoğunluğu Marmara-Prokonnesos taş ocaklarından gelmekte idi (Vitruvius II-VIII-10. 38; Boethius - Ward-Perkins, *Architecture* 407).

²⁷⁷ Müller - Wiener, *Bauwesen* 40 vdd.

²⁷⁸ Roma Dönemi'nde kullanılan mermerlerin kaynakları, kaynak kontrolü, mermer çıkarma yöntemleri, türlerin ayırt edilmesi için kullanılan bilimsel yollar ve türlerine göre mermerlerin dağıtım haritaları için bkz. H. Dodge, "Ancient Marble Studies: Recent Research" *JRA* 2, 1991, 28 vdd.

Yine de net bir sonuç için gerekli koşullarda mikroskobik, kimyasal ve izotop analizlerinin yapılması şarttır.

Blokların üst yüzlerinde, kırık köşelerinde ve de yan yüzlerindeki kenet delikleri veya oyukların içinde farklı renk ve dokularda harç²⁷⁹ izlerine rastlanır.

K1'in sağ uzun yüzdeki kenet deliği içinde ve yer yer tüm yüzünde, K2'nin alt yüzündeki kaset çevrelerinde ve uzun yan yüzlerinde, K3'ün sol yan yüzünde, K4'ün sağ yan yüzünde, K8'in sol yan kenardaki oyuk içinde, K9, K11, K12, K15, K17, K22, K26 ve K28'de üst yüzlerde, K21'de sol yan yüzdeki oyuk içinde beyaz renkli, içinde agrega olarak küçük boyutlarda çakıl taşları bulunan kireç harcı²⁸⁰ bulunur (Lev. 80, 1).

K1'in yer yer tüm yüzünde, K3'ün ön ve sol uzun yan yüzünde, K8, K9, K11, K12, K13, ve K33'de üst yüzlerde, içinde agrega olarak küçük boyutlarda kırılmış seramik ve tuğla parçaları bulunduğu pembe renk almış olan başka bir tür harç bulunur (Lev. 80, 2).

K8'in üst yüzünde ve kaset köşelerinde, K9, K11 ve K12'de üst yüzlerde, K13'ün üst yüzünde ve ön yüzdeki bezemeler üzerinde, K23'de kasetlerde, K35'in uzun yan yüzlerinin kesiştiği kenardaki oyuk içinde, K36'da üst ve yan yüzlerde yoğun olarak gri renkli harç vardır (Lev. 80, 3).

3.2. 2. Teknik Özellikler

Avluda dağınık bir şekilde duran bloklardan vaziyet planında IV. grup olarak işaretlenmiş olan K1-K13 blokları arkhivoltlu olanları dışında alt yüzlerinde 3 kaset bulundurur. Kasetlerin boyutları ve kasetler arası kanallar incelendiğinde, 3 kasetli blokların uzunluklarının 1.14-1.22 m. arasında değiştiği görülür. Diğer bloklar için tespit edilen ölçüler, blokların orijinalinde 3 kasetli oldukları düşünülürse kırılma ya da tıraşlanma nedeniyle değişmiş olan ölçülerdir (Tablo I).

²⁷⁹ Harç temelde kireç ve kumun suyla karıştırılmasından elde edilmekteydi ve gerektiği gibi karıştırıldığında nem buharlaştıktan sonra, kuvvetli yapışkan özellikleri gösteriyordu. Kireçtaşı parçalarından agregalı bir harç, İÖ. 273'teki kuruluşunu hemen takip eden yılında, Cosa şehir surlarının üst kısımları için kullanılmıştı. Romalılar Augustus devrinde eğer kum yerine puzzolan (İtalya'da bulunan kırmızı renkli volkanik bir toz) kullanırlarsa daha etkili bir harç yapabileceklerinin farkına varmışlardı. Çünkü harcın yapışkan hale gelmesi için nemin buharlaşmasına gerek yoktu: Müller – Wiener, Bauwesen 52 vd; Thorpe, Roma Mimarlığı 110.

²⁸⁰ Prehistorik ve antik dönemde Grekler, bazen kireci harç olarak kullandılar, fakat mimarilerinde asla önemli bir yere sahip olmadı. Nadiren yapı elemanı olarak çakıl taşı ile karıştırdılar: özellikle Helenistik dönemde olmak üzere sıklıkla çok az kireç kullandılar ve mecburen çok sağlam polygonal ya da dikdörtgen taş kaplamalar kullandılar: Vitruvius II-V 31; Heinz-O. Lamprecht, Opus Caementitium (1993) 45; D. S. Robertson, Greek & Roman Architecture (1969) 233.

Bloklar, bir araya geldiklerinde oluşturdukları kemerin çizdiği yaya bağlı olarak farklı kavislere sahiptirler. Aynı şekilde kemer bloklarının alt ve üst genişlikleri de birbirinden farklıdır ve bu fark 0.10-0.12 m. arasında değişmektedir. Ancak blokların hemen hepsinin ikinci kullanım evresi geçirdiği göz önünde bulundurulursa bu ölçü ile ilgili net bir karar vermenin olası olmadığı görülür. Ayrıca her bloğun, sahip olduğu kavis ve yükseklikle orantılı olarak da üst genişliğinin değiştiği belirlenmiştir (Tablo I).

Tüm olarak ele geçen blokların alt yüzlerinde istisnasız 3 kaset bulunur. K1-K5 ve K8-K12 alt yüzlerinde 3 kaset bulunan bloklardır. K15, K17, K18, K19, K21, K24 ve K29 bloklarının alt yüzlerinde kırılma ve tıraşlanma nedeniyle 2 kaset gözlenebilmektedir. Bunlardan K15 bloğu ancak ikinci kasetin yarı derinliği hizasına kadar sağlam ele geçmiştir. K22, K26, K31, K39, K40 blokları alt yüzlerinde yalnızca 1 kaset bulunan bloklardır. Bu gruptan K22 bloğu, büyük kırılmalara maruz kaldığından bloğun orijinalde 3 kasetli mi yoksa arkhivoltlu mu olduğu konusunda kesin bir yargıya ulaşmak olası değildir. K26 numaralı blok, dikey olarak kesilmiş olduğundan alt yüzünde gözlenebilen, 1 kaset ve ikinci kasete ait 0.02 m. uzunluğunda kırıklardır. K31 bloğu her iki uzun yan yüzden de kesilmiş ve yeniden işlenmiş olduğundan kaset yan ölçüleri küçülmüştür. K39 bloğunda ise içteki rozet alanına kadar devam eden büyük bir kırık söz konusu olduğundan ancak birbirini izleyen iki kaset yanı tespit edilebilmektedir. K40 bloğunun alt yüzündeki kaset sağlam olmakla birlikte üst yüzü eğik olarak kesilmiştir ve blok yan yüzden bakıldığında kasetli alt yüzü, üst genişliği, üst yüzü de alt genişliği veren bir kemer taşı izlenimi vermektedir. Aynı görüntü K31 bloğu için de geçerlidir. Bir kısmı yontularak uzun yan yüzlerden bakıldığında L formu verilmiş olan K41 bloğu da alt yüzünde artık tek kaset tespit edilebildiği için bu gruba dahil edilebilir.

Arkhivoltlu bloklarda ise alt yüzde 3 yerine 2 kaset, ancak yine 3 bölüm bulunur. En dıştaki kaset içermeyen ve taş genişliği boyunca uzanan bölüm, K6, K7, K27, K33, K38 bloklarında 0.27 m., K16 ve K20 bloğunda 0.265 m. ve K13 ile K34 bloklarında ise 0.26 m.dir. Düzgün bir şekilde kesilmiş olan K14 bloğunun, konumu nedeniyle altta kalmış kaset içermeyen dıştaki bölümü 0.25 m. uzunluğundadır. K23 bloğunun da oldukça müdahale görmüş olmasına rağmen arkhivoltlu kemer bloğu olduğu anlaşılabilir (Lev. 81). 1 no.lu yüzeyde birbirlerinden uzaklığı 0.27 m. olarak tespit edilen 0.13x0.13 m. ölçülerinde iki adet rozet alanı bulunur. Bunun yanında bloğun kaset yan kenarları ile birlikte tıraşlanmış olan faskialarından en alt sıradaki inci-boncuk dizisinin izleri rahatlıkla okunabilmektedir. Ortadaki kasetin bir yanında 0.20 m. derinliğinde, 0.075 m. genişliğinde bir yuva vardır. Yuvanın 4 no.lu yüzeydeki yüksekliği 0.13 m.dir. 2 no.lu yüzeyde bloğun kasesiz bölümü

hizasında taş yüksekliği boyunca uzanan 0.13 m. derinliğinde ve 0.07 m. dışa çıkıntılı profiller bulunur. Kasetin bulunduğu kenardan başlayarak 4 no.lu yüzeye doğru 0.41 m. genişliğindeki kısım eğimli ve kavisli olarak kesilmiştir. Bloğun hem genel formunun hem de profillerinin vaziyet planında V. grup içinde A olarak adlandırılmış olan bloğun formuna ve profillerine ölçü ve stil olarak benzer olması dikkat çekicidir (Lev. 65, 5). Her iki blok da eğimli olarak kesilmiş yüzeyleri ve profilleri ile Selçuklu mimarisinde klişeleşmiş şemalara göre inşa edilen ancak yine de her biri taş oyma bezemeleri ile birer sanat eserine dönüşmüş olan taç kapıları çevreleyen bloklara benzer. Yayvan kemerli girişin yer aldığı kapı nişi ve bezemeli şeritlerden oluşan dikdörtgen çerçeve olmak üzere taç kapılar iki bölümden oluşur²⁸¹. Atabey Armağan Medresesi portal kütesinde de olduğu gibi kapı açıklığını kuşatan yarım daire profilli, kalın şeritler, bir yüzleri eğimli kesilmiş blokların basık kemeri yatay sıralar ile çevrelemesi sonucu sağlanmıştır. K23 ve A bloğunun bu benzerliklerden ötürü belki de bir Selçuklu yapısı için kullanılmak üzere müdahale gördüğü ancak vazgeçildiği söylenebilir. Selçuklu döneminde malzeme kullanımının sistematik olmadığı bilinmekle birlikte, devşirme mermer taşların yeniden işlendiği ve bu nedenle mermer ocaklarının yaygın olarak kullanılmadığı anlaşılır²⁸². Bu da blokların ikinci kullanım için özellikle seçilmediği, rastlantısal olarak işlendiklerini doğrular.

K25 bloğunun ön yüzünde, alttan 0.04 m. yükseklikteki izler alt faskianın inci-boncuk izleridir. Arkhivoltu alt faskiadan sonra dikey olarak kesilmiştir ve alt yüzde 1 kaset bulunur. K28 bloğu da benzer bir işleminden geçtiği için düz bölümünden ancak 0.10 m. uzunluğunda bir kısım kalmıştır. Orta faskiasının bir kısmından itibaren yatay olarak kesilmiş, alt yüzü toprak zemine doğru yerleştirilmiş olan K30 bloğunun kasetsiz bölümünün uzunluğu, bu kesilme nedeniyle belirlenememiştir. K41'deki gibi ancak bu kez üst yüzünden alt yüze doğru 0.17 m. yontularak uzun yan yüzden bakıldığında L formu verilmiş olan K37'nin kasetsiz bölümü 0.235 m. uzunluğunda olup kesilme sonucu alt yüzde 1 kaset kalmıştır.

Üst Yüz: Arkhivoltlu bloklarda üst yüzey için gözlenebilen özel bir durum söz konusudur. Açık ve kapalı palmetlerin yer aldığı anthemion kuşağının üstündeki düz silmeden sonra blok yüzeyi, belli bir açıyla yukarı doğru uzanır. Taş derinliği boyunca düz bir yüzeyden sonra girinti yapar ve tekrar blok yüzeyince devam eder. Bu işçiliğin en iyi okunabildiği bloklar K6, K16, K20, K27 ve K33 numaralı bloklardır. K6 bloğunda düz silmeden sonra 0.098 m.

²⁸¹ S. Ögel "Anadolu Selçuklu Mimarisinde Taş Süsleme" bkz. D. Kuban (Ed.) Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı (2002) 313.

²⁸² A. T. Yavuz "Anadolu Selçuklu Mimarisinin Yapı Özellikleri" bkz. D. Kuban (Ed.) Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı (2002) 271.

yukarıya doğru devam eden yüzey, 0.08 m.lik bir düzlükten sonra 0.02 m. girinti yapar ve blok derinliği boyunca uzanır. K16 bloğunda 0.13 m. yukarıya doğru yükselen yüzey, 0.075 m.lik düz yüzeyden sonra 0.015 m. girinti yapar. Bu ölçüler K20 bloğu için yukarı doğru yükselen yüzey 0.085 m., düz devam eden yüzey 0.065 m. ve girinti 0.02 m., K33 bloğu için yukarı doğru yükselen yüzey 0.095 m., düz devam eden yüzey 0.08 m. ve girinti 0.02 m.dir. Arkhivoltlu bloklarda bu 0.02 m.lik girintiden başlayarak düşey doğrultuda bir aksın varlığı düşünülürse aksın, bloğun en alt faskiasının başlangıç noktasına oldukça yakın bir mesafeden geçtiği görülür (Lev. 82). Düz silmeden başlayarak alt faskiaya kadar inen blok kesitinin giderek küçülmesi nedeniyle bir üst sırayı oluşturan bloklar, arkhivoltlu blokların üst yüzeyine 0.02 m.lik girintiden başlayarak otururlar. Böylece üst sıra bloklarının ağırlık merkezi, blok boyutları ne olursa olsun, arkhivoltlu blokların küçülen kesitleri dışında kalır.

K13 bloğunda kemer alınının en üstündeki düz silmenin çok net ölçülebilmesine rağmen üst yüz kesilmiş ve yeniden işlenmiş olduğu için yukarı doğru devam eden yüzey görülmez. Bloğun üst yüzündeki yoğun pembe ve gri renkli harç kalıntıları da bunu gösterir niteliktedir. K38 bloğunda ise 0.03 m.lik düz silmeden sonra blok yüzeyi 0.22 m. açılı olarak yukarı devam ederek düz bir yüzey oluşturmadan 0.03 m.lik girinti yapar. Blok, taş genişliği boyunca uzanan ve kaset içermeyen bölüme kadar sağlam ele geçmiştir. Ancak üst yüzünde, kırılmalar nedeniyle diğer bloklarda rastlanan bu işçilik kaybolmuştur. K27 bloğunda ise daha farklı bir durum söz konusudur. Üstteki 0.03 m.lik silmeden sonra 0.10 m. yukarıya devam eden blok 0.08 m.lik düz yüzeyden sonra bu kez bir çıkıntı yaparak blok yüzeyine ulaşır. Bloğun üst yüzeyinin sol kenarından 0.07 m. ile başlayan çıkıntı, sağ kenara doğru taş genişliği boyunca 0.25 m. devam eder ve bloğun sağ üst yüzündeki büyük kırığa ulaşınca blok yüzeyiyle bir olur. Arkhivoltlu bloklardan K30, yatay düzlemde ön yüzden kesildiği için alt faskianın tamamı ile orta faskianın bir kısmı yok olmuş, üst yüzeyi de düz silmenin yarı hizasından tıraşlanmış olduğu için diğer blokların üst yüzey ölçülerinin bu yüzeyle karşılaştırılması söz konusu değildir.

Yukarı doğru devam eden yüzeylerin düz silme ile yaptığı açı tespit edilebilen bloklar için ortak olup 66 derecedir. Kemerini oluşturan arkhivoltlu bloklara karşıdan göz hizasında bakıldığında 66° ile yükselen 0.10 m.lik bu yüzeyler, hemen altlarındaki düz silmeler gibi 0.04 m. yüksekliğinde görülürler (Lev. 82). Ancak kemerin bulunduğu yükseklikten düz silme üzerindeki bu kısmın algılanması zaten olası değildir.

Arkhivoltlu blokların üst yüzlerinde rastlanan bu durumun her blok için farklı ölçüler gösterir olması işçiliğin yeterince özenli olmamasına bağlanabilir.

Kenet Delikleri: K1 bloğunun sol yan yüzünde bir tanesi ön yüze açılan, 0.18 m. uzunluğunda, 0.06 m. yüksekliğinde, diğeri ise arka yüze açılan 0.16 m. uzunluğunda ve yine 0.06 m. yüksekliğinde, içlerinde demir ve kurşun kalıntısı bulunan iki kenet deliği bulunur (Lev. 72, 1).

K5 bloğunun sağ yan yüzünde biri üst yüze açılan ve üzerinde demir ve kurşun kalıntısı bulunan 0.15 m. yüksekliğinde, 0.04 m. uzunluğunda, diğeri ise arka yüze açılan 0.03 m. yüksekliğinde, 0.16 m. uzunluğunda ve demiri üzerinde duran iki kenet deliği gözlenir (Lev. 72, 2).

Arkhivoltlu K6 bloğunda, sol uzun yan yüzde üst yüze açılan 0.12 m. yüksekliğinde, 0.05 m. uzunluğunda ve arka yüze açılan 0.05 m. yüksekliğinde, 0.22 m. uzunluğunda iki adet kenet deliği vardır (Lev. X). Arkhivoltlu K7 bloğunda, sağ uzun yan yüzde arka dar yan yüze açılan ve içinde demir kalıntısı bulunan 0.05 m. yüksekliğinde, 0.27 m. uzunluğunda bir kenet deliği belirlenmiştir (Lev. 72, 3).

K8'de alt kasetin sol yan kenarında blok yüksekliği boyunca azalan taş genişliğine rağmen içinde demir kalıntısı olan 0.04x0.04 m. boyutlarındaki kare delik görülebilmektedir (Lev. 73, 2). Diğer bloklardan farklı olarak üst yüzdeki harç kalıntıları yanında ön yüze yakın, üzerinde bir miktar demir kalmış olan bir kenet deliği daha vardır.

Her iki uzun yan yüzünde toplam 3 adet kenet deliği bulunan K9 bloğunun, kenet deliklerinden sol uzun yüzde olan 0.07 m. yükseklikte, 0.12 m. uzunlukta ve sağ uzun yüzde olanlarından arka yüze açılan 0.05 m. yükseklikte, 0.15 m. uzunlukta, hemen yakınındaki üst yüze açılan ise 0.13 m. yükseklikte ve 0.05 m. uzunluktadır. Sağ uzun yüzde bulunan deliklerin içlerinde demir kenetler vardır (Lev. 73, 3).

Sağ uzun yüzünde biri ön yüze açılan 0.13 m. uzunluğunda, diğeri arka yüze açılan 0.10 m. uzunluğunda ve her ikisi de 0.04 m. yükseklikte olan kenet delikleri bulunan K10 bloğundaki kenet deliklerinin içlerinde az miktarda demir ve kurşun kalmıştır (Lev. 74, 1). Ön yüze açılan kenet deliğinin 0.04 m.lik arka bölümü kare şeklinde derinleştirilmiştir.

K11'in sağ uzun yan yüzünde içlerinde demir- kurşunun yanı sıra harç kalıntısı olan 0.06 m. yükseklikte, 0.20 m. uzunlukta öne açılan ve 0.04 m. yükseklikte, 0.24 m. uzunlukta arka yüze açılan iki adet kenet deliği vardır (Lev. 74, 2).

K12 bloğunun uzun yan yüzlerinden sağdakinde her iki dar yüz kenarında, öne ve arkaya açılan, içlerinde demir ve kurşun kalıntıları olan öndeki 0.20 m, arkadaki 0.17 m. uzunluğunda kenet delikleri vardır (Lev. 74, 3).

Arkhivoltlu K13 bloğunda, sağ uzun yan yüzde ikinci kaset hizasındaki büyük kırığa rağmen arka yüze açılan ve kenet deliği olduğu anlaşılan bir oyuk gözlenebilmektedir (Lev. 75, 1).

Alt faskiası hizasından kesilmiş olan K14'ün sol yan yüzünde, kaset hizasında, üst yüze açılan 0.05 m. yüksekliğinde, 0.15 m. uzunluğunda ve arkadan 0.05 m.si derinleştirilmiş bir kenet deliği vardır (Lev. 75, 2).

K15 bloğunun her iki uzun yan yüzünde de kenet deliğine rastlanır (Lev. 75, 3). Sol yan yüzdeki 0.03 m. yükseklikte, 0.15 m. uzunlukta ve arkadan 0.03 m.si derinleştirilerek kare oyuk haline getirilmiş bir kenet deliğidir. Diğer yüzde ise içinde kurşun kalıntısı olan kenet deliğinin boyutları 0.05x0.18 m.dir.

Arkhivoltlu K16 bloğunda, sağ uzun yan yüzünde kaset hizasında, arka yüze açılan 0.05 m. yükseklikte, 0.15 m. uzunlukta üzerinde demiri bulunan bir kenet deliği bulunur (Lev. 76, 1).

Toprak zemin üzerindeki konumu nedeniyle yalnızca bir uzun yüzü gözlenebilen K17 bloğunda her iki dar yüze açılan ve ikinci kaset hizasında olan kenet deliğinde demiri üzerinde duran, diğeri 0.05 m. yüksekliğinde iki bağlayıcı eleman vardır (Lev. 76, 2).

K22'nin sağ yan yüzünde arkaya açılan 0.05 m. yükseklikte, 0.13 m. uzunluğunda bir kenet deliği ve bu kenet ile aynı aksta, diğer dar yüze açılan bir kenet deliğinin daha varlığını gösteren ancak bloğun bu kısmı alt yüzünün büyük bir bölümü ile birlikte tıraşlandığı için yerinde yalnızca küçük bir dikdörtgen olarak kalmış bir oyuk yer alır (Lev. 77, 1).

Taş genişliği boyunca uzanan düz bölümünden itibaren ön yüzü kesilmiş olan K25'in, sağ yan yüzünde, kasetin ön yan kenarı hizasında 0.05x0.10 m. ölçülerinde bir kenet deliği vardır (Lev. 77, 3).

Alt yüzünde artık tek kaset kalmış olan K26'nın sol yan yüzünde, kasetin arka yan kenarı hizasında demir ve kurşun kalıntısı bulunur. Ancak bu kalıntının aksında 0.06 m. yüksekliğinde, blok derinliği boyunca izler gözlenmektedir (Lev. 78, 1).

Arkhivoltlu K27 bloğunda, arka kenarı kesilmiş olan kaset hizasında arka yüze açılan 0.05 m. yükseklikte, uzunluk olarak ancak 0.08 m.si kalmış bir kenet deliği vardır (Lev. 78, 2).

K28 bloğunun sağ yan yüzünde, 0.05x0.13 m. ölçülerinde, kesilmiş olan arkhivoltun olduğu yüze ve daha uzununu aynı aksta karşı dar yüze açılan olmak üzere iki kenet deliği mevcuttur (Lev. 78, 3).

K29'un sağ uzun yan yüzünde ön yüze açılan 0.05 m. yüksekliğinde, 0.15 m. uzunluğunda ve demiri üzerinde duran bir kenet deliği bulunur. Kenet deliğinin tam karşı aksında diğer dar yan yüze açılan bir kenet deliğinin daha varlığı, kesik ve kırılmalara rağmen demir kalıntısı ile birlikte görülebilmektedir (Lev. 79, 1).

Yuvalar: K1 bloğunda sol yan yüzde gözlenebilen iki dikdörtgen yuva vardır. Orta kaset hizasındaki biri 0.13, diğeri 0.07 m. uzunluğundaki yuvalar üst yüze açılır (Lev. 72, 1).

K5 bloğunun sağ yan yüzünde orta kaset hizasında ise 0.06 m. yüksekliğinde, 0.14 m. uzunluğunda bir yuva vardır (Lev. 72, 2).

Arkhivoltlu K7 bloğunda, sağ uzun yan yüzde taş uzunluğuna paralel ve iki kaset arasındaki kanalın hizasında 0.10 m. uzunluğunda, 0.05 m. yüksekliğinde dikdörtgen bir yuva belirlenmiştir (Lev. 73, 1).

K8'in sol uzun yan yüzünde, biri ön yüze açılan yoğun kireç harçlı 0.05 m. yükseklikte, 0.15 m. uzunlukta, diğeri de orta kaset hizasında 0.07 m. yükseklikte ve 0.15 m. uzunlukta iki oyuk vardır (Lev. 73, 2).

K9 bloğunun, sol yan yüzünün tıraşlanmış olan orta bölümünde küçük bir yuva, diğer uzun yan yüzde ise orta kaset hizasında geniş dikdörtgen bir yuva gözlenir (Lev. 73, 3).

K11'in sol uzun yüzünde kasetlere yakın, öndeki 0.035x0.045 m. ve arkadaki 0.035x0.035 m. boyutlarında iki, sağ uzun yüzünde ise orta kaset hizasında üst yüze açılan 0.12 m.

uzunluğunda bir oyuk ve ön yüze yakın, içinde demir ve kurşun kalıntısı gözlenen ancak tahribat nedeniyle boyutları okunamayan bir oyuk daha bulunur (Lev. 74, 2).

K12 bloğunun uzun yan yüzlerinden sağdakinde üst yüze açılan birbirinden farklı boyutlara sahip ve üzerlerinde bir miktar kireç harcı olan 4 adet oyuk bulunur. Bunlardan en arkada olan ikisi oldukça büyüktür (Lev. 74, 3).

K14 bloğunun sol yan yüzünde düz bölümü ile kaseti arasındaki kanal hizasında 0.10 m uzunluk ve 0.04 m. yükseklikte dikdörtgen bir oyuk ve yine aynı yüzde düz bölüm hizasında 0.06x0.06 m. ölçülerinde kare bir oyuk vardır (Lev. 75, 2).

K15 bloğunun sağ yan yüzünde ise içinde kurşun kalıntısı olan kenet deliğinin hemen altında 0.04x0.04 m. ölçülerinde kare bir oyuk vardır (Lev. 75, 3).

Arkhivoltlu K16 bloğunda sol yan yüzünde kaset hizasında 0.09 m. yükseklikte 0.06 m. uzunlukta bir oyuk bulunur (Lev. 76, 1).

K21 bloğunun sol yan yüzünde, K24 bloğunun ise sağ yan yüzünde ilk kaset hizasında 0.04x0.04 m. ölçülerinde kare birer oyuk bulunmaktadır. K21'deki oyuğun içinde yoğun miktarda kireç harcı vardır (Lev. 76, 3).

Alt yüzünde artık tek kaset kalmış olan K26'nın sağ yan yüzünde, rozet alanı hizasında dörtgen bir oyuk yer alır (Lev. 77, 1).

K29 bloğunun sağ uzun yan yüzünde iki kaset arasındaki kanal hizasında, 0.05 m. yükseklik ve 0.02 m. uzunlukta küçük dikdörtgen bir oyuk vardır (Lev. 79, 1).

Yivli Minare'nin doğusundaki sütunlar üzerine yaslanmış şekilde duran K33'ün sağ uzun yan yüzünde, düz bölüm ile ilk kaset arasındaki kanal hizasında 0.045x0.045 m. ölçülerinde ancak üst yüze bakan kenarı hafif yay formunu almış bir oyuk vardır (Lev. 79, 2).

Yalnızca arkivoltu kalmış olan K38 bloğunda gözlenebilen sol yan yüzde, orta faskia hizasında 0.035x0.035 m. ölçülerinde bir oyuk bulunur (Lev. 57).

Blokların genelinde tespit edilen özellik, kenet ve oyukların, bir uzun yan kenar boyunca yer alan kanal ile kesişen uzun yüzde bulunmalarıdır. Bu durum, blokların rekonstrüksiyonu²⁸³ için önemli bir veri sağladığı gibi hangi kenet delikleri ve yuvaların ilk kullanımdan sonra açılmış oldukları ve blokların nasıl bir yöntemle taşındıkları konusunda da fikir verir. Bloklar ocaklardan mekanik aletler ya da insan gücü kullanılarak getirilir ve yerinde ölçü ve işlevine göre şekillendirilir²⁸⁴. Büyük boyutlu bu blokların kaldırılarak yerlerine yerleştirilmeleri ise çeşitli mekanik aletler²⁸⁵ yardımıyla ve çeşitli yöntemlerle²⁸⁶ sağlanır. Bu yöntemlerden Roma Çağı öncesinde de kullanılan, taşın işleme aşamasında blokların karşılıklı yüzlerine bırakılan çıkıntılar; aynı denge düzeninde açılan oyuklar; taşın üst yüzü ortasına açılan oyuklar ve kaldırma çivileri yardımıyla yapılan taşıma, söz konusu bloklarda rastlanan oyuk ve yuvaların boyutları ve buldukları yüzler nedeniyle kullanılmış olmasına ihtimal verilmeyen yöntemlerdir. Bloğun iki yandan sıkıştırılıp kaldırılması ilkesine dayanan makas sistemi ise 0.10 m. derinliğinde ve yaklaşık 0.10x0.02 m. boyutlarında kurtağzı yuvaları gerektirmektedir. Bloklardaki yuvalar genellikle küçük ve kare olup derinlikleri ise 0.04 m.yi geçmemektedir. Bu durumda blokların çevrelerine dolanan kalın halatlarla taşındıklarını düşünmek yanlış olmaz. Genellikle kenet deliklerinin bulunduğu yüzlerin karşısındaki taş yüzeyinde açılmış olan yuvaların da bloğu yerleştirme ya da bulunduğu konumdan kaydırma amacı ile kullanılmış oldukları düşünülebilir.

Taş İşçiliği: Blokların üst yüzleri oldukça kaba bırakılmıştır. K14 bloğu ikinci bir kullanım için tıraşlandığından üst yüzü özenle düzgünleştirilmiştir. Uzun yan yüzler, alt yüz kenarı boyunca; ön yüzleri ise yine kenarları boyunca düzgünleştirilmiş orta kısımları ise sivri uçlu murç²⁸⁷ ile işlenmiştir. Kasetin ortadaki alanı ise taraklı keski²⁸⁸ ile düzgünleştirilmiştir. Blokların genelinde hem kaset ölçülerinden hem de kaset ortalarındaki yarım kalmış rozetlerden de anlaşılacağı üzere özensiz bir işçilik vardır.

Anathyrosis: Blokların uzun yan yüzlerinde uygulanan anathyrosis²⁸⁹, yaslanma yüzeylerinin farklılığı nedeni ile kaba ya da daha ince bir işçilik gösterir. Uzun yan yüzler, alt yüz kenarı boyunca 0.04 m.lik düzleştirilmiş bir banttıktan sonra; ön yüzleri ise yine kenarları boyunca

²⁸³ Bkz. yuk. Böl. 3.3. Rekonstrüksiyon Önerisi.

²⁸⁴ Dinsmoor, *Architecture* 174; Ginouvès – Martin, *Dictionnaire Lev.* 11; Müller – Wiener, *Bauwesen* 43.

²⁸⁵ Vitruvius X-II 191 vd.; Ginouvès – Martin, *Dictionnaire Lev.* 32; F. Kretschmer, *Antik Roma'da Mimarlık ve Mühendislik* (Çev. Z. İlkelen 2000) 34 vdd.

²⁸⁶ Ginouvès – Martin, *Dictionnaire Lev.* 33; Müller – Wiener, *Bauwesen* 81.

²⁸⁷ Ginouvès – Martin, *Dictionnaire Lev.* 6; Müller – Wiener, *Bauwesen* 58.

²⁸⁸ Ginouvès – Martin, *Dictionnaire Lev.* 6; Müller – Wiener, *Bauwesen* 58.

²⁸⁹ J. J. Coulton, *Greek Architects at Work* (1985) 46 vd.; Ginouvès – Martin, *Dictionnaire Lev.* 4. 27; Müller – Wiener, *Bauwesen* 75.

düzgünleştirilerek orta kısımları sivri uçlu murç ile işlenmiştir (Lev. 67). K14 bloğunun ön yüzü, alt faskia hizasından kesilerek oldukça özenli düzlenmiştir. Yan ve üst yüz için de aynı durum gözlenir (Lev. 61, 1). K24 ve K25 bloklarının ön ve yan yüzleri tıraşlanmış ve oldukça düzgün bir yüzey haline getirilmiştir (Lev. 62, 1).

3.2.3. Bezekselle Özellikler

Blokların bezekselle özellikleri kapsamında kasetler, kasetler arasında ve bir uzun yan kenarları boyunca uzanan kanallar, kaset içlerindeki rozetler ve arkhivoltlu bloklardaki inci-boncuk, yumurta-ok ve palmet dizileri incelenecektir. Kaset içlerindeki ve alınlardaki tüm bezemeler doğa kökenli bitkisel motiflerin belli bir stil içinde biçimlendirilmesiyle oluşmuşlardır.

Kasetler: Alt yüzde yer alan kasetler ilk bakışta kare izlenimi verseler de ölçüleri itibariyle tam kare olmadıkları belirlenmiştir. Kasetlerin genişlikleri 0.315-0.385 m. arasında, uzunlukları ise 0.30-0.37 m. arasında değişmektedir. Kasetlerden 0.015-0.02 m. derindeki iç kasetlerin genişlikleri 0.175-0.22 m, uzunlukları ise 0.185-0.215 m. arasındadır.

Kanallar: Kasetler arasında ve blokların bir uzun kenarı boyunca uzanan kanallar ise kasetlerden 0.015-0.02 m. arasında değişen ölçülerde daha derinde yer alırlar ve genişlikleri 0.025-0.045 m. arasındadır. Kasetlerin, kasetleri birbirinden ayıran kanalların ve iç kasetlerin her birinin farklı derinliklerde bulunması ışığın da etkisiyle görselliğin vurgulanması, daha etkili bir görüntü elde edilmesi açısından önemlidir. Blokların birçoğu ikinci kullanımdan önce müdahale görerek alt yüzlerinde de değişiklik yapıldığına dair izler taşıdıklarından, ölçüleri 0.06-0.085 m. arasında değişiklik gösteren kaset yan kenar ölçülerini kanal ölçüleri ile birlikte değerlendirmek daha doğru bir yol olacaktır.

Blokları, avluda buldukları konumlarına göre kanalların uzandığı yan kenarları doğrultusunda 4 gruba ayırmak olasıdır. Bunlardan ilk grubu sağ yan kenarları boyunca kanal bulunan K2, K4, K5, K7, K10, K11, K22, K25, K29, K37, K40, K41 blokları oluşturur. Sol yan boyunca kanal bulunanlar K1, K3, K6, K8, K14, K19, K20, K21, K34, K39 bloklarıdır. Üçüncü grup olarak her iki uzun kenarında da kanal bulunan K9, K15, K16, K26 blokları sayılabilir ve alt yüzünde kanal bulunmayan K17, K18 blokları da son grup içinde yer alır.

K9 bloğunun tüm kasetlerinde, sol yan kenar ölçüsü 0.08 m.dir ve öndeki kasetin sağ yan kenar ölçüsü 0.085 m. iken ortadaki ve arkadaki kasette bu ölçü 0.055 m.ye düşmüştür. Bloğun sol uzun kenarı boyunca yer alan 0.045 m. genişliğindeki kanal, arka kasetten

başlayarak ortadaki kasetin yarı hizasına kadar devam eder. Bu kısımdan sonrası tıraşlanmıştır ve kasetin sağ yan kenarı boyunca 0.03 m. genişliğinde ön kaset hizasına kadar uzanan yeni bir kanal açılmıştır. K15 ve K16 bloklarında da benzer bir durum söz konusudur. K15'in her iki uzun kenarında da yaklaşık 0.023 m. genişliğinde bir kanal bulunur. Kasetlerin sol yan kenarları 0.07 m. iken sağ yan kenarları 0.06 m.dir. K26 dışında blokların genelinde yan kenar ölçüsünün en az 0.07 m. olarak belirlenmiş olması, bu kenardaki kanalın sonradan açılmış olabileceğini düşündürür. K26'nın sağ kenarında 0.035 m, sol kenarında 0.03 m. genişliğinde kanallar vardır. Kasetin 0.035 m.lik kanala bakan kenarı 0.08 m, diğer kanala bakan kenarı ise 0.06 m.dir. Sol yan kenardaki kanalın sonradan açılmış olabileceği varsayıldığında bu yan kenar genişliği ilk durumunda 0.09 m. olmalıydı. Yan kenarlar için ölçülen en büyük genişlik 0.085 m.dir ancak bloklar için kusursuz bir işçilikten söz edilemeyeceği için bu kanalın orijinal haliyle kalmış olabileceği de göz ardı edilmemelidir. K16'da 0.025 m. genişliğinde olan her iki yan kanaldan sağ taraftakinin sonradan açılmış olması, kasetin bu kanal yanındaki kenar genişliğinin 0.045 m. olması nedeniyle yüksek bir olasılıktır.

Kaset yan ölçüleri 0.075-0.085 m. arasında değişen K17 bloğunun iki kaset arasında 0.04 m. ve arka kasetin arka kenarı boyunca 0.045 m. genişliğinde kanalları bulunur. K18 bloğunda ise tıraşlanma nedeniyle yan ölçüler 0.025 m.ye düşmüştür. Bu nedenle orijinalde kanalın hangi yan yüz tarafında olduğu söylenemez.

Kasetlerin ortalarında yar alan, genişlikleri 0.075-0.125 m., uzunlukları 0.095-0.13 m. arasında değişen ölçülerdeki rozet alanları, kaset yüzeyine kadar farklı derinliklerdeki iki çerçeve ile sınırlandırılmıştır (Lev. 66). 0.015-0.03 m. genişliğindeki ilk çerçeve, kaset yüzeyinden 0.015-0.02 m. daha derindedir. İkinci çerçeve ise 0.015-0.035 m. genişliğindedir ve rozetin zeminine doğru açı yaparak 0.015-0.025 m. derinliğe kadar ulaşır. Bu çerçevenin köşeleri, ahşap bir çerçeve izlenimi verir şekilde birbirinden ayrılmıştır. Rozet zemini de bu ikinci çerçeveden 0.005-0.01 m. daha derindedir, böylece rozetlerin yerleştirildiği zeminin kaset yüzeyinden toplamda 0.04-0.05 m. derinde kalması sağlanarak plastik bir etki yaratılmıştır.

Kaset Çerçevesi: Alt yüzlerde kaset ve iç kaset etrafında, içte ve dışta 0.01 m. genişliğinde yüzeysel bir çerçeve vardır. Düz ağızlı keski ile işlenmiş olan bu yüzeysel çerçeve, K1 bloğunda çok net gözlenebilmektedir (Lev. 67, 1). Bu alan tamamen düzleştirilmiş olup bazı kısımlarda dikine keski²⁹⁰ izlerine rastlanır.

²⁹⁰ Ginouvès – Martin, Dictionnaire Lev. 6; Müller – Wiener, Bauwesen 58.

Rozet Alanları: Rozet alanları birbirinden farklı çiçek motifleri ile süslenmiştir. Söz konusu blokların kaset ortalarını süsleyen rozetleri, genel özellikleri doğrultusunda 3 grupta toplanabilir.

1. grup: 3 taç yapraklı rozet. K9 ve K11 bloklarının ortadaki kasetlerinde görülür. Her iki rozette de vurgulanmış orta damar, taç yaprakların kenarındaki paralel yiv ile birleşir. K9'da daire şeklindeki merkez, taç yapraklardan ayrılmış ve belirgindir, K11'de ise merkez boş bırakılmıştır. Her ikisinde de yapraklar birbirinden belirgin matkap delikleri ile ayrılmıştır.

2. grup: 4 taç yapraklı rozet. Bu grup içinde yer alan rozetler bazı özellikleri ile birbirlerinden ayrıldıklarından kendi içlerinde de sınıflandırmak yerinde olacaktır. Bu sınıflandırma; 3 parçalı taç yapraklı, tetraskeles biçiminde, sivri uçlu taç yapraklı ve yuvarlak uçlu taç yapraklı olarak yapılabilir.

4 taç yapraklı ve her bir yaprağı uçlarında 3 parçaya ayrılmış olan rozetler K1-1. kaset, K2-2. kaset, K3-1. kaset, K6-2. kaset, K12-2. kaset, K17-1. ve 2. kaset, K19-2. kaset, K24-1. kaset ve K27'nin kasetinde bulunur. Hepsinde taç yapraklarının ortadaki parçaları köşelere yönelmiştir, yandaki iki parçanın uçları da ikinci çerçevenin kenarlarına dokunmaktadır. Bunlardan K1-1. kaset, K2-2. kaset ve K19-2. kasetteki rozetlerin taç yapraklarının uçları tam olarak birbirinden ayrılmıştır ve yaprak uçları sivridir. K2'deki rozetin damarları belirgindir. K3-1. kasetin rozetinde orta damarlar oldukça vurguludur ve yaprakların karşılıklı ikisi birbirinden kopuk diğer ikisi ise yanlarındaki yapraktan derin delikler ile ayrılmıştır. Taç yaprakları ikili ve tekli matkap delikleri ile parçalanmıştır. Yaprak uçlarından sağdaki ikisi yan kenara, diğer ikisi de karşılıklı iki yan kenara tutunmuştur. K6-2. kaset ve K19-2. kasetteki 3 parçaya bölünmüş yaprak uçlarının her biri daha ince ve sivri olmakla birlikte her bir parçanın arasında damar vardır. K27'deki rozet parça uçlarının sivriliği bakımından K6-2.kasete benzer ancak yalnızca orta damarları vurgulanmıştır. K24-1. kasetteki rozetin, matkap delikleri ile bölünmüş yaprak uçları ince ipliklerle birbirine bağlanmış ve tam olarak birbirinden ayrılmamıştır. K12-2. kasette, üç parçaya bölünmüş yaprakların her bir parçası yuvarlak olup yapraklar köşelere değil kenarlara yönelmiştir. Merkez hepsinde de K9'daki gibidir.

Tetraskeles biçiminde yaprak uçları rüzgardan kıvrılmış ve dönmüş olan rozetler K7-1. kaset, K21-1. kaset, K29-1. kaset ve K34'ün kasetindedir. Taç yaprakların orta damarları belirgindir.

Kıvrılan yaprak uçları köşelerden hafif kaymış durumdadır. Merkezi K9'a benzeyen K29'un rozeti dışında diğerlerinin merkezleri boştur.

4 taç yapraklı ve yaprak uçları sivrilerek köşelere tutunmuş olan rozetler K2-1. kaset, K3-3. kaset, K4-2. kaset, K8-1. ve 2. kaset, K11-3. kaset, K12-1. ve 3. kaset, K15-1. kaset, K16, K18-1. kaset, K19-1. kaset, K20, K23-1. ve 2. kaset ile K28'deki rozetlerdir. Merkez hepsinde K9'daki gibidir. K2'nin 1. kasetindeki rozet merkezindeki kıvrım nedeniyle diğerlerinden farklıdır. Yuvarlak başlayıp sivrice biten yaprakların orta damarları oldukça derindir. Yapraklardan birinde, yaprağın damarla ayrılan bir parçası merkeze doğru devam eder ve kıvrılarak sonlanır. K3'ün 3. ve K8'in 2. kasetinde merkez, orta damarlar ve yaprakların tutunuşu 1. kasete benzer. Ancak K3'de yaprak aralarında her bir kenara dik gelen 4 adet daha ufak yapraklar bulunur. K16'da taç yaprakların dış çizgisine paralel içte bir yiv daha bulunur ve yaprak aralarında K3'dekine benzer ufak yapraklar görülür.

4 taç yapraklı ve yaprak uçları yuvarlak hatlı olan rozetler K1-2. ve 3. kaset, K3-2. kaset, K4-1. kaset, K5-1., 2. ve 3. kaset, K7-2. kaset, K8-3. kaset, K10-1. ve 2. kaset, K11-1. kaset, K15-2. kaset, K22, K24-2. kaset, K25, K26, K31 ve K39'un rozetleridir. Bunlardan K5-1. kaset, K15-2. kaset ve K31'in kaseti dışındakilerin taç yaprakları köşelere doğru yönlendirilmiştir. K5-1. kasetteki rozetin yaprakları sağ yandaki kanala doğru hafif dönük durumdadır. K15-2. kaset ve K31'de ise her yaprak ucu çerçeve kenarına dik durumdadır. K3-2. kaset, K4-1. kaset, K5-2. kaset, K22 ve K39'un kasetlerindeki rozetlerde yaprak uçlarında, yaprak kenarlarına paralel ikinci bir çizgi bulunur. K39'da bu çizgi yaprak ortalarına doğru ötelenmiş olduğundan çift çizgili damar izlenimi verir. K1-2. ve 3. kaset, K3-2. kaset, K15-2. kasette yaprakların damarları vurgulanmıştır. Merkezleri K9 gibidir ancak K39'un merkezinde tek matkap deliği bulunur.

3. grup: 5 taç yapraklı rozet. K6-1. kaset, K9-1. ve 3. kaset, K10-3. kaset, K18-2. kaset, K21-1. kaset, K29-2. kasette görülür. K6, K9-1. kaset, K21-1. kaset ve K29-2. kasetteki rozetlerin orta damarları belirgindir. Taç yaprakları birbirlerine ince bir ip ile bağlıdır. Merkezleri K9'daki gibi dairesel ve yapraklardan kopuktur ancak K9-1. kasette merkez boştur.

Bunların dışında K14, K40 ve K41'in kaset içlerinde gözlenen profilden çiçek motifleri ayrı bir grup olarak değerlendirilebilir. K14'de yatay ekseninde oturtulmuş bir profilden yaprak-çiçek bulunur. Hafif sivri yaprak uçları ön ve arka çerçeveye 3 parça, yan çerçeveye ise tek parça dik olarak dokunacak şekilde, keskin bir çizgi şeklindeki yatay eksen etrafına

sıralanmıştır. Dış yaprakların yuvarlak kenarları diğer yan çerçeveye teğet kıvrılarak eksenle birleşir. K40'da gözlenen rozette, her biri 2 parçalı 3 adet yapraktan oluşmuş bir kompozisyon bulunur. Yaprak sırtları yay gibi kıvrılmıştır ve uçları hafif sivridir. Yapraklardan ikisi sırt sırta gelmiştir, uçtaki yapraklar çerçevenin karşılıklı iki köşesine dokunmaktadır. Diğer yaprak bunlara dik ancak çerçevenin karşı kenarına paraleldir ve yaprak uçları kenara bakmaktadır. K41'de yine profilden bir çiçek motifi kullanılmıştır. Çiçek, uçları yuvarlak 3 adet taç yapraktan oluşur ve yapraklarından ortadaki, ucu çerçevenin üst köşesini, yandakiler ise uçları üst ve yan kenarları gösterecek şekilde diyagonal olarak durmaktadır. Taç yapraklar, kenarları dışbükey olan üçgen formulu bir çanak tablasında birleşir. Tablanın ucundan yay formulu, kısa bir sap çapraz köşeye doğru uzanır. Rozetlerin geneline bakıldığında en özensiz işçiliğin özellikle son anlatılan profilden çiçek motiflerinde olduğu görülür. Bu rozetlerin, yerinde tamamlanmak üzere kaba bırakıldığı ancak sonradan tamamlanmadığı da düşünülebilir.

Aynı gruptaki rozetler genelde birbirine benzemekle birlikte detayında küçük ayrıntılarla birbirlerinden ayrılırlar. K21 (Lev. 61, 3) ve K29'da (Lev. 62, 2) ise rozetlerin bire bir aynı olduğu gözlenmiştir.

Palmetler: Üç faskialı yapı gösteren kemer altında yer alan 0.045 m. yüksekliğindeki açık ve kapalı palmetlerden oluşan ikili palmet dizimini²⁹¹, üstten 0.04 m. alttan ise 0.005 m. yüksekliğindeki düz silmeler sınırlamıştır. Her palmet 5 yapraktan oluşmaktadır.

Kapalı palmetlerde eksen yaprak zeminden kopuk, düz bir şerit görünümündedir. Üst silmeye yaklaştıkça kalınlaşarak eksene doğru kıvrılıp eksenle birleşen taç yapraklar, tabanda hem eksenden hem de dış yapraklardan derin kanallarla ayrılmıştır. Göbeği sarmallar içeren dış yapraklar ise S formu çizerek yarı yükseklikte - taç yaprakların eksene birleştiğinin daha alt noktasında taç yapraklara dokunurlar. K27 bloğundaki palmet diziminde dış yaprakların sarmalları tek matkap deliği ile vurgulanmıştır ve hem kapalı hem de açık palmetlerin alttaki düz silmeye yaklaştığı yerde, yaprakları oldukça incelmıştır (Lev. 70, 2). K7 bloğunun kapalı palmetleri, taç yaprak uçlarının daha da genişlemiş ve yuvarlanmış olması nedeniyle diğerlerinden ayrılır. Ayrıca dış yapraklar orta kısımlarından geriye doğru çekilerek tabanla bütünleşmişler ve S formu yerine yay çizerek yarı yüksekliğinde taç yapraklar ile birleşmişlerdir.

²⁹¹ Başaran, Lotus-Palmet 22.

Açık palmetlerde eksen ve taç yaprakların, üçlü demet içinde ve K7, K16, K20, K27, K34 ve K38 bloklarındaki gibi tabandan ayrı ayrı çıkan olmak üzere iki şekilde verildiği görülmektedir. Eksenle aynı kökten çıkan taç yapraklar, yarı yükseklikte geniş bir yay çizerek dışa açılırlar ve kapalı palmetlerin taç yapraklarına yaklaşırlar. Tabanda uçlarına sarmallar eklenen dış yapraklar, üçlü demetten derin ve geniş kanallarla ayrılmışlar ve taç yapraklara paralel bir yay ile yanlardaki kapalı palmetlerin dış yaprakları ile birleşmişlerdir. Tabandan ayrı çıkan taç yapraklar ise benzer şekilde yarı yükseklikte geniş bir yay ile dışa açılırlar.

Yumurta Dizisi: Palmet dizisi altında, keskin bir şekilde bu diziden ayrılarak daha alçak bir yüzeyde verilmiş 0.05 m. yüksekliğindeki yumurta dizisi²⁹² yer alır. Uçları hafifçe sivrilen yumurtalar, üste doğru çok az kapanır ve düz birleşirler. Yumurtalar derin oygularla çanaklardan ayrılmıştır. Geniş ve yayvan çanaklar elips forma yaklaşan bir görünüme sahiptir. Alttaki boncuğa kıl gibi incelerek bağlanan çanaklar, üste, içe doğru hafif bükülerek birleşirler. Çanak kenarları düzleştirilmiştir. Çanak aralarında onlardan soyutlanmış, aşağı doğru incelen, düz sırta sahip ok uçları yer almaktadır. K27 bloğunda ok uçlarının ince iplikler ile yanlara bağlandığı görülür (Lev. 70, 2).

K16, K20, K27 ve K34 blokları dışında dizi, her bir palmetin altına bir yumurta gelecek şekilde düzenli bir yapıya sahiptir. K16 bloğunda ok uçlarının orta aksı, üst dizideki her bir palmet ekseninin orta aksından, 0.008 m. sola kaymış durumdadır (Lev. 69, 2). K20'de ok uçlarının orta aksı, üst dizideki her bir palmet ekseninin orta aksından, 0.004 m. sağa kaymıştır. K27 bloğunun palmet eksenleri ok uçları ile aynı hizadadır (Lev. 70, 2). K34 bloğunda ise kapalı palmetlerin eksenleri, bloğun orta aksı dışında yumurtaların merkezi ile aynı doğrultuda olacak şekilde yerleşmiştir. Bloğun orta aksındaki kapalı palmetin altına ise ok ucu gelmiştir. Alt dizideki yumurta ve ok uçlarının seyrek yerleşimi nedeniyle açık palmetlerin eksenleri yumurtaların merkezinden 0.03 m. sağa ve sola kaymıştır.

İnci-Boncuk Dizisi: Yumurta dizisi altında herhangi bir profilli ayırım olmaksızın bu dizi ile bütünleştirilmiş boncuk dizisi yer almaktadır. Çanağın altına iki yassı, ok ucuna ya da iki çanak arasına bir uzun boncuk denkleştirilerek düzenli bir dizi oluşturulmuştur. İki yassı boncuk çanaklar ile bütünleşmiş olup tüm dizi, bloğun sahip olduğu yay akışına paralel olarak özenli bir şekilde ipe dizilmiştir.

²⁹² Karaosmanoğlu, Yumurta Dizisi 23.

Bu bezekli dizinin altında aşağı doğru gittikçe daralan ve birbirinden boncuk dizileri ile ayrılan 3 faskia bulunur. En üst faskia, yukarıdaki inci dizisinden 0.015 m. yüksekliğinde düz bir silme ile ayrılır. Silme ile faskianın birleştiği çizgi, hafif içbükey bir yapı gösterir. Orta ve alt faskiaya geçişteki boncuk dizileri blok yüzünün alta doğru daralmasından dolayı daha küçük yapılmıştır. Boncuk dizisinde yassı ve uzun boncuk altlarının matkapla oyularak zeminden çözülmesi, en iyi, ön yüzü tıraşlanmış ancak alt faskiadaki dizi izi kalmış olan K25 bloğunda gözlemlenir (Lev. 80, 1). İki yassı bir uzun boncuk diziminin K13 bloğu orta faskiada bozularak iki uzun boncuk arasına tek yassı boncuğun yerleştirildiği görülür (Lev. 69, 1). Bu değişikliğin bloğun her iki yanına gelen arkhivoltlu blokların orta faskialarında yer alan başlangıç ve bitiş boncuklarının yerleşim durumuna göre yapılmış olması olasıdır.

Faskia yükseklikleri genelde üst, 0.14 m.; orta, 0.10 m. ve alt, 0.07 m. gelecek şekilde yapılmış olmasına rağmen bazı blokların ölçülerinde farklılıklar olabilmektedir (Tablo III, 2). Aynı şekilde birbirine eşit yükseklikteki üst ve orta faskia boncuk dizisi ile daha kısa olan alt faskia boncuk dizisi yüksekliği K7 ve K20 dışında hemen her blokta aynıdır. Bu iki blokta boncuk dizisi yükseklikleri diğer bloklardan 0.005 m. daha fazladır. K16 bloğunda ise tüm boncuk dizisi yükseklikleri birbirine eşittir.

3.3. Rekonstrüksiyon Önerisi

Kısmen korunarak günümüze ulaşabilmiş olan blokların bir araya gelerek oluşturdukları yarım daire tonozlu²⁹³ kapının yeniden kurma çalışmasında, blokların üzerlerindeki kenet delikleri, blok alt genişlikleri ile bezemeli olan arkhivoltlu bloklardan yola çıkılmıştır.

Kapının tonoz derinliği blokların orijinalde 3 kasetten oluştuğu düşüncesiyle tespit edilmiştir. Avluya dağılmış olan bloklardan 10 tanesinin 3 kaset, 16 tanesinin 2 kaset ve 5 tanesinin de alt yüzünde tek kaset taşıdığı teknik özellikleri kapsamında değerlendirilmiştir. Tek ve iki kasetlilerin aslında orijinal uzunluklarında olmadığı, ikinci kullanım amacıyla kesildikleri, yeni kenet deliklerinin eklenmiş olması kadar yüzey işçiliklerinden de anlaşılmaktadır. İki kasetli bloklardan da 9 tanesi, alt yüzünde ikisi kaset olmakla birlikte ön yüze yakın, taş genişliğince uzanan düz bölüm ile birlikte toplam üç bölüm içermektedir. Arkhivoltlu bu blokların bezemeli ve faskialı ön yüzleri nedeniyle kapı kemerinin ön ve arka cephesinde yer almaları gereklidir; bu nedenle, her iki cepheden de tonozun ilk sırasını oluşturdukları kesindir. Taş alt genişliği boyunca devam eden düz bölümün uzunluğu 0.27 m. ve kaset uzunlukları ise çoğunlukla 0.36 m.dir. Düz bölüm ile kasetleri birbirinden ayıran ve

²⁹³ Bir kemeri ve tonozu meydana getiren kısımlar için bkz. Dornisch, Bogentore 20 vd.

bir uzun yan yüz boyunca uzanan 0.04 m. genişliğindeki kanallar ile birlikte arkhivoltlu bir bloğun uzunluğu 1.07 m.yi bulmaktadır. İki uçtaki arkhivoltlu blokların arasında ise 3 kasetli blokların yer alması beklenir. Arkhivoltlu blokların 2. kaset arka kenarında kanala rastlanmadığı için alt yüzlerinde 3 kaset bulunduran bloklarda, bloğun her iki ucundaki kasetlerin kısa kenarlarının 0.04 m.lik kanal ile çevrelenmesi gereklidir. Bu durumda 3 kasetli blokların uzunluğu 1.24 m, tonozun derinliği ise 3.38 m. olmaktadır. Böylece tonozun ilk ve son sırada 2 düz bölüm arasındaki 7 kasetten oluşan tavan planında bir kaset-bir kanal devamlılığı da sağlanmıştır (Lev. 83).

Üst yüze açılan kenetler ve oyuklar göz ardı edilerek bir değerlendirme yapılacak olursa kenetlerin, kanalların yer aldığı kenarla kesişen uzun yan yüzde buldukları görülür. Bu durum kemer bloklarının yapım aşamasında kemere geometrik şeklini veren kalıba yerleştirilme sırasıyla ilgilidir. Tepe noktasına konan kilit taşı, yanındaki kemer bloklarını iterek üstteki ağırlığı bu bloklara iletir. Her iki yandaki kemer taşı, yükü bir yanındaki bloğa aktarır ve böylece tüm yük bir kemer taşından diğerine aktarılarak oturtuldukları mesnetlere kadar kavis eksenini doğrultusunda taşınır. Kemer bloklarının, kemerin kurulma aşamasında kalıba yerleştirilmesi ise yük aktarım sisteminin tersi bir durumla gerçekleşir. Bloklar her iki yanda, yükü son olarak zemine aktaran taşıyıcı ayaklarda, doğrultusu kemer merkezinden geçen yüzey üzerine konan ve ilk kemer taşı olan üzengi taşından başlayarak, kemerin tepe noktasındaki kilit taşında sonlanan bir sıra izlenerek yerleştirilirler. Bu durumda sol yan boyunca kanalı olan ve kenet delikleri sol uzun yan yüzünde bulunan kemer taşlarının, kemer ekseninin sağ yanında; tersi özellikteki blokların ise eksenin diğer yanında yer almaları gereklidir. Böylece bir sırayı oluşturan kemer blokları bir uzun yüzleri boyunca bir yandaki kemer taşına yaslanırken diğer yüzlerindeki kenetler yardımıyla birbirlerine yatayda bağlanırlar. En son yerleştirilen kilit taşı, yaslanma yüzeylerindeki sürtünmenin de etkisiyle her iki yandaki blokları iterek kenet yardımı olmadan kendini taşır. Rekonstrüksiyonda kenet deliği olmayan blok, kilit taşıdır. Kemer ekseninin sağında sol yan boyunca kanallı, solunda ise sağ yan boyunca kanallı blokların sıralanması doğrudur. Ancak tonozun arka sırasında, arka cepheyi oluşturan arkhivoltlu bloklarda tersi durum gözlenir. Kilit taşının ise tavan planında görsel bütünlüğün ve dengenin sağlanması için alt yüzünün ya iki uzun kenarı boyunca kanallı olması ya da kanalsız olarak kaset yanları ile bitmesi beklenir. Bir bloğun kanalı ile diğerinin kaset yan kenarlarının yan yana geldiği tonoz tavan planında, kemer ekseninde de aynı etki devam ettirilmiş ise kilit taşının kanalsız ve bu nedenle de alt genişliğinin diğer kemer bloklarından daha dar olması gerekmektedir. Avluya dağılmış olan bloklardan kanalsız olan ikisi K17 ve K18'dir. Bunlardan K17, 0.385 m.lik alt genişliğe

sahiptir ve tespit edilen en dar bloklardan 0.02 m. daha geniş olması kilit taşına yakın bir konumda olabileceği ancak merkezde olamayacağını düşündürür. Kasetlerindeki rozet işçiliklerinin pek çoğuna göre oldukça yavan kalması da merkezi bir konumda bulunmadığını doğrular. Alt genişliği 0.245 m. olan K18 bloğunun, 0.02 m.ye kadar düşmüş olan kaset yan kenarları ve kabaca düzlenmiş uzun kenarları nedeniyle yeni kullanımı için ikinci bir işlemden geçtiği anlaşılır.

Ana hatlarıyla oluşturulan tonoz tavan planı, blokları yatayda birbirine bağlayan kenetlerin hangilerinin birbirini takip etmesi gerektiği konusunda da yardımcı olmaktadır. İlk sırada yer alan arkhivoltlu parçanın uzun yan yüzünde arkaya doğru açılan kenet deliği, 3 kasetli ara bloğun aynı yüzeydeki uzun yan yüzünde yer alan ve dar yüze açılan kenet deliği ile aynı hizadadır. Bu durum diğer cephedeki ilk sırayı oluşturan arkhivoltlu blok ile ara bloğun diğer yan yüzü arasında da benzerdir. Birbirine yaslanan yüzeyler bir uzun yan yüzlerinden birbirlerine kenetler ile bağlanmışlardır (Lev. 84). Kenet deliklerinin ön yüzlere olan uzaklıkları eşit olan blokların planda birbirini takip eden bloklar olma olasılıkları büyüktür.

Tonoz derinliğince bir sırayı oluşturan blokların yerlerinin kesin tespiti için kenet deliklerinin birbirini tutması kadar, kasetleri öne çıkararak plastik görünümelerini vurgulayan kanalların devamlılığının sağlanması ve sıradaki tüm blokların alt genişliklerinin aynı olması zorunludur.

Yan yüzlerdeki kenetlerin alt yüzlere olan uzaklığına göre, tonoz derinliğince birbirini takip eden bloklar, K7 ile K12 olabilir. Sağ yan boyunca kanallı olan her iki bloktan K7'nin arka yüze açılan kenet deliği alt yüzden 0.205 m. üstte ve K12'nin ilk kaset hizasındaki ön yüze açılan kenet deliği ise alt yüzden 0.215 m. uzaktadır. Her iki bloğun da kavis yükseklikleri 0.01 m.dir ancak alt genişlik olarak K7, 0.39 m. ve K12, 0.398 m.dir. K7 bloğunun tonoz uzunluğunun üçüncü sırasında, arka cephedeki bloklardan biri olduğu kabul edilirse de K1 bloğunu takip ettiği görülür (Lev. 85). Ancak K1 bloğu hem 0.37 m.lik alt genişliği hem de 0.007 m.lik kavis derinliği ile farklı bir sırada yer aldığını gösterir.

Kemer cephesindeki arkhivoltlu blokların bezeksel devamlılığı da hangilerinin yan yana gelebileceği konusunda bilgi verir. Bezeksel özellikleri kapsamında arkhivoltlu bloklar, açık palmetlerin taban ile olan ilişkisi çerçevesinde iki grupta değerlendirilmiştir. Eksen ve taç yaprakların, üçlü demet içinde verildiği K6, K13 ve K33 blokları ile yaprakların tabandan ayrı ayrı çıktığı K7, K16, K20, K27, K34 ve K38 blokları kendi içlerinde birbirleri ile yan yana

gelebilir. K27 (Lev. 70, 2) ile K16'nın (Lev. 69, 2) palmetlerinden ve hemen altındaki yumurta ok dizisinden yan yana durabilecek iki blok olduğu anlaşılmaktadır. K27'nin kırılmış olan sağ üst köşesinde palmet diziminin, devam ederse yarım kapalı palmet ve yumurta dizisinin de ok ile bitmesi beklenir. K16, yarım kapalı palmet ve tam yumurta ile başlar. Orta ve alt faskianın inci dizilerinde de aynı akış sağlanmaktadır. K27 orta faskia inci dizisinde boncuk ile biterken, K16 biri kırığa rağmen okunabilen iki inci ile başlar. Alt sıradaki inci dizisi K27'de iki inci ile biterken K16'da boncuk ile başlar. Ancak K27 bloğunda sağ yan boyunca kanal bulunurken, K16'da sağdaki sonradan açılmış iki adet kanal bulunur. İlk kullandığı kanalın soldaki olduğu bilindiğine göre bu iki bloğun yan yana gelmesi, yalnızca K27'nin kilit taşı olması durumunda olasıdır. Ancak kilit taşının, tonoz tavan planındaki devamlılık açısından kanalsız ve alt genişlik ölçüsü itibarıyla daha dar olması gerektiğinden bezemelerdeki akışın rastlantısal olduğu söylenebilir. K6 ile K13 bloklarında palmet dizisi ile yumurta ok dizisinin birbirini takip ettiği görülür (Lev. 86). K6 palmet dizisi kapalı palmet ile başlayıp yine kapalı palmet ile biter, K13'de ise tam tersi durum söz konusudur, açık palmet ile başlayan dizi yine açık palmet ile biter. K6'nın ok ile başlayan dizisi, K13'ün tam yumurta ile biten dizisinin devamıdır. Yumurta çanaklarının birleştiği yassı boncuklardan sonra K13'de kırığa rağmen gözlenebilen $\frac{1}{4}$ boncuk, K6'da $\frac{3}{4}$ boncuk ile birleşir. Alt faskia inci dizisinde de K6'nın $\frac{1}{2}$ boncuk ile biten dizisi, K13'ün yine $\frac{1}{2}$ boncuk ile başlayan dizisiyle bütünlük içindedir. Üst ve alt dizilerdeki bu akışa rağmen hem orta dizide iki uzun boncuğun yan yana gelmesi hem de yine blokların karşılıklı uzun kenarlarında kanal bulunması gibi nedenlerle yan yana duran iki kemer bloğu olmaları olası değildir.

Anthemion kuşağındaki akışın sağlandığı diğer iki blok K6 ve K33'dür (Lev. 86). Her iki blokta da açık palmet yaprakları üçlü demet içinde verilmiştir ve K6'nın kapalı palmet ile biten dizisi, K33'ün kırılmış ancak yanında kapalı palmet olduğundan açık palmet ile başlaması gereken dizi ile devam eder. Yumurta dizisinin altındaki boncuk dizisinde K6'nın bitişindeki yarım uzun boncuk, K33'ün başlangıcındaki yarım uzun boncuk ile bütünlendir. Orta faskianın K6'da iki yassı boncuk ile biten dizisi, K33'de bir uzun boncuk ile birleşir. Ancak her iki bloğun da kasetlerini birbirinden ayıran kanal, sol uzun yanları boyunca devam etmesine rağmen, alt faskiadaki boncuk dizisinin K6'da iki yassı boncuk ile biterken K33'de yine iki yassı boncuk ile başlaması, dizinin akışını bozduğundan bu iki bloğun da kemer diziliminde yan yana duran bloklar olmadığını gösterir.

Bezelsel özellikleri kapsamında belirtilen K21 ile K29 bloklarının rozetlerindeki koşutluk, blokların kilit taşını merkez alacak şekilde simetrik bir dizilim gösterebileceğini düşündürse

de, diğer kemer taşları için benzer bir durum gözlenmediğinden bu koşutluğun rastlantısal olduğu söylenebilir.

Maksimum yükseklikleri 0.45 ile 0.585 m. arasında değişen kemer bloklarından kemer kalınlığının belirlenmesi için en sağlam yöntem arkhivoltlu blokların yüksekliklerinin saptanmasıdır. Blokların özellikle bezemelerindeki özensiz işçilik genele de yansıdığından arkhivoltlu blokların da yükseklik olarak bir standartta olmadığı görülür. K16 bloğunda alın 0.45 m. yükseklikte iken, K27'de 0.455 m. ve K6, K7, K33 ile K34'de 0.465 m.dir. K13 ve K20 bloklarında ise yükseklik 0.45 m.yi bulduğundan kemer kalınlığının 0.45 ile 0.475 m. arasında değiştiği ya da bezemelerdeki irilik ve özensizlik nedeniyle yüksek blokların arka cepheye ait olduğu kabul edilebilir.

Kapının rekonstrüksiyonunda belirlenmesi gereken en önemli özellik, kapının mimari formunu da değiştirebilecek olan açıklık sayısıdır. Kemerli açıklık sayısının belirlenmesinde blokların kavislerinden yola çıkılabilir. Kavislerin çizdiği yay uzunluğu, blok alt genişlikleriyle orantılı olarak değişir ve kemerin geçtiği açıklığı da değiştirir. Ancak bu durum blok kavislerinin bir yarım daire açıklığın yay parçaları oldukları kabul edilirse geçerliliğini sağlar.

Kemerin hangi formda²⁹⁴ bir yay çizdiği, kilit taşı sırtının orta noktasından başlayarak alt yüzünün orta noktasından geçen doğrunun, üzengi çizgisini kestiği noktayı diğer blokların merkez alıp almadığına göre saptanabilir. Bloklar aynı noktayı merkez alacak şekilde ıınsal bir dizilim gösterirse kemer yüksekliği, açıklığının yarı ölçüsünde kalacağından tam kemer oluşacaktır. Böyle bir kemerde tüm kemer bloklarının eşit alt genişlikte ve kaviste olmaları beklenir. Söz konusu blokların kumpas yardımı ile ölçülen kavisleri 0.003 m. ile 0.012 m. arasında değişmektedir. Bloklardan 6 tanesi 0.003 m., 12 tanesi 0.007 m. ve 9 tanesi 0.01 m.lik kavis yüksekliğine sahipken, K27 0.012 m. kavis yüksekliğinde bir yay çizmektedir (Lev. 87 vd.). Bu durum kapının birden fazla açıklığa sahip olduğunu düşündürür. Roma takları ve kapılarında orta açıklığın daha geniş ve iki yan açıklığın birbirine eşit olduğu bilindiğinden, farklı açıklıkta üçüncü bir kemer daha olabileceği de düşünülebilir. Böyle bir olasılıkta ise kapının ortadaki daha geniş ve yüksek olmak üzere üç açıklıklı rekonstrüksiyonuna, kemerlerinin yüksekliği ve açıklığı en az olacak şekilde bir de üst kat eklenmelidir. Fakat böyle bir yeniden kurma çalışmasında, kavisleri aynı olan blokların,

²⁹⁴ Kemerin merkez noktasının yerine göre yayının geometrik formu değişmektedir. Kemer çeşitleri için bkz. Th. D. Boyd, "The Arch and the Vault in Greek Architecture" AJA 82, 1978, 90 vd.; Dornisch, Bogentore 22 vd.

birbirlerini tonoz derinliği boyunca takip ettiklerinden alt genişliklerinin de aynı olması beklenirken, özellikle 0.01 m. kavis yüksekliği olan grupta yaklaşık 0.04 m. ye varan farklar göze çarpar. Ölçülerdeki bu uyumsuzluk daha önce de değinildiği gibi bezemelerdeki özensizliğin devamı olarak da yorumlanabilir. Üstelik değerlendirilen kemer blokları toplamda 41 adettir ve bunlardan da yalnızca 14 tanesi (K1-K13, K20) alt yüzünde 3 bölümü korunarak günümüze ulaşabilmiştir. Kapı, üç geçitli bir mimari konstrüksiyona sahipse ve her bir tonozun üç sıra bloktan oluştuğu bilindiğine göre, kapının sayıca daha çok blok içermesi ve her iki cephede de yer aldıkları için özellikle arkivoltlu blokların daha çok sayıda olmaları gerekmektedir. Kemerin açıklığı ve yüksekliği hakkında bilgi verebilecek olan bloklar, küçük kırılmalar ve tıraşlamalar dışında kısmen bütün olarak ele geçenler olacağından blok sayısından bir çıkarım yapılması doğru bir sonuç vermeyecektir²⁹⁵.

Kanallarının bulunduğu kenara göre sınıflandırılmış olan blokların alt yüz genişliklerinin ve kavis yüksekliklerinin de yer aldığı tablolar (Tablo II vd.) üzerinden bir değerlendirme yapılacak olursa en dar bloğun 0.357 m. alt genişlikteki sağ yan kenarı boyunca kanal dönen K11 olduğu görülür. Bu durumda kilit taşının en az 0.03 m. kanal genişliği kadar daha dar olması gerekir. Kilit taşının her iki yanındaki bloklar, tablolardaki sıra ile dizilmişlerse sol yandaki ilk sırada K11'in olması gerekir. Üzengi taşına doğru kemer bloklarının alt genişlikleri, tablodaki gibi artarak gider. Aynı alt genişliğe sahip olan blokların tonoz uzunluğunca aynı sırada yer aldıkları bilindiğine göre alt genişliği en yüksek olan blok üzengi taşıdır. Ayrıca üzengi taşının kemer ayağına yaslandığı yüzün ile alt yüzü ile, diğer bloklara göre daha dik bir açı yapması beklenir. Bloklardan alt genişliği 0.41 m. olan K14 bloğunun kemer ekseninin sağında, kemer ayağına oturan bloklardan biri olduğu düşünülebilir. Ancak bloğun oldukça müdahale görmüş olması özellikle de sağ yan kenarının, üst yüze doğru kesilerek genişliğinin azaltılmış olması bu düşüncenin doğruluğu konusunda şüphe uyandırır. Tonoz bloklarının bu şekilde bir araya geldiği bir rekonstrüksiyonda kemer merkezi, her kama taşı için farklı olacaktır. Kemer genişliği, üzengi eksenine kadar bir tamamlama yapıldığında yaklaşık 3.80 m. yüksekliği ise 1.90 m. olmalıdır (Lev. 89).

3.4. Kapının Olası Konumu

Yivli Minare Camisi avlusunda bulunan blokların bezeksel özellikleri ve boyutları göz önünde bulundurulduğunda Perge'deki Hadrianus Takı'na ait olan bloklar ile büyük

²⁹⁵ Arles'deki Porte de l'Aure kemerinde, hem tek bir kama taşının merkez aldığı nokta, kemerin de merkezi kabul edilerek hem de kemer taşı sayısından yola çıkılarak kemer açıklığı saptanmaya çalışılmış ve açıklığın bulunan iki değer arasında değişebileceği sonucuna varılmıştır. Kemer taşı sayısından yola çıkılarak yapılan çalışmada taşların bezeksel özellikleri de göz önünde bulundurulmuştur: Küpper – Böhm, Gallia 69 vd.

benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Bu benzerlik, söz konusu taka ait bazı kasetli kemer bloklarının saptanamayan bir tarihte Perge'den Antalya'ya getirilmiş oldukları düşüncesinin ortaya atılmasına neden olmuş ve yıllardır söylenece olarak kalan bu düşünce bir doktora çalışmasında S. Bulgurlu tarafından savunularak çalışma kapsamında kataloglanmışlardır²⁹⁶. Yukarıda da değinildiği gibi avluda bulunan blokların kırılmış ve özellikle kesilmiş olanları dışında alt yüzlerindeki kaset sayısı orijinalde üçtür, arkhivoltlu olan bloklar ise iki kaset ancak öndeki düz bölüm ile birlikte yine üç bölüme sahiptirler. Perge'de takın ayakları önünde dağınık duran ve Bulgurlu tarafından katalogu²⁹⁷ oluşturulan bloklardan arkhivoltlu olanlar aynı özellikte düz bir bölüme sahip olup alt yüzlerinde bu bölüm dışında üç ya da dört kasete sahiptirler. Antalya'daki tüm yüzeyleri orijinal işçiliği yansıtan, yani herhangi bir değişikliğe veya kesilmeye uğratılmayan bloklarda ise dört kaset ile karşılaşılmamaktadır. Daha az kaset sayısına sahip blokların ise ikinci kullanım evresinde traşlandıkları görülmektedir.

Bulgurlu boyut olarak farklılıklar gösteren Perge'deki bir grup kasetli bloğu da Perge Hadrianus Takı'na ait bloklar içine dahil etmiş, ancak çok katlı ve farklı tonoz boyutlarına sahip takın hangi tonozuna ait olabilecekleri konusuna bir yorum getirmemiştir²⁹⁸. Tüm bu bloklardan çoğunlukta olan ve boyut olarak Yivli Minare Camisi avlusundaki örneklerle örtüşenler 0.45 – 0.48 m. yükseklikte olup alt yüzleri 0.38 m.dir ve kaset kenar ölçüleri de 0.35 – 0.36 m. arasında değişmektedir.

Bezelsel bir karşılaştırma, Antalya ve Perge'deki blokların alt yüzlerindeki kaset ortalarında en içteki daha derin ve kenarları dışa doğru açılan olmak üzere iki çerçeve ve bir rozet mevcut olduğunu göstermektedir. Blokların bir uzun kenarı boyunca uzanan ve kasetleri de birbirinden ayıran kanallar tüm bloklarda yaklaşık 0.04 m.dir. Rozetler genellikle çeşitli sayıda yaprak bulunduran çiçek motifleridir. Farklı olarak Perge'deki bloklarda nar ve boğa da kasetleri süslemek için kullanılmıştır. Kullanılan rozet tiplerinin birbirine benzemekte olduğu, ancak Antalya'daki bloklarda kimi rozetlerin matkap delikleri ile vurgulanan detaylı bir işçilik gösterdikleri, Perge'deki bloklarda ise matkap kullanımının bu kadar yoğun olmadığı gözden kaçmamaktadır. Bunun yanında arkhivoltlu blokların palmet dizininde de farklılıklar göze çarpar. Yukarıda anlatıldığı gibi²⁹⁹ Antalya'daki blokların palmet dizinindeki

²⁹⁶ Bulgurlu, Perge 198 vdd.

²⁹⁷ Bulgurlu, Perge 198 vdd.

²⁹⁸ Bulgurlu, Perge 144. Avludaki blokların Perge Hadrianus Takı'na ait oldukları kabul edilirse kavis yüksekliği en az olan blokların en geniş açıklığa sahip orta tonozu ait olmaları, kavis yüksekliği en fazla olan blokların ise daha dar bir yay çizeceklerinden üst kattaki tonozlara ait olmaları beklenirdi.

²⁹⁹ Bkz. 3.2. 3. Bezelsel Özellikler, Palmetler.

açık palmetlerin eksen yaprağı komşu iki yan yaprakla üçlü bir demet oluşturacak şekilde ya da tabandan çıkan bağımsız bir yaprak olmak üzere iki farklı şekilde verilmiştir (Lev. 68 vd.). Perge'deki bloklarda ise tüm açık palmetlerin yaprakları tabandan ayrı ayrı çıkmaktadır. Ancak dış yaprakları sarmallı ya da tabana doğru çekilmiş olarak farklı tipler gösterirler³⁰⁰ (Lev. 90). Bulgurlu, bu çeşitliliği farklı ustaların çalışmasına bağlamış ve detaylı işçilikli blokların takın merkezi ve görülebilir bir konumunda buldukları sonucuna varmıştır³⁰¹. Bu, farklı yapıların parçaları olsalar bile her iki grup blok için doğru bir çıkarım olacaktır. Yumurta dizisindeki iki yana ayrılmış düz sırtlı çanaklar ve hafif sivri uçlu yumurtalarda da benzerlikler görülmektedir.

Yukarıda teknik özellikleri detaylı olarak verilen blokların, kanalın bulunduğu yüzlerindeki kenet yuvaları ya da demir kenetler açısından bir karşılaştırma yapıldığında, Perge'deki blokların da kanallı kenarlarıyla kesişen yüzlerinde dikdörtgen yuvalar olduğu görülür. Yaklaşık 0.10 m. uzunluğundaki yuvalar öne ve arkaya açılmaktadır. Antalya'da bulunan blokların bazıları Perge'dekilerden farklı olarak halen demir çubuklara sahip ikinci bir kenet bağlantıları içerirler.

Aralarında izlenen küçük bezeksel, teknik ve işçilik farklarına karşın tüm blokların en azından aynı atölyenin ürünü, Antalya'daki blokların ise Perge Hadrianus Takı'na ait olabilecekleri olasılığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu olasılık sürekli dile getirilmesine karşın, bu blokların ne zaman ve hangi amaçla Antalya'ya getirildiği sorularına günümüze kadar somut bir yanıt aranmamıştır. Bu yanıt bulunamadığı sürece, Antalya'da korunan bu blokların Hadrianus Takı yanında başka anıtsal kapılara da sahip olduğu açıkça bilinen Attaleia kentine de ait olabilecekleri yadsınmamalıdır.

Söz konusu blokların Perge'den getirildikleri; diğer bir deyişle Attaleia kentinde bu blokların ait olabileceği herhangi bir yapı olmadığı olasılığı göz önüne getirildiğinde, bunların ne zaman Antalya'ya getirilmiş olabilecekleri sorusuna M. Akok'un Hadrianus Takı restorasyonu öncesi yaptığı kazı çalışmalarının belgelenmesi sırasında çekilen bir fotoğraf (Lev. 91)³⁰² açıklık getirebilmektedir. Restorasyon öncesi kuzey geçenekte yapılan kazıyı yansıtan bu fotoğraf, bu geçeneği kent dışı yönünde kapatan bloklar arasında kasetli bir bloğun da kullanıldığını açıkça göstermektedir. Fotoğrafa yansıyan kasetli blok, kuzey tonoz kuzey ayağa bitişik olarak, kasetleri dışa bakar şekilde ve hemen antik zemin üzerine

³⁰⁰ Bulgurlu, Perge 168 vdd.

³⁰¹ Bulgurlu, Perge 179.

yerleştirilmiştir. Üzerinde iki kasetin ve bunların birbirlerinden soyutlandıkları kanalın açıkça izlendiği bu bloğun Hadrian Takı'nın tonoz blokları ile hiç bir benzerliğinin bulunmadığı, aksine Yivli Minare Camisi ve Perge'deki bloklarla tamamen benzeştiği gözden kaçmamaktadır.

Hadrianus Takı'nın orta geçeneği olasılıkla henüz Erken Bizans döneminde ayak iç yüzlerine özenle kazınmış haç işaretleri ile kutsanmış; gerek İtalyanların, gerekse M. Akok'un yaptığı kazılar yapının kuzey geçeneğinin de Bizans döneminde kapatılarak kutsal bir mekana dönüştürüldüğünü ortaya koymuştur³⁰³. Bu dönüşümün zamanını kesin olarak saptamak olası değildir. Ancak, tak cephesinin olasılıkla henüz 7. yy.daki Arap akınları sırasında tamamen kapatıldığı ve bu bölümde kolay aşılamayacak bir duvar oluşturulduğu düşünüldüğünde geçeneğin kendine has bir duvar ile henüz 7. yy. öncesinde kapatılarak kutsal mekana dönüştürüldüğü akla yatkın gelmektedir. Bloklar üzerinde halen mevcut olan ve Perge'de kullanılan farklı olduğu saptanan³⁰⁴ harç izleri de (Lev. 80), bu blokların Bizans ve sonrası dönemlerde harçlı duvarlarda devşirme olarak kullanıldıklarını kanıtlamaktadır³⁰⁵. Arap akınları sırasında büyük ölçüde terkedilen Perge'de, Hadrian Takı'nın tahrip olduğu ve bazı bloklarının Attaleia'ya getirildiği düşünülürse buna bir gerekçe aranmalıdır. Olasılıkla aynı dönemde Attaleia Hadrianus Takı'nında da batı bölümü kısmen yıkılmış olup, yapıdan düşen bloklar günümüzde halen bulunamamıştır. Attaleia'da da tahrip olmuş ve onarılmayan yapılar mevcut iken, salt niteliksiz bir mekan inşa etmek ya da kentin savunma sistemini güçlendirmek amacıyla aynı yapıdan, özellikle bezekli 40-50 adet bloğun özenle seçilmişcesine Attaleia'ya getirilmesi mantık ile bağdaşmamaktadır. Kaldı ki, o dönemde iki kent arasındaki ulaşım da hatırı sayılabilecek kadar uzun süreli, ağır yüklerle ise oldukça zahmetli olmalıdır³⁰⁶.

Yukarıda da vurgulandığı gibi, bu blokların Hadrianus Takı yanında başka anıtsal kapılara da sahip olduğu açıkça bilinen Attaleia kentindeki ikinci bir kapıdan kaynaklanabileceği olasılığında göz ardı edilmemelidir.

³⁰² Akok, Hadriyan Res 11.

³⁰³ Moretti, Adriano Res. 14 vd.; Akok, Hadriyan Res 14 vd.

³⁰⁴ Bulgurlu, Perge 165.

³⁰⁵ Blokların özellikle üst ve yan yüzlerindeki gri, pembe ve beyaz gibi farklı renkli harçlar değişik kullanım evrelerine işaret etmektedirler.

³⁰⁶ Lanckoronski ve ekibi Perge – Attaleia arasındaki yolu at sırtında 3-4 saate aşabilmişlerdir: Lanckoronski, Pamphylien XII. Bu durum olasılıkla antik dönem ve sonrası için de geçerlidir.

Yukarıda da değinildiği gibi³⁰⁷ Lanckoronski'nin şematik kent planında “m kulesi yakınlarında, şimdiki Tophane bahçesi güneydoğu köşesinde olduğundan bahsedilen yarısı yıkılmış kapı” ile ne kastedilmektedir? Yine Lanckoronski'nin “*Söveler, saçaklık ve kasetli tonoz blokları antik dönemdedir. Üst yapının Orta Çağa ait olup olmadığından emin değilim. Çünkü tonoz taşları, çapı daha büyük yuvarlak bir kemer için yapılmış görünmektedir.*”³⁰⁸ şeklindeki tanımlaması ne ifade etmektedir³⁰⁹? Erten'in “*İskelenin kuzeyindeki un fabrikası önünde güneye bakan nakışlı kapı, 1920'lerde fabrika yapılırken kaldırılmış ve taşları müzeye nakledilmiştir, Evliya'nın dediği bu kapıdır.*”³¹⁰ şeklindeki aktarımında anılan “nakışlı kapı” blokları” nerededir? Henüz o dönemde müzeye nakledilerek korunmaya alınmış bu blokların günümüzde ortadan kalkması ne derece olasıdır, ya da bunların Perge'den getirildikleri ileri sürülen bloklarla ilişkisi var mıdır?

Bu tür sorular çoğaltılabilir; ancak, söz konusu bu kapıların antik dönemde inşa edildikleri ve kasetli kemer bloklarına sahip oldukları varsayıldığında, bu blokların henüz kentsel yaşamını sürdüren Perge'den getirilip, Attaleia'daki yeni bir kapıda kullanılmış olmaları tamamen olasılık dışıdır³¹¹.

Blokların Attaleia'daki bir kapıdan kaynakladığı varsayımı ise başka bir soruyu beraberinde getirir: Kasetleri ve bezemeleri ile, özenli ve anıtsal olabilecek nitelikteki bu tonozlu kapı yapısı nerede konumlanmıştır? Bu soruya yanıt, yine yazılı aktarımlar eşliğinde ve Lanckoronski'nin kent planında aranabilmektedir. Bu plandaki I no.lu kapı, Evliya'nın bahsettiği “*Oda Kapısı*” ve Erten tarafından anılan “*nakışlı kapı*” arasında konum olarak bir benzerlik olup olmadığı bilinmese de, her üç aktarımın da bu açıklıkları “*kemerli kapı*” olarak tanımladığı bir gerçektir. Lanckoronski'nin kent planında II ile numaralandırılan ve *Tophane Kapısı* ile aynı yerde konumlanan bir kapı daha aktarılmaktadır. Erten bu kapının 1884 tarihinde yıkılmış olduğunu belirtir ve Hadrianus adına yapılan ikinci bir kapı olarak yorumlar³¹². Buna Evliyanın bahsettiği “*Liman Kapısı*”da eklenmelidir³¹³. Öte yandan

³⁰⁷ Bkz. s. 6.

³⁰⁸ Lanckoronski, Pamphylien 10.

³⁰⁹ Hirschfeld'e göre antik dönem yapısı olan bu kapıyı, Lanckoronski Ortaçağ'a tarihler ve Hadrianus Takı'nın parçaları ile yapılmış olabileceğini öne sürer: Lanckoronski, Pamphylien 10 dn. 3.

³¹⁰ Erten 1948, 70 dn. 6.

³¹¹ Günümüzde örneğin Antalya Müzesi bahçesi, Kesik Minare avlusu ve Saat Kulesi duvarlarında korunan bloklar yanında Kaleiçi sokaklarında ve konutlarında bulunan birçok nitelikli mimari parça Attaleia'nın İS. 2. yy'da oldukça anıtsal yapılara sahip olduğunu açıkça göstermektedir (Lev. 48, 5. 49). Ayrıca bkz. Moretti, Adriano Res 467 vdd. Res. 16 vdd. Kentin bu yapılarına ilişkin mimari bloklara kısa süre öncesine kadar Kaleiçi sokaklarında yapılan kanalizasyon kazılarında da rastlanmıştır. Kentin özellikle antik dönemde böylesine çok da nitelikli olmayan blokları oldukça uzun bir mesafeden getirip kullanması söz konusu olamaz.

³¹² Erten 1997, 37.

Hadrianus Takı kadar anıtsal olmasa da, Attaleia'nın antik dönemde diğer kentlerle olan bağlantısını sağlayan bir "Kuzey Kapısı"na sahip olması olasılık dışı değildir. Bu kapının da Hadrianus Takı gibi henüz 7. yy. öncesi kısmen tahrip olması, bazı bloklarının önce demir kenetlerle, daha sonra harç bağlantıları ile Hadrianus Takı da dahil olmak üzere diğer bazı yapılarda devşirme olarak kullanılmış olmaları ve tonozların ise 20. yy. başlarına kadar kısmen ayakta kalmış olmaları olasılık dahilindedir. Küçük farklılıklara karşın bu blokların, Perge Hadrianus Takı blokları ile bezelsel, teknik ve işçilik açılarından büyük benzerlik göstermeleri aynı atölyenin eşzamanlı olarak iki kentte de tak inşası gerçekleştirildiği akla gelmektedir.

3.5. Katalog

K1 (Lev. 59, 1)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.37 x 0.46 x 1.155 m.

Blok köşelerde ve kaset üzerindeki kırılmalar dışında bütün olarak ele geçmiştir. Alt yüzeyde 3 kaset yer almaktadır. Kaset araları ve sol kenar boyunca kanal bulunur. Kaset ortaları değişik çiçek motiflerine sahiptir. Üst yüz düzgün bir yüzey içermemektedir. Uzun yan yüzler kenarları boyunca düzeltilmiş orta bölüm kaba bırakılmıştır. Dar yan yüzlerde de aynı işçilik göze çarpar. Bloğun sol yan yüzünde üst yüze açılan birbirinden farklı boyutlara sahip 2 dörtgen oyuk bulunur. Her iki dar yüz kenarında içlerinde demir ve kurşun kalıntısı bulunan kenet yuvaları bulunmaktadır. Bloğun tüm yüzünde yer yer kireç harcı ve içlerinde öğütülmüş seramik bulunan harç bulunmaktadır.

K2 (Lev. 59, 1)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.373 x 0.45 x 1.20 m.

Blok köşelerde, dar yüzdeki ve kaset üzerindeki kırılmalar dışında bütün olarak ele geçmiştir. Alt yüzeyde 3 kaset bulunur. Kaset araları ve sağ kenar boyunca kanal bulunur. Kaset ortaları, arkadaki tahribat nedeniyle gözlenememekle birlikte değişik çiçek motiflerine sahiptir. Üst yüz düzgün bir yüzey içermez. Uzun yan yüzler kenarları boyunca düzeltilmiş, orta bölüm

³¹³ Yazılı kaynaklardan Evliya dışında, liman tarafından kente girişi sağlayan kapılardan söz eden olmadığından antik dönemde liman tarafındaki sur üzerindeki kapıların konumları ya da mimari formları hakkında bilgi

kaba bırakılmıştır. Dar yan yüzlerde de aynı işçilik göze çarpar. Bloğun uzun yan yüzleri boyunca ve yer yer alt yüzdeki kaset çevrelerinde kireç harcına rastlanır.

K3 (Lev. 59, 1)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.38 x 0.495 x 1.21 m.

Blok köşelerde ve özellikle dar yüzde büyük kırılmalara maruz kalmıştır. Alt yüzde 3 kaset bulunur. Kaset araları ve sol kenar boyunca kanal bulunur. Kaset ortaları değişik çiçek motiflerine sahiptir. Üst yüz düzgün bir yüzey içermez. Uzun yan yüzler, kenarları boyunca düzeltilmiş, orta bölüm kaba bırakılmıştır. Yan yüzlerin, diğer bloklardan daha düz bir yüzeye sahip olması daha ince uçlu bir keski ile işlendiğini gösterir. Bloğun ön yüzünde ve yoğun olarak da uzun olan sol yan yüzünde kireç harcı ve içlerinde öğütülmüş seramik bulunan harca rastlanır.

K4 (Lev. 59, 2)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.37 x 0.515 x 1.14 m.

Blok köşelerde ve kaset üzerindeki kırılmalar dışında bütün olarak ele geçmiştir. Alt yüzeyde 3 kaset bulunur. Kaset araları ve sağ kenar boyunca kanal bulunur. 3. kasetteki çiçek motifi gözlenememekle birlikte diğer kaset ortalarındaki motifler birbirinden farklıdır. Üst yüz düzgün bir yüzey içermez. Uzun yan yüzler kenarları boyunca düzeltilmiş, orta bölüm kaba bırakılmıştır. Bloğun sağ yan yüzünde yer yer kireç harcı bulunmaktadır.

K5 (Lev. 59, 2)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.39 x 0.565 x 1.16 m.

Blok köşelerdeki ve kasetler üzerindeki küçük kırılmalar dışında bütün olarak ele geçmiştir. Alt yüzeyde 3 kaset bulunur. Kaset araları ve sağ kenar boyunca kanal bulunur. Bloğun sağ yan yüzünde üst yüze açılan, içinde demir-kurşun kalıntısı bulunan bir oyuk, arkadaki dar yan yüze açılan, kenarında bir miktar demiri üzerinde bulunan bir başka oyuk bulunur. Üst yüz

düzgün bir yüzey içermemektedir. Uzun yan yüzler kenarları boyunca düzeltilmiş, orta bölüm kaba bırakılmıştır. Dar yan yüz de aynı şekilde işlenmiştir.

K6

(Lev. 59, 2)

Kemere ait arkhivoltlu kasetli blok.

Ölçüleri: 0.388 x 0.50 x 1.195 m.

Blok alt yüzde 3 bölüme ayrılmış olup 0.27 m. uzunluğundaki dıştaki bölüm kaset içermemektedir ve tüm taş genişliği boyunca uzanmaktadır. Bölümleri birbirinden ayıran kanal sol yan kenarda da düz bölüme kadar devam eder. Sol uzun yan yüzde biri düz bölüm hizasında ve üst yüze açılan, diğeri ise 2. kaset hizasında ve arka yüze açılan, içlerinde demir kalıntısı bulunan 2 kenet deliği bulunur. Üst yüz ve yan yüzlerde özenli anathyrosis gözlenir. Kemer alını 3 faskialı bir yapı gösterir. Alt faskia 0.07, orta faskia 0.10, üst faskia ise 0.14 m. yüksekliğindedir.

K7

(Lev. 59, 3)

Kemere ait arkhivoltlu kasetli blok.

Ölçüleri: 0.39 x 0.48 x 1.185 m.

Blok köşelerdeki ve kasetlerdeki kırılmalar dışında sağlamdır. Alt yüzeyde bulunan 3 bölümden öndeki taş genişliği boyunca uzanır. İçleri değişik çiçek motifleri ile süslü olan kaset araları ve sağ yan kanal bulunur. Kanal 2. kasetin alt kenarından genişlikle devam eder. Sağ yan yüz, kenarı boyunca düzeltilmiş orta bölüm kaba bırakılmıştır. Konumu nedeniyle sol yan yüz ve üst yüzdeki durum gözlenememektedir. Sağ yan yüzde arka dar yan yüze açılan ve içinde demir kalıntısı bulunan bir kenet yuvası ile taş uzunluğuna paralel ve üst yüze daha yakın olan bir oyuk bulunur. Kemer alını 3 faskialı bir yapı gösterir. Alt faskia 0.07, orta faskia 0.10, üst faskia ise 0.14 m. yüksekliğindedir.

K8

(Lev. 60, 1)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.365 x 0.513 x 1.15 m.

Blok, kasetlerin sol kenarları boyunca görülen kırılma dışında sağlamdır. Üst yüz ve yan yüzler diğer bloklara göre daha düzgün işlenmiştir. Alt yüzeyde 3 kaset bulunur. Kaset araları ve sol yan kenar boyunca kanal bulunur. Kaset içlerine farklı çiçek motifleri işlenmiştir. Üst

yüzde, ön yüzde ve sağ kenarları boyunca gri renkli harç bulunmaktadır. Sol yan kenarda biri ortada bulunan biri de ön yüze açılan ve içinde kireç harcı bulunan iki oyuk vardır. Alt kasetin sol yan kenarında blok yüksekliği boyunca taş genişliği azalmaktadır. Bu kenarda içinde demir kalıntısı bulunan kare bir oyuk bulunur. Diğer bloklardan farklı olarak üst yüzdeki yoğun pembe ve gri renkli harç kalıntıları yanında ön yüze yakın, üzerinde demir kalıntısı bulunan bir kenet yuvası görülebilmektedir.

K9 (Lev. 60, 1)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.392 x 0.472 x 1.17 m.

Bloğun sol yan kenarı, ortadaki iç kasetin arka hizasına kadar kesilmiştir. Aynı şekilde ön ve orta kasetlerin sol yanları ve bloğun sağ köşesi de kırılmalara maruz kalmıştır. Alt yüzeyde 3 kaset bulunur. Diğer bloklardan farklı olarak bloğun sağ yan kenarındaki kanal ön kasete kadar uzanır. Kaset araları ve sol yan boyunca bir kanal daha vardır. Bu kanalın, kırılma nedeniyle gözlenememekle birlikte diğer bloklarda olduğu gibi tüm blok uzunluğu boyunca devam ettiği düşünülmektedir. Kaset içleri farklı çiçek motifleri ile işlenmiştir. Üst yüz düzgün olmayıp yan yüzler kenarları boyunca düzeltilmiş orta bölüm kaba bırakılmıştır. Sağ yan yüzde biri arkaya yakın ve yukarı açılan diğeri ise arkada ve yan yüze açılan, içlerinde demir kenetleri bulunan oyuklar vardır. Sol yan yüzde arka yan yüze açılan bir oyuk daha bulunur. Sağ yan yüzde çok yoğun olarak, kaset yan kenarlarında ve sağ yan silme boyunca gri renkli harç izleri bulunmaktadır. Üst yüzde yoğun olarak kireç harcı ve pembe renkli harç vardır.

K10 (Lev. 60, 1)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.395 x 0.525 x 1.205 m.

Blok köşelerdeki küçük kırılmalar dışında sağlamdır. Alt yüzeyde bulunan 3 kasetin araları ve sağ kenar boyunca kanal yer alır. Her biri farklı çiçek motiflerine sahip olan iç kasetlerden üçüncüsünde işçilik oldukça bozulmuş olup motif çok kabaca işlenmiştir. Üst yüz düzgün olmayıp uzun yan kenarları boyunca düzeltilmiş orta bölüm kaba bırakılmıştır. Sağ yan yüzde, her iki dar yüz kenarında içlerinde az miktarda demir ve kurşun kalıntısı gözlenebilen kenet yuvaları bulunur. Ön yüze açılan kenet yuvasının arka bölümü kare biçiminde derinleştirilmiştir. Blok yaklaşık 0.60 m. uzunluktan sonra üst yüzde bir çıkıntı yaparak

yüzeğe ulaşır. Bu durum, bloğun bu yüzünün yeniden kullanım için kesilmiş olabileceği izlenimi verir. Yan yüzlerde harç izlerine rastlanır.

K11

(Lev. 60, 2)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.357 x 0.565 x 1.162 m.

Blok köşelerdeki küçük kırılmalar dışında oldukça iyi durumda olup rozet etrafındaki çerçeveleri ve işçiliği çok net gözlenebilmektedir. Alt yüzeyde bulunan 3 kasetin rozetleri farklı çiçek motiflerine sahiptir. Kaset araları ve sağ kenar boyunca kanal bulunur. Üst yüz düzgün bir yüzey içermez. Uzun yan yüzler alt kenarları boyunca düzeltilmiş, orta bölüm kaba bırakılmıştır. Sağ kenarı boyunca uzanan silme ön kaset hizasında kesilerek kaset ile hem yüz hale getirilmiştir. Bloğun rozet alanı diğer bloklardan oldukça küçük olup rozetin etrafındaki dışa doğru geniş açı yaparak açılan çerçeveler de diğerlerinden daha geniştir. Bloğun sol uzun kenarında önde ve arkada, kasetlere yakın bölgede kareyi andıran 2 dörtgen oyuk bulunur. Sağ uzun kenarında ise bir tanesi yukarı açılan ortada, diğer ikisi ön ve arka dar yüzlere açılan, içlerinde demir ve kurşun ile harç bulunan kenet yuvaları bulunmaktadır. Ön dar yüze yakın bir bölgede içinde yine demir ve kurşun kalıntısı bulunan ancak tahribat nedeniyle boyutları okunamayan bir oyuk daha vardır. Üst yüzünde çok yoğun kireç harcı ve pembe renkli seramikli harç bulunur.

K12

(Lev. 60, 2)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.398 x 0.57 x 1.20 m.

Blok köşelerdeki kırılmalar dışında bütün olarak ele geçmiştir. Alt yüzeyde bulunan 3 kasetin araları ve sağ kenar boyunca kanal bulunur. Kaset ortaları değişik çiçek motiflerine sahiptir. Üst yüz düzgün bir yüzey içermez. Uzun yan yüzler kenarları boyunca düzeltilmiş orta bölüm kaba bırakılmıştır. Dar yan yüzlerde de aynı işçilik vardır. Bloğun sağ yan yüzünde yukarı açılan birbirinden farklı boyutlara sahip 4 adet dörtgen oyuk bulunur. Her iki dar yüz kenarında ise öne ve arkaya açılan içlerinde demir ve kurşun kalıntısı bulunan kenet yuvaları bulunmaktadır. Bloğun sağ yan kenarı boyunca uzanan kanal üzerinde ve sağ yan yüzündeki dörtgen oyuklarda kireç harcı, sağ yan yüzde de Bizans harcı bulunur. Üst yüzünde de çok yoğun kireç harcı ve seramikli harç vardır.

K13

(Lev. 60, 3)

Kemere ait arkhivoltlu kasetli blok.

Ölçüleri: 0.40 x 0.49 x 1.22 m.

Blok alt yüzde 3 bölüme ayrılmış olup 0.26 m. uzunluğundaki dıştaki bölüm kaset içermemektedir ve tüm taş genişliği boyunca uzanmaktadır. Bölümleri birbirinden ayıran kanal sağ yan kenarda da düz bölüme kadar devam eder. Sağ uzun kenarın 2. kaset hizasında büyük bir kırık ve arka kenara açılan dikdörtgen bir oyuk bulunur. Kısmen düzlenmiş olan üst yüzde yoğun olarak pembe ve gri renkli harç kalıntısına rastlanır. Uzun yan yüzlerde anathrosis gözlenir. 3 faskialı yapı gösteren kemer altında alt faskia 0.07 m, orta faskia 0.105 m, üst faskia ise 0.135 m. yüksekliğindedir.

K14

(Lev. 61, 1)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.41 x 0.465 x 0.69 m.

Dikey olarak kesilmiş olan blok, alt yüzeyde 2 bölüme ayrılmıştır. Taş genişliği boyunca uzanan bölüm kaset içermez. 2 bölüm birbirinden kanal ile ayrılmıştır. Sol yan boyunca kanal devam eder. Üst yüz oldukça düzgün olmakla birlikte yan yüzlerin ortaları kaba bırakılmış ve yan kenarları daha ince işlenmiştir. Sol yan kenarda biri ön yan yüze açılan 3 adet oyuk bulunur. Harç izine rastlanmaz. Bloğun sağ yan kenarı da üst yüze doğru kesilerek genişliği azaltılmıştır.

K15

(Lev. 61, 1)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.37 x 0.535 x 0.74 m.

Dikey olarak kesilmiş olan blok alt yüzeyde farklı çiçek motifleri ile süslenmiş 2 kaset içerir. Kaset araları bir kanal ile ayrılmış olup diğer bloklardan farklı olarak kasetlerin her iki yanında da kanal bulunur. Üst yüz kırılmalar nedeniyle oldukça bozuktur. Yan yüzler yine kenarları boyunca düzeltilmiş olup orta bölümleri daha kaba bırakılmıştır. Her iki uzun kenarda da yan yüze açılan ve sağdakinde kurşun kalıntısı bulunan 2 kenet yuvası vardır. Sağ yan yüzde kenet yuvasının alt tarafında kare bir oyuk daha bulunur. Üst yüzde kireç harcına rastlanır.

K16

(Lev. 61, 1)

Kemere ait arkhivoltlu kasetli blok.

Ölçüleri: 0.365 x 0.495 x 0.82 m.

Dikey olarak kesilmiş olan blok alt yüzeyde 2 bölüm içerir. Dıştaki bölüm kaset içermez ve taş genişliği boyunca uzanır. Bu bölüm, çiçek motifi olan alttaki kasetten bir kanal ile ayrılır. Bu silme kasetin iki yanı boyunca devam eder. Sol yan yüzde kaset ile aynı hizada ve orta bölümde bir oyuk, sağ yan yüzde de yine kaset ile aynı hizada ve orta bölümde üzerinde demir bulunan ve arka dar yüze açılan kenet yuvası bulunur. Uzun yan yüzler, kenarları boyunca düzeltilmiş, ortaları kaba bırakılmıştır. Köşelerde ve inci boncuk dizisinde tahribat vardır. 3 faskialı yapı gösteren kemer altında alt faskia 0.075 m, orta faskia 0.10 m, üst faskia ise 0.12 m. yüksekliğindedir.

K17

(Lev. 61, 1)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.385 x 0.585 x 0.795 m.

Köşelerdeki küçük kırılmalar dışında oldukça sağlam olan bloğun üst yüzü düzgün bir yüzey içermez ve yoğun olarak kireç harcı taşır. Alt yüzeyde değişik çiçek motifleri içeren 2 kaset bulunur. Kasetler arasında ve 2. kasetin alt kenarında bulunan kanal yan kenarda devam etmez. Konumu nedeniyle uzun yan yüzlerden yalnızca biri gözlenebilmektedir. Kenarları düzgün işlenmiş, ortası kaba bırakılmış olan uzun yan yüzün her iki yanında dar yüzlere açılan ve 2. kaset hizasındaki demiri üzerinde bulunan 2 kenet yuvası bulunur.

K18

(Lev. 61, 2)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.245 x 0.575 x 0.75 m.

Bloğun alt yüzünde içleri farklı çiçek motifleri olan 2 kaset bulunur. Kasetler birbirinden bir kanal ile ayrılır. Kaset yanlarında herhangi bir silme gözlenemez. Blok ön genişliği diğer bloklardan oldukça dardır. Sonradan kullanım amacı ile yan yüzlerden taş genişliği azaltılmış olabilir. Herhangi bir kenet yuvası ya da oyuk izine rastlanmaz.

K19

(Lev. 61, 2)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.34 x 0.525 x 0.73 m.

Blok alt yüzde 2 kaset içerir. Kasetler arasında bulunan kanal bloğun toprağa bakan uzun yan yüzü boyunca devam eder. Bloğun 1. kasetinin alt kenarından başlayarak üst yüzüne doğru bir kırılma olmuştur. Üst yüz düzgün bir yüzey içermeyip yukarı bakan uzun yan yüz boyunca da herhangi bir kenet yuvası ya da oyuk gözlenmemektedir.

K20

(Lev. 61, 3)

Kemere ait arkhivoltlu kasetli blok.

Ölçüleri: 0.37 x 0.445 x 0.83 m.

Üst yüzü düzgün bir yüzey içermeyen bloğun alt yüzünde 2 bölüm vardır. İlk bölüm kaset içermez ve taş genişliği boyunca uzanır. 2. bölüm kasetli olup içinde çiçek motifi bulunur. 2 bölüm arasında, kasetin sol yanı ve alt kenarı boyunca bir kanal bulunur. Kemer alını 3 faskialı olup alt faskia 0.078 m, orta faskia 0.10 m. ve üst faskia 0.12 m. yüksekliğindedir.

K21

(Lev. 61, 3)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.37 x 0.44 x 0.765 m.

Üst yüzey kırılmalar nedeniyle oldukça bozuktur. Blok köşelerdeki kırılma dışında dikey olarak kesilmiştir. Alt yüzeyde içlerinde değişik çiçek motifleri bulunan 2 kaset vardır. Kasetler arası ve sol yan boyunca bir kanal bulunur. Sağ yan yüz, sol yan yüze göre daha kaba bırakılmıştır. Sol yan yüzde ön yüze yakın, içinde kireç harcı bulunan kare bir oyuk gözlenebilmektedir.

K22

(Lev. 61, 3)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.39 x 0.52 x 0.74 m.

Bloğun alt yüzünde ve köşelerinde kırılmalar oldukça fazladır. Üst yüz düzgün bir yüzey içermez ve bu yüzde kireç harcına rastlanır. Alt yüzünde kırılma nedeniyle yalnızca 1 kaset bulunur. Yan yüzler kenarları boyunca düzeltilmiş, orta bölüm kaba bırakılmıştır. Sağ yan

yüzde kasetin arka hizasında dar yan yüze açılan bir kenet yuvası, öteki dar yüze yakın kısmında ise küçük bir dikdörtgen oyuk bulunur.

K23 (Lev. 61, 3)

Kemere ait arkhivoltlu kasetli blok.

Ölçüleri: 0.335 x 0.36 x 1.00 m.

Blok oldukça müdahale görmüş olup alt yüzde 2 kaset ve ilk kaset hizasında yan yüze açılan dikdörtgen bir oyuk bulunur. Alt yüzün ön kısmında uzunca bir boşluk ve inci dizisi izinden bloğun orijinal halinde arkhivoltlu olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yan yüzde kasetsiz bölüm hizasında 0.14 m. yüksekliğinde, 0.07 m. dışa çıkıntılı profiller vardır. Kasetin bulunduğu kısa kenar eğimli olarak kesilmiş ve yüzeyi anathyrosisli duruma getirilmiştir. Kasetler üzerinde gri renkli harç görülür.

K24 (Lev. 62, 1)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.415 x 0.40 x 0.66 m.

Blok dikey olarak kesilmiş olup kasetin yan kenarına kadar gelmiş olan bu kesik yüzey oldukça düzlenmiştir. Bloğun üst yüzünün de oldukça düzgün işlenmiş olması devşirme olarak kullanılmış olduğu düşüncesini destekler. Bloğun görülebilen kaset araları ve sağ yan boyunca bir kanal bulunur. Bloğun sol uzun kenarı konumu nedeniyle okunamamaktadır. Sağ uzun kenarında bloğun alt yüzüne daha yakın kısmında bir oyuk bulunur. Herhangi bir harç izi yoktur.

K25 (Lev. 62, 1)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.38 x 0.465 x 0.68 m.

Dikey olarak kesilmiş olan blok alt yüzde 2 bölüme ayrılmıştır. Dıştaki bölüm kaset içermemektedir. Kemer alnının kesilmiş olduğu taşın alt kenarından 0.045 m. yükseklikte bulunan alt faskiadaki inci-boncuk dizisi izinden de anlaşılmaktadır. Ön bölüm ile kaset arasında ve sağ yanda kanal bulunur. Bloğun sol yan kenarı boyunca herhangi bir oyuk bulunmaz, sağ yan kenarında ise bir kenet yuvası görülmektedir.

K26

(Lev. 62, 1)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.395 x 0.52 x 0.425 m.

Blok dikey olarak kesilmiş olup alt yüzeyde yalnızca bir kaset kalmıştır. Kırılmalar nedeniyle 2. kasetin kenar parçası görülebilmektedir. Kaset aralarında bulunan kanal, sağ yan tarafta da devam eder. Sağ yan kenarında dörtgen bir oyuk bulunur. Oyuğun arka kısmı taşıma amaçlı olarak daha derin tutulmuştur. Ön kısmında kireç harcı kalıntıları bulunur. Sol yan kenarda demir, kurşun kalıntısı bulunmaktadır.

K27

(Lev. 62, 1)

Kemere ait arkhivoltlu kasetli blok.

Ölçüleri: 0.40 x 0.575 x 0.73 m.

Blok alt yüzeyde 2 bölüm içerir. İlk bölüm kaset içermez ve taş genişliği boyunca uzanır. Alttaki kaset ile aralarında bir kanal bulunur. Kanal kasetin sağ yan kenarı boyunca devam eder. Kemer almı 3 faskialı bir yapı gösterir. Alt faskia 0.065 m, orta faskia 0.105 m, üst faskia ise 0.135 m. yüksekliğindedir.

K28

(Lev. 62, 2)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.385 x 0.46 x 0.535 m.

Dikey olarak kesilmiş olan blok alt yüzeyde 2 bölüm içerir. İlk bölüm tüm taş genişliği boyunca uzanır. Alttaki kaset ile bu bölüm arasında bulunan kanal, kasetin sağ tarafı boyunca devam eder. Bloğun üst yüzeyi düzgün olmayıp yer yer kireç harcı izine rastlanır. Bloğun sağ yan kenarında içinde demir kalıntısı bulunan ve dar yan yüzlere açılan 2 adet dörtgen oyuk bulunmaktadır.

K29

(Lev. 62, 2)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.395 x 0.515 x 0.78 m.

Blok kesilmiş olup alt yüzeyde 2 adet kaset içerir. Kaset aralarında bulunan kanal kasetlerin sağ tarafı boyunca devam eder. 1. kasetin üst kenarı boyunca da silme dönmektedir. Bloğun

sağ yan yüzünde 2. kaset hizasına gelen kısmında blok üst yüzeyine doğru taş genişliğini küçülten bir kesik bulunur. Bloğun sağ uzun kenarında içinde demir kalıntısı bulunan, yan yüze açılan kenet yuvası bulunur. Bu kenarın orta kısımlarında bir taşıma yuvası yer alır. Kenet yuvasının tam karşı aksında diğer dar yan kenara açılan bir kenet yuvasının da varlığı kesik ve kırılmalara rağmen demir kalıntısı ile birlikte görülebilmektedir.

K30

(Lev. 62, 2)

Kemere ait arkhivoltlu kasetli blok.

Ölçüleri: 0.43 x 0.355 x 0.85 m.

Blok yatay olarak kesilmiştir. Kemer alnından yalnızca palmet, yumurta-ok dizisi ile hemen altındaki inci-boncuk dizisi gözlenebilmektedir. Alt faskianın tamamı ile orta faskianın bir kısmı kesilme nedeniyle yok olmuştur ancak yine de orta faskianın inci-boncuk dizisi mevcuttur.

K31

(Lev. 62, 3)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.265 x 0.515 x 0.40 m.

Alt yüzde, bir kenarında kanal bulunan tek bir kaseti kalmış olan bloğun üst yüzü ve yan yüzleri düzlenmiş ve anathyrosisli yüzeyler oluşturulmuştur. Bloğun kanal tarafındaki yan yüzünde kasete bakan kenarı yay şeklinde yuvarlatılmış kare bir oyuk bulunur. Bloğun kasetli yüzünde kanal tarafındaki genişlik, kasetin karşı kenarındaki genişlikten daha azdır ve blok bu hali ile kasetli yüzü alın olan bir kemer bloğuna benzer.

K32

(Lev. 63, 1)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.31 x 0.53 x 0.44 m.

Dikey olarak kesilmiş olan bloğun alt yüzünde bir kaset ve kasetin bir kenarındaki kanaldan sonra bir tarafta 0.08, diğer tarafta 0.06 m. derinliği kalacak şekilde kesilmiş olan bir başka kasetin yan kenarı bulunur. Kasetin yan kenarlarından sağdaki 0.04 m. kalacak kadar kesilmiştir ve diğer kenarda da kanal gözlenmez. Kısa yan kenarlar ve üst yüz özenli anathyrosise sahiptir. Harç izi yoktur.

K33

(Lev. 63, 2)

Kemere ait arkhivoltlu kasetli blok.

Ölçüleri: 0.36 x 0.51 x 0.81 m.

Dikey olarak kesilmiş olan bloğun alt yüzünde 0.27 m. uzunluğunda, taş genişliği boyunca uzanan düz bölümden sonra bir kaset bulunur. Kaset ile düz bölüm arasında ve sağ kenar boyunca kanal vardır. Sağ uzun yan yüzde kanal hizasında açılmış beşgen bir oyuk, sol yan yüzde ise arka yüze açılan uçları derinleştirilmiş iki adet kenet deliği ve düz bölüm hizasında üst yüze yakın bir adet dikdörtgen oyuk açılmıştır. Üst yüzünde yoğun olarak pembe ve beyaz renkte harç kalıntısı vardır. Kemer alını 3 faskialı bir yapı gösterir. Alt faskia 0.07 m, orta faskia 0.105 m, üst faskia ise 0.135 m. yüksekliğindedir.

K34

(Lev. 63, 3)

Kemere ait arkhivoltlu kasetli blok.

Ölçüleri: 0.38 x 0.46 x 0.69 m.

Blok dikey olarak kesilmiş olduğundan alt yüzde 2 bölüm bulunur. 0.26 m. uzunluğundaki düz bölüm blok genişliği boyunca uzanır. Kaset içi çiçek motifi ile süslüdür. Bloğun sol kenarı boyunca uzanan kanal kasetin üç kenarı boyunca devam eder. Sağ uzun yan yüzde kanal hizasında kare bir oyuk, sol uzun yan yüzde ise arka yüze açılan bir başka dikdörtgen oyuk bulunur. Üst yüzü bloğun konumu nedeniyle gözlenemez. Kemer alını 3 faskialı bir yapı gösterir. Alt faskia 0.07 m, orta faskia 0.105 m, üst faskia ise 0.14 m. yüksekliğindedir.

K35

(Lev. 64, 1)

Kemere ait blok.

Ölçüleri: 0.46 x 0.465 x 0.78 m.

Kemer blokları ile aynı malzeme özelliği ve işçiliği gösteren blok, dikdörtgen prizma formundadır. Gözlenebilen uzun yan yüzlerden birinde, kısa yan yüze yakın ve diğer uzun yüze açılan, 0.18x0.03 m. ölçülerinde, üzerinde bir miktar demir kalıntısı olan birinci kenet, yine aynı yüzde karşı kısa yan yüze açılan ve içinde kurşun kalıntısı olan ikinci kenet deliği bulunur. Gözlenebilen uzun yan yüzlerin kesiştiği kenarda birinci kenet deliği hizasında, içi gri renkli harç dolu derince bir oyuk vardır.

K36

(Lev. 64, 2)

Kemere ait arkhivoltlu kasetli blok.

Ölçüleri: 0.38 x 0.41 x 0.665 m.

Blok dikey olarak kesilmiştir ve 0.40 m. derinlikten sonra alt yüzünden 0.11 m. yükseklikteki kısmı kesilerek alınmıştır. Uzun yan yüzden bakıldığında L formuna benzer. Bloğun arkhivoltlu olduğu, taş genişliği boyunca uzanan düz bölümden anlaşılır. Bu bölüm 0.22 m. yükseklikten sonra 0.02 m. girinti yaparak 0.18 m. derinliğe kadar devam eder ve yine 0.11 m. girinti yaparak blok derinliğine ulaşır. Bloğun uzun yan yüzünün yüksekliği azalan bu kısmında 0.12 m. yükseklik ve 0.03 m. derinlikte, içinde az miktarda demir kalıntısı olan bir kenet deliği alt yüze doğru açılır. Gözlenebilen yan yüz ve üst yüz özenli anathyrosise sahiptir ve gri renkli harç izine rastlanır.

K37

(Lev. 64, 3)

Kemere ait arkhivoltlu kasetli blok.

Ölçüleri: x 0.425 x 0.68 m.

Kesilme sonucu alt yüzünde tek kaset kalmış olan bloğun kasetsiz bölümü 0.235 m. derinliğindedir ve taş genişliği boyunca devam eder. Bu bölüm ile kaset arasında bulunan kanal sağ kenar boyunca ve kasetin karşı kenarı boyunca devam eder. Üst yüzün, kasetsiz bölüm hizasından alt yüze doğru 0.17 m. yüksekliğindeki kısmı yontulduğundan blok, uzun yan yüzden bakıldığında L formuna benzer. Gözlenebilen uzun yüzü ile kısa yan yüzler özenli bir şekilde düzlenmiştir.

K38

(Lev. 65, 1)

Kemere ait arkhivoltlu kasetli blok.

Ölçüleri: x 0.475 x 0.40 m.

Dikey olarak kesilmiş olan bloğun alt yüzünde 0.27 m. derinliğindeki taş genişliği boyunca uzanan düz bölüm ile kasetin yan kenarı ve iki bölüm arasındaki kanal gözlenebilmektedir. Sol yan yüzde düz bölümün orta hizasında ve bölümden 0.13 m. uzakta 0.035x0.035 m. ölçülerinde bir oyuk bulunur. Kemer alını 3 faskialı bir yapı gösterir. Alt faskia 0.06 m, orta faskia 0.10 m, üst faskia ise 0.14 m. yüksekliğindedir.

K39

(Lev. 65, 2)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.39 x 0.275 x 0.38 m.

Dikey olarak kesilmiş ve arka genişliği ön ile eşitlenmiş olan blok alt yüzünde, kesişen iki yan kenarı kırılmış olan bir kaset içerir. Kasetin sol kenarı boyunca uzanan 0.03 m. genişliğindeki kanal, bloğun ön yüzüne doğru genişleyerek döner ve yarı yükseklikte 0.025 m. genişliğe düşerek üst yüzde sona erer. Bloğun yan yüzleri, ön ve üst yüzü oldukça düzgün kesilmiş ve anathyrosisli yüzey haline getirilmiştir. Üst yüzde açılı duran, dikdörtgen şeklinde bir kenet deliği izi bulunmaktadır.

K40

(Lev. 65, 3)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.34 x 0.45 x 0.38 m.

Bloğun alt yüzünde sağ ve ön kenarı boyunca kanal dolanan tek bir kaset bulunur. Sağ kenarındaki kanal, yan yüzdeki tıraşlama nedeniyle 0.01 m. genişliğe düşmüştür. Bloğun ön yüzü üst yüze doğru eğimli olarak kesilmiş ve üst yüzde derinlik 0.18 m.ye kadar düşmüştür. Her iki yan yüzde de rozet hizasında 0.035x0.035 m. ölçülerinde birer oyuk vardır. Tıraşlanmış tüm yüzlerinde anathyrosis gözlenir. Harç izi yoktur.

K41

(Lev. 65, 4)

Kemere ait kasetli blok.

Ölçüleri: 0.38 x 0.48 x 0.715 m.

Alt yüzünde, sağ kenarı boyunca kanal olan tek kaset bulunan bloğun yine bu yüzde 0.21 m. yüksekliğinde bir kısmı yontularak uzun yan yüzden bakıldığında L şekline benzer bir forma getirilmiştir. Kasetin yontulmuş kısmına bakan kenarı kırılmıştır. Sağ uzun yan yüzde kasetin arka kenar hizasında 0.04x0.04 m. ölçülerinde bir oyuk bulunur. Sol uzun yan yüzün yontulmuş kısım hizasında, ön yüze yakın demir kalıntısı gözlenir. Bütün yan yüzlerde ve yontulmuş olan yüzeyde anathyrosis gözlenir. Harç izi yoktur.

4. TARİHLEME

Yukarıda da belirtildiği gibi Attaleia ve Perge'deki Hadrianus Takları yazılı veriler ışığında imparatorun ilk gezisi ile ilişkilendirilerek İS. 120 civarına tarihlenirler³¹⁴. Bulgurlu herhangi bir stil incelemesine gitmeden kazıda bulunan yazıtlı heykel kaidelerinin Perge Hadrianus Takı'na ait olduğu düşüncesiyle takın İS. 119-121 yılları arasına inşa edilmiş olması gerektiğini belirtir ve yapıyı Hadrianus'un İS. 122-123 yıllarındaki ilk yolculuğu sırasında Perge'yi ziyaret edeceği beklentisi ile örtüştürür³¹⁵. Bu sonuç, Perge Hadrianus Takı'nın, Hadrianus iktidarının ilk yıllarında, yani kendisinin ilk doğu gezisi öncesinde tamamlandığı, ikinci geziye yönelik mimari veya bezeksel bir eklentinin söz konusu olmadığı anlamına da gelmektedir. Attaleia Hadrianus Takı'nda ise ikinci geziye yönelik olarak üst kat eklenmesi söz konusu edilmiştir³¹⁶.

Antalya'da bulunan kemer bloklarının Perge Hadrianus Takı ile özdeşleştirilmesi, bu blokların da doğrudan Bulgurlu ve Şahin'in önerdikleri tarihe verilmesini gerektirir. Bu blokların "Attaleia Kuzey Kapısı"na aitliklerinde ise, diğer yapı elemanlarının ve tarihsel aktarımların eksikliği nedeniyle bezeklerin stilistik bir analizi gerekmektedir³¹⁷. Blokların, Attaleia Hadrianus Takı'na oranla daha şematik, yüzeysel ve yalın bir yapı gösteren kasetleri ve kaset içi bezemeleri tarihlenmelerinde etkin bir rol oynamamaktadırlar.

Şahin ve Bulgurlu'nun somut dayanağı olmasa da oldukça mantıklı olan bu önerilerine karşın, Başaran ve Karaosmanoğlu stilistik gelişim kapsamında oluşturdukları dizinde Attaleia Hadrianus Takı'nın inşasını 130 civarında düşünürler³¹⁸. Aynı tarih Phaselis Hadrianus Takı için de önerilir³¹⁹. Bu sonuç Attaleia Hadrianus Takı'nın yapımını imparatorun ikinci gezisi ile bağlantılı kılar ve bu öneri Perge Hadrianus Takı'nın da tarihlenmesini etkiler.

Perge ve Yivli Minare Camisi avlusunda korunan bu bloklardaki bezemelerin, Attaleia Hadrianus Takı'nın kendi içinde bezeksel ve stilistik bütünlük gösteren arkhitrav ve arkhivolt bezemeleri ile karşılaştırılması ise tamamen farklı bir görüntü ortaya koyar. Attaleia Hadrianus Takı çok daha özenli olup, bezeklerinde yüzeysellik göze çarpar. Stilistik dizinde bezeklerin tekil elemanları arasının derinleşip genişlemesi, bezeklerin yana açılmalarının geç

³¹⁴ Bulgurlu, Perge 196; Şahin, Perge 117 vdd.

³¹⁵ Bulgurlu, Perge 196.

³¹⁶ Şahin, Perge 146 dn. 105. 108.

³¹⁷ Perge'deki blokların stilistik bir analizi, yazılı verilerle önerilen tarihlemeyle daha kesin kılabilirdi.

³¹⁸ Başaran, Lotus-Palmet 71; Karaosmanoğlu, Yumurta Dizisi 42.

³¹⁹ Karaosmanoğlu, Yumurta Dizisi 41 vd. Lev. 22a.

özellikler olarak değerlendirilmeleri³²⁰ Perge Hadrianus Takı'nın ve Yivli Minare Camisi avlusundaki blokların daha geç bir döneme verilmesini gerektirmektedir. Attaleia Hadrianus Takı'nın sima blokları da dahil, açık ya da kapalı tüm palmetlerinde izlenen "ortadaki üç yaprağın ortak kökten çıkması" olgusu Perge ve Yivli Minare Camisi avlusundaki bazı bloklarda yalnızca açık palmetlerinde izlenmektedir ve bu Erken Hadrian döneminin bir özelliği olarak vurgulanır³²¹. Diğer bloklarda palmet yaprakları birbirinden, yumurtalar da çanaklardan derin oygular ile ayrılmış ve barok etki oluşturulmuş, ki bu yapı Geç Hadrianus Dönemi'nde kendini gösterdiği, Antoninler Dönemi'nin sonlarına doğru giderek arttığı düşünülür³²². Bu olgu, altları matkap ile oyulan inci-boncuk dizisinin zeminden çözülmesinde de geçerlidir. Karaosmanoğlu'nun dizini göz önüne alındığında Attaleia Hadrianus Takı'nda yuvarlak verilen yumurtalar, bu bloklarda sivrilmiş, çanakları yumurtaya koştur olmayıp yanlara doğru açılmıştır ve bu Geç Hadrianus dönemi yapılarını anımsatmaktadır³²³. Yivli Minare Camisi avlusundaki bloklarda izlenemeyen, Perge'de ise yalnızca bir blokta karşımıza çıkan mızrak uçlarının yumurta kabukları ile sicim inceliğinde bir bağlantı göstermeleri Attaleia Hadrianus Takı'nda gelenekseldir ve bu da yapının stilistik olarak imparatorun ikinci yolculuğu civarına tarihlenmesinde etken olur³²⁴.

Perge ve Yivli Minare Camisi avlusunda korunan blokların boyut ve bezek açılarından birbirlerine oldukça benzer olmalarına karşın bezeklerin verilisinde farklılıklar gösterdikleri yukarıda vurgulanmıştı. Antalya'daki bloklarda izlenen palmetler daha basık ve esnek yapıya sahipken, Perge'deki palmetlerin dikleşmiş oldukları, palmet yapraklarının birbirinden, derin oygular ile ayrıldıkları ve özellikle açık palmetlerin inceleretli yapılarını yitirdikleri gözden kaçmamaktadır. Perge'deki palmetlerin alt yapraklarında izlenen matkap delikleri Antalya'daki arkivolt bloklarının biri dışında karşımıza çıkmamaktadır. Bu fark yumurta dizilerinde de izlenebilmekte olup, Attaleia'daki blokların genelde daha yuvarlak, Perge'dekilerin ise dikleşmiş yumurtalara ve çanaklara sahip olduğu görülmüştür. Her iki kentteki yapı ve bloklarda izlenen; yumurta çanağının altına iki inci, mızrak ucuna ya da iki çanak arasına bir uzun boncuk gelecek şekilde düzenli bir dizilim gösteren inci-boncuk dizisi Lykia-Pamphylia türü olarak adlandırılır ve yaklaşık İS. 130'dan sonrasına verilir³²⁵.

³²⁰ Başaran, Lotus-Palmet 73 vd.

³²¹ Başaran, Lotus-Palmet 39. 59 vd. (İS. 125) Bu tür işçilik, Perge Hadrianus Takı'nın in situ konumdaki tonoz üzenge bloklarının tüm palmetlerinde de görülmektedir: Bulgurlu, Perge Lev. 275 vdd.

³²² Karaosmanoğlu, Yumurta Dizisi 60.

³²³ Karaosmanoğlu, Yumurta Dizisi 44.

³²⁴ Karaosmanoğlu'na göre çanak aralarında yer alan şerit görüntümlü, düz yüzeyli ok uçlarının yanlara birer ipçikle bağlanması Geç Hadrian Dönemi'nden kalma bir uygulamadır: Karaosmanoğlu, Yumurta Dizisi 42. 45.

³²⁵ Karaosmanoğlu, Yumurta Dizisi 57.

Attaleia Hadrianus Takı bezemelerinde izlenen üçlü grup halindeki palmet bezemeleri aynı şablon içinde Erken Hadrianus dönemine verilen Aizanoi Zeus Tapınağı'nda karşımıza çıkarken³²⁶, Perge ve Yivli Minare Camisi avlusundaki palmet bezemeleri ise Geç Hadrianus dönemine verilen Aizanoi Hamam Gymnasiumu'nda görülür³²⁷.

Özetle; Attaleia ve Perge'deki Hadrianus Takları ve Yivli Minare Camisi avlusundaki bloklara ilişkin yukarıda sunulan kısa değerlendirme, günümüzde üç farklı konumdaki blokların içerdiği bezeklerin birbirlerinden farklı stil ve işçiliklere sahip olduklarını; Perge ve Yivli Minare Camisi avlusundaki blokların küçük farklılıklara rağmen yakın özellikler gösterdiklerini, ancak Attaleia Hadrianus Takı'ndan oldukça ayrıldıklarını ortaya koymaktadır. Şahin ve Bulgurlu'nun her iki kentteki yapıyı imparatorun ilk gezisi ile ilişkilendirmeleri oldukça mantıklı olmasına karşın, Başaran ve Karaosmanoğlu'nun stilistik gelişim kapsamında oluşturduğu dizine göre Attaleia Hadrianus Takı imparatorun ikinci gezisi ile ilişkilendirilerek Orta Hadrianus Dönemine, Perge Hadrianus Takı ve Yivli Minare Camisi avlusundaki bloklar ise bu stilistik gelişim içinde daha geç bir tarihe, Geç Hadrianus-Erken Antoninler Dönemi'ne verilmelidir.

Söz konusu yapılar ve blokların tarihsel ve stilistik açıdan 10 yıl farkla irdelenmesi, her iki kentteki tekil blokların da diğerlerinden farklı bezek işlenişi göstermeleri şaşırtıcı değildir. Perge'de bulunan bloklardaki palmet, yumurta ve inci-boncuk dizilerinin, yine Bulgurlu tarafından Perge Hadrianus Takı'nın tonozlarını taşıyan üzengi blokları olarak yorumlanan ve günümüzde Antalya Müzesi bahçesinde korunan iki bloğun bezemeleri ile büyük fark içermeleri de dikkat çekicidir³²⁸. Karaosmanoğlu ve Başaran'ın yaptıkları stilistik araştırmalar aynı ya da çağdaş yapılarda dahi farklı bezek işlenişi ile karşılaşılabildiğini³²⁹, kesin zaman sınırlamasının 10 yıllık süre içinde oldukça zor olduğunu göstermektedir³³⁰. Burada vurgulanması gereken bezeklerin stilleri yanında nitelikleri de olmalıdır. Attaleia Hadrianus Takı'nın arkhitrav ve tonoz kasetlerinin bezemeleri Perge Hadrianus Takı'ndaki ve Yivli Minare Camisi avlusundaki bloklara oranla çok daha özenli ve nitelikli olup, 10 yıl farkla inşa

³²⁶ Başaran, Lotus-Palmet 48 Lev. 8a.

³²⁷ Başaran, Lotus-Palmet 63 Lev. 10d. Naumann'a göre ise (Naumann, age. 36) bu bezemeler Hadrianus sonrası olmalıdır.

³²⁸ Bulgurlu, Perge Lev. 278 vd. Antalya Müzesi bahçesinde korunan bu bloklarla takta in situ konumda olan üzengi bloklarının palmet işlenişleri birbirlerinden farklıdır. Perge'deki bloklarda tüm palmetlerin ortadaki üç yaprağı aynı kökten çıkarken, müze bahçesindeki blokların açık palmetlerinin yaprakları bağımsız verilmişlerdir.

³²⁹ Örneğin 120-130 yılları arasına tarihlenen Ephesos Hadrianus Tapınağı'ndaki arkhitrav blokları farklı stilde bezemeler içermektedirler. Başaran, Lotus-Palmet 41 Lev. 9b-c.

edilmiş olsalar dahi farklı atölyelerin ürünü olmalıdırlar. Başaran'a göre, palmetlerdeki Bergama ve Ephesos atölyelerinde ortaya çıkmış üçlü düzenleme, İon etkisi olarak Attaleia Hadrianus Takı'na yansımıştır. Yapıya ait Korinth başlıklarının Batı Anadolu'daki yoğunluğu da göz önüne alındığında Attaleia Hadrianus Takı'nın İonyalı bir atölye tarafından inşa edildiği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Yivli Minare Camisi avlusundaki blokların Perge Hadrianus Takı'na aitlikleri göz önüne getirilse dahi bu blokların oluşmasında farklı ve yerel ustaların etkin oldukları göz önünde tutulmalıdır.

Sonuç olarak; Attaleia ve Perge'deki tak inşalarının Hadrianus'un ilk gezisine yönelik girişimler olduğu ve Attaleia'daki tak yapımının henüz gezi öncesi tamamlandığı düşünülmelidir. Farklı işçiliklerin karşımıza çıktığı Perge'deki tak ise bu dönemde henüz yarım kalmış³³¹, yapımına 120'li yıllarda devam edilmiş ve Hadrianus'un ikinci gezisi öncesi tamamlanmış olmalıdır. Yivli Minare Camisi avlusundaki blokların ise Attaleia'da ikinci bir anıtsal kapıya ait olmaları ve bu kapının da Hadrianus'un ikinci gezisine yönelik inşa edildiği de olasıdır.

³³⁰ İon atölyesinin nitelikli bezeklerine sahip olmasına karşın Ephesos'taki Hadrianus Takı'nın tarihlenmesinde dahi aynı kaygılar belirtilmiş olup yapı, imparatorun her iki gezisi ile ilişkilendirilerek İS. 113/114 ve 127/128 tarihleri arasına verilmiştir: Thür, Ephesos 134.

³³¹ Takın alt katın tonozlarını taşıyan üzengi taşlarındaki lesbos kymationları yarım işçilik göstermektedirler.

5. SONUÇ

Kesintisiz ve hızlı kentleşmenin beraberinde getirdiği olumsuzluklar ve bir dönem idarecilerinin bilinçsiz yaklaşımları geçtiğimiz yüzyıl başlarına kadar büyük ölçüde ayakta olan Attaleia surlarının, dolayısıyla kent kapılarının biri dışında ortadan kalkmalarına neden olmuştur. Bu çalışmada, kentin yalın kapıları yanında Hadrianus Kapısı dışında varlığı bilinen diğer anıtsal kapıları sınırlı veriler ışığında saptanmaya çalışılmıştır.

Kentin tarihsel simgelerinden ve nadir korunan antik değerlerinden biri olan Hadrianus Takı bugüne kadar bilimsel kitaplardan çok popüler yayınlara konu edilmiş, oluşum süreci kent surları ve kuleler ile ele alınmamıştır. Henüz Erken Bizans döneminde stratejik nedenlerle, yalın bloklar yanında çok sayıda bezemeli, profilli ve yazıtlı bloklar ile sütun parçaları içeren bir duvarla kapatılan yapı 19 yy. sonlarında kısmen, 1958-1960 yıllarında ise onarım ve eklemelerle özgünlüğünü büyük ölçüde koruyan günümüzdeki görüntüsüne kavuşturulmuştur. 19. yy. başında yapıyı ancak dürbün yardımıyla gözlemleyebilen Beaufort, yapının üzerinde yükselen duvardaki bazı mimari parçaların ve bir yazıtın ikinci bir kata ait olabileceğini düşünmüş, bu görüşün günümüze kadar kabul edilmesine neden olmuştur. Yapının izlenebildiği eski fotoğraflar, yapı üzerindeki verilerin arkeolojik, statik ve teknik değerlendirmeleri bu aktarımın bir yanığı olduğunu ortaya koymuştur. Beaufort'un gördüğü yazıtlı bloklar ve sütun gövdeleri yanında günümüzde halen yapı üzerinde bulunan postamentlerin bir zamanlar kenti çevreleyen sur sisteminin pek çok bölümünde de rastlanılabilen devşirme bloklar olduğu saptanmıştır.

Günümüzde Yivli Minare Camisi avlusunda bulunan ve Perge Hadrianus Takı'na ait olduğu savlanan bir grup kemer bloğu ayrıntılıca ele alınmış, bunların Attaleia'nın hep anılan diğer anıtsal kapılarından birine ait olabilecekleri olasılığı gündeme getirilmiştir. Günümüze kadar genellikle Perge'deki Hadrianus takına ait olabileceği düşünülen bu blokların bu olasılık göz önünde tutulduğunda, kente bilinmeyen bir nedenle, ancak 20. yy. başlarında eser toplamak amacı ile değil, henüz erken Bizans döneminde getirilmiş olması gerektiği ileri sürülmüştür, bu da bu blokların aslında Attaleia'nın olası bir Kuzey Kapısı'na ait olma olasılığını daha da arttırmıştır.

LEVHALAR LİSTESİ

- Lev. 1, 1. Lanckoronski şematik kent planı (Lanckoronski, Pamphylien Res. 4)
2. 1902 yılında Orta Kapı (AKMED KP IV 21)
- Lev. 2 Kaleiçi yerleşim planında olası aks sistemi
- Lev. 3 Hadrianus Takı genel görünüş
- Lev. 4 Hadrianus Takı ve kuleler
- Lev. 5 Hadrianus Takı zemin döşeme planı
- Lev. 6, 1. Kuzeydoğu köşe yarı yüksekliğe kadar orijinal postament
2. Kuzeybatı köşe orijinal postament
3. I. tonoz sağ ayak postamenti
- Lev. 7, 1. Orijinal postament üst profili
2. Kuzeydoğu köşe postamenti doğu yüzü
3. Kuzeydoğu köşe postamenti profilli iç ve yan yüzleri
4. Kuzeybatı köşe orijinal plinthos ve sütun kaidesi
- Lev. 8, 1. Kuzeybatı köşe orijinal kompozit başlık
2. Güneybatı köşe orijinal kompozit başlık
- Lev. 9, 1. I. arkhitrav dış sırası alt yüz köşe rozetleri
2. II. arkhitrav dış sırası alt yüz köşe rozetleri
3. III. arkhitrav dış sırası alt yüz köşe rozetleri
4. IV. arkhitrav dış sırası alt yüz köşe rozetleri
- Lev. 10, 1. Ön cephe orijinal aslan başı çörtenler
2. Arka cephe yeni aslan başı çörtenler
3. 4. Öne uzanan dişli geison alt yüz yeni rozetler
5. II. tonoz güney yön restorasyonda yapılan kaset
- Lev. 11 Üst döşeme
- Lev. 12 Tak üst yüzey güney kuleden görünüş
- Lev. 13 Tak üst yüzey kuzey kuleden görünüş
- Lev. 14, 1. Güney ayak görünüş
2. Güney ayak üst yüz
3. Kuzey ayak görünüş
4. Kuzey ayak üst yüz
- Lev. 15 Ön cephe-Doğu cephesi (Aktan, Hadrian Kapısı Pf. 10)
- Lev. 16 Arka cephe-Batı cephesi (Aktan, Hadrian Kapısı Pf. 11)
- Lev. 17 I. tonoz 1-1 ve 2-2 kesitleri (Aktan, Hadrian Kapısı Pf. 8 vd.)

- Lev. 18 II. tonoz 1-1 ve 2-2 kesitleri (Aktan, Hadrian Kapısı Pf. 6 vd.)
- Lev. 19 III. tonoz 1-1 ve 2-2 kesitleri (Aktan, Hadrian Kapısı Pf. 4 vd.)
- Lev. 20,
1. Güney ayak kaide üzerindeki girinti
 2. Orta güney ayak kaide üzerindeki girinti
 3. Orta kuzey ayak kaide üzerindeki girinti
 4. Kuzey ayak kaide üzerindeki girinti
 5. I. tonoz kuzey ayak kaide üzerinde kanırtma izleri
 6. III. tonoz üzengi bloklarında daire kesitli çıkıntılar
 7. III. tonozun merkeze bakan ayakta daire kesitli çıkıntılar
- Lev. 21,
1. III. tonoz güney ayak iç yüzünde harç dolu oyuklar
 2. II. tonoz kuzey ayak kaide ve altlık üzerinde dörtgen oyuklar
 3. III. tonoz kuzey ayak altlık üzerinde üçgen oyuklar
 4. Kesme blok kenar çerçeveleri
 5. Antik ve modern bloklar yüzey işçiliği
- Lev. 22,
1. I. tonoz sarmal dallı friz
 2. II. tonoz sarmal dallı friz
 3. III. tonoz sarmal dallı friz
 4. 5. Öne uzanan arkhitrav frizi sarmal dal kompozisyonu
- Lev. 23,
1. Güney arkhitrav soffiti ve detayı
 2. Orta tonoz güney arkhitrav soffiti ve detayı
- Lev. 24,
1. Orta tonoz kuzey arkhitrav soffiti ve detayı
 2. Kuzey arkhitrav soffiti ve detayı
- Lev. 25,
1. Güney konsol yan yüz
 2. Yaprak ve palamutlu düz şerit bezemesi
 3. Orta, güney konsol güney yan yüz
 4. Orta, güney konsol kuzey yan yüz
 5. Orta, güney konsol karşıdan görünüş
 6. Rozetli düz şerit bezemesi
- Lev. 26,
1. Orta, kuzey konsol güney yan yüz
 2. Orta, kuzey konsol kuzey yan yüz
 3. Orta, kuzey konsol karşıdan görünüş
 4. Sarmaşık dallı düz şerit bezemesi
 5. Kuzey konsol güney yan yüz
 6. Arka cephe konsolu güney yan yüz
- Lev. 27,
1. Kemer blokları palmet kuşağı

2. Arkhitrav palmet kuşığı
 3. Sarmal dallı sima palmet kuşığı
 4. Sima palmet kuşığı
 5. Orta tonoz kuzey arkhitravı lotus çiçekli palmet kuşığı
 6. Friz köşe motifi olarak yarım palmet
 7. Arkhitrav ön yüzünde yarım palmet
- Lev. 28,
1. II. tonoz kuzey ayak kemer konsolu bezemesi
 2. III. tonoz kuzey ayak kemer konsolu bezemesi
 3. Farklı detaylardaki üzengi tipi Lesbos kymationu
 4. Bantlı girland kuşığı
 5. Herakles düğümlü girland kuşığı
- Lev. 29,
1. Yaprak uçları kesilmiş palmet
 2. I. tonoz kasetli blok işçiliği
 3. III. tonoz kasetli blok işçiliği
- Lev. 30,
1. Beaufort tarafından hazırlanan ilk kopya (Beaufort, Karamanya 127)
 2. Lanckoronski'de yayınlanmış ve Dürr'den alınan yazıt (Lanckoronski, Pamphylien N4)
 3. Yazıtın S. Şahin tarafından Phaselis yazıtından yola çıkılarak tamamlanmış hali (Şahin, Perge dn. 62)
- Lev. 31,
1. Yazıtın 1885 yılında ulaşılabilen orijinal harfleri (Lanckoronski, Pamphylien N. 5) .
 2. Lanckoronski ve ekibi tarafından tespit edilen bronz harfli yazıtın arkhitrav faskiası üzerindeki taşıma yuvaları (Lanckoronski, Pamphylien Res. 107)
 3. Yazıt harfleri taşıma yuvalarının mevcut durumu
- Lev. 32,
1. I. tonoz 1 no.lu blok üzerindeki Yunanca yazı
 2. II. tonoz 2, 3 ve 4 no.lu bloklar üzerindeki 8 cm. çaplı haçlar
- Lev. 33,
1. II. tonoz 5 no.lu blok üzerindeki haçlar ve ayaklı haç
 2. III. tonoz 6 no.lu blok üzerindeki tarih ve Yunanca yazı
- Lev. 34,
1. III. tonoz 7 no.lu blok üzerindeki Yunanca yazı
 2. III. tonoz 8 no.lu blok üzerindeki Yunanca yazı
 3. III. tonoz 9 no.lu blok üzerindeki Yunanca yazı
- Lev. 35
- Haziran 1882'de F. von Luschan tarafından fotoğraflanan Hadrianus Takı (Suna-İnan Kıraç Vakfı Kaleiçi Müzesi sergisi)
- Lev. 36
- 1882-1884 arası Hadrianus Takı'nın durumu

- Lev. 37 Niemann tarafından 1884 yılının Eylül-Ekim ayında oluşturulan gravür (Lanckoronski, Pamphylien Lev. V)
- Lev. 38 Takın 1900'lü yılların başındaki durumunu gösteren bir kartpostal (AKMED KP I-II 505)
- Lev. 39 Takın 1900'lü yılların başındaki durumunu gösteren bir fotoğraf (AKMED KP IV 19)
- Lev. 40 Takın 1930 sonrası görünüşü (AKMED KP I-II 424)
- Lev. 41, 1. Restorasyon öncesi III. tonoz batı cephesi devşirme blokların görünüşü (Akok, Hadriyan Res. 7. 8)
2. Restorasyon öncesi III. tonoz batı cephesi devşirme blokların görünüşü (AKMED KP I-II 308)
- Lev. 42 Restorasyon sırasında orta tonoz üzerinde orijinal blok kullanımı (Akok, Hadriyan Res. 23 vd.)
- Lev. 43 Üst döşeme devşirme bloklar ve yuva ölçüleri
- Lev. 44, 1. Üst döşeme 1 no.lu blok
2. Üst döşeme 2 no.lu blok
3. Üst döşeme 3 no.lu blok
- Lev. 45, 1. Üst döşeme 4 no.lu blok
2. Üst döşeme 5 no.lu blok
3. Üst döşeme 6 no.lu blok
- Lev. 46 1. Üst döşeme 7 no.lu blok
2. Üst döşeme 8 no.lu blok
3. Üst döşeme 9 no.lu blok
- Lev. 47 1. Güney altlık batı köşesi
2. 3. Üst döşeme güneybatı köşe
- Lev. 48 1. Rozetli kaset bloğu parçası
2. 3. 4. Sarmal dallı friz bloğu parçası
5. Saat Kulesi'nin kuzeybatı duvarındaki arkhitrav bloğu
- Lev. 49 1. Müze bahçesinde duran friz parçası
2. Yivli Minare Camisi avlusu portal güneyindeki arkhitrav parçası
3. 4. Hadrianus Takı doğusunda bulunan bloklar
- Lev. 50 – 51 I. grup
- Lev. 52 II. grup
- Lev. 53 III. grup
- Lev. 54 - 55 IV. grup

Lev. 56 - 57	V. grup
Lev. 58	VI. grup
Lev. 59	K1-K7
Lev. 60	K8-K13
Lev. 61	K14-K23
Lev. 62	K24-K31
Lev. 63	K32-K34
Lev. 64	K35-K37
Lev. 65	K38-K41, A
Lev. 66	K4 1. kaset rozet alanı
Lev. 67,	1. K1 kaset çevresindeki yüzeysel çerçeve
	2. K1 uzun yan yüzdeki anathyrosis
Lev. 68,	1. K6 ön yüz
	2. K7 ön yüz
Lev. 69,	1. K13 ön yüz
	2. K16 ön yüz
Lev. 70,	1. K25 ön yüz
	2. K27 ön yüz
Lev. 71,	1. K33 ön yüz
	2. K38 ön yüz
Lev. 72	K1, K5, K6
Lev. 73	K7, K8, K9
Lev. 74	K10, K11, K12
Lev. 75	K13, K14, K15
Lev. 76	K16, K17, K21
Lev. 77	K22, K24, K25
Lev. 78	K26, K27, K28
Lev. 79	K29, K33
Lev. 80,	1. Blokların çeşitli yüzlerindeki kireç harcı kalıntısına örnek (K1)
	2. Kırılmış seramik ve tuğla parçalı pembe harç kalıntısı (K12)
	3. Çimento harcı kalıntısından örnek (K13)
Lev. 81	K23 yan yüz görünüşleri
Lev. 82	Arkhivoltlu bloklarda üst yüz teknik özellikleri
Lev. 83	Blokların orijinal uzunlukları ile tonoz derinliğinin saptanması
Lev. 84	Blokların yatayda birbirleriyle bağlantıları

- Lev. 85 Kenetleri birbirini takip eden bloklar
- Lev. 86 Arkhivoltlu blokların kemerdeki konumunun saptanması
- Lev. 87 - 88 Tek bir kemer bloğundan kemer açıklığının saptanması
- Lev. 89 Rekonstrüksiyon önerisi
- Lev. 90 Perge Hadrianus Takı'na ait bloklar
- Lev. 91 Hadrianus Takı kuzeydoğu köşe, doğu duvarda kullanılmış kasetli blok
Katlamalı Vaziyet Planı



Tablo 1

KEMER BLOĞU	BOYUTLAR (cm.)					KANAL		
	BLOK NO	DERİNLİK	YÜKSEKLİK	GENİŞLİK		KAVIS	SOL	SAĞ
				ALT	ÜST			
K 1	115.5	46	37	47	0.7	3		
K 2	120.5	45	37.3	44.5	1		4	
K 3	121	49.5	38	44	0.3	3.5		
K 4	114	51.5	37	49	0.3		4	
K 5	116	56.5	39	42	0.7		3	
K 6 alın	119.5	50	38.8	50.5	1	3.7		
K 7 alın	118.5	48	39	49	1		3.5 - 4	
K 8	115	51.3	36.5	44.5	0.3	2.5		
K 9	117	47.2	39.2	49	0.7	4		
K 10	120.5	52.5	39.5	49	1		3.5 - 4	
K 11	116.2	56.5	35.7	46	0.7		3.5 - 4	
K 12	120	57	39.8	50.5	1		3.5 - 4	
K 13 alın	122	49	40	50	1			
K 14 alın	69	46.5	41	43	1	3		
K 15	74	53.5	37	48.5	1	2	2	
K 16 alın	82	49.5	36.5	46.5	0.7	2 - 2.5	2 - 2.5	
K 17	79.5	58.5	38.5	44	0.7			
K 18	75	57.5	24.5	33.5	0.3			
K 19	73	52.5	34	40	0.7			
K 20 alın	83	44.5	37	46.5	0.7	3		
K 21	76.5	44	37	48	0.7	4		
K 22	74	52	39	47.5			3	
K 23 alın								
K 24			41.5	49	0.7		3.5	
K 25 alın			38		0.7		4.5	
K 26			39.5		0.7		3.5	
K 27 alın			40		1		3	
K 28			39.5		1.2		3	
K 29			38.5		0.7		3.5	
K 30 alın								
K 31								
K 32								
K 33 alın			36				3	
K 34 alın			38					
K 35								
K 36								
K 37 alın								
K 38 alın								
K 39								
K 40					0.5			
K 41					0.5			

Kuzey Kapısı (?) blok boyutları

Tablo 2

SAĞ YAN BOYUNCA KANALLI GRUP					
KEMER BLOĞU	BOYUTLAR (cm.)				
BLOK NO	GENİŞLİK		KAVIS	KENET	OYUK
	ALT	UST			
K 11	35.7	46	0.7	Sağda 1 öne açılan, 1 arkaya açılan	Solda 2 kare,
K 4	37	49	0.3	–	Sağda 1 arkaya açılan
K 2	37.3	44.5	1	–	Sağda 1 arkaya açılan
K 25	38		0.7	Sağda 1 yukarı yakın	Sağda 1 yukarı açılan
K 29	38.5		0.7	Sağda 1 öne açılan, 1 arkaya açılan	–
K 5	39	42	0.7	Sağda 1 yukarı, 1 arkaya açılan	Sağda 1 ortada
K 22	39	47.5		Sağda 1 arkaya açılan	Sağda 1 kare Solda 1 kare
K 7 alın	39	49	1	Sağda 1 arkaya açılan	–
K 10	39.5	49	1	Sağda 1 öne açılan, 1 arkaya açılan	–
K 26	39.5		0.7	Solda 1 ortada	Sağda 1 kare yukarıya
K 28	39.5		1.2	Sağda 1 öne açılan, 1 arkaya açılan	–
K 12	39.8	50.5	1	Sağda 1 öne açılan, 1 arkaya açılan 2 yukarı açılan	Sağda 1 yukarı açılan
K 13 alın	40	50	1	Sağda 1 arkaya açılan	–
K 27 alın	40		1	–	Sağda 1 arkaya açılan

Kuzey Kapısı (?) sol yan boyunca kanallı bloklar

Tablo 3

SOL YAN BOYUNCA KANALLI GRUP					
KEMER BLOĞU	BOYUTLAR (cm.)				
BLOK NO	GENİŞLİK		KAVIS	KENET	OYUK
	ALT	ÜST			
K 8	36.5	44.5	0.3	–	Solda 1 öne açılan, 1 ortada
K 1	37	47	0.7	Solda 1 öne açılan, 1 arkaya açılan	Solda 2 yukarıya açılan
K 21	37	48	0.7	–	Solda 1 kare
K 20 alın	37	46.5	0.7	–	–
K 3	38	44	0.3	–	–
K 6 alın	38.8	50.5	1	Solda 1 yukarıya, 1 arkaya açılan	–
K 9	39.2	49	0.7	Solda 1 arkaya, Sağda 1arkaya açılan	–
K 14	41	43	1	Solda 1 öne açılan	Solda 1 arkada, 1 ortada

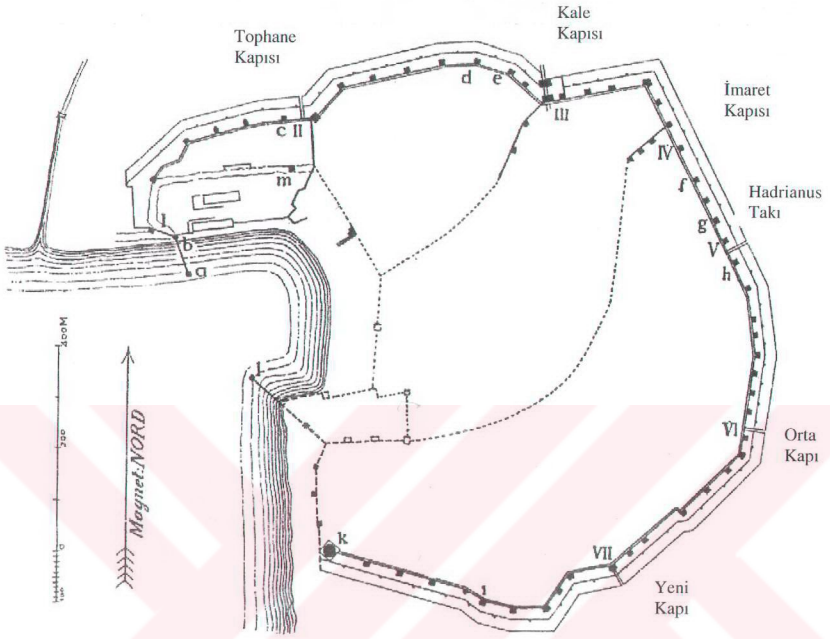
1. Kuzey Kapısı (?) sağ yan boyunca kanallı bloklar

	BLOK NO								
	K6	K7	K13	K16	K20	K27	K33	K34	K38
DİZİLER	YÜKSEKLİK (cm.)								
Palmet Dizisi	4.5	4.5	4.5	4.5	5	4.5	5	4.5	
Yumurta Dizisi	4	4.5	4	4	4.5	4	4.5	4	
1. Boncuk Dizisi	2.5	3	2.5	2.5	3.5	2.5	2.5	2.5	3.5
2. Boncuk Dizisi	2.5	3	2.5	2.5	3	2.5	2.5	2.5	3
3. Boncuk Dizisi	2	2.5	2	2.5	3	2	2	2	2.5
FASKIALAR									
Üst Faskia	13.5	13	13.5	12	12	13.5	13.5	14	14
Orta Faskia	10.5	10	10.5	10	10	10.5	10.5	10.5	10
Alt Faskia	7	7	7	7.5	8	7	7	7	6

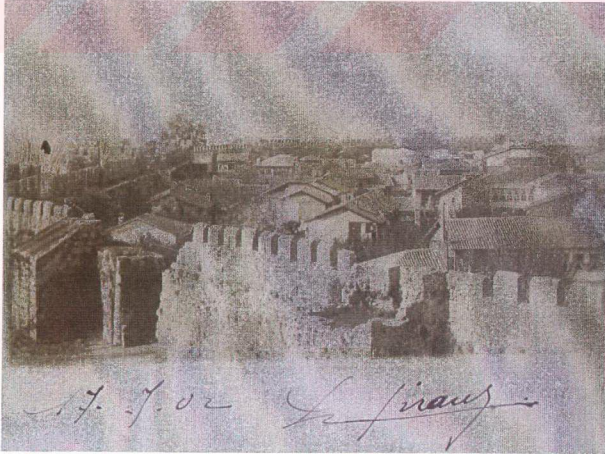
2. Kuzey Kapısı (?) arkivoltlu bloklar

LEVHALAR





1. Lanckoronski şematik kent planı (Lanckoronski, Pamphylien Res. 4)



2. 1902 yılında Orta Kapı (AKMED KP IV 21)

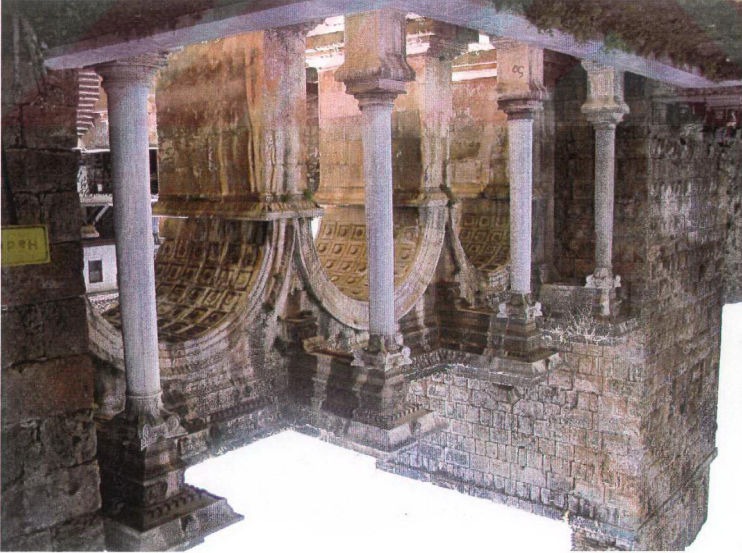


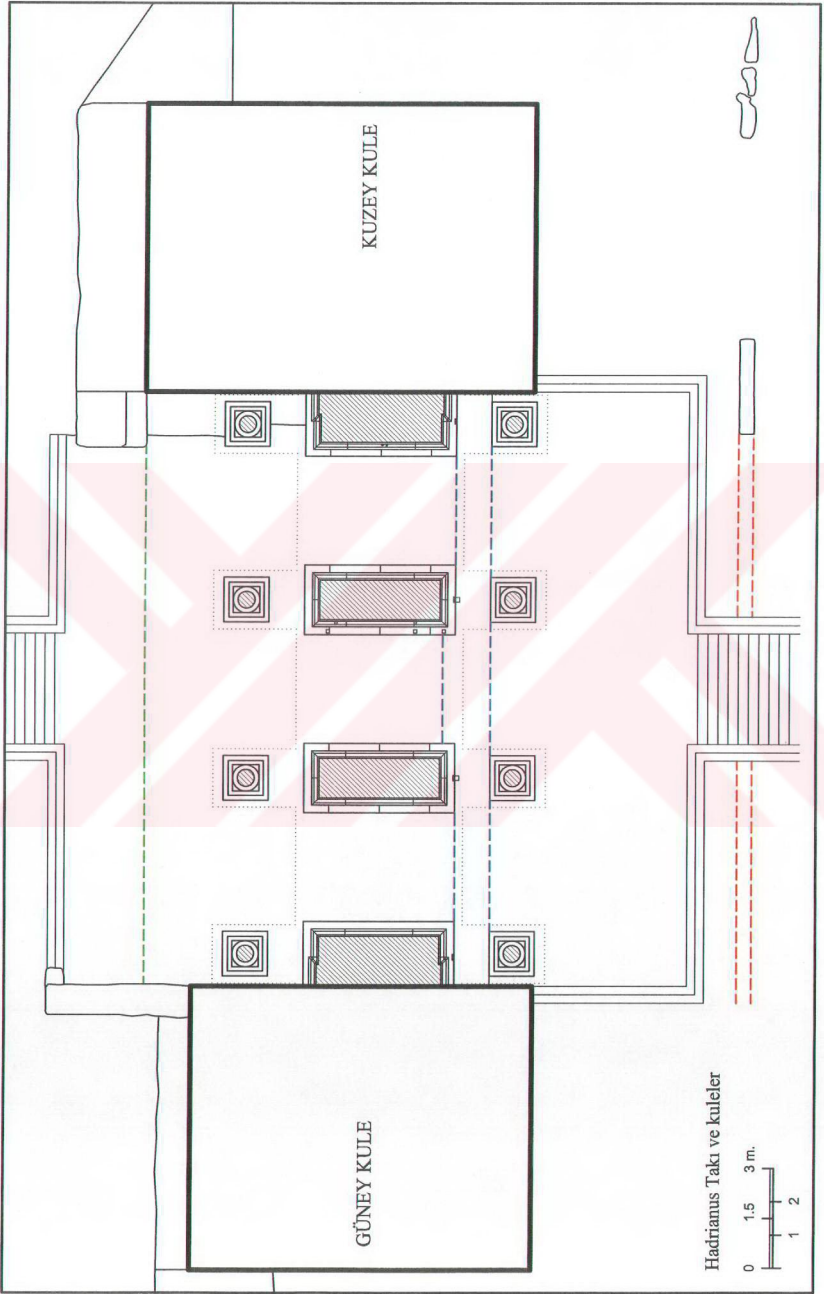
Kaleiçi yerleşim planında olası aks sistemi

2. Hadrianus Takı arka cephe genel görünüş

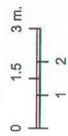


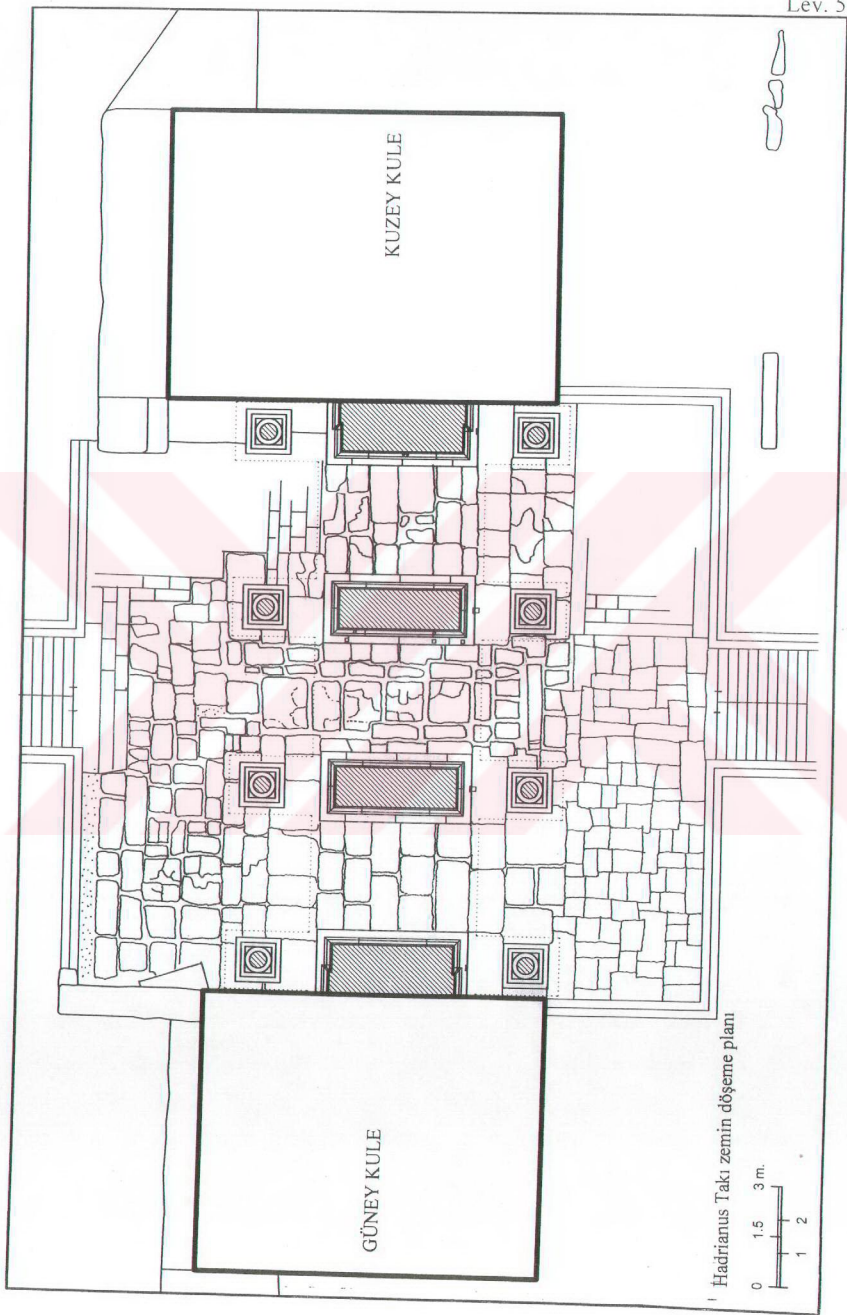
1. Hadrianus Takı ön cephe genel görünüş



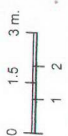


Hadrianus Taki ve kuleler



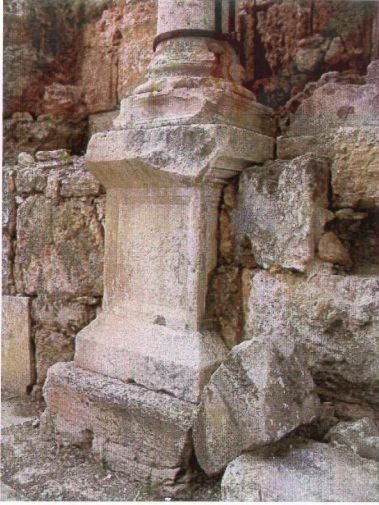


Hadrianus Takı zemin döşeme planı

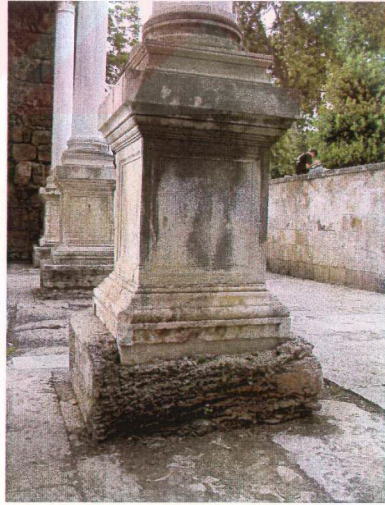




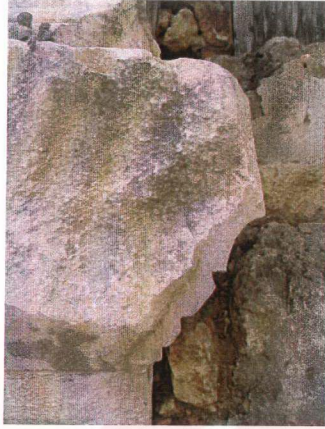
1. Kuzeydoğu köşe yarı yüksekliğe kadar orijinal postament



2. Kuzeybatı köşede orijinal postament



3. I. tonoz sağ ayak postamenti



1. Orijinal postament üst profili



2. Kuzeydoğu köşe postamenti doğu yüzü



3. Kuzeydoğu köşe postamenti profilli iç ve yan yüzleri



4. Kuzeybatı köşe orijinal plinthos ve sütun kaidesi



1. Kuzeybatı köşe orijinal kompozit başlık



2. Güneybatı köşe orijinal kompozit başlık



1. I. arkhitrav dış sırası alt yüz kõře rozetleri



2. II. arkhitrav dış sırası alt yüz kõře rozetleri



3. III. arkhitrav dış sırası alt yüz kõře rozetleri



4. IV. arkhitrav dış sırası alt yüz kõře rozetleri



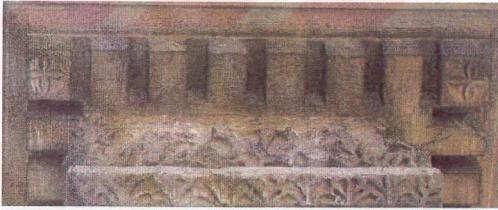
1. Ön cephe orijinal aslan başı çörtenler



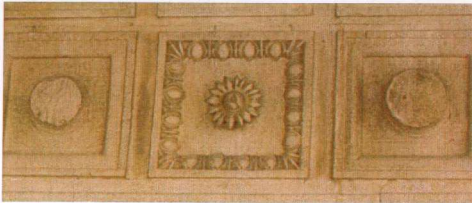
2. Arka cephe yeni aslan başı çörtenler



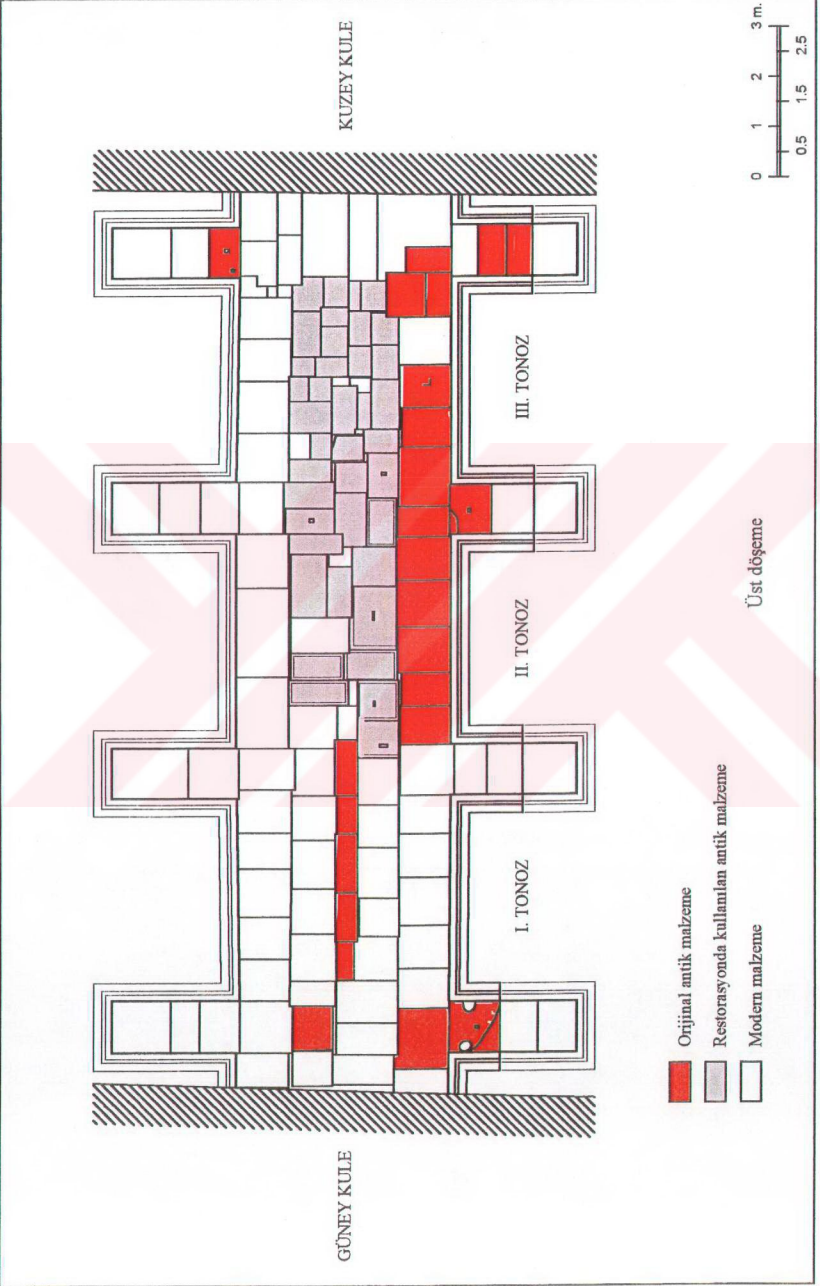
3. Öne uzanan dişli geison alt yüz yeni rozetler



4. Öne uzanan dişli geison alt yüz yeni rozetler



5. II. tonoz güney yön restorasyonda yapılan kaset



KUZEY KULE

GÜNEY KULE

III. TONOZ

II. TONOZ

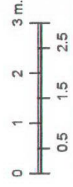
I. TONOZ

Orjinal antik malzeme

Restorasyonda kullanılan antik malzeme

Modern malzeme

Üst döşeme





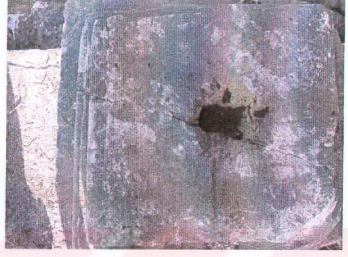
Tak üst yüzey güney kuleden görünüş.



Tak üst yüzey kuzey kuleden görünüş.



1. Güney ayak görünüş



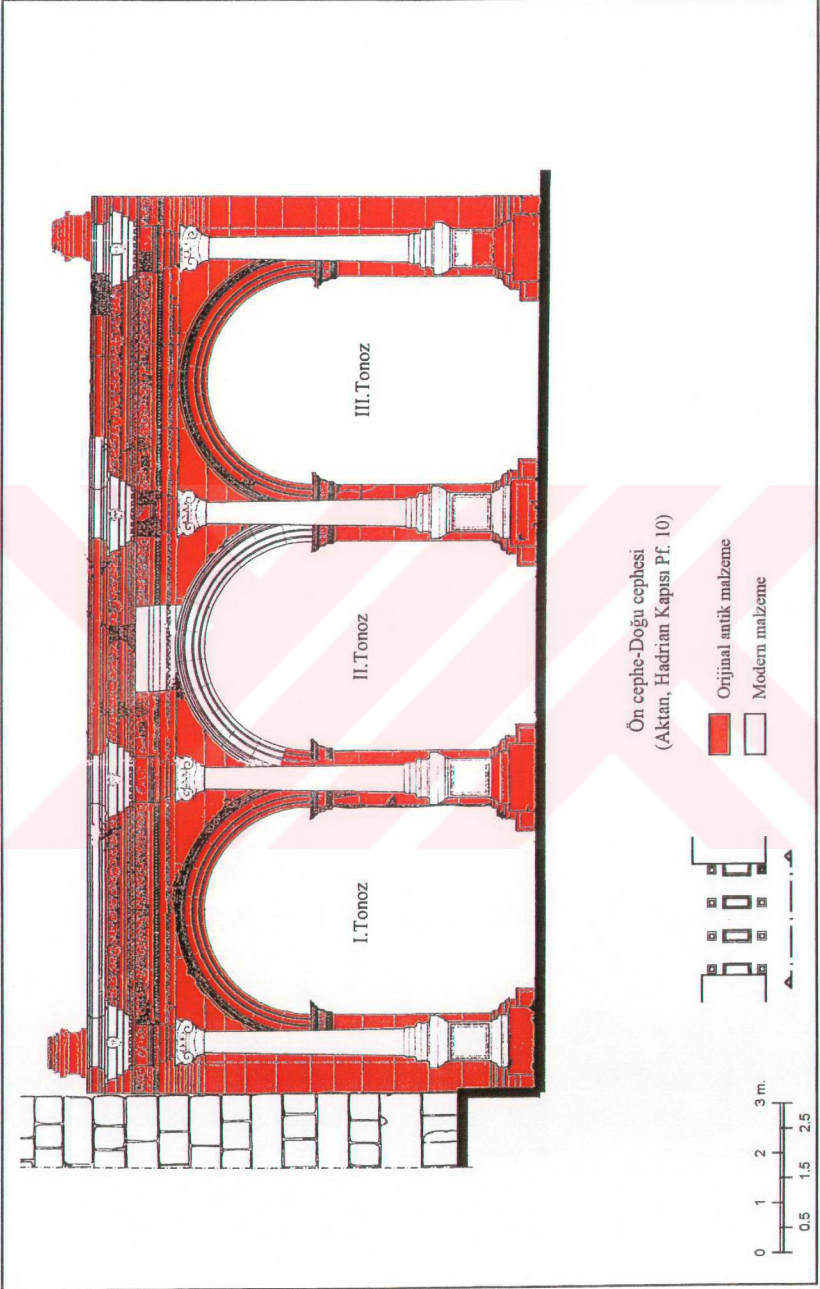
2. Güney ayak üst yüz

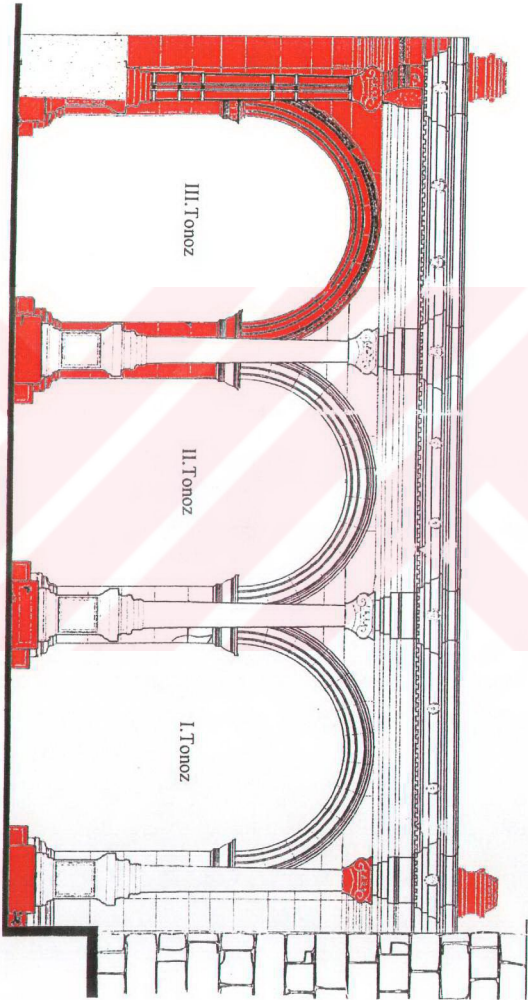


3. Kuzey ayak görünüş



4. Kuzey ayak üst yüz

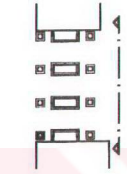


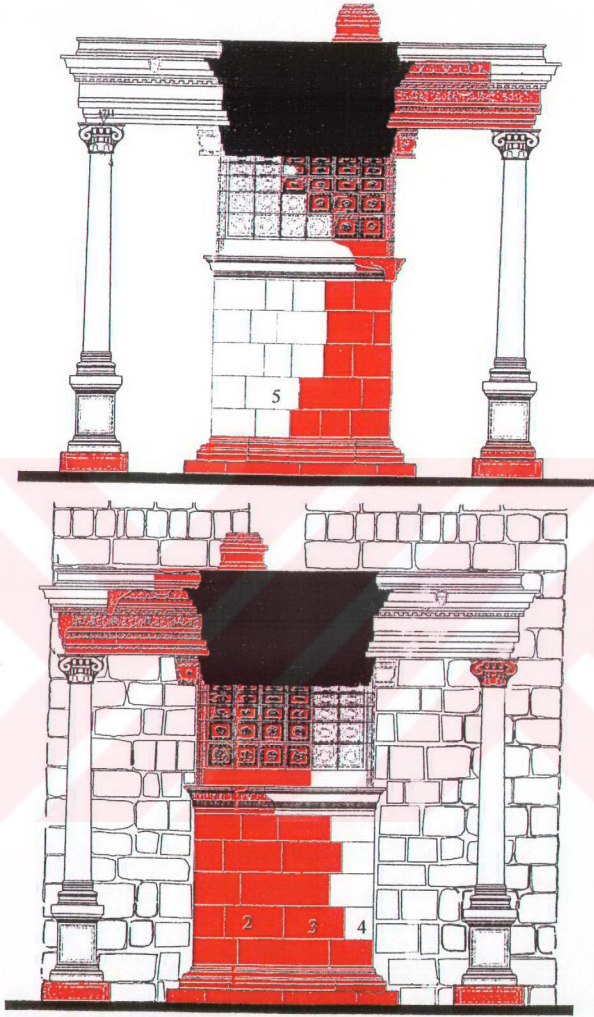


Arka cephe-Batu cephesi
(Aktan, Hadrian Kapısı Pf. 11)

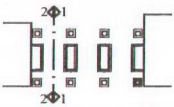
- Original antik malzeme
- Modern malzeme

0 1 2 3 m.

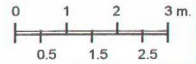


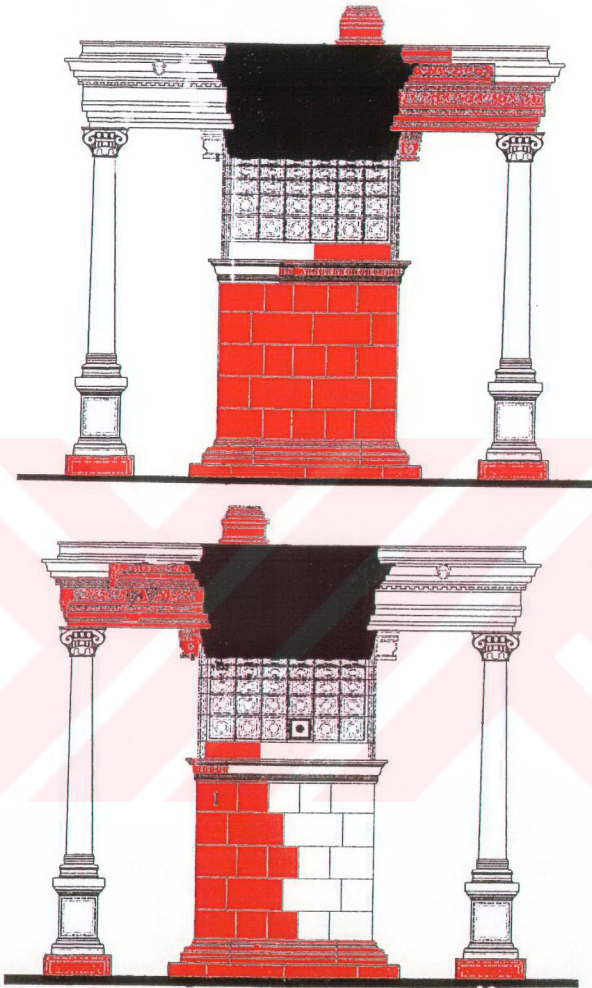


I. Tonoz 1-1- ve 2-2 kesitleri
(Aktan, Hadrian Kapısı Pf. 8 vd.)

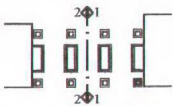


■ Orijinal antik malzeme
□ Modern malzeme

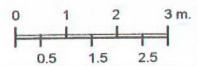




II. Tonz 1-1- ve 2-2 kesitleri
(Aktan, Hadrian Kapısı Pf. 6 vd.)

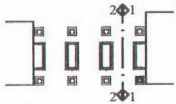


■ Orjinal antik malzeme
□ Modern malzeme

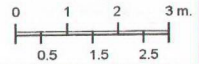




III. Tonoz 1-1- ve 2-2 kesitleri
(Aktan, Hadrian Kapısı Pf. 4 vd.)



■ Orijinal antik malzeme
□ Modern malzeme





1. Güney ayak kaide üzerindeki girinti



2. Orta güney ayak kaide üzerindeki girinti



3. Orta kuzey ayak kaide üzerindeki girinti



4. Kuzey ayak kaide üzerindeki girinti



5. I. tonoz kuzey ayak kaide üzerinde kanırtma izleri



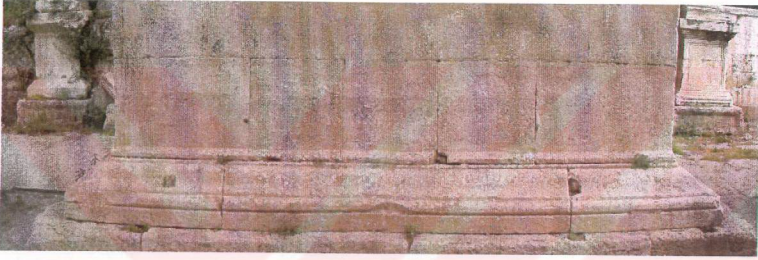
6. III. tonoz üzengi bloklarında daire kesitli çıkıntılar



7. III. tonozun merkeze bakan ayakta daire kesitli çıkıntılar



1. III. tonoz güney ayak iç yüzünde harç dolu oyuklar



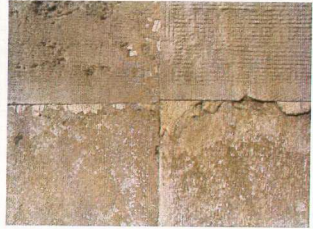
2. II. tonoz kuzey ayak kaide ve altlık üzerinde dörtgen oyuklar



3. III. tonoz kuzey ayak altlık üzerinde üçgen oyuklar



4. Kesme blok kenar çerçeveleri



5. Antik ve modern bloklar yüzey işçiliği



1. I. tonoz sarmal dallı friz



2. II. tonoz sarmal dallı friz



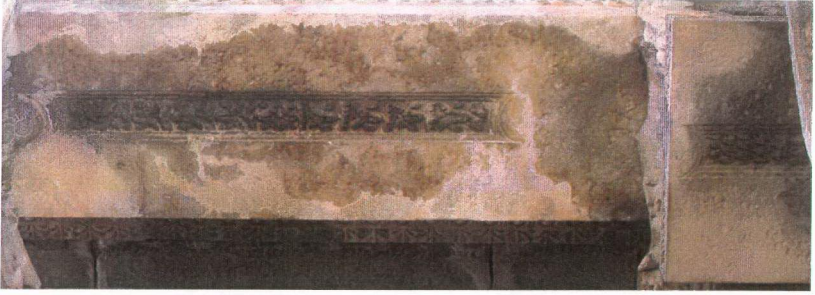
3. III. tonoz sarmal dallı friz.



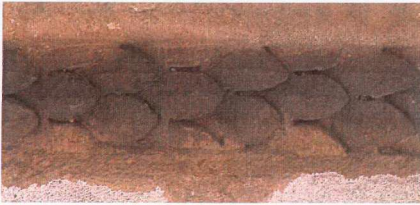
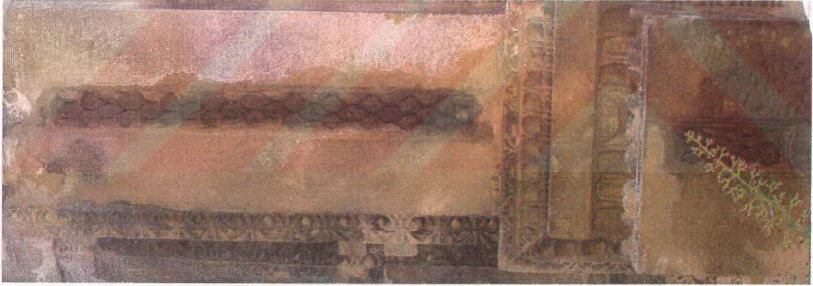
4. Öne uzanan arkhitrav frizi sarmal dal kompozisyonu



5. Öne uzanan arkhitrav frizi sarmal dal kompozisyonu



1. Güney arkhitrav soffiti ve detayı



2. Orta tonoz güney arkhitrav soffiti ve detayı



1. Orta tonoz kuzey arkhitrav soffiti ve detayı



2. Kuzey arkhitrav soffiti ve detayı



1. Güney konsol yan yüz



2. Yaprak ve palamutlu düz şerit bezemesi



3. Orta, güney konsol güney yan yüz



4. Orta, güney konsol kuzey yan yüz



5. Orta, güney konsol karşıdan görünüş



6. Rozetli düz şerit bezemesi



1. Orta, kuzey konsol güney yan yüz



2. Orta, kuzey konsol kuzey yan yüz



3. Orta, kuzey konsol karşıdan görünüş



4. Sarmaşık dallı düz şerit bezemesi



5. Kuzey konsol güney yan yüz



6. Arka cephe konsolu güney yan yüz



1. Kemer blokları palmet kuşağı



2. Arkhitrav palmet kuşağı



3. Sarmal dallı sima palmet kuşağı



4. Sima palmet kuşağı



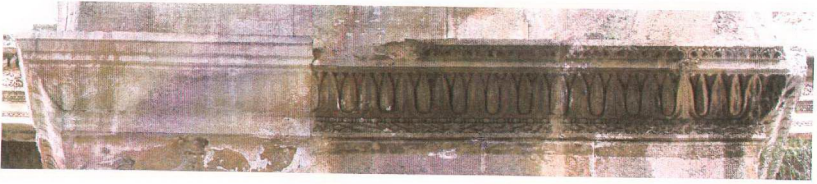
5. Orta tonoz kuzey arkhitravı lotus çiçekli palmet kuşağı



6. Friz köşe motifi olarak yarım palmet



7. Arkhitrav ön yüzünde yarım palmet



1. II. tonoz kuzey ayak kemer konsolu bezemesi



2. III. tonoz kuzey ayak kemer konsolu bezemesi



3. Farklı detaylardaki üzengi tipi lesbos kymationu



4. Bantlı girland kuşağı



5. Herakles düğümlü girland kuşağı



1. Yaprak uçları kesilmiş palmet



2. I. tonoz kasetli blok işçiliği



3. III. tonoz kasetli blok işçiliği

* * ΚΑΙΣΑΡΙΘΕΟΥΤΡΑΙΑΝΟΥΠΑΡΘΙΚΟΥΥΙΩ
 ΘΣΤΩΟΛΥΜ**ΩΙΑΡ*Χ***ΜΕΠΖ*ΩΙΔΗΜΑΡΧΙΚΗ
 * ΩΤΗΡΙΤΗΣΟΙΚΟΥΜΕ ****
 ΝΗΣ ΗΒΟΥΛΗ

1. Beaufort tarafından hazırlanan ilk kopya (Beaufort, Karamanya 127)

Αὐτοκράτορι Καίσαρι, θεοῦ Τραιῖανου Παρθικοῦ υἱῶ, [θεοῦ Νεροῦα υἱωνῶ,
 Τραιῖανῶ Ἀδριανῶ Σεβα]στῶ, Ὀλυμπίω, ἀρχι[ερ]εῖ μεγίστω, δημαρχικῆς [ἐξουσίας τὸ . . ,
 ὑπάτω τὸ [γ', πατρι πατρίδος], σωτήρι τῆς οἰκουμένης ἢ βουλή και [ὁ δῆμος.

2. Lanckoronski'de yayınlanmış ve Dürr'den alınan yazıt (Lanckoronski, Pamphylien N4)

[Αὐτοκράτορι Καίσαρι, Θεοῦ Τραιανου Παρθικοῦ υἱῶ, [Θεοῦ Νεροῦα υἱωνῶ]
 [Τραιανῶ Ἀδριανῶ Σεβα]στῶ, Ὀλυμπίω, ἀρχι[ερ]εῖ μεγίστω, δημαρχικῆς [ἐξουσίας τὸ ιε'],
 ὑπάτω τὸ [γ', πατρι πατρίδος], σωτήρι τῆς οἰκουμένης ἢ βουλή και [ὁ δῆμος]

3. Yazıtın S. Şahin tarafından Phaselis yazıtından yola çıkılarak tamamlanmış hali (Şahin, Perge dn. 62)

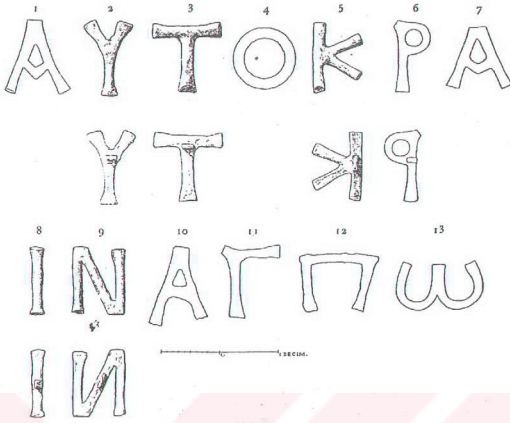


Fig. 106.

1. Yazıtın 1885 yılında ulaşılabilen orijinal harfleri (Lanckoronski, Pamphylien N5)

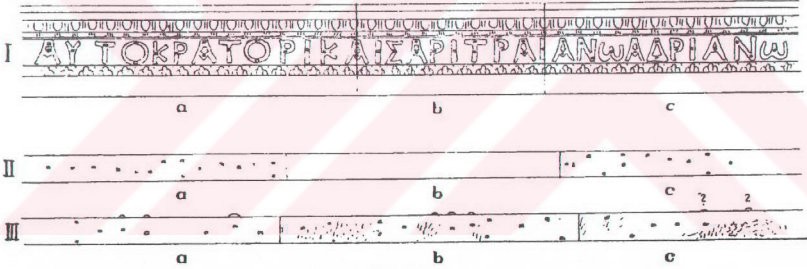
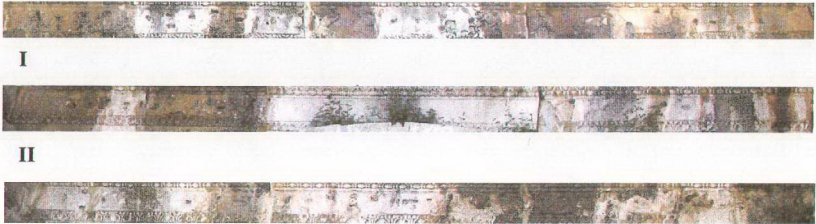


Fig. 107.

2. Lanckoronski ve ekibi tarafından tespit edilen bronz harfli yazıtın arkhitrav faskiası üzerindeki taşıma yuvaları (Lanckoronski, Pamphylien Res. 107)



III 3. Yazıt harfleri taşıma yuvalarının mevcut durumu



1. I. tonoz 1 no.lu blok üzerindeki Yunanca yazı Σ Μ
Α



2. II. tonoz 2, 3 ve 4 no.lu bloklar üzerindeki 8 cm. çaplı haçlar



1. II. tonoz 5 no.lu blok üzerindeki haçlar ve ayaklı haç



2. III. tonoz 6 no.lu blok üzerindeki tarih ve Yunanca yazı
1915

ΒΑΣΙΛΕΩ[Σ]
ΠΑΡΛΑ



1. III. tonoz 7 no.lu blok üzerindeki Yunanca yazı IT



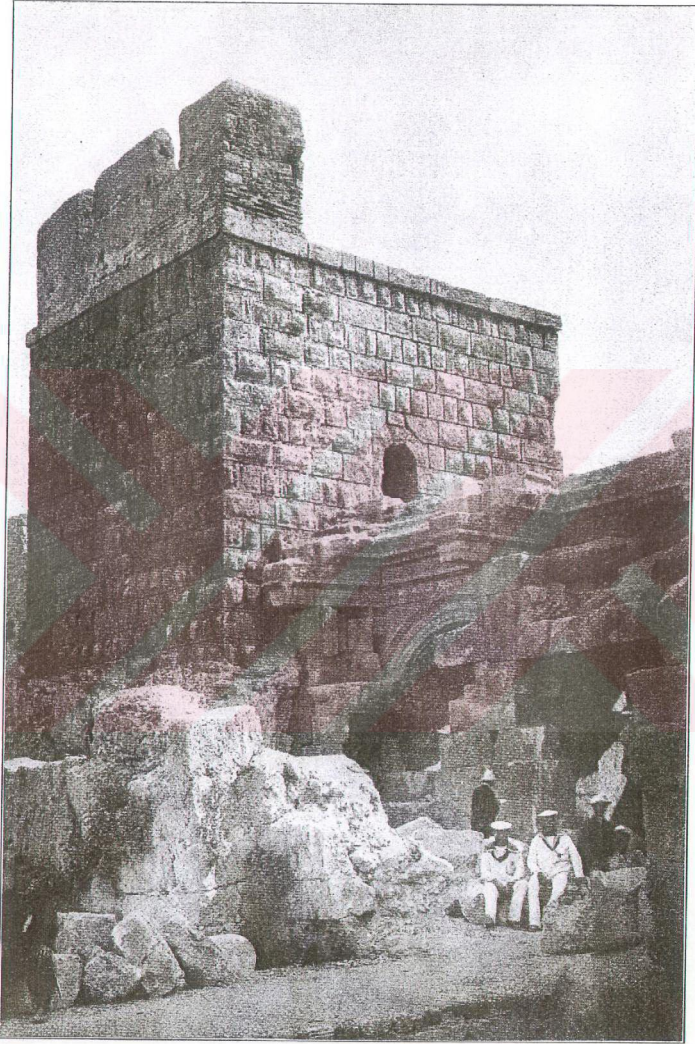
2. III. tonoz 8 no.lu blok üzerindeki Yunanca yazı ΝΜΦ
1909



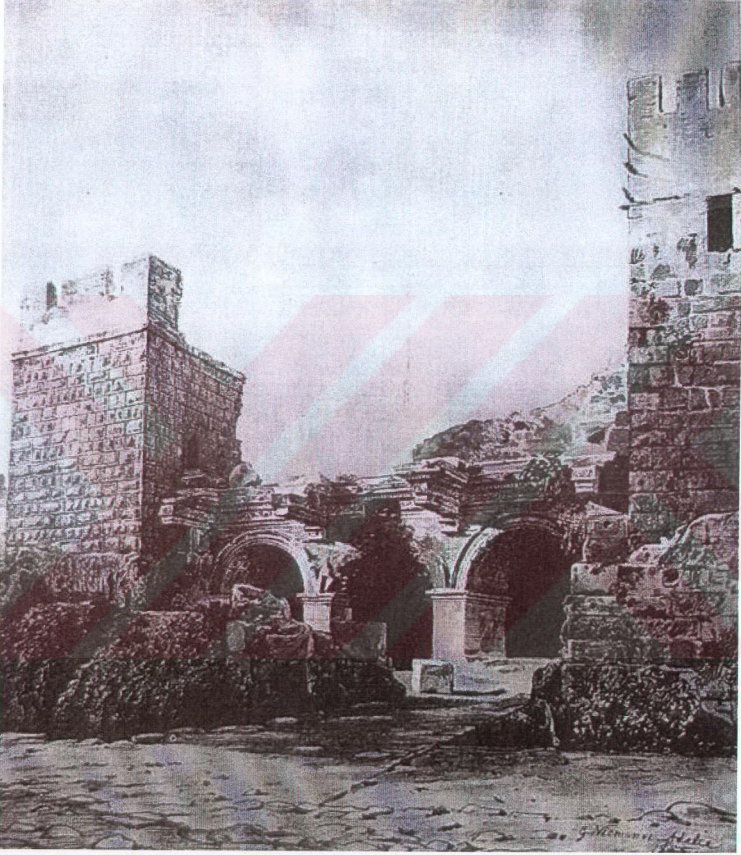
3. III. tonoz 9 no.lu blok üzerindeki Yunanca yazı EY[.....]



Haziran 1882'de F. Von Luschan tarafından fotoğraflanmış Hadrianus Takı
(Sumnalan Kırac Vakfı Kaleiçi Müzesi sergisi)



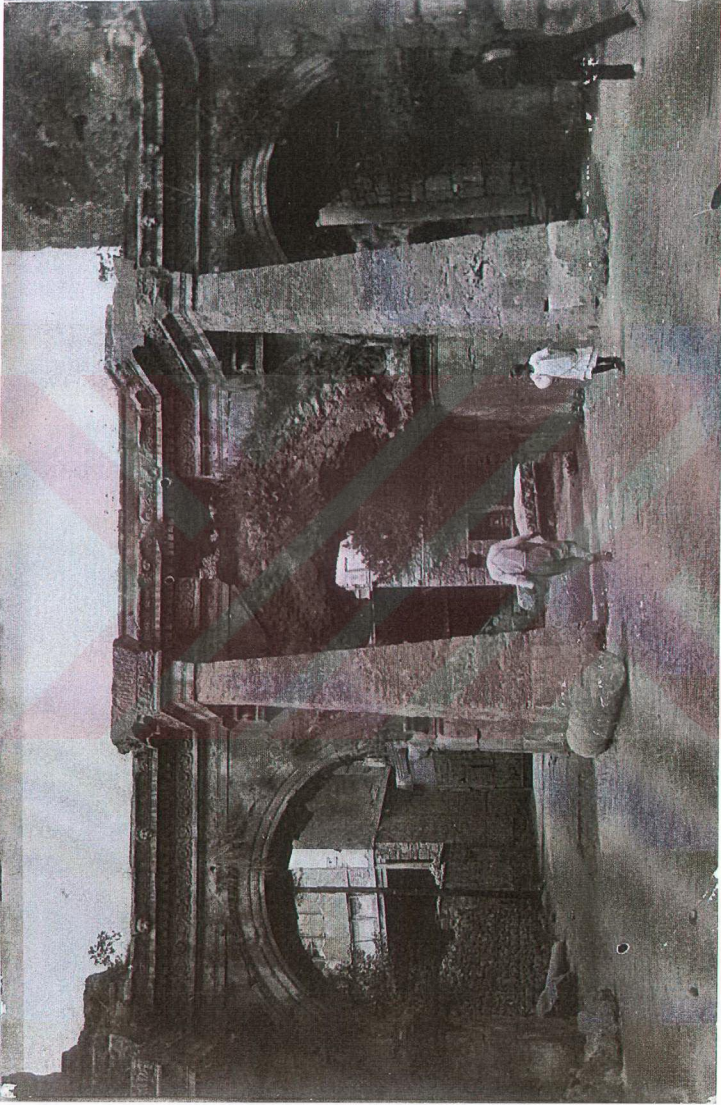
1882-1884 arası Hadrianus Takı'nın durumu
(F. Noack, Die Baukunst des Altertums Lev. 154)



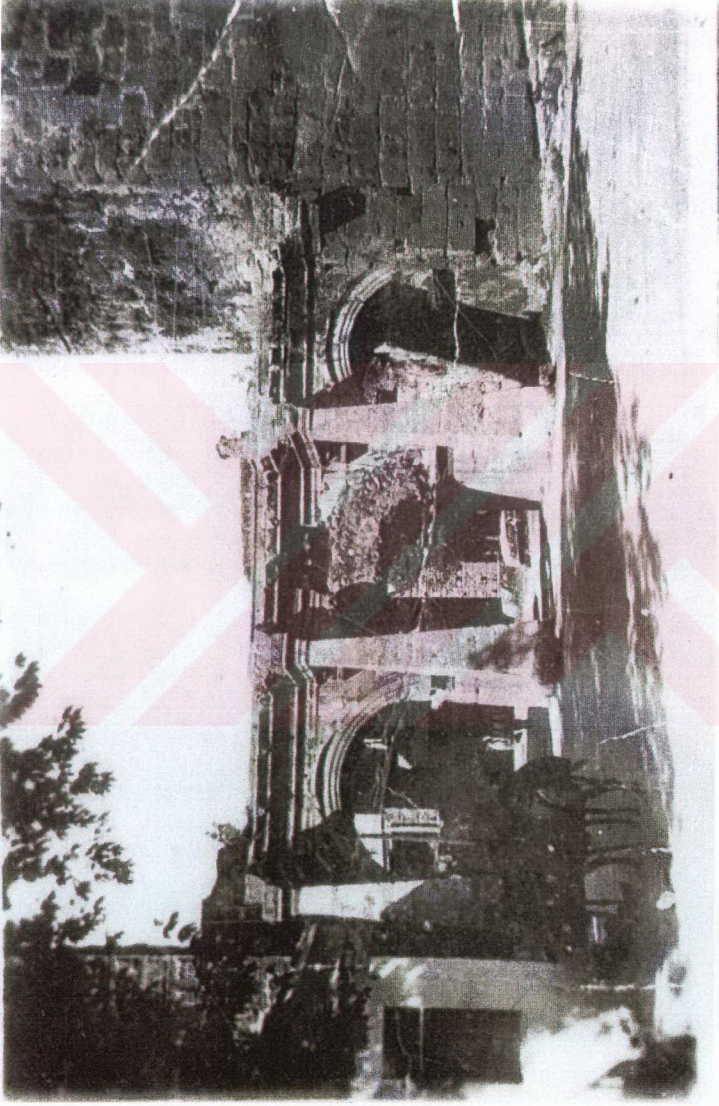
Niemann tarafından 1884 yılının Eylül-Ekim ayında oluşturulan gravür
(Lanckoronis, Pamphylien Lev. V)



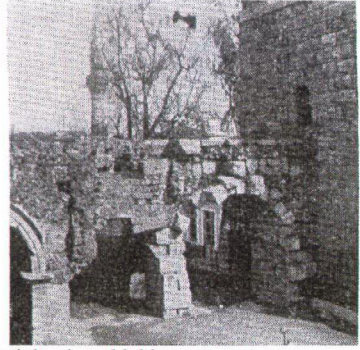
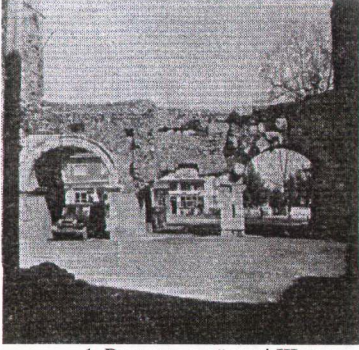
Takın 1900'lü yılların başındaki durumunu gösteren bir kartpostal
(AKMED KP I-II 505)



Takın 1900'lü yılların başındaki durumunu gösteren bir fotoğraf
(AKMED KP IV 19)



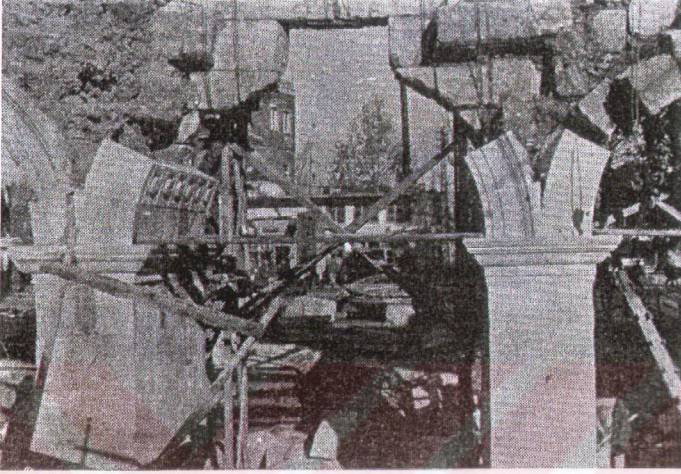
Takın 1930 sonrası görüntüsü
(AKMED KP I-II 424)



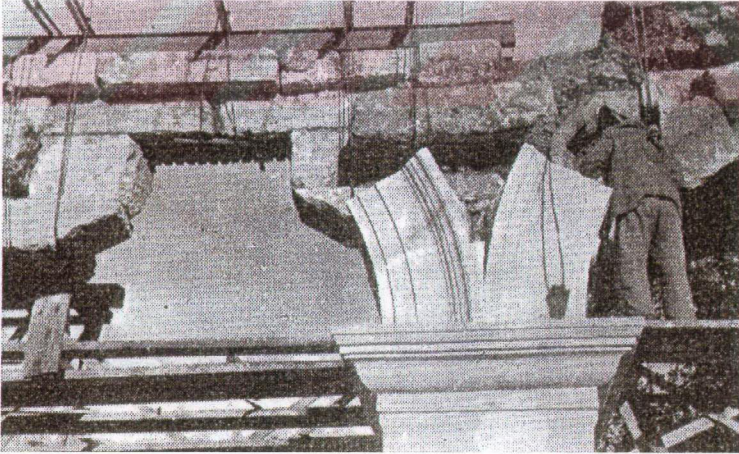
1. Restorasyon öncesi III. tonoz batı cephesi devşirme blokların görünüşü
(Akok, Hadriyan Res. 7. 8)



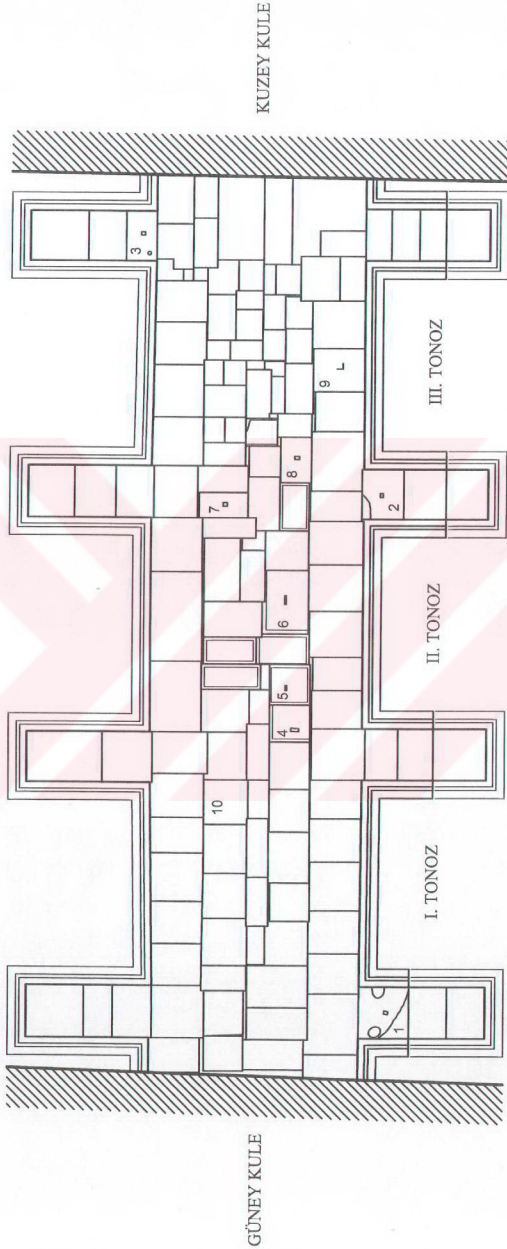
2. Restorasyon öncesi III. tonoz batı cephesi devşirme blokların görünüşü
(AKMED KP I-II 308)



1. Restorasyon sırasında orta tonoz üzerinde orijinal blok kullanımı
(Akok, Hadriyan Res. 23)

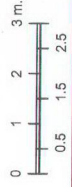


2. Restorasyon sırasında orta tonoz üzerinde orijinal blok kullanımı
(Akok, Hadriyan Res. 24)



- 1 no.lu blok: 6'8 cm.
 2 no.lu blok: 8'5 cm.
 3 no.lu blok: 7'8 cm.
 4 no.lu blok: 6'15 cm.
 5 no.lu blok: 10'3 cm.
 6 no.lu blok: 17'3 cm.
 7 no.lu blok: 7'8 cm.
 8 no.lu blok: 6'9 cm.

Üst döşeme devşirme bloklar ve yuva ölçüleri





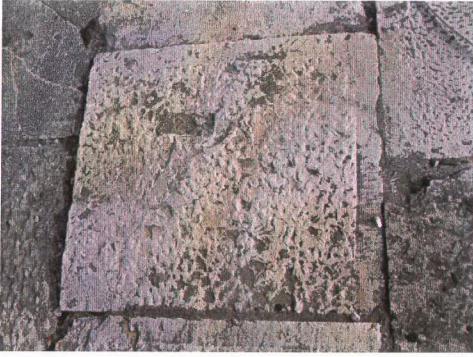
1. Üst döşeme 1 no.lu blok



2. Üst döşeme 2 no.lu blok



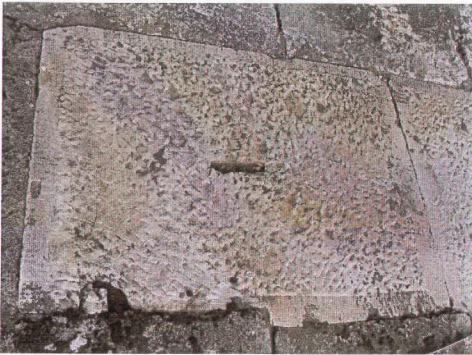
3. Üst döşeme 3 no.lu blok



1. Üst döşeme 4 no.lu blok



2. Üst döşeme 5 no.lu blok



3. Üst döşeme 6 no.lu blok



1. Üst döşeme 7 no.lu blok



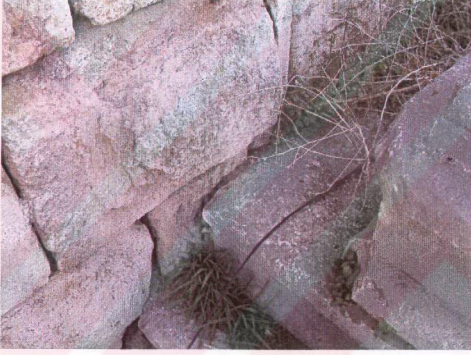
2. Üst döşeme 8 no.lu blok



3. Üst döşeme 9 no.lu blok



1. Güney altlık batı köşesi



2. Üst döşeme güneybatı köşe



3. Üst döşeme güneybatı köşe



1. Rozetli kaset bloğu parçası



2. Sarmal dallı friz bloğu parçası



3. Sarmal dallı friz bloğu parçası



4. Sarmal dallı friz bloğu parçası



5. Saat Kulesi'nin kuzeybatı duvarındaki arkhitrav bloğu



1. Müze bahçesinde duran friz parçası



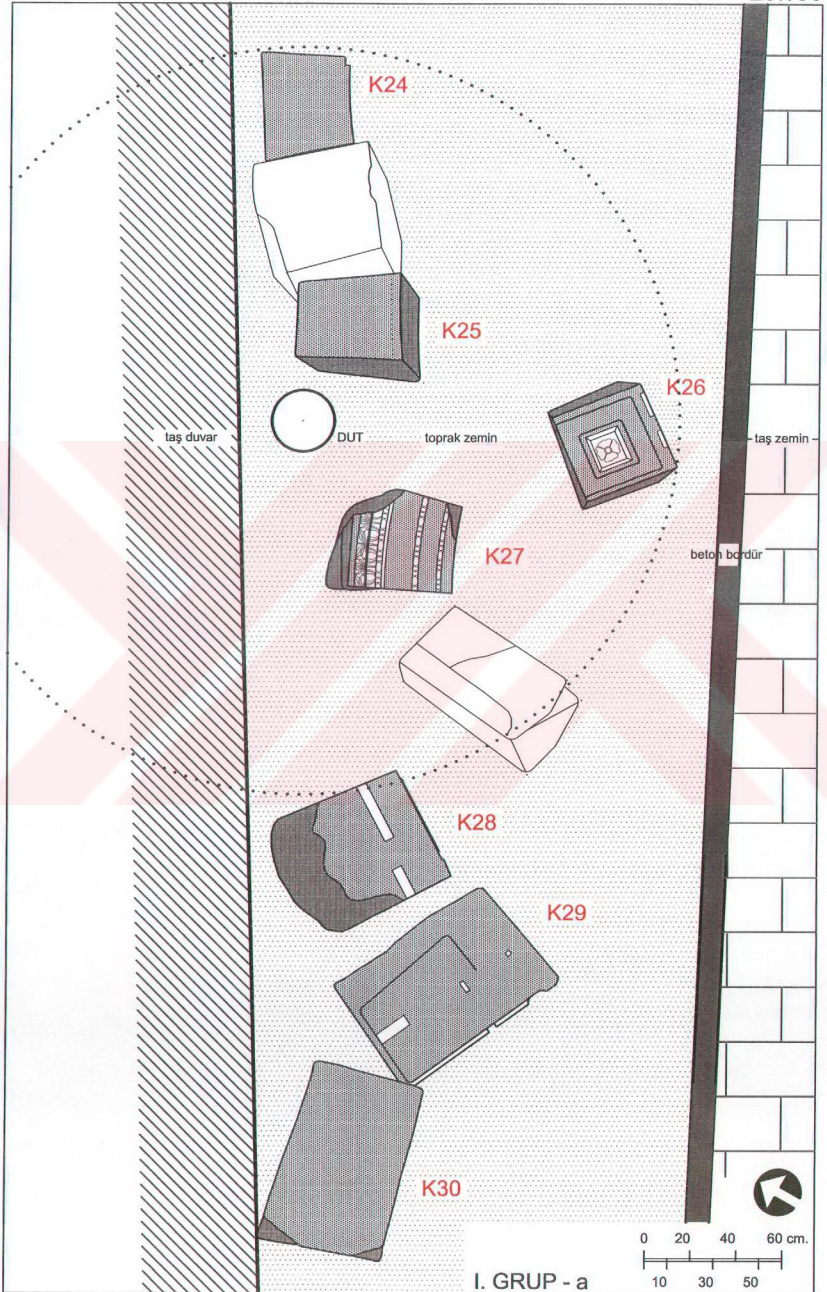
2. Yivli Minare Camisi avlusu portal güneyindeki arkhitrav parçası



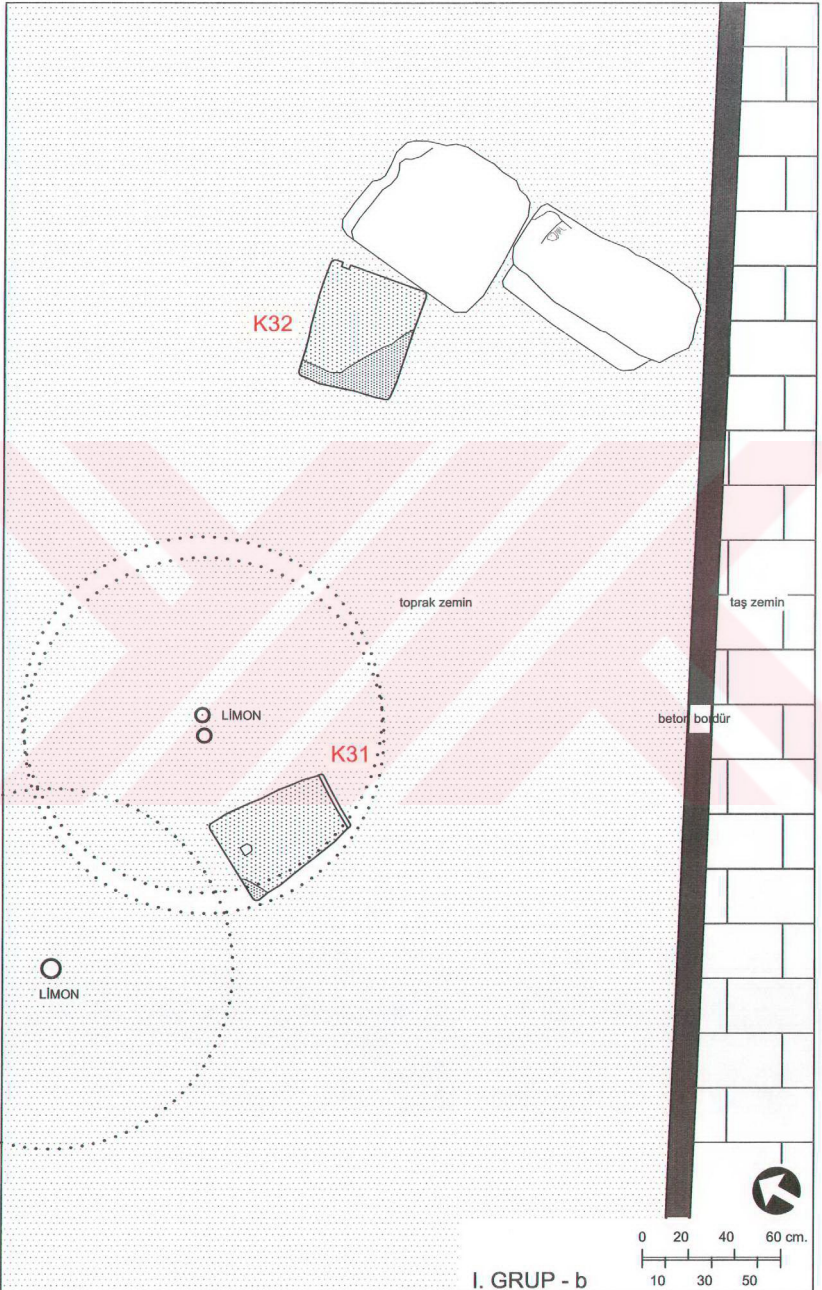
3. Hadrianus Takı doğusunda bulunan blok

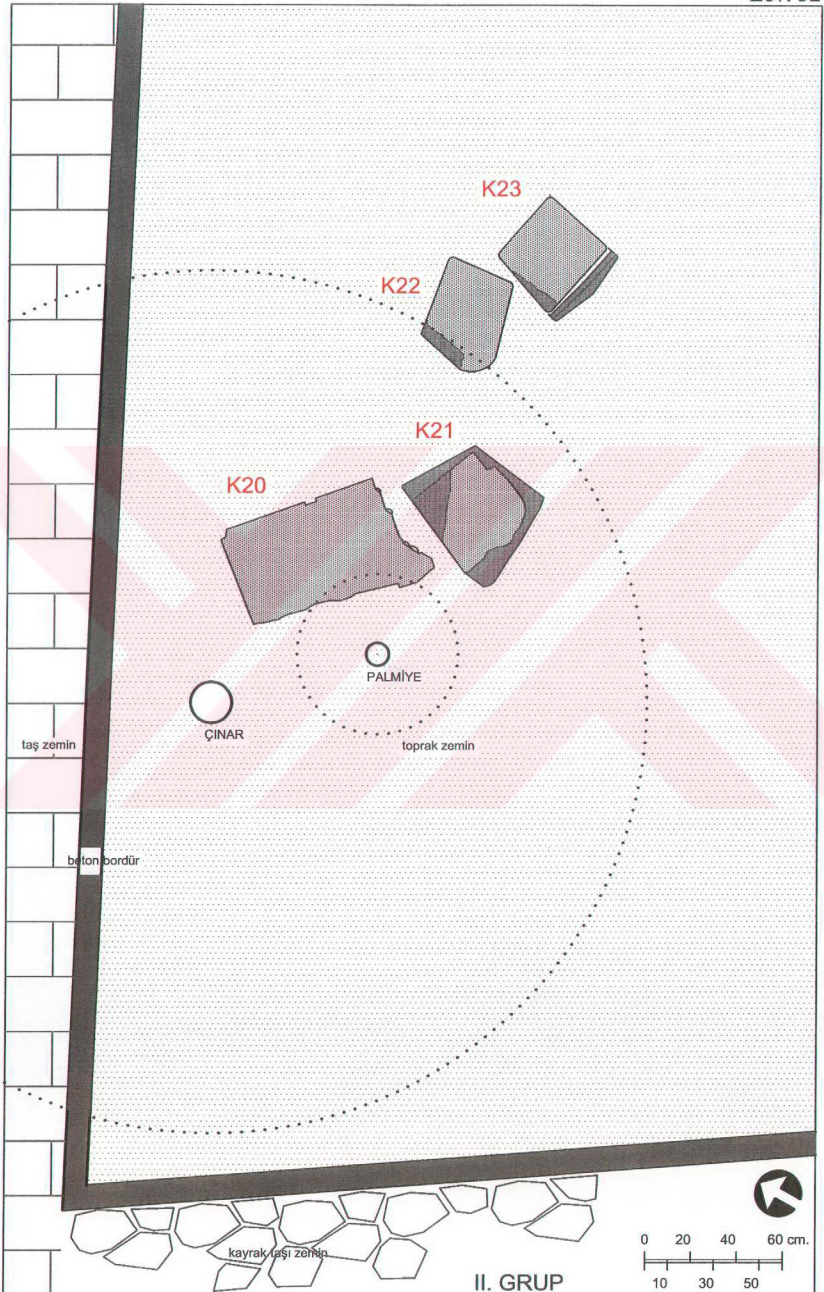


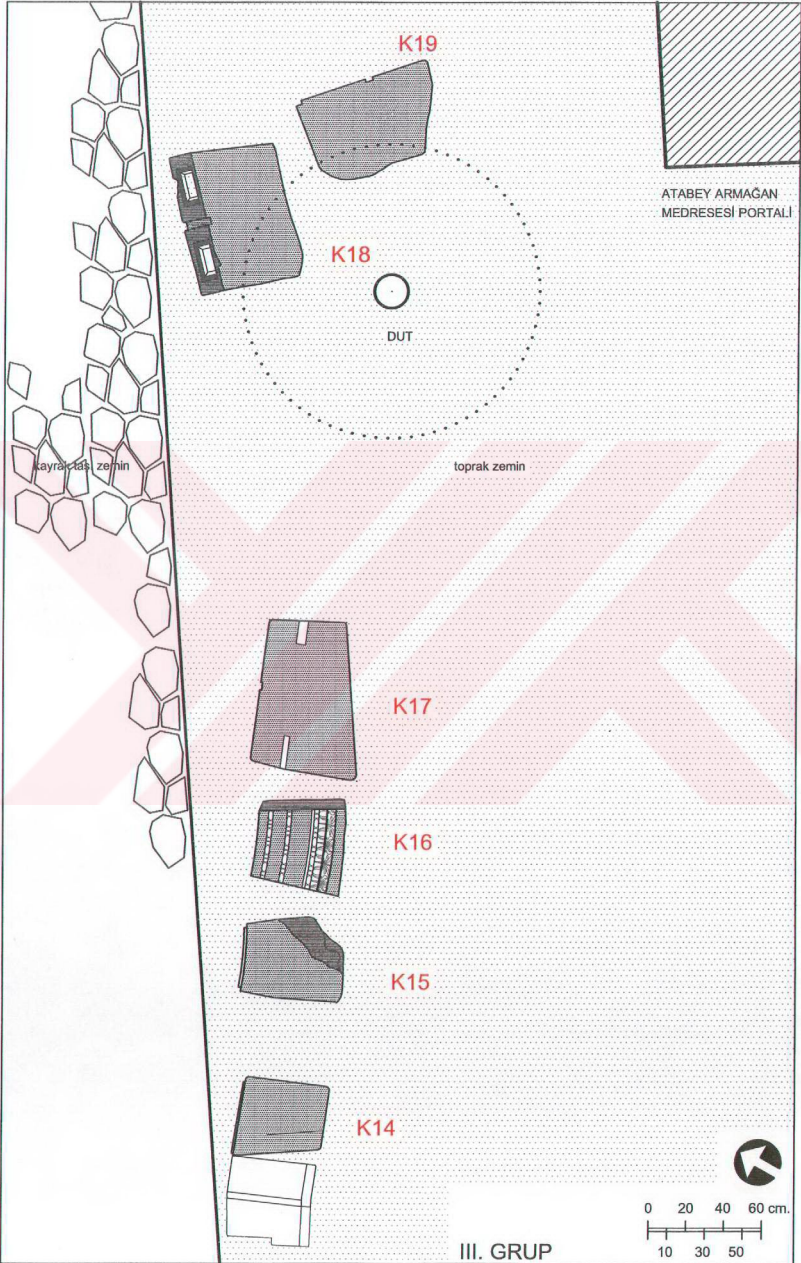
4. Hadrianus Takı doğusunda bulunan blok

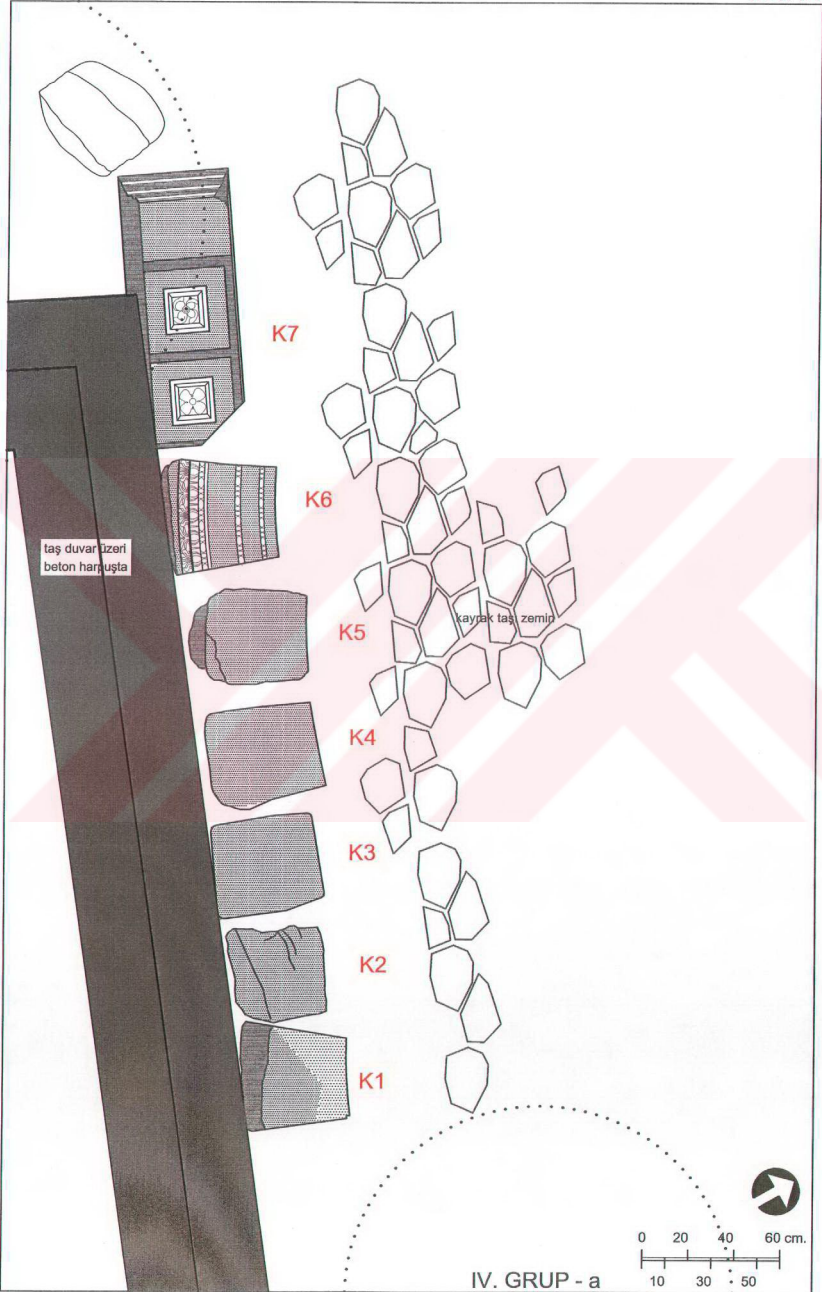


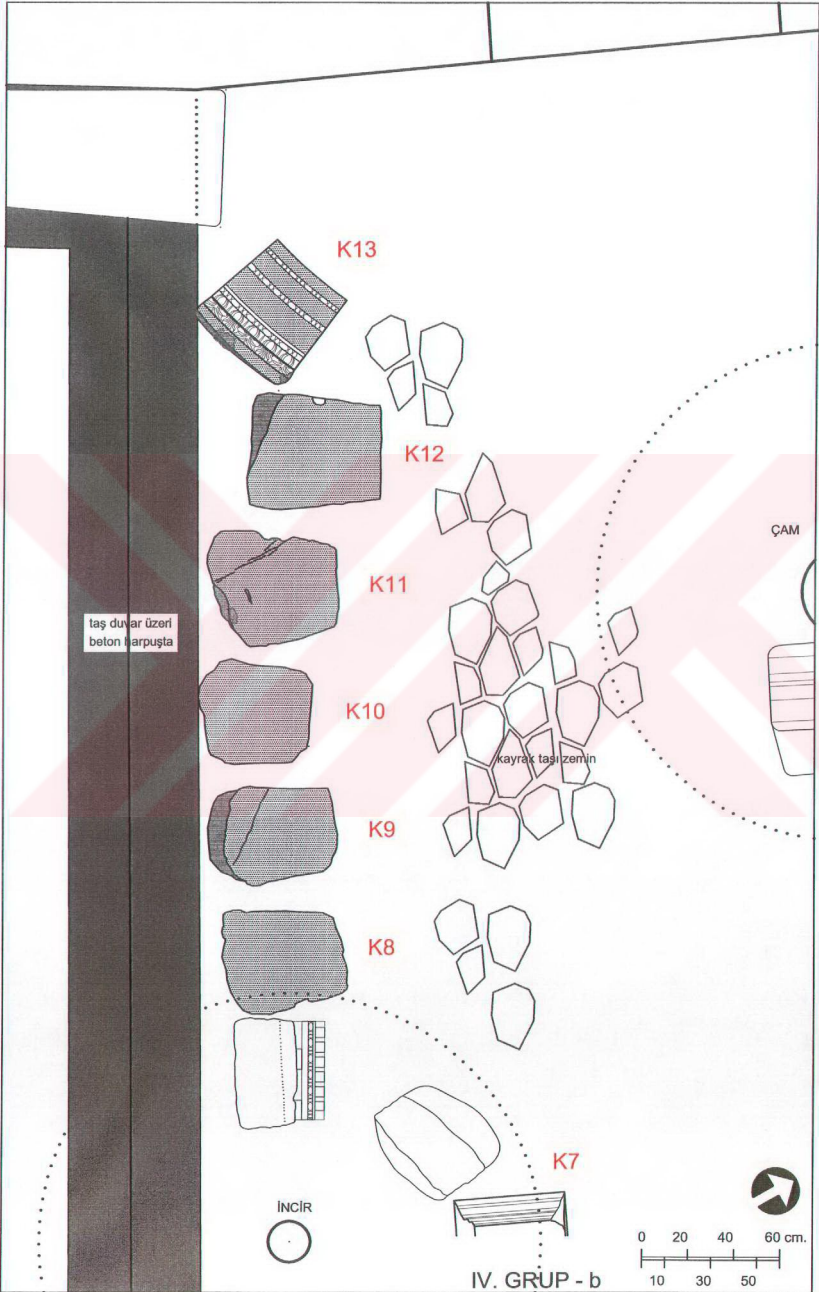
I. GRUP - a

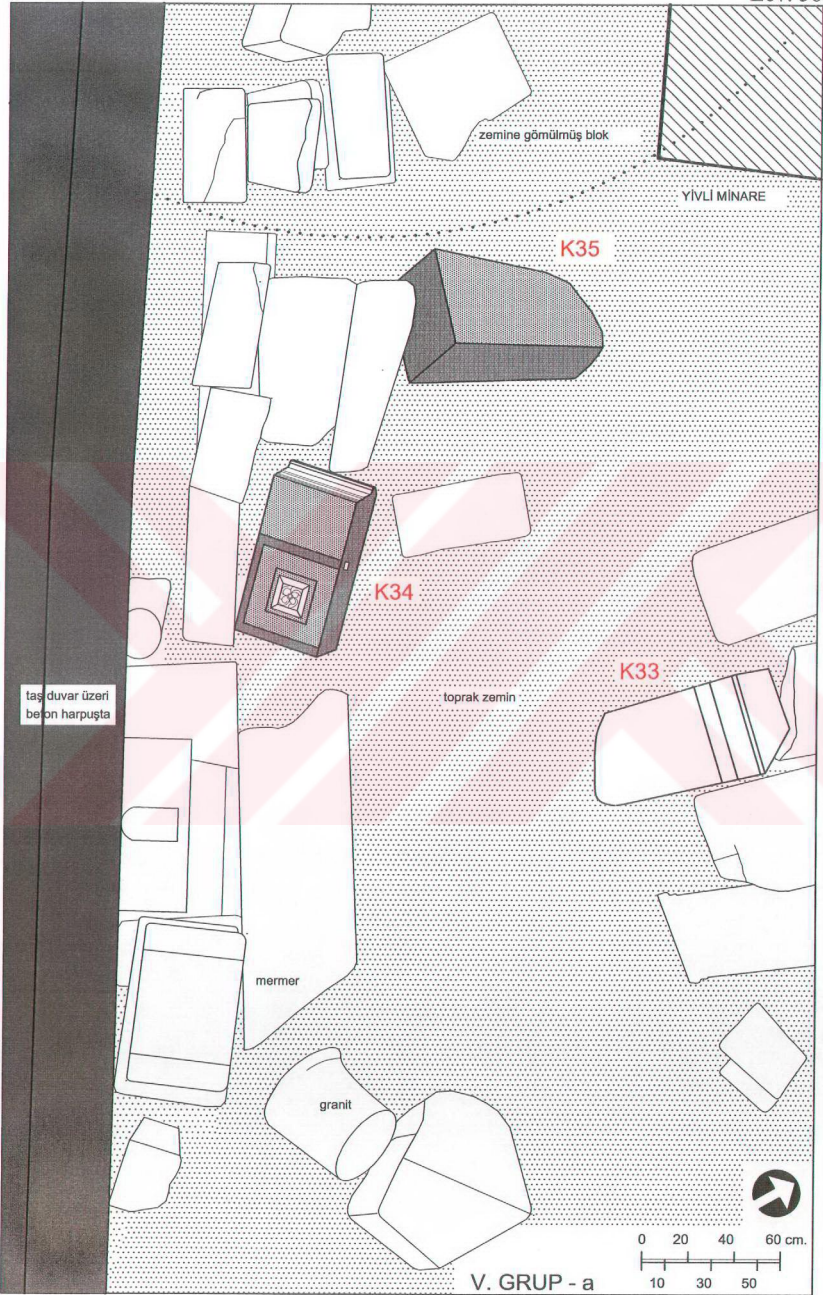


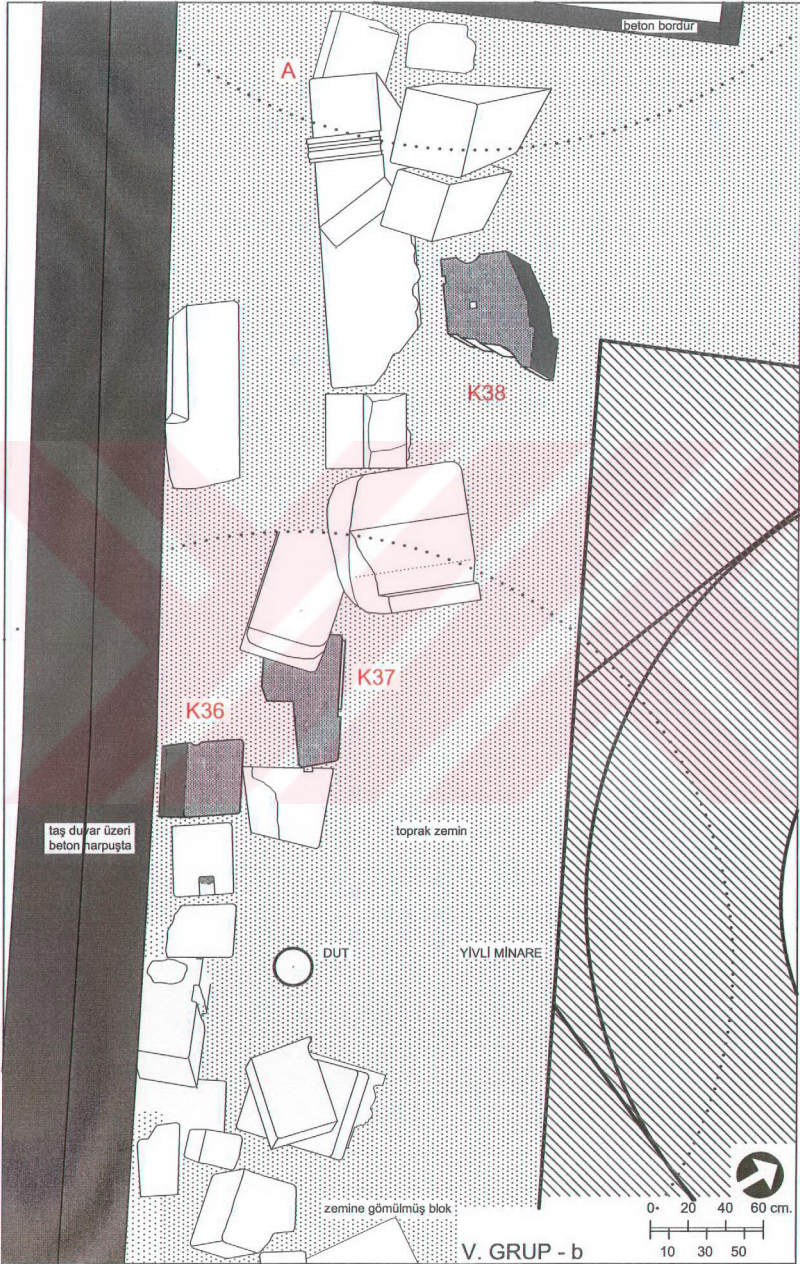


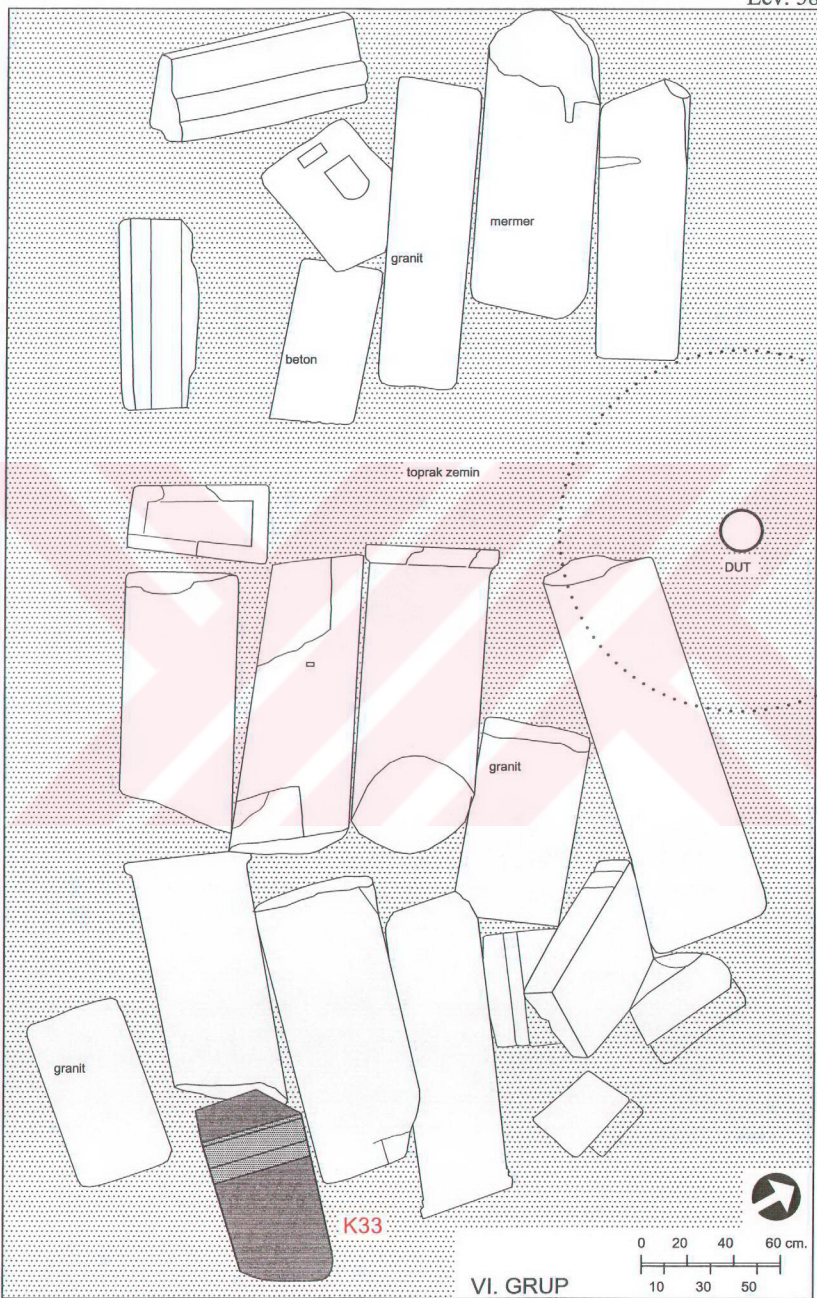














1. K1, K2, K3



2. K4, K5, K6



3. K7



1. K8, K9, K10



2. K11, K12, K13



3. K13



1. K14, K15, K16, K17



2. K18, K19



3. K20, K21, K22, K23



1. K24, K25, K26, K27



2. K28, K29, K30



3. K31



1. K32



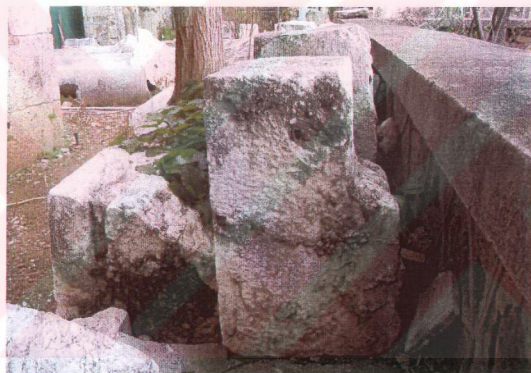
2. K33



3. K34



1. K35



2. K36



3. K37



1. K38



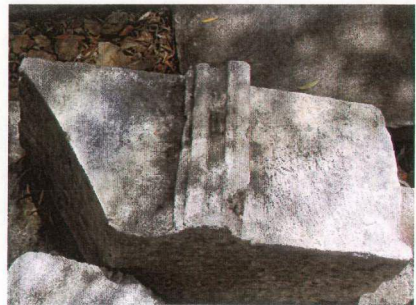
2. K39



3. K40



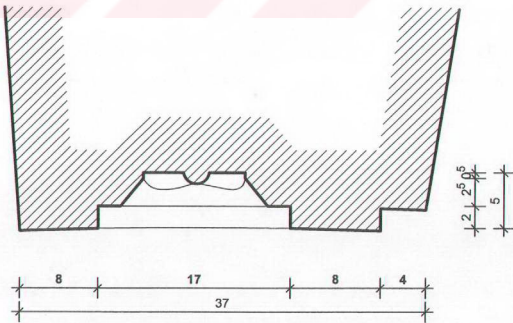
4. K41



5. A



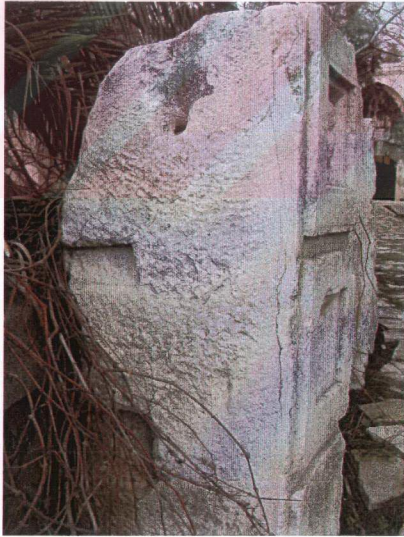
1. K4 1. kaset rozet alanı



2. K4 1. kaset rozet alanı yatay kesiti



1. K1 kaset etrafındaki yüzeyel çerçeve



2. K1 uzun yan yüzdeki anathyrosis



1. K6 ön yüz



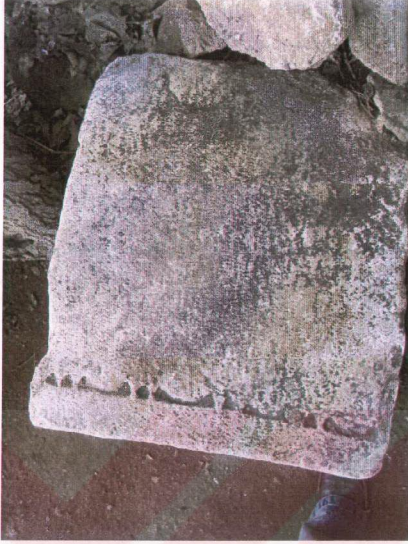
2. K7 ön yüz



1. K13 ön yüz



2. K16 ön yüz



1. K25 ön yüz



2. K27 ön yüz

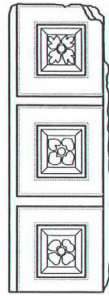
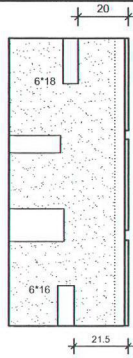


1. K33 ön yüz

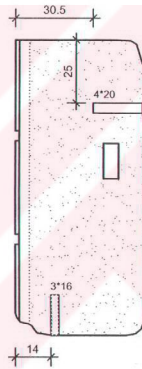


2. K38 ön yüz

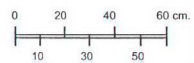
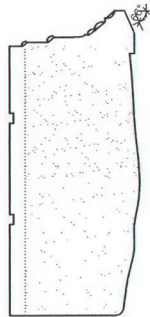
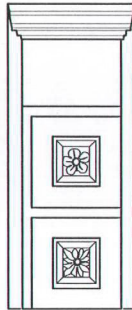
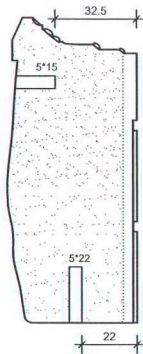
K1



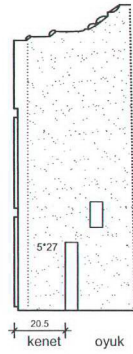
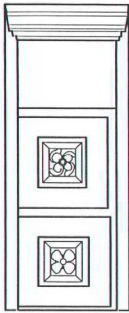
K5



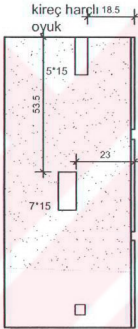
K6



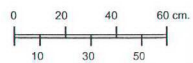
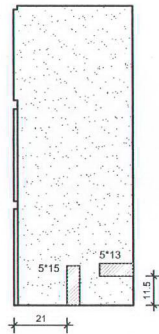
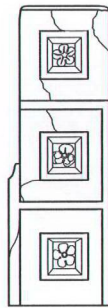
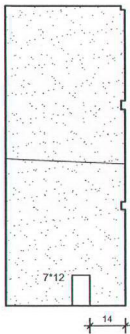
K7



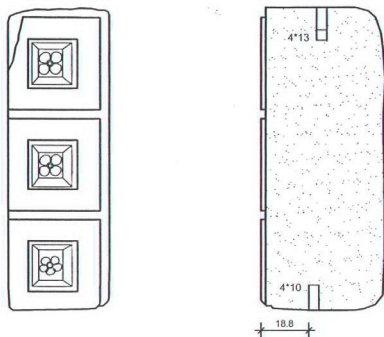
K8



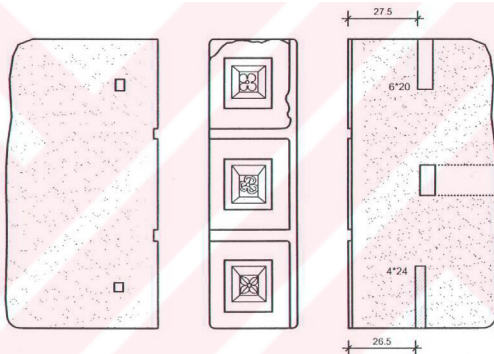
K9



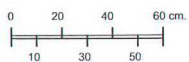
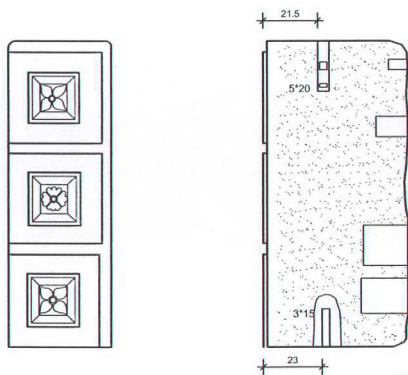
K10



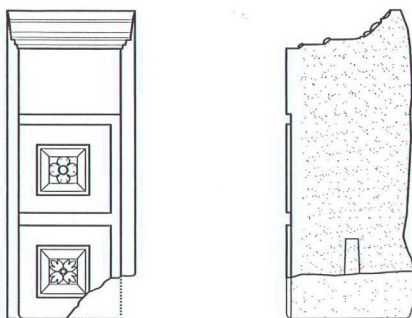
K11



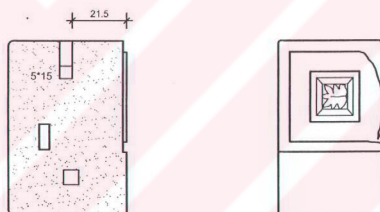
K12



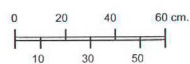
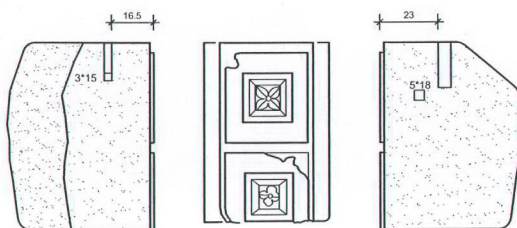
K13



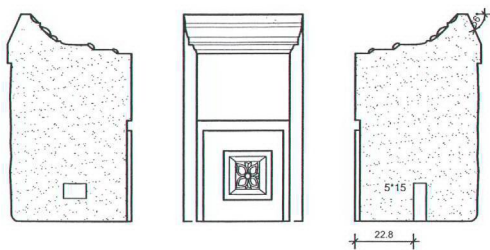
K14



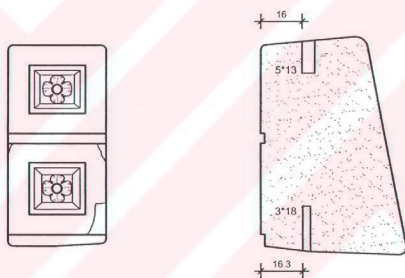
K15



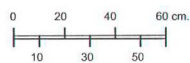
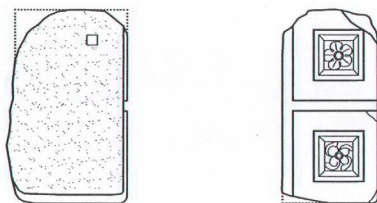
K16



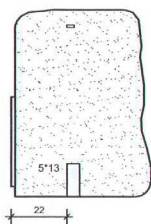
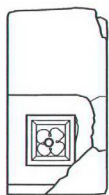
K17



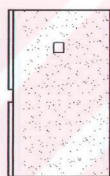
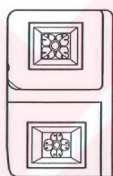
K21



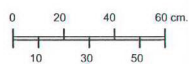
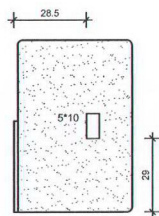
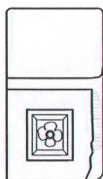
K22



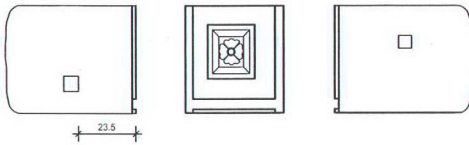
K24



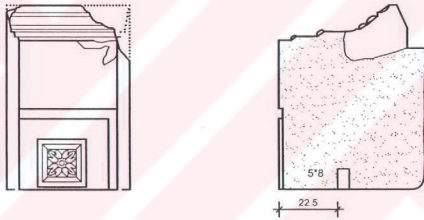
K25



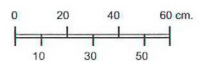
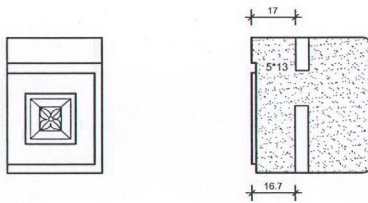
K26



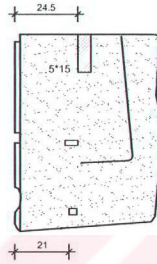
K27



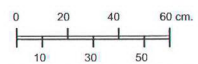
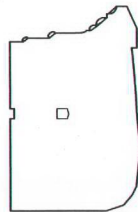
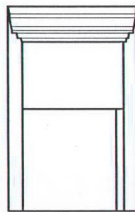
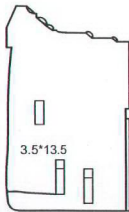
K28



K29



K33





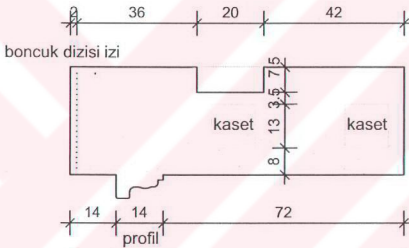
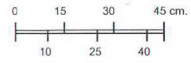
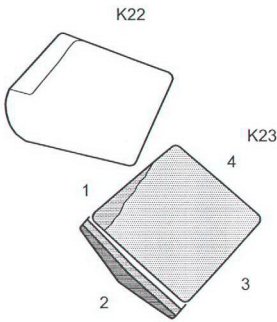
1. Blokların çeşitli yüzeylerindeki kireç harcı kalıntısından örnek (K1)



2. Kırılmış seramik ve tuğla parçalı pembe harç kalıntısı (K12)



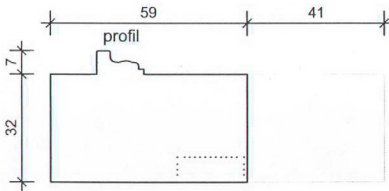
3. Çimento harcı kalıntısından örnek (K13)



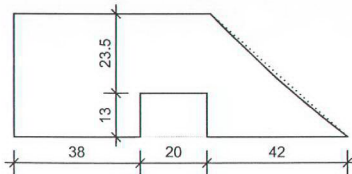
1 no.lu yüzey



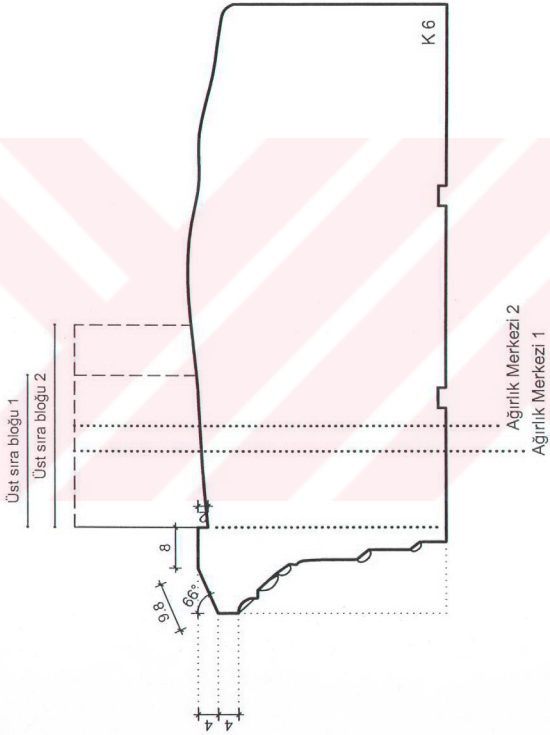
2 no.lu yüzey



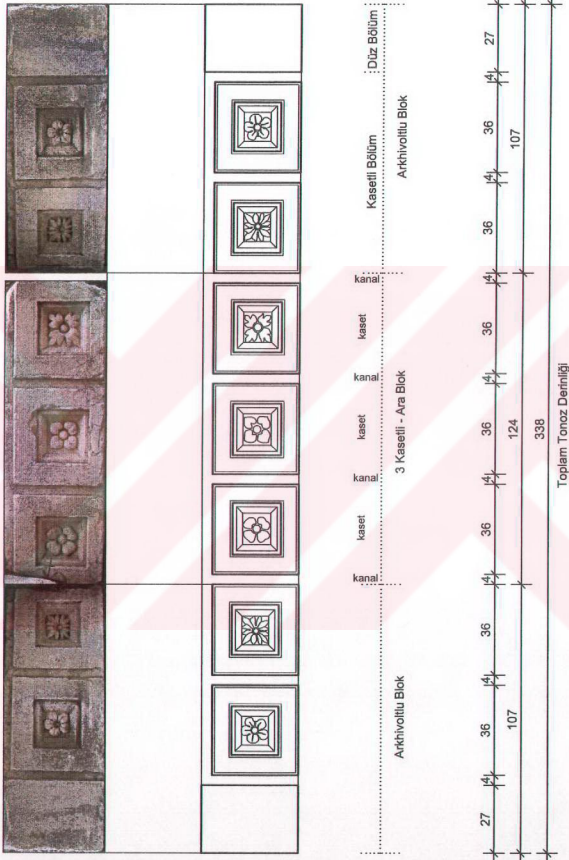
3 no.lu yüzey



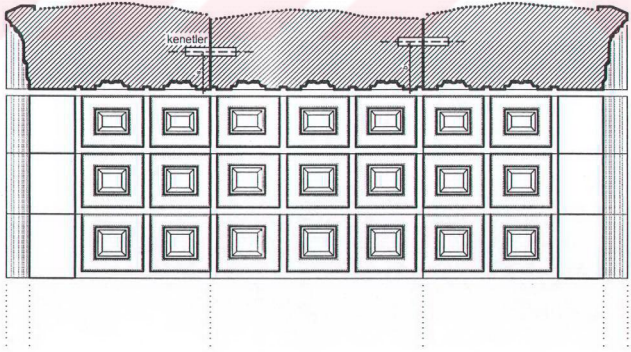
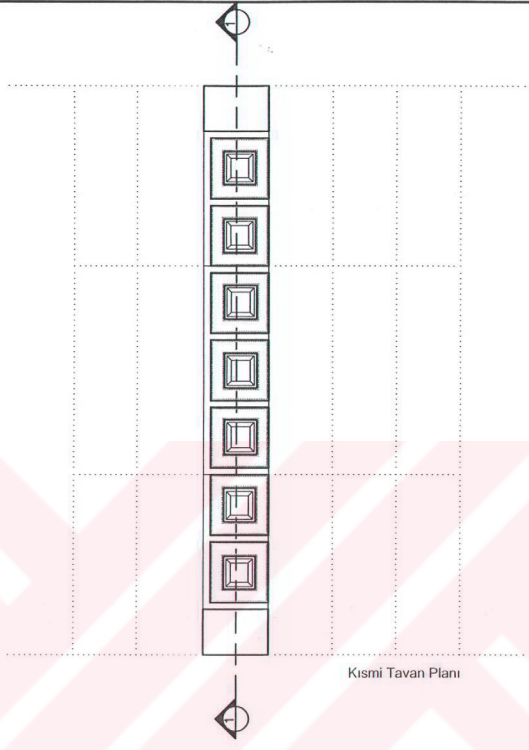
4 no.lu yüzey



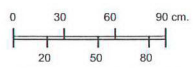
Arkivoltlu bloklarda üst yüz teknik özellikleri

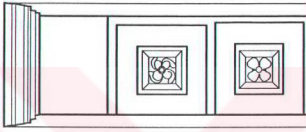
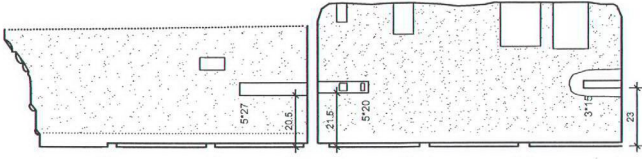


Blokların orijinal uzunlukları ile tonoz derinliğinin saptanması

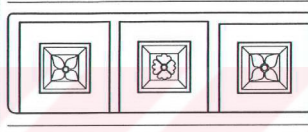


Blokların yatayda birbirleriyle bağlantıları.

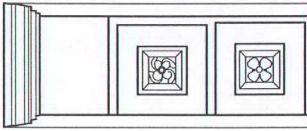
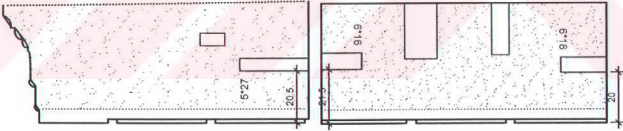




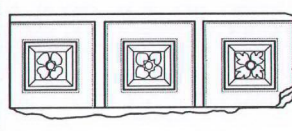
K7



K12

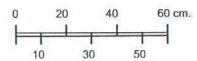


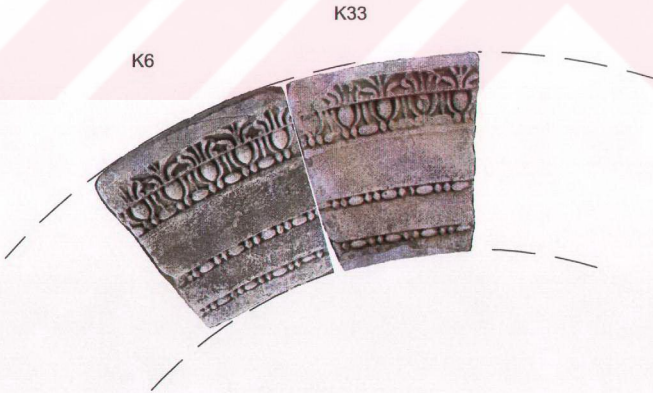
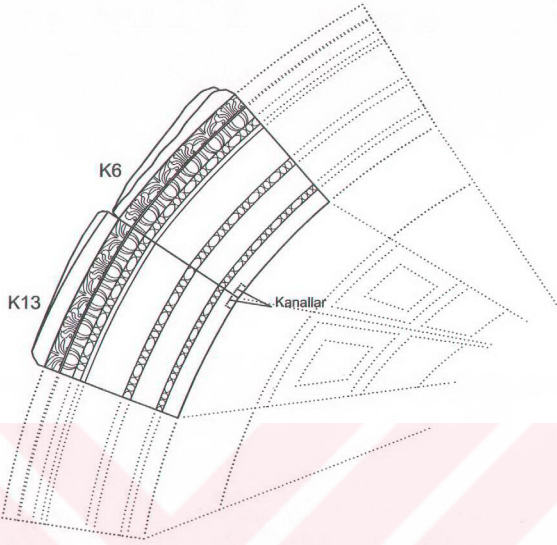
K7



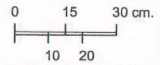
K1

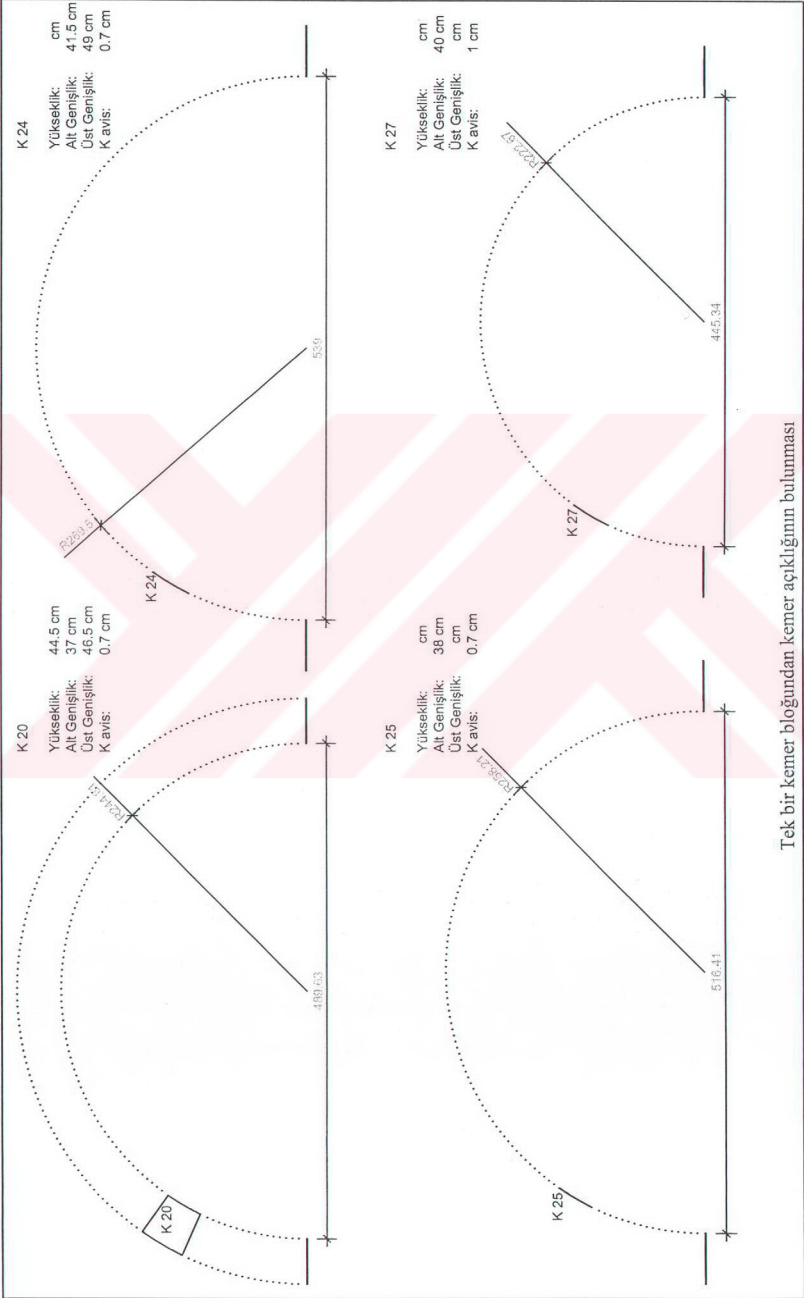
Kenetleri birbirini takip eden bloklar



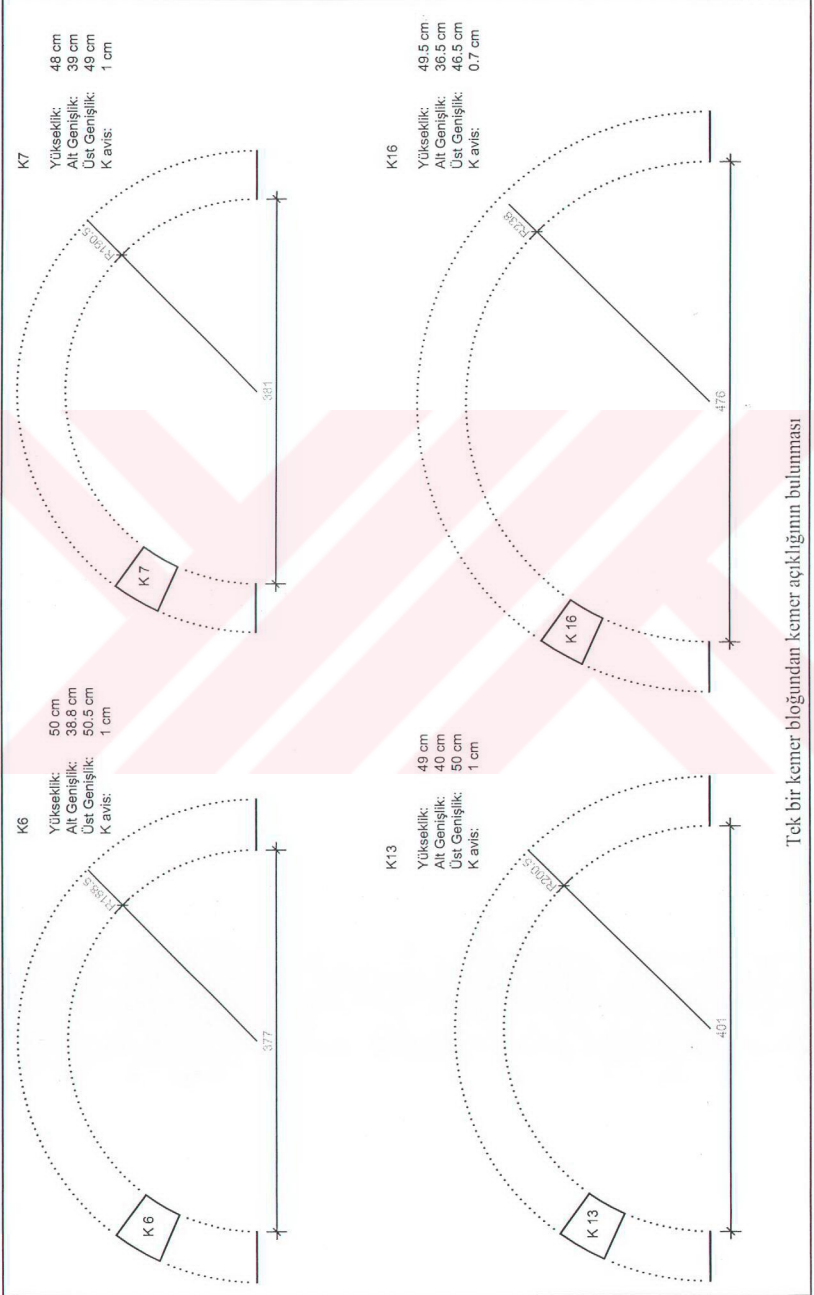


Arkhivoltlu blokların kemerdeki konumunun saptanması

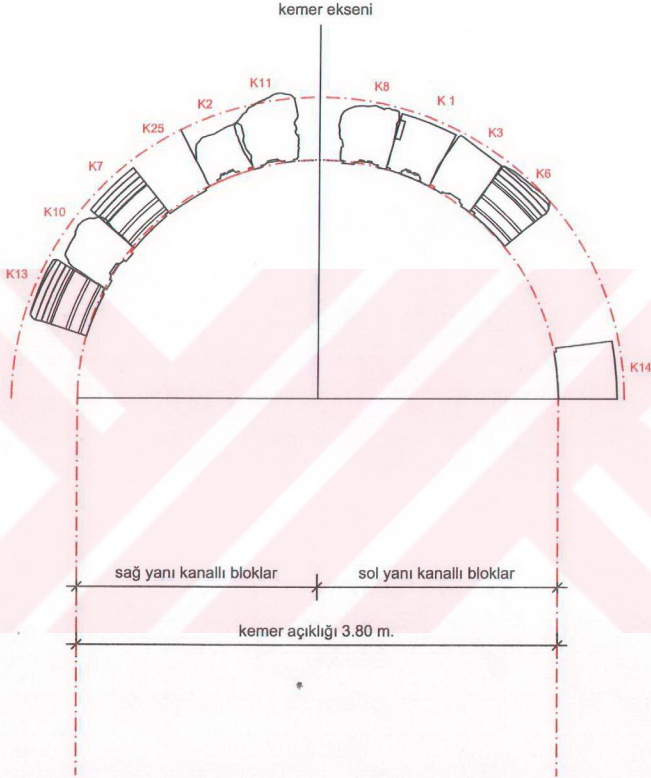




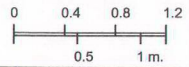
Tek bir kemer bölüğünden kemer açıklığının bulunması

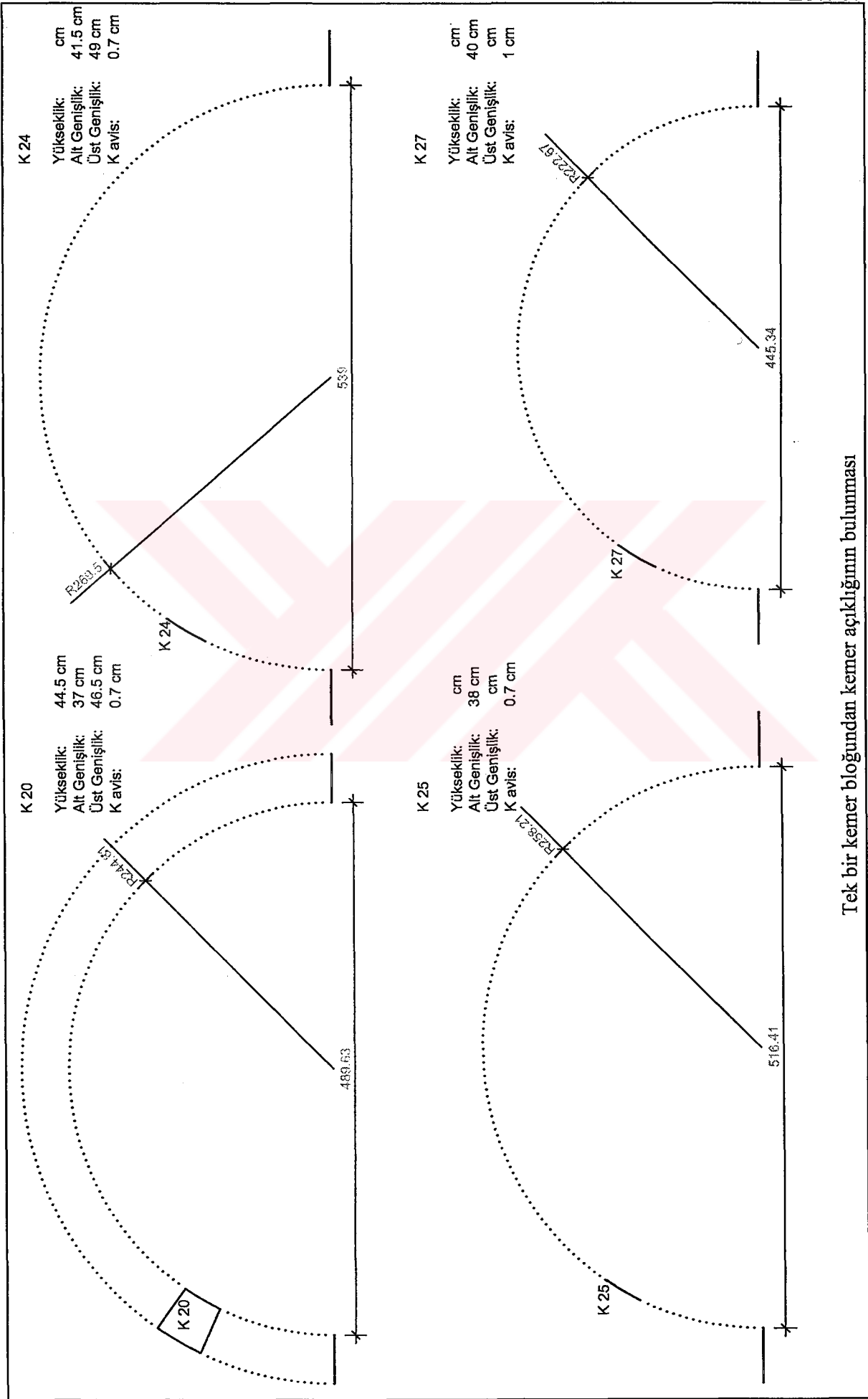


Tek bir kemer bölümden kemer açıklığının bulunması



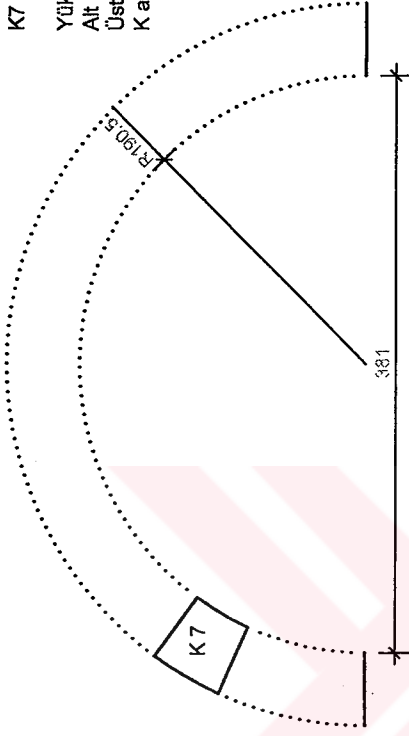
Rekonstrüksiyon önerisi



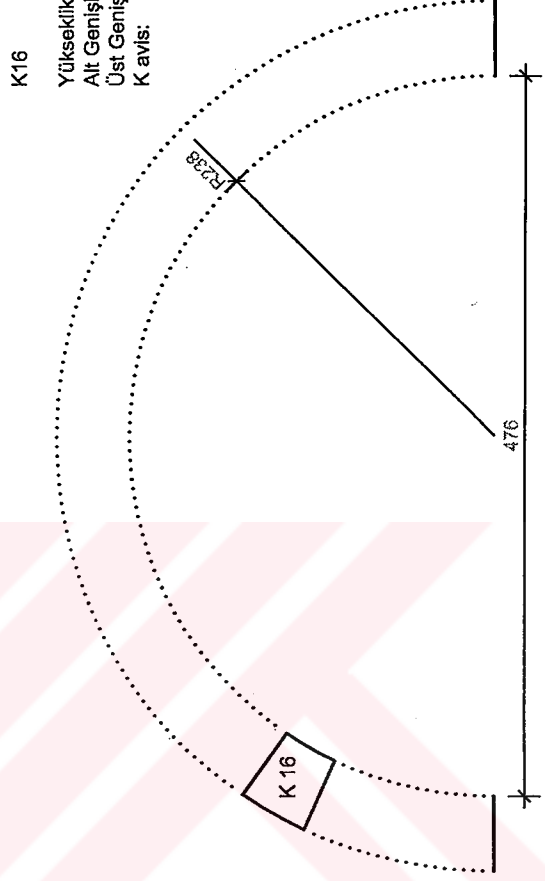


Tek bir kemer bloğundan kemer açıklığının bulunması

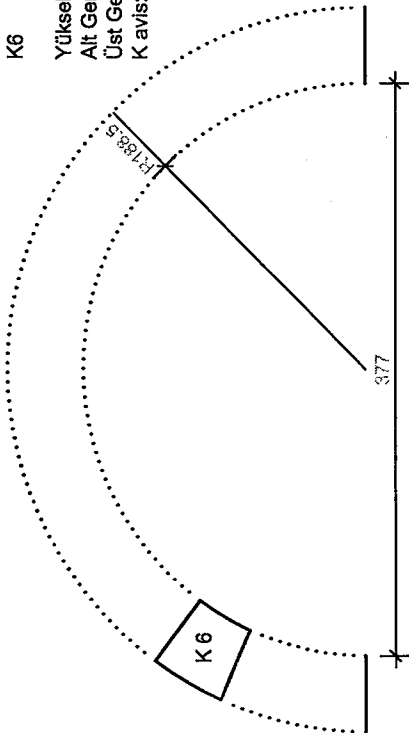
K7
 Yükseklik: 48 cm
 Alt Genişlik: 39 cm
 Üst Genişlik: 49 cm
 K avis: 1 cm



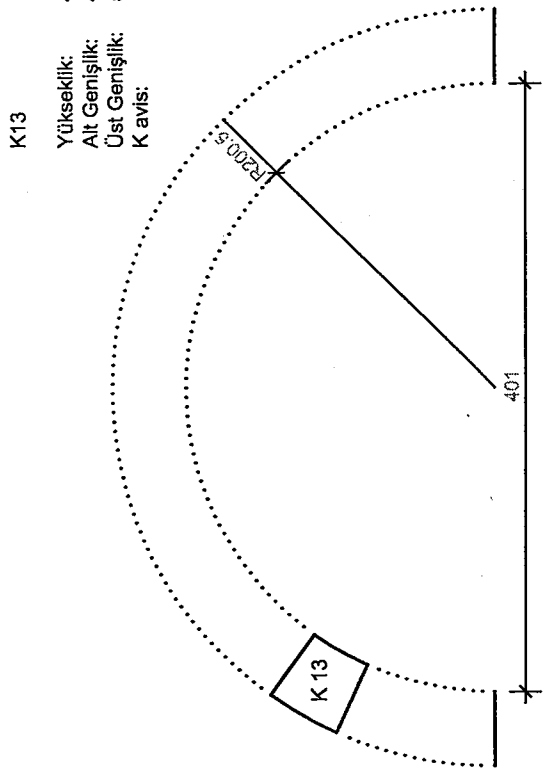
K16
 Yükseklik: 49.5 cm
 Alt Genişlik: 36.5 cm
 Üst Genişlik: 46.5 cm
 K avis: 0.7 cm



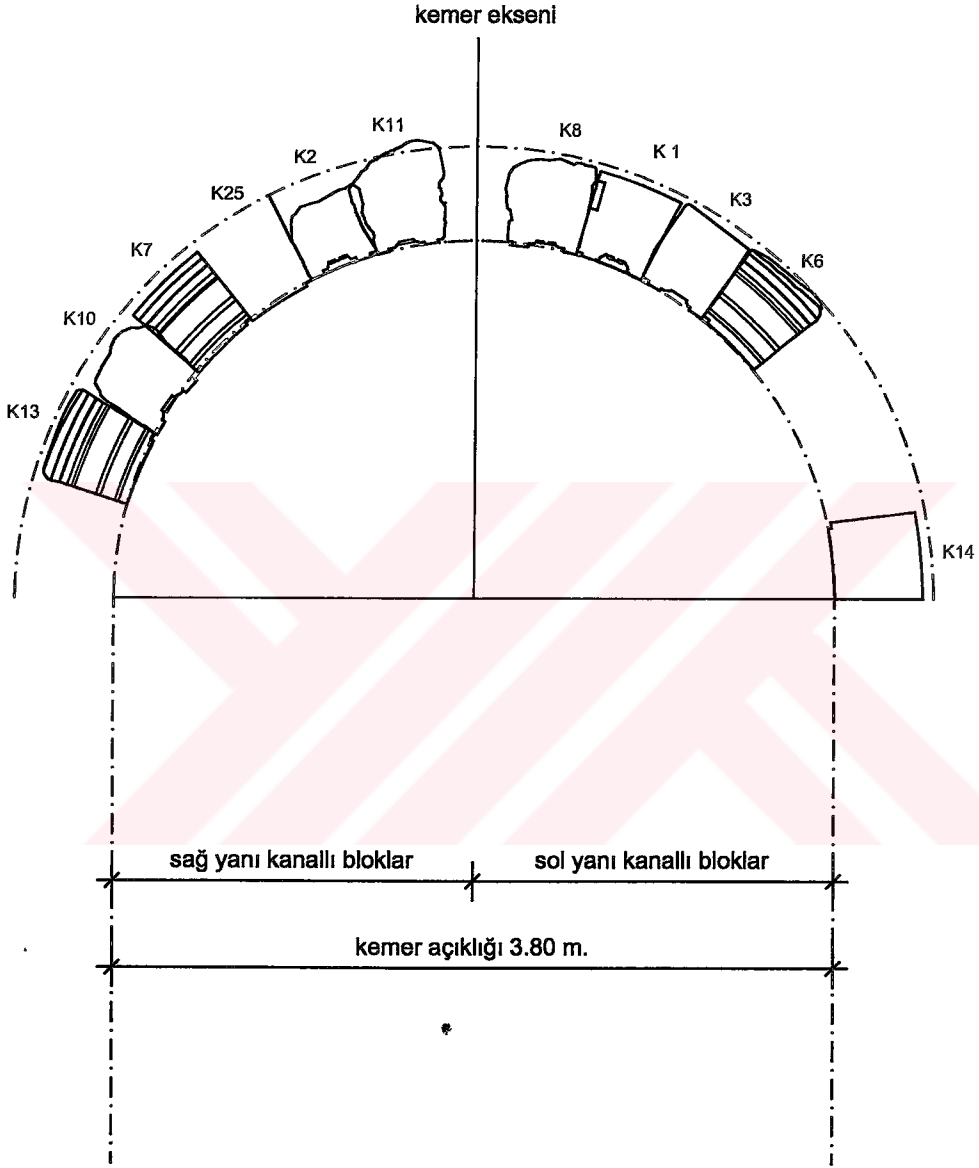
K6
 Yükseklik: 50 cm
 Alt Genişlik: 38.8 cm
 Üst Genişlik: 50.5 cm
 K avis: 1 cm



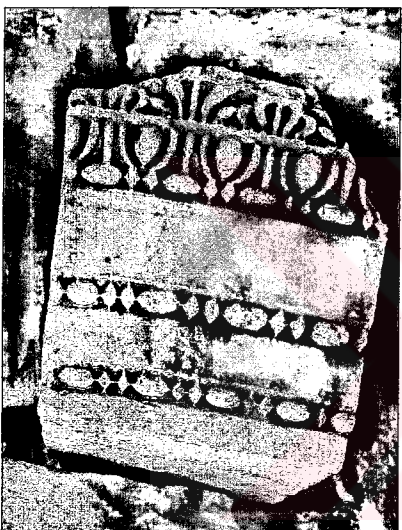
K13
 Yükseklik: 49 cm
 Alt Genişlik: 40 cm
 Üst Genişlik: 50 cm
 K avis: 1 cm



Tek bir kemer bloğundan kemer açıklığının bulunması



Rekonstrüksiyon önerisi



Perge Hadrianus Takı'na ait bloklar



Hadrianus Takı kuzeydoğu köşe, doğu duvarda kullanılmış kasetli blok
(Akok, Hadriyan Res. 11)

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Fulya OKATAN
Doğum Tarihi ve Yeri : 19.01.1979 Antalya
Medeni Durumu : Bekar
Eğitim Durumu
Mezun Olduğu Lise : Antalya Karatay Lisesi
Lisans Diploması : İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Mimarlık Bölümü
Tez Konusu : Attaleia Kent Kapıları
Yabancı Dil : İngilizce

Bilimsel Faaliyetler

- Ağustos 1999 İstanbul Teknik Üniversitesi Tarsus Roma Yolu Kurtarma Kazısı.
- Ağustos 2000 İstanbul Teknik Üniversitesi Hasankeyf Kurtarma Kazısı.
- Temmuz 2001 Çekül ve Mimarlar Odası Antalya Şubesi işbirliği ile Akseki-İbradı Havzası Koruma Projesi kapsamında Sarıhacılar Köyü Yaz Okulu.
- Ağustos 2001 Akdeniz Üniversitesi Tlos Yüzey Araştırma Çalışması.
- Ekim 2002 Antalya Sobacılar Çarşısı Proje Yarışması 2. eleme.
- Mart 2003 Yalvaç Kent Meydanı Düzenlemesi Proje Yarışması yarışma raportörlüğü.

İş Deneyimi

Stajlar : Temmuz 1999 Akdeniz Üniversitesi Araştırma ve Eğitim Hastanesi Geçiş Blokları İnşaatı (şantiye stajı).
Temmuz 2000 Zen-Art Mimarlık Ofisi (büro stajı).
Projeler : Şubat 2002'den itibaren Biz Mimarlık Müh. Hizm. İnş. San. Tur. Tic. Ltd. Şti. bünyesinde çeşitli proje, dekorasyon ve uygulamalar.
Çalıştığı Kurumlar : Biz Mimarlık Müh. Hizm. İnş. San. Tur. Tic. Ltd. Şti.
Adres : Tahıl pazarı Mah. K. Özalp Cad. Ömer Melli İş Merkezi
4/58 Antalya
Tel. no : +90 242 312 04 59 - 0532 317 71 87